

ADVERSUS OPPUGNATORES

EORUM QUI AD MONASTICAM VITAM INDUCUNT.

1. Cum templum illud Jerosolymitanum, quod multis annis solo æquatum jacuerat, a diurna captivitate reversi Hebrei instaurare cuperent (2. Esdræ 4), tum barbari quidam et immanes homines, neque Deum reveriti, cui templum illi ¹ exerant, neque fracti illa hominum calamitate, a qua sero tandem vix se receperant, neque supplicii hujusmodi facinoribus a Deo deputati metu colibiti, primo quidem per se eos a structura coercere nitebantur: cum autem nihil proficerent, missis ad regem suum literis, quibus eam urbem defectionis novarumque rerum studiosam, ac belli cupidam appellabant, suadent ei, ut sibi ejusdem prohibendi ædificii facultas detur. Qua accepta potestate, magna equitum manu viros adorti, opus illud ad tempus intermitti coegerunt: ² et elati ea victoria, de qua lugere debuerant, gloriabantur, putabantque hunc esse insidiarum suarum terminum. At erat illud exordium initiumque eorum, quæ se mox invasura erant, malorum: opus enim illud perficiebatur, ac denique præclarum nactum est finem. Tum illi didicerunt, ac per illos universi, non cum hominibus bella gerere Mithridatem illum, vel alium quempiam, qui boni aliquid agere instituentes homines oppugnet; sed potius cum ipso Deo, qui per illos honoratur. Qui autem Deo bellum movet, nunquam potest honum belli exitum habere: sed is quidem initio facinoris nihil fortasse patietur mali; si tamen non patiatur, Deo illum vocante ad poenitentiam, atque concedente ut quasi ex ebrietate quadam resipiscat; sin autem in amentia sua persistenter, nihil ex hujusmodi Dei clementia et patientia lucratus, cæteros saltem admodum juvabit, suppicio suo admonens, ne contra Deum umquam bellum gerant, quod invictam illam manum nemo effugere valeat. Tantæ igitur illos statim invasere clades, ut magnitudine cala-

¹ Sic MSS. duo et Savil. ad. marg. Editi, illud; minus recte.

² Aliud omnino legisse videtur Ambroſius Canald. qui vertit: *Et elati ea victoria gloriabantur: qui, si quid ipsis cordis fuisset, ingemiscere ac lugere debuerant, nihil posthac eiusmodi motiri. Sed Graeca in omnibus tum Editis tum Manuscriptis aliud exprimunt, ut nos edimus.*

mitatis omnes alias calamitates obtegerent. Post eædes enim et infinitas strages, quas olim ab se coercitorum Judæorum manus perpetrarunt, cæsorum sanguine terra ad multam usque profunditatem madefacta erat, lutique plurimum ex eo crurore gignebatur: ex corporibus autem equorum et hominum simul mixtis, atque ex vulneribus se invicem tangentibus, tanta vis vermium ebullivit, ut cum terra multitudine cadaverum operiretur, hæc cadavera rursus vermis obtegerentur. Dixisset profecto qui campum illum vidisset, non substrata corpora, sed fontes esse quamplurimos, hoc insectorum genus largissime fundentes: adeo omni inundatione vehementius ex putredine illa scaturiebat ingens illa vermium copia. Atque id non per decem dies, aut viginti, sed per plurimum temporis factum est. Et ea quidem quæ hic istis acciderunt, ejusmodi fuere; quæ vero illos in futuro manent, longe sunt his acerbiora. Neque enim mille annis, aut decem millibus, aut bis terve totidem, sed infinitis sæculis animata tunc corpora cruciatus inexplicabilesque dolores sustinebunt. Et hæc utraque novit beatus Isaias, novit et mirabilium visionum speculator Ezechiel, qui hujusmodi hominum pœnas inter se distribuentes, alter præsentis, alter futuri sæculi supplicia enarrarunt.

2. *Quidam monachos et ascetas vexant.* — Ego vero hæc non sine causa memoravi, sed quia accedens quidam nuntium attulit plenum amaritudinis, molestiæ, ingentisque adversus Deum contumelias. Quosdam enim esse homines ait, qui hodieque eadem, quæ illi olim barbari, admittere auderent; imo longe iniquiora: eos quippe qui philosophiæ nostræ ³ capessendæ auctores sunt, undique expellere, multisque additis minis vetare, ne quidpiam hujusmodi ulloni umquam hominem doceant. His auditis, ego statim clamavi, et narrantem saepè percontatus sum, ludensne hæc loqueretur. Apage, inquit ille; namquam

³ Deest, nostræ, in duobus MSS. Edit. Savil. et Morel. hanc vocem ferunt, recte. Nihil apud istius ævi scriptores frequentius, quam vitam monasticam philosophiam appellari. Vid. Gregorium Nazianz., Isidorum Pelus. et alios.

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΟΛΕΜΟΥΝΤΑΣ

ΤΟΙΣ ΕΠΙ ΤΟ ΜΟΝΑΖΕΙΝ ΕΝΑΓΟΥΣΙΝ*.

[43-44] α'. Ὄτε τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις νεῶν πολλῶν ἑτῶν χρυσαὶ κείμενον ἀπὸ τῆς μαχρᾶς ἐπανελθόντες αἰχμαλωσίας ἔγειρεν ἥθελον τῶν Ἐδραιών οἱ παῖδες, τέτε δὴ βάρβαροι τινες καὶ ἀνήμεροι ἀνθρώποι, μήτε τὸν Θεὸν αἰδεσθέντες, φ τὸν νεῶν ἡγειραν ἐκεῖνοι*, μήτε πρὸς τὴν τῶν ἀνθρώπων κατακλασθέντες συμφοράν, ἀφ' ἣς δύσποτε καὶ μόλις ἀνήνεγκαν, μήτε τὴν παρὰ Θεοῦ τοῖς τὰ τοιαῦτα τολμῶσιν ἐποιέντην φοβηθέντες δίκτην, τὸ μὲν πρῶτον δι' ἐχυτῶν ἐπεχείρουν κωλύειν οἰκοδομοῦντας αὐτοὺς· ὡς δὲ οὐδὲν ἡγνον, γράμματα πέμψαντες ὡς βασιλέα τὸν αὐτῶν, ἐγ οἵς ἀποστάτην** καὶ νεωτεροποιὸν καὶ φιλοπόλεμον τὴν πόλιν ἐκάλουν ἐκείνην, ἐπεισαν ἐπιτρέψαι κωλύσας σφίσι τὴν οἰκοδομήν. Καὶ λαβόντες ταύτην παρ' ἐκείνου τὴν ἑξουσίαν, καὶ μετὰ πολλῶν αὐτοῖς ἐπιθέμενοι τῶν ἱππέων, διέκοψάν τε τὴν ἔργον τέως, καὶ ἐφρόνουν ἐπὶ τῇ νίκῃ μέγα, ἐφ' ἣς κατακόπτεσθαι ἔδει, καὶ πέρας αὐτοῖς ἔχειν ὅντο τὴν ἐπιθουλήν. Τόδε ἦρα προοίμιον καὶ ἀρχὴ τῶν αὐτίκα δὴ μάλα αὐτοὺς καταληφθείσιν κακῶν. Τό τε γάρ ἔργον τὸν γένετο, καὶ λαμπρὸν ἀπελάμβανε τέλος· ἐκεῖνοι τε ἐμάνθανον, καὶ δι' ἐκείνων ἀπαντεῖς, ὅτι οὐκ ἄρα ἀνθρώποις ἐπολέμουν, οὔτε Μιθριδάτης τότε, οὐδὲ ἄλλος ἢ οὐδεὶς, δι' ἀνθρώποις ἔλεγται πολεμεῖν ἀγαθόν τι προαιρουμένοις ποιεῖν, ἀλλ' αὐτῷ πρὸς ἐκείνων τῷ δι' ἐκείνων τιμωμένῳ Θεῷ. Τὸν δὲ Θεῷ πολεμοῦντα οὐκ ἔνι ποτὲ εἰς γρηστὸν καταστρέψαι τέλος· ἀλλ' ὁ τοιοῦτος ἐν ἀρχῇ μὲν τῆς τολμῆσις οὐδὲν ἵσως πείσεται δεινὸν, ἀν δ' ἄρα μή πάθοι, τοῦ Θεοῦ καλοῦντος αὐτὸν εἰς μετάνοιαν, καὶ διδόντος ὥσπερ ἔτινος μέθης ἀνενεγκεῖν· ἀν δὲ ἐπιμένῃ* τῇ παροινίᾳ, μηδὲν ἀπὸ τῆς τοσαῦτης ἀνεξικακίας χερδαίνων, ἐτέρους γοῦν δῆσει τὰ μέγιστα, διὰ τῆς εἰς αὐτὸν τιμωρίας παιδεύσιν μηδέποτε τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀπτεσθαι μάχης, ὡς οὐκ ἐνὸν τὴν ἀγήτητον ἐκείνην χείρα διαφυγεῖν. Τοιαῦται γοῦν εὐθέως αὐτοὺς [45] κατελάμβανον συμφοροῖς, ὡς ἀποχρύψαι τῷ μεγέθει τῆς τραγῳδίας πάσας τὰς ἔλλας συμφοράς. Μετὰ γὰρ[†] τοὺς φόνους καὶ τὰς μυρίας

* Libri adversus oppugnatores vitæ monasticæ collati sunt cum cod. Colbert. 974 et cum alio eius numerus excidit. In titulo ms. et edit. Savil. ἐνάγουσιν. — E Savilio ἐνάγουσιν rescripsimus pro vulgata lectione εἰσάγουσιν. Edit.

^a Sic mss. duo et Sav. ad marg. Editi ἐκεῖνον minus recte.

^b Forte legendum ἀποστάτιν.

^c Colb. unus οὐτε ὄλλος. Tota periodus tantillum habere videntur difficultatis, quam ut declinaret Ambrosius, seriem paululum immutavit, neque tamen aberravit a sensu.

^d Sic mss. atque ita legit Ambrosius. Editi vero εἴτα ἐπι-

^e Duo mss. habent διηγήσαντο.

^f Duo mss. εἰς φιλοσοφίαν, omisso τὴν καθ' ἡμᾶς. Edit. Savil.

σφαγὰς ἀςαι τῶν τέτεκαλυμένων Ἰουδαίων εἰς αὐτοὺς εἰργάσαντο χεῖρες, ἐθρέχετο μὲν τῷ τῶν ἀνηρημένων αἴματι διὰ πολλοῦ τοῦ βάθους ἢ γῆ, καὶ πολὺς ἀπὸ τούτου τοῦ αἵματος ἐγίνετο πηλός· τῶν δὲ σωμάτων τῶν τε ἱππειών τῶν τε ἀνθρωπίνων ὅμοι πεφυρμένων, ἐκ τούτων καὶ τῶν ἐν τούτοις προστριθομένων ὡτειλῶν τοσοῦτον σκαλήκων ἐτίκτετο πλήθος, ὃς τὴν μὲν γῆν τῷ πλήθει κρύπτεσθαι τῶν νεκρῶν, τούτους δὲ αύτοὺς πάλιν τῷ τῶν σκαλήκων. Εἶπεν δὲν τις, ἐκεῖνο τὸ πεδίον ίδων, οὐ σώματα κάτωθεν ὑποκείσθαι νεκρῶν, ἀλλὰ πηγὰς εἶναι πολλὰς, καὶ πολλαχόθεν ἐκεῖνο φερούσας τῶν ζώων τὸ γένος· οὕτω πάσης ἐπιβροπῆς σφοδρότερον ἀπὸ τῆς σηπεδόνος ἐκείνης ἀνέβλυζεν ἢ τῶν σκαλήκων φορά. Τοῦτο δὲ οὐκ ἐπὶ δέκα καὶ εἴκοσιν ἡμέραις ἐγίνετο μόνον, ἀλλ' ἐπὶ πολλῷ τῷ χρόνῳ. Καὶ τὰ μὲν ἐνταῦθα τοιαῦτα· τὰ δὲ ἐκεῖ διαδεξόμενα αὐτοὺς, πολλῷ τούτων ἐστὲ χαλεπώτερα. Οὐ γάρ εἰς χλια ἔτη, οὐδὲ εἰς μύρια μόνον, οὐδὲ εἰς δις τοσαῦτα, καὶ τρὶς, ἀλλ' εἰς ἀπείρους αἰώνας ψυχωθέντα τὰ σώματα, τότε δέχεται τὰς βασάνους καὶ τὰς ἀρρένων ἀγηδόνας ἐκείνας. Καὶ ταῦτα ἀμφότερα οἶδε μὲν ὁ μαχάριος Ἡσαΐας, οἶδε δὲ ὁ τῶν παραδόξων ἕψεων θεωρής Ἱεζεχιὴλ, οἱ καὶ τῶν ἀνθρώπων τούτων διαγειμάμενοι τὴν κόλασιν, οἱ μὲν τὴν ἐνταῦθα, οἱ δὲ τὴν ἐκεῖ διηγήσατο^g.

β'. Ἐγὼ δὲ αὐτῶν οὐχ ἀπλῶς ἐμνημόνευσα νῦν, ἀλλ' ἐπειδὴ τις ἐλθὼν τὸ μὲν ἀπῆγγειλεν ἀγγελίαν πικράν τινα καὶ χαλεπήν, καὶ πολλὴν εἰς τὸν Θεόν τὴν ὕδριν ἔχουσαν. Εἶναι γάρ τινας ἀνθρώπους καὶ νῦν τὰ αὐτὰ τοῖς βαρέαροις τολμῶντας ἐκεῖνοις, μᾶλλον δὲ καὶ παρανομώτερα ἐκείνων πολλῷ· τοὺς γάρ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς φιλοσοφίαν^h ἀγοντας πάντοθεν ἐλαύνειν, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀπελῆς ἀπαγορεύειν καθόλου μή φθέγγεσθαι, μηδὲ διδάσκειν μηδένα ποτὲ ἀνθρώπων τοιοῦτον μηδέν. Ἐγὼ μὲν οὖν εἰνέκρινα τε εὐθέως ἀκούσας, καὶ τὸν εἰπόντα συνεχῶς ἀνηρώτων, εἰ μή παῖζοι ταῦτα λέγων. Ο δὲ, "Ἀπαγε, ἐφη· μή γάρ ἂν ποτε παῖζοι μι ταῦτα, μηδ' ἀν εἰπεῖν, καὶ πλάσαι τοιαῦτα τῷ λόγῳ, & πολλοῦ ἀν ἐτιμησάμην, καὶ πολλάκις τούτου μηδὲ νῦν, ὅτε γέγονεν, ἐν ἀκοῇ γοῦν δέξασθαι μόνη. Τότε δὴ καὶ πικρότερον ἀνοιμώξας, "Ουτως, ἐφη, τῶν τῷ Μιθριδάτῃ καὶ πᾶσιν ἐκεῖνοις τοιαῦτων τοσούτῳ ταῦτα ἀνοσιώτερα, ὅσῳ καὶ σεμνότερος πολλῷ καὶ ἀγιώτερος ὄναδος οὗτος ἐκεῖνου. Ἀλλὰ τίνες, εἰπέ μοι, καὶ πόθεν οἱ ταῦτα τολμήσαντες; καὶ διὰ τί, καὶ ἐκ

^g Duo mss. habent διηγήσαντο.

^h Duo mss. εἰς φιλοσοφίαν, omisso τὴν καθ' ἡμᾶς. Edit. Savil.

πολας αιτίας, καὶ πρὸς τὸ βλέποντες τοὺς λίθους εἰς τὸ
ῦψος βάλλουσι, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀκοντίζουσι τὰ βέλη,
καὶ τῷ τῆς εἰρήνης πολεμοῦσι Θεῷ; Σωμέας μὲν γάρ καὶ
οἱ Φαραθαιοὶ καὶ οἱ ἄρχοντες^a Ἀσσυρίων καὶ πάντες ἔκει-
νοι βάρβαροι τε ἡσαν, ὡς καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν δογμάτων
ἔστιν ιδεῖν, καὶ τῆς Ἰουδαϊκῆς μακρὰν ἡ σκηνὴ πολιτείας,
[16] καὶ οὐκ ἐδούλοντο προσοικοῦντες αὐτοῖς ἀνθρώπους
αὐξομένους ὅρᾳν· τὴν γάρ δύναμιν τὴν ἔκεινων τῇ σφῶν
αὐτῶν ἔξουσίᾳ^b λοιπὸν ἐπισκοτεῖν φοντο· οὗτοι δὲ ποίας
αὐτοῖς ἐλευθερίας ἐλαττουμένης, πολας ἐκκοπτομένης
ἀδείας, τίνας τῶν χρατούγτων συμπράττοντας ἔχοντες,
ταῦτα ἐτόλμησαν; Ἐκεῖνοι μὲν γάρ εἶχον τοὺς Περσῶν
βασιλεῖς ταυτὰ βουλομένους αὐτοῖς· οἱ δὲ ἡμέτεροι
τάνατοια τούτων, ὡς ἔμαυτὸν πείθω, καὶ ἐπιθυμοῦσι καὶ
εὔχονται. "Οθεν καὶ πολλῆς ἐμπέπλησμας τῆς ἀπορίας,
ὅτι τῶν βασιλέων ἐν εὐσεβεῖς ζώντων, τοιαῦτα σὺ λέγεις
ἐν μέταις τολμᾶσθαι ταῖς πόλεσιν. 'Ο δέ φησιν· "Αν καὶ
τὸ τούτου παραδοξότερον μάθης, ὅτι καὶ οἱ ταῦτα δρῶντες
εὐσεβεῖς τε εἶναι· βούλονται, καὶ Χριστιανοῦς καλοῦσιν
αὐτοὺς, πολλοὶ δὲ αὐτῶν καὶ τῶν ἥδη μεμυημένων εἰσὶ·
καὶ τις αὐτῶν δὴ τούτων πολλοῦ τοῦ διαβόλου πνεύσαν-
τος εἰς αὐτὸν ^{καὶ}, διὸ τῆς μιαρᾶς γλώσσης ἔκεινης ἐτόλ-
μησεν εἰπεῖν, ὅτι καὶ τῆς πίστεως ἀποστήσεται, καὶ
θύεται δαίμοσιν· ἀποπνίγεσθαι γάρ ὅρῶν ἀνθρώπους
ἐλευθέρους καὶ εὐγενεῖς καὶ δυναμένους ἐν τρυφῇ ζῆν,
ἐπὶ τὸν σκληρὸν τοῦτον ἀγομένους βίον. Ταῦτα ἀκούσας
ἔγω ἐπλήγη τε πληγὴν χαλεπωτέραν, καὶ ὅσα ἀπὸ τού-
του κακὰ στοχασθέμενος, τὴν τε οἰκουμένην ἐθρήνουν
ἄπασιν, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἔλεγον· Ἄρον τὴν ψυχὴν μου
ἀπ' ἔμοῦ, καὶ ἐκ τῶν ἀναγκῶν μου ἔξαγαγέ με, καὶ ἀπάλ-
λαξον τῆς ἐπικήρου ταῦτης ζωῆς, καὶ πρὸς τὸν χῶρον
μετάστησον ἔκεινον, ἔνθα τοιοῦτον οὐδὲν οὔτε ἔτερος ἐρεῖ
τις, οὔτε ἀκούσομαι ἔγω. Οἶδα μὲν γάρ, ὅτι ἀπειθόντα
ἔντευθεν τὸ σκότος διαδέξεται τὸ ἔξιτερον, Ἐνθα πολὺς
ἀκλαυθμὸς καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων· ἀλλ' ἥδιον ἐμοὶ^c
βρυχόντιων ἀκούειν ὀδόντων, η τοιαῦτα ἡγούντων ρήματα.
Ἴδων δέ με πενθοῦντα ἔκεινος σφυρίως, Ἀλλ' οὐ τούτων,
φησὶν, δ καὶ ρὸς νῦν· οὐδὲ γάρ δὴ τοὺς ἀπολωλότας καὶ
ἀπολλυμένους τοῖς δάκρυσι τούτοις ἀνακτήσασθαι δυνήσῃ
ποτέ· καὶ γάρ οἷμαι μὴ στήσεσθαι τὸ δεινόν. Χρή δὲ ὅρᾳν
ὅπως σθέσωμεν τὴν πυράν, καὶ στήσωμεν τὸν λοιμὸν, τό
γε ἡμέτερον μέρος· καὶ εἴ γέ μοι τι πείθοι, τίνυ δύσυρμῶν
τούτων ἀφέμενος, ἔργασαι λόγον παραίνεσιν ἔχοντα τοῖς
νοσοῦσι καὶ στασιάζουσι, πρὸς τε τὴν ἔσωτῶν, πρὸς τε
τὴν κοινὴν ἀπάντων σωτηρίαν ἀνθρώπων. Καὶ τὸ βιβλίον
ἔγιν τοῦτο λαβόν, ἀντ' ἄλλου τινὸς φαρμάκου ταῖς τῶν
καμψητῶν ἐνθήσω^d χερσὶ· καὶ γάρ εἰσὶ μοι τῶν τὰ τοιαῦτα
νοσούντων φίλοι πολλοί, καὶ ἀνέξονται ἐπελθεῖν καὶ ἀπαξ
καὶ δις καὶ πολλάκις, καὶ οἶδα ὅτι ταχέως ἀπαλλάξονται
τοῦ λοιμοῦ. Σὺ μὲν, Ἐφραίμ, πρὸς τὸ μέτρον τῆς ἀγάπης
καὶ τὰ τῆς δυνάμεως τῆς ἡμετέρας μετρεῖς· ἐμοὶ δὲ οὔτε
πάρεστι τις λόγων ἴσχυς, τῇ τε εἶναι δοκούσῃ χρήσασθαι
εἰς ὑπόθεσιν τοιαύτην αἰσχύνομαι, ἄλλον μὲν οὐδένα το-
σοῦτον, "Ἐλληνας δὲ ἀπαντᾷς, τούς τε δυτιας τούς τε
ἐπιγιγνομένους, οὓς δεῖ τῶν δογμάτων οὐχ ἥττον δὲπὶ

^a Duo mss. Φαρασθεοὶ καὶ οἱ ἄρχοι. Hæc nomina corrupta sunt: vide Esdræ iv, 9.

^b Sic Sav. et Morel. Duo autem mss. τὴν σφῶν αὐτῶν ἔξουσίαν. Paulo post unus ποίχαστοις, quia vera lectio est. Ed. Sav. Morel. et al. eod. ποίας αὐτῆς male. Intra unus ταυτὰ βουλευομένους.

^c Sic Savil. et Morel., sed εἰς αὐτὸν deesi in duobus mss. Paullo post duo mss. et Savil. in marg. διαμεινεστ.

^d Sic Savil. et unus καγγόντων φέρων ἐνθήσω. Morel. autem et aliis ut supra.

^e Sic Savil. et m.s. recte. Morel. vero οὓς οὐγενήττον, omis-

τῇ τοῦ βίου διατύρων βαθυμίᾳ, νῦν τὰ ἡμέτερα ἀναγ-
κάζομαι διδάξαι κακά. Εἰ γάρ αἰσθωταί τινες ἀνθρωποι οὕτω πρὸς ἀρε-
τὴν καὶ φιλοσοφίαν ἐκπεπολεμωμένοι, ὡς μὴ μόνον τῶν
ὑπὲρ ταύτης ἀφίστασθαι [47] πόνων, ἀλλὰ μηδὲ τοὺς
ὑπὲρ τούτων ἀνέχεσθαι λόγους, καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα στῆ-
ναι τῆς μανίας ἀνέχονται, ἀλλὰ καὶ ἔτερος τις ταῦτα
συμβουλεύῃ καὶ διαλέγηται, καὶ τοῦτον πάντοθεν ἐλαύ-
νουσιν· ἂν ταῦτα αἰσθωταί, δέδοικα μὴ ποτε οὔτε ἀν-
θρώπους ἡμᾶς εἶναι νομίσωσιν, ἀλλὰ θηρία καὶ τέρατα
ἀνθρωπόμορφα, καὶ δαίμονάς τινας ἀλάστορας, καὶ τῆς
κοινῆς φύσεως ἐχθροὺς, καὶ ταύτην οὐ περὶ τῶν ὑπευ-
θύνων μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ παντὸς ἡμῶν τοῦ ἔθνους
τὴν ψῆφον ἐνέγκωσι. Καὶ γελάσας ἔκεινος, Παιζεις, ἔτη,
ταῦτα λέγων ἔγω γάρ νῦν τούτου τοι εύκαιρότερον ἔριν,
εἴ γε δέδοικας μὴ παρὰ τῶν σῶν λόγων μάθωσιν ἃ διὰ
τῶν ἔργων ἔμαθον ἀπαντες πάλαι. "Ωσπερ γάρ τινος πο-
νηροῦ πνεύματος τὰς ἀπάντων πεπληρωκότος ψυχὰς,
οὕτω τὰ πάντων στόματα τούτων γέμει τῶν λόγων·
καὶ εἰς ἀγορὰν ἐμβάλης, θύει, καὶ ἐν τοῖς λατρείοις, καὶ
ἐν παντὶ μέρει τῆς πόλεως, ἔνθα συνεδρεύειν εἰώθασιν
οἱ πράττειν οὐδὲν ἐθέλοντες, πολὺν γέλωτα παρὰ πάν-
των κινούμενον. "Η δὲ τοῦ γέλωτος τούτου καὶ τῆς κωμ-
ῳδίας ὑπόθεσις, τῶν εἰς τοὺς ἀγίους ἄνδρας εἰργασμέ-
νων ἐστὶ τὰ διηγήματα^f. Καθάπερ γάρ τινες πολεμισταὶ
πολλὰς ἡγυκότες μάχας, καὶ τρόπαια στήσαντες, τὰς
ἐκευτῶν ἀριστείας διηγούμενοι χαίρουσιν, οὕτω δὴ καὶ
οὗτοι γάννυνται ἐπὶ τοῖς τολμήμασι τοῖς ἔσωτῶν· καὶ
ἀκούσῃ τοῦ μὲν λέγοντος ὅτι, "Ἐγὼ πρῶτος καὶ χειρας
ἐπέβαλον ἐπὶ τὸν δεῖγα τὸν μοναχὸν, καὶ πληγὰς ἐν-
έτεινα· ἐτέρου δὲ ὅτι, Τὸ καταγώγιον πρὸ τῶν ἀλλων
εὗρον αὐτός· Ἀλλὰ τὸν δικαστὴν ἔγω μᾶλλον τῶν ἀλλων
παρώντα, φησὶν ἔτερος· ἄλλος τὸ δεσμωτήριον καὶ τὸ
ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ δεινά, καὶ τὸ διὰ τῆς ἀγορᾶς ἐλκύσαι
τοὺς ἀγίους ἔκεινους ἐν ἐγκινούμενοι τίθεται μέρει· καὶ
ἄλλος ἄλλο. Εἴτα πάντες ἀγακαγγάζουσιν ἐπὶ τούτοις. Καὶ
ταῦτα μὲν ἐν τοῖς τῶν Χριστιανῶν συνεδρίοις· εἰ δὲ "Ἐλ-
ληνες καὶ τούτους γελῶσι, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτῶν γελωμέ-
νους· τοὺς μὲν, ἐφ' οἵς ἔδρασαν, τοὺς δὲ ἐφ' οἵς ἐπαθοῦ-
καν πολέμου τινὸς ἐμφύλου τὰ πάντα ἐμπέπλεται·
μᾶλλον δὲ ταῦτα ἔκεινον πολλῷ χαλεπώτερα. Ἐκεῖνοι
μὲν γάρ οἱ πολεμήσαντες τὸν πόλεμον, ὅταν ποτὲ ὑστεροῦ-
σιν αὐτούς θεούς τοις τε κεκινηκότιν αὐτῶν ἐπαρίν-
ται πολλά, καὶ δαίμονί τινι ποντηρῷ τὰ ἐν αὐτῷ γεννημενα
ἀπαντα ἀνατιθέασι· κάκεῖνοι μὲν πλέον τι τῶν ἀλλων
αἰσχύνονται, ὅσπερ δὲν ἐν αὐτῷ πλέον τι τῶν ἀλλων
ἐργάσουνται· οὗτοι δὲ καὶ ἐγκαλωπίζονται τοῖς τολμή-
μασι. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ὅτι ἐναγέστερος οὗτος ἔκεινοι
οἱ πόλεμος, οὐδὲ δὲ πρὸς ἀγίους καὶ οὐδὲν ἐδικτυότας γί-
νεται μόνον, ἀλλ' ὅτι πρὸς ἀγίους καὶ πρὸς ἀνθρώπους ποιεῖν μὲν οὐ-
δένα εἰδέτας κακῶς, πάσχειν δὲ παρεσκευατμένους μό-
νον.

γ'. Ἐπίσχες, ἔφην, ἐπίσχες· καὶ γάρ καὶ τούτων τοῖς
ἄλις ετῶν διηγήματων, εἴ γε μή, παντελῶς με ἐκπνεῦσαι
δέοι· ἀλλὰ μικρὰν γοῦν τινα ἔχοντα ισχὺν, ἀπελθεῖν ποιή-
σον i. Σὺ μὲν γάρ πάντως ὑπέρ ἐπέταξας γενήσεται·
μόνον μηδὲν ἔτερον ἡμῖν προσθῆς διῆγημα, ἀλλ' ἀπελ-
θῶν εὐχου σκεδασθῆναι μοι τῆς ἀθυμίας τὸ νέφος, καὶ

^e Duo mss. τὰ διηγήματα ταῦτα.

^f Sic oīmnes mss. et Sav. In edit. Morel. τῶν διηγήματων δεεστ.

^g Unus hahel ἄλις ἀρχούντως.

^h Sic Sav. recte. Editum fuerat εἰ γέ με παντελῶς. Edit.

ⁱ Sic mss. et Savil. in marg. Inne ill. Morel. ταῖς ταῖς ποιεῖται.

enim in re tam seria jocarer, neque dicerem, vel confingerem ea quæ plurimi redemissem, ac plurimis votis expetiissem, ut ne nunc quidem, quando facta sunt, vel aure perciperem. Tunc porro acerbius ingemiscens: Vere, dixi, hæc tanto sceleratiora sunt iis, quæ Mithridates omnesque alii admirerunt, quanto templum hoc est illo honorabilius et sanctius. Sed quinam isti, quæso, aut unde sunt qui talia præsumunt? quare, et qua de causa, quem respicientes finem, lapides in sublime jaciunt, telaque in cælum jaculantur, ac cum Deo pacis bellum gerunt? Sameas enim, Pharathæi¹ et Assyriorum principes, omnesque cæteri, barbari, quod ex ipsis nominibus videre est, longeque a Judæorum moribus remoti erant, nobebantque sinitimos sibi homines multiplicari: nam illorum vires forcæ ut potentiam suam obseurarent arbitrabantur. Hi autem quanam sibi imminuta libertate, qua sublata licentia, quo principum auxilio hæc ausi sunt? Illi enim Persarum reges hæc volentes habuere, nostri vero contraria penitus, ut mihi ipse persuadeo, et cupiunt et optant. Quapropter magno stupore plenus sum, quod Imperatoribus piam religionem sectantibus, hæc in mediis urbibus impune fieri dicas. Quid vero, inquit ille, si his quoque mirabiliora didiceris? quod scilicet horum auctores pii videri velint, et Christianos se nuncupent, plurimi autem ex illis etiam initiati sint: imo eorum quidam, diabolo vehementer afflante, execranda lingua sua dicere ausus sit, se a fide recessurum et dæmonibus immolaturum: suffocari enim se videndo homines liberos, nobiles, vitamque deliciis plenam agere valentes, ad hanc duram vitæ rationem abduci. His auditis ego acerbiori vulnere percussus sum, et mala inde futura conjiciens, orbem simul flebam universum, Deumque compellabam his verbis: Tolle animam meam a me, et de necessitatibus meis erue me, atque ab hac mortali vita libera me, et ad locum illum transfer, ubi nullus hujusmodi quidpiam proferet, neque ipse audiam. Novi equidem, quod hinc excedentem exteriores excipient tenebræ, ubi fletus ingens et stridor dentium: verum jueundius mihi est dentes audire stridentes quam ejusmodi verba jactantes homines. Videns autem me ille admodum lugentem: Non id, inquit, tempus postulat: neque enim his lacrymis eos, qui jam perierunt et quotidie pereunt, recuperare umquam poteris: neque malum hic finem habiturum puto. Sed providendum est, ut rogum istum extinguamus, hancque pestem cohibeamus: ac si mihi morem gesseris, his missis fletibus librum edes, quo ægris hujusmodi ac seditiosis monita dabis ad suam omniumque hominum salutem. Hoc ego assumpto libro, medicaminis cujusdam vice illum ægrotantium in manu ponam. Sunt enim ex horum numero plerique mihi amicitia juncti, qæ patientur me ipsos adire semel et bis et pluries, novique illos eito ab hac peste liberandos esse. Tu quidem, respondi ego, ex caritate tua vires metiris nostras: mihi vero nulla inest vis

¹ Duo viss., *Pharasthei*. Hoc nomen corruptum est; vide Ecclæ 4. 9.

dicendi, et ea, quæ inesse videtur, in hoc arguimento uti pudet me: nec alium quemquam ita vereor, ut gentiles omnes, tum eos qui modo sunt, tum eos qui post futuri sunt, quos ego non minus pro vitæ segnitie, quam pro doctrinæ ratione semper carpere solitus sum, ne jam ipsos mala nostra doceam. Nam si qui ex illis senserint apud Christianos esse homines adeo virtuti et philosophiæ inimicos, ut non modo labores ad eam adipiscendam refugiant, sed ne de illa quidem verba facere sinant, imo ne hac tanta quidem insania contenti, si quem hanc consulentem, deque illa dissidentem videant, hunc undique expellant; si hæc, inquam, illi senserint, timeo ne nos existiment non homines, sed feras, et monstra hominis forma, dæmonasque quosdam noxios, ac communis naturæ inimicos, nec de sotibus modo, sed de tota simul gente tales sententiam ferant. At ille ridens: Ludis, inquit, hæc dicens: ego enim opportuniora jam loquar, si vereris ne ex verbis tuis id ediscant, quæ illi jani dudum ex ipsis operibus edidicerunt. Nam ac si nequissimus aliquis spiritus omnium animos occuparet, per cunctorum ora hi sermones vertuntur; sive in forum te contuleris, sive in tabernas medicorum, sive in quilibet urbis partem, ubi sedere solent ii, qui nihil operari volunt, videbis ingentem risum ab omnibus moveri. Risus autem ejus et coœdiæ argumentum est, eorum quæ adversus sanctos viros acta sunt festiva narratio. Quemadmodum enim bellatores, qui multas pugnas confecerint ac tropæa erexerint, gesta sua fortia narrare gaudent, sic et isti in facinoribus suis letantur. Hunc sane audias dicentem, Primus ego manus in illum monachum injeci, et plaga intuli; alium vero, At ego cellulam ejus ante alios inveni; alium, Ego judicem magis quam omnes adversus¹ illum concitavi. Jactat alius carcerem, carcerisque miserias: quodque per forum sanctos traxerit, id laudis in parte constituit; alius item aliud. Deinde omnes profusis cachinnis hæc prosequuntur. Et hæc quidem in Christianorum concessibus: gentiles vero et hos irrident, et eos qui ab illis irridentur; illos quæ hæc perpetrarint, hos quod talia passi sint: omniaque civili quodam bello repleta sunt, imo hujusmodi bello longe atrociora isthæc sunt. Nam qui bellum illud gesserint, cum postea illius reminiscuntur, autores ejus maledictis insectantur, ac dæmoni cuidam malo cuncta, quæ in illo gesta fuerint, accepta referrunt: et ii ampliore afficiuntur pudore, qui plura quam alii perpetrarint: hi autem de suis ausibus gloriantur. Neque ideo tantum hoc sceleratus illo bellum est, quod adversus sanctos qui neminem læserint excitetur; sed etiam quod adversus homines qui nemini malum facere neverunt, et ad patiendum solummodo parati sunt.

3. Joannes Chrys. ad librum edendum se comparat.

— Siste gradum, dixi ego, siste, satis jam hujusmodi narrationum, nisi me exspirare velis: sed modicum mibi hoc virium relinquens missum me facito. Quod

¹ Sic omnes viss. et Savil. In Edito Morel. magis *adversus*, etc., omissis verbis, quam omnes.

jussisti penitus exsequemur : tantum nihil aliud jam dictis adjicias, sed digressus precare ut, excussa mihi mœroris nebula, quamdam a Deo, qui impugnatur, opem consequar ad medelam inimicorum ejus. Id vero dabit haud dubie, clemens cum sit, ac mortem peccatoris nolit, sed ut convertatur et vivat. Sic illo anno dimisso, hæc scribere sum aggressus. Atenim si hoc tantum mali adesset, quod sancti Dei et admirabiles viri raptarentur, laniarenturque ad tribunalia pertracti, verberati et alia passi, quæ supra narravimus, nullumque hinc damnum in eorum convertereatur caput, qui talia perpetrarunt, tantum abest ut de gestis dolorem, ut etiam de iisdem riderem perquam suavissime. Nam et infantes quoties sine suo periculo percutiunt matres, risum illis movent copiosissimum, tantoque majorem voluptatem pariunt, quanto vehementiore cum iracundia id fecerint, ita ut effundantur peneque dirumpantur risu : sicut vero dum id jugiter infans ac validius facit, vulneretur aliquando, sive acu circa zonam tunicæ matris affixa, sive radio maternis pectoribus appenso ferientis manum excipiente : tunc certe, tunc missò risu, majore, quam is qui percussus est, illa dolore afficitur : et interim curat vulnus, de cætero autem ingentibus minis vetat ne talia agat, ne forte simile quidam patiatur. Nos itaque paria fuissemus, si puerilem hujusmodi iracundiam consiperemus, aut esse hanc infantium plagam, quæ non magnam ipsis perniciem inferret. Quoniam vero post modicum elapsum tempus, quamvis nunc furore corupti id non sentiant, flebunt, ejulabunt, lamentabuntur, non tali fletu quali infantes, sed in tenebris exterioribus et in igne inextinguibili : id ipsum jam faciamus quod matres, hoc tantum discrimine, quod non cum minis et contumeliis ut illæ, sed blande et cum lenitate multa infantes hujusmodi alloquamus : quandoquidem nihil hinc damni sanctis viris, sed merees copiosior majorque fiducia accedit. Si quidem futura bona commemoremus, admodum forte ridebitis, quippe qui hujusmodi risu semper ridere soleatis : at præsentibus, etiamsi millies risui addicti fueritis, fidem non negabitis; nec si volueritis quidem poteritis, rebus nempe ipsis contra clamantibus.

Persecutores non sanctis, sed sibi nocent. Exemplum Neronis et Pauli. — Neronem prorsus audistis virum nempe ex lascivia famosum, qui primus et solus in tanto imperio novos quosdam impudicitiae et turpitudinis modos excogitavit : hic itaque Nero beatum Paulum, cujus tempore regnabat, de iisdem accusans, de quibus vos ipsi sanctos viros insimulatis : pellicem enim ejus, quam ille deperibat, cum ad fidei doctrinam amplectendam induxisset, ab impuro ejus consortio monitis suis abduxit : hæc, inquam, illi crimina objiciens, ac corruptorem, seductorem, et his similibus nominibus, quæ vos modo profertis, Paulum appellans, primo ipsum in vincula conjecit ; cum autem ut puellæ monita dare desineret ipsi persuadere non posset, necavit tandem. Quid igitur hinc damni fuit male affecto, quidve emolumenti facinoris auctori ? Imo vero, quid non emolumenti occiso

Paulo, quid non damni necanti Neroni ? nonne ille quidem ut angelus ubique terrarum celebratur ? de præsentibus enim tantum loquor ; ille vero tamquam corruptor daemonque ferox apud omnes male audit ?

4. Ea vero quæ ad futuram vitam pertinent, etiamsi vos non credatis, propter credentes tamen memorare necesse est ; quamquam ex iis, quæ coram sunt, vos etiam illis credere debueratis : verum quoquo animo ipsa acceperitis, dicentur a nobis, nec occultabuntur. Quænam igitur illa erunt ? Miser ille, squalidus, tristis, ignominia obrutus et caligine, demissis oculis abducetur eo, ubi vermis qui non moritur, et ignis qui non extinguitur : beatus vero Paulus magna cum fiducia ad ipsum adstabit Imperatoris thronum, splendore fulgens, tantaque amictus gloria, ut nec angelis nec archangelis inferior sit, tantamque mercedem recipiet, quantam recipere par est hominem qui pro Deo ejusque placitis corpus¹ atque animam suam tradiderit. Ita enim se res habet : parata quidem est iis, qui bona egerint, ingens retributio, maior autem ea est atque auctior, quoties ii qui bona operantur, pericula ignominiamque multam adierint. Etiam si bonum opus æquale sit in eo qui sine labore, et in eo qui cum labore id perfecerit, honores tamen et coronæ pares non erunt. Nam et in bello coronatur quidem is qui tropæum erexit ; multo magis tamen is qui vulnera præ se fert, per quæ tropæum erectum est. Quid autem de viventibus loquor, quando et ii qui hoc tantum derunt virtutis indicium, ut in bello fortiter occubarent, nihilque plus emolumenti suis præstiterunt, tamquam servatores et patroni per totam Græciam celebrantur ? tametsi vos hæc ignoratis, risui et deliciis semper dediti. Quod si gentiles homines, nihilque sanum sentientes, id conspicari potuerunt, summisque honoribus prosequuntur sint eos, qui pro se obierunt, nihilque præstiterunt amplius, quanto magis Christus hoc faciet, qui semper et ubique eos, qui propter se pericula adeunt, largissimis donis ac præmisi superat ? Neque enim persequutionibus tantum, aut verberibus, aut carceribus, cædibusque, sed etiam contumeliis conviciosisque verbis, præmia possuit maxima. Beati enim, inquit, eritis cum vos oderint homines, et cum separaverint vos, et exprobraverint, et ejecerint nomen vestrum tamquam malum, propter Filium hominis. Gaudete in illa die et exultate : ecce enim merces vestra multa est in cælis (Luc. 6. 22. 23). Si igitur et pati et audire male, patientibus maleque audentibus mercedem auget, qui impedit quominus patientur et male audent, non hos, sed eos qui male faciunt et dicunt, juvat. Eos enim potius nocimento affecit, quando maiorem illam mercedem præcidit, et gaudii exultationisque materiam ipsis absulit. Quocirea horum quidem causa hæc etiam silere et omittere satius fortasse fuerat ; quæ scilicet ipsis magnas bonorum divitias maioremque fiduciam

* 1 Deest, *corpus*, in duobus MSS.

λαβεῖν τινα παρὰ τοῦ πολεμουμένου Θεοῦ ὅπην εἰς τὴν ιατρεῖαν τῶν πολεμούντων αὐτὸν· [48] δώσει δὲ πάντως φιλάνθρωπός τε ἄν, καὶ τὸν θάνατον μὴ βουλόμενος τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτὸν καὶ ζῆν. Οὕτως ἀποπέμψεις ἐκεῖνον, τῶν λόγων ἡπιδύμην τούτων. Καὶ γάρ εἰ μὲν τοῦτο μόνον ἦν τὸ δεινόν, τὸ τοὺς ἀγίους τοῦ Θεοῦ καὶ θυμαστοὺς ἄνδρας ἐκεῖνους ἔλκεσθαι καὶ σπαράξεσθαι συρομένους εἰς δικαστήρια, καὶ τυπτομένους, καὶ τὸ ἄλλα πάσχοντας, ἀπερ διηγησάμην ἅρτι, μηδεμίᾳ δὲ ἀπὸ τούτων εἰς τὴν τῶν ταῦτα τολμώντων κεφαλὴν ἐτρέπετο βλάβη, τοσοῦτον ἀπέσχον ἀλγῆσαι τοῖς γινομέναις. οἵτινες καὶ τὰ παιδία τὰ μικρὰ, οἵταν μὲν ἀκινδύνως πλήττει τὰς μητέρας, πολὺν κινεῖ τὸν γέλωτα ταῖς πληττομέναις αὐταῖς, καὶ ὅσῳπερ ἂν ἐκ πλείονος τοῦτο ἐργάζηται τοῦ θυμοῦ, τοσοῦτον μᾶλλον αὐταῖς ἐπιτείνει τὴν ἥδονήν, ὡς καὶ διαχείσθαι καὶ ἀνακλᾶσθαι τῷ γέλωτι· εἰ δὲ τῷ συνεχῶς καὶ διαγέχιστος τοῦτο ποιεῖν τρωθείη ποτὲ, ἡ βελόνης τῷ χιτωνίσκῳ τῆς μητρὸς περὶ τὴν ζώνην ἐμπεπρονημένης, ἡ τῆς κερκίδος πρὸ τῶν στέρνων τῶν μητρικῶν τὴν χεῖρα τοῦ παιδὸς δεξαμένης, τότε δὴ, τότε, τὸν γέλωτα ἀφεῖσα ἡ μήτηρ, μείζονες τοῦ πληγέντος περιωδυνίᾳ κατέχεται· καὶ τέως μὲν θεραπεύει τὸ τραῦμα, τὸν λοιποῦ δὲ μετὰ γροδρᾶς ἀπαγορεύει τῆς ἀπειλῆς τὰ τοιαῦτα μὴ ποιεῖν, ὡς μηκέτι παθεῖν τὰ αὐτά. Καὶ τῇμεῖς τοίνυν τὰ αὐτὰ ἀνέδρασταν, εἰ τὸν παιδικὸν τοῦτον ἐωρῶμεν θυμὸν, καὶ τὴν τῶν νηπίων πληγὴν, μὴ μέγαν αὐτοῖς τὸν ὅλεθρον φέρουσαν· ἐπειδὴ δὲ μικρὸν ὕστερον, καὶ μὴ γῦνας αἴσθουνται τῷ θυμῷ κατεχόμενοι, κλαύσουσι καὶ οἰμώζουσι καὶ ὁδυροῦνται, οὐ τοιοῦτον ὀδυρμὸν, οἷον τὰ παιδία τὰ μικρά, ἀλλὰ τὸν ἐν τῷ σκότει τῷ ἐξωτέρῳ, τὸν ἐν τῷ πυρὶ τῷ ἀσθέστῳ· τὸ αὐτὸν πάλιν ταῖς μητράσι ποιήσωμεν, τοσούτον αὐτῶν διαλλάττοντες, οἵσον οὐ μετ' ἀπειλῆς καὶ ὑβρεῶς καθάπερ ἐκεῖναι· ἀλλὰ μετὰ κολακείας καὶ προσηνείας πολλῆς πρὸς τὰ παιδία ταῦτα διαλεξόμενοι· ἐπεὶ δὲ γε τοῖς ἀγίοις οὐδεμίᾳ ἀπὸ τούτων ἡ βλάβη, ἀλλὰ καὶ μείζων διμοθές καὶ πλείων ἡ παρρήσια. "Ἄν μὲν τὰ μέλλοντα εἴπωμεν ἀγαθά, τάχα καὶ γελάσεσθε μέγα, ἀτε τοιοῦτον ἀεὶ γέλωτα μελετῶντες γελάν· τοῖς δὲ παροῦσι, καὶ μυριάκις ἡτε φιλογέλωτες, οὐκ ἀπιστήσετε· οὐδὲ γάρ, ἀνέθελητε, δυνήσεσθε, τῶν πραγμάτων ὑπὲν οὕτως ἀντιψυχεγγομένων αὐτῶν.

Τὸν Νέριωνα πάντως ἀκούετε (καὶ γάρ ἐπίστημος διανήριος ἀπὸ τῆς ἀσελγείας ἐγένετο^a, πρῶτος καὶ μόνος εὐρών ἐν ἀρχῇ τοιαύτῃ καινούς τινας ἀκολασίας καὶ ἀσχημοσύνης τρόπους^b) οὗτος δὲ Νέριων τὸν μακάριον Παῦλον (καὶ γάρ ἔτυχε κατὰ τοὺς αὐτοὺς ἐκεῖνῳ γενόμενος χρόνους) τοιαῦτα ἔγκαλῶν, οὐάπερ ὑμεῖς ήτοῖς ἀγίοις τούτοις ἀνδράσι (παλλακίδια γάρ αὐτοῦ σφόδρα ἐπέραστον πείσας τὸν περὶ τῆς πίστεως δέξασθαι λόγον, ἐπειθενόμενος καὶ τῆς ἀκαθάρτου συνουσίας ἀπαλλαγῆναι ἐκεῖνης)^c τοιαῦτα γοῦν ἔγκαλῶν ἐκεῖνος, καὶ λυμεῶνα καὶ πλάνον καὶ τὰ αὐτὰ, ἀπερ ὑμεῖς φύεγγεσθε, [49] τὸν Παῦλον ἀποκαλῶν, τὸ μὲν πρῶτον ἔδησεν, ὡς δὲ οὐκ ἔπειθε τῆς πρὸς τὴν κόρην ἀτομογέσθαι συμβουλῆς, τέλος ἀπέκτεινε. Τι οὖν ἀπὸ τούτου γέγονε βλάβος τῷ παθόντι κακῶς; τι δὲ ὁ φελος τῷ δράσαντι κακῶς; τι μὲν οὐκ ὁ φελος τῷ τότε ἀναρ-

^a Unus habet ἐγίνετο.

^b Λαζαρίδης οὐδὲν τοιούτου τρόπου τοιαῦτα γενέσθαι λέγει.

θέντι Παύλῳ; τί δὲ οὐ βλάβες τῷ ἀνελόντι Νέριωνι; εὐχάριστον διαγελος πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης ἀδεται (τὰ γάρ παρόντα τέως ἐρῶ)^d ο δὲ, ὥσπερ δυτικοὶ λυμεῶν καὶ δαιμών ἀγριος πρὸς πάντας διαβέβληται;

δ.^e Τὰ δὲ ἐκεῖ, καὶ ὑμεῖς ἀπιστήσητε, διὰ τοὺς πιστεύοντας ἀναγκαῖον εἰπεῖν· καίτοι ὑμᾶς ἀπὸ τῶν παρόντων κάκείνοις πιστεύειν ἐχρῆν· πλὴν ἀλλ' ὅπως ἀν πρὸς αὐτὰ διάκεισθε, εἰρήσεται παρ' ἡμῖν, καὶ οὐ κεχρύψεται. Τένα οὖν ἔσται τὰ ἐκεῖ; Ό μὲν ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος ἐκεῖνος, αὐχμῶν καὶ κατηφῆς, αἰσχύνης γέμων καὶ ζόφου, καὶ κάτω νεύων, ἀπαχθήσεται ἔνθα ὁ σκώληξ ἢ ἀτελεύτητος καὶ τὸ πῦρ τὸ ἀτελεστον· ο δὲ μακάριος Παῦλος μετὰ πολλῆς στήσεται τῆς παρρήσιας παρ' αὐτὸν τὸν βασιλέως τὸν θρόνον λαμπρῶς ἀποστέλλων, καὶ δόξαν ἡμιφιεσμένος τοσαύτην, ὡς μηδὲν τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀρχαγγέλων ἀποδεῖν, καὶ τοσοῦτον λήψεται τὸν μισθὸν, ὃσον εἰκὸς ἀνθρωπον σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν τῶν τῷ Θεῷ δοκούντων ἔνεκεν ἐπιδόντα. Καὶ γάρ οὕτως ἔχει· Κεῖται μὲν πολλὴ τοῖς τὰ ἀγαθὰ ἐργαζομένοις ἀντίδοσις, μείζων δὲ αὗτη καὶ πλείων γίνεται, ὅταν καὶ διὰ κινδύνων ἰωσι καὶ ἀτιμίας πολλῆς οἱ ταῦτα ἐργαζόμενοι τὰ διγαθά· καὶ τὸ κατόρθωμα ἵσου ἡ τῷ τε ἀπονήτῃ, καὶ τῷ μετὰ πόνων αὐτὸν κατωρθωκότι, τὰ τῆς τιμῆς οὐκ ἔσται ἵσα καὶ τὰ τῶν στεφάνων. Ἐπεὶ καὶ ἐν τοῖς πολέμοις στεφανοῦται μὲν ὁ τρόπαιον στήσας, πολλῷ δὲ ἔτι μείζων ὁ καὶ τὰ τραύματα ἐπιδεῖξαι ἔχων, οἱ δὲ τρόπαιον ἔστησε. Καὶ τί λέγω περὶ τῶν ζώντων, ὅπου γε καὶ οἱ τοῦτο μόνον ἐπιδειξάμενοι τὸ καλῶς ἀποθανεῖν ἐν πολέμῳ, μηδὲν δὲ πλεῖον τοὺς αὐτῶν ὡφελήσαντες, καθάπερ σωτῆρες καὶ προστάται πανταχοῦ τῆς Ἑλλάδος ἄδονται; εἰκαὶ ταῦτα ὑμᾶς ἀγνοεῖτε, τῷ γέλωτι καὶ τῇ τρυφῇ διαπαντός προσανέχοντες^f; Εἰ δὲ Ἑλληνες ἀνθρωποι, καὶ μηδὲν ὅλως ὑγιές ἔννοσεῦντες, τοῦτο τὸν ἄνθυταν συνιδεῖν, καὶ πολλῇ τε τιμῇ τοὺς αὐτοῖς ἀποθανόντας μόνον ὑπὲρ αὐτῶν, μηδὲν δὲ ἐργασαμένους πλέον, πόσῳ μᾶλλον ὁ Χριστὸς τοῦτο ἐργάζεται· ο πανταχοῦ τοὺς δὲ αὐτὸν κινδυνεύοντας ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ταῖς τῶν διωρεῶν νικῶν ἀντιδέσεις; Οὐ γάρ διωγμῶν μόνον, οὐδὲ πληγῶν, οἱ δὲ δεσμωτερίεων καὶ φόνων καὶ σφαγῆς, ἀλλὰ καὶ ὑβρεῶς μόνης καὶ φρεστῶν διειδιστῶν πολὺν ἔμηκε τὸν μισθὸν. Μακάριοι γάρ, φησίν, ἔστε, ὅταν μισήσωσιν ὑμᾶς οἱ ἀνθρωποι, καὶ δταν ἀφορίσωσιν ὑμᾶς καὶ ἐνειδίσωσι, καὶ ἐκέλωσι τὸ ὄνομα ὑμῶν ὡς περηφέν, ἔγεκεν τὸν Υἱὸν τὸν ἀρθρώπον· χαίρετε ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ καὶ σκιτήσατε· ίδοι τὸ γέροντος ὑμῶν πολὺς ἐν τῷ οὐρανῷ. Εἰ τοίνυν τὸ κακῶς παθεῖν καὶ τὸ κακῶς ἀκοῦσαι· ἐπιτείνει τὸν μισθὸν καὶ τοῖς πάσχουσι καὶ τοῖς ἀκούουσι κακῶς, δικαιώσι τοὺς αὐτοὺς παθεῖν καὶ ἀκούσαι κακῶς, οὐχὶ τούτους, ἀλλὰ τοὺς λέγοντας καὶ τοὺς ποιεῦντας ὡφελήγετε. Τούτους γάρ ἔβλαψε^g, τοῦ [50] μισθοῦ τὸ πλέον ἐκκύπτων αὐτοῖς, καὶ τῆς χαρᾶς καὶ τῶν πολλῶν σκιρτημάτων ἀναιρεῶν τὴν ὄπισθετιν. "Ωστε τούτων μὲν ἔνεκεν καὶ σιγῆσαι· ἐχρῆν, καὶ ἀφεῖναι γενέσθαι ταῦτα τὰ πολὺν αὐτοῖς τὸν πισθόν ποιεῦντα τῶν ἀγαθῶν, καὶ μείζω τὴν παρθενίαν κατασκευάζοντα· ἐπειδὴ δὲ ἀλλήλων ἐσμὲν μέλη, καὶ αὐτοὶ πάλιν ἀργῶνται τὴν χάριν, οὐ χρή τοὺς οὕτω διακειμένους, ἐνδές μὲν προνοεῖν μέρους, ἐτέρους δὲ περιορᾶν. Ἐκείνοις μὲν γάρ ἔσται καὶ ἐτέρας διέδοχιμήσεως ὑπό-

^a Duo mss. τὰ δὲ ἐκεῖ, καὶ γάρ ύμεις. Μορ. τὰ γάρ ἐκεῖ, καὶ ύμεις.

^b Σῶμα deest in duobus mss.

^c Duo mss. προσαγγέντες. Insra Savil. et unus codex græc. δὲ ἐργασαμένους. in edit. Morel. δὲ deest.

^d Sie mss. Savil. autem et Morel. τούτους δὲ έχει. Γαύλορει idem mss. τῶν καλῶν σκιρτημάτων. Αλλι ποιήσει.

κεστι, καὶ μὴ νῦν πάλιν αὐτοῖς εἶτοι δὲ, ἐν μὴ γέγρα
ἀπόστολοντας ταῦτα...οὐκέτε σωμάτην; δυνήσοντας. Τούτου
δὴ γάρ τοι παραδέδει τὸ ἔκεινον, πρὸς τὸ ὑμέτερον ἴσταμαι,
καὶ δέομαι καὶ ἀντεθοῦ πεισθῆναι· τοῦτον παραχ-
λοῦσαι, καὶ μηκέτε καθ' ἔκυρτῶν τὸ δίφος ψύξειν, μηδὲ πρὸς
κέντρον λαχθεῖν, μηδὲ νομίζοντας ἀνθρώπους ἀνθεῖν, λυ-
πεῖν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ. "Οὐαὶ μὲν γάρ ἐπαινέ-
στε με ταῦτην τὴν γνώμην, καὶ μὴ νῦν, ἀλλ' αὖτες,
οἵδα καὶ πέπειτε· Βούλομαι δὲ ὑγιῆς τοῦτο ποιῆσαι νῦν,
ἴνα μὴ μάτρην αὐτὸν μετὰ ταῦτα ποιῆσαι. 'Ἐπει ταὶς πλού-
σιος ἔκεινος, ὅτε μὲν τὴν ἐνταῦθα, τοὺς προφήτας καὶ τὸν
νόμον καὶ τὴν ἐκ τούτων παράκλησιν τὸ μῦθον τοιαῦτο
καὶ λατρεῖν· ἐπειδὴ δὲ ἀπῆλθεν ἔκει, οὗτως ἐθαύμασεν
αὐτῶν τὴν παραίγεσσιν, ὡς, ἐπειδὴ συνεῖδε μηδὲν αὐτὸν
ἀπὸ τῶν ἐπαίγων ὥστε λατρεῖν, δυνάμενον, παρακλέσαι
τὸν πατριάρχην πέμψας τινά τῶν ἐν ἁδού τοῖς ὑπὲρ γῆς
ἀπαγγέλλοντα, ἔκεινος δεδοικώς, μή ποτε καὶ αὐτοὶ τὸ αὐτὸν
πάλιν· εἰς τὸν θαυμάτων, οὕτως θαυμάτων τὸν θείον Γραφῶν, τότε
αὐτάς θαυμάτωσι, ὅταν αὐτοῖς δρελος οὐδὲν ἀπὸ τοῦ θαύ-
ματος. Καίτοι γε οὐδὲν ἔκεινος τοτοῦτον εἰργάσατο οἶον
ὑμεῖς. 'Εκεῖνος γάρ τῶν μὲν ἔκυρτον οὐ μετέδωκε τῷ Λα-
ζάρῳ, οὐ μὴν καὶ ἐτέρους βουληθεῖτες μεταδοῦντες ἐκώ-
λυταν, τῇ ἀπῆλασε καθαπερ ὑμεῖς νῦν. Καὶ οὐ ταῦτη μό-
νη αὐτὸν ἀπεκρύψατε τῇ ψυχήτῃ, ἀλλὰ καὶ ἐτέρῳ·
"Ωσπερ γάρ οὐκ ἔτειν ξειν αὐτὸν μηδὲν ποιεῖν ἀγαθὸν,
καὶ ἐπέρους βουλομένους καλέειν ποιεῖν, οὗτως οὐκ ἔτειν
ἴτιν τροφῆς τε ἀπορεῖν σωματικῆς, καὶ ἐν πολλῷ τῇ τῆς
ψιλοτοφίας λιμῷ κείμενον καλέειν τρέφεται· παρ' ἐπέ-
ρων. "Ωστε διπλῇ παρηγάσατε τὸν ωρὸν πλούτουν ἔκεινον,
τῷ τε ἐπέρους καλέσας σθέσαι τὸν λαμπόν, καὶ τῆς ψυχῆς
ἀγγομένης τὴν ἀπανθρωπίαν ἐπειδείκνυσθαι ταῦτην. Τοῦτο
καὶ Ιουδαῖοι ποτὲ ἐποίησαν· καὶ ἐκώλυσον τοὺς ἀποστό-
λους τοῖς ἀνθρώποις τὰ πρὸς σωτηρίαν λαλεῖν. Ηλίους δὲ
καὶ τούτων χείρωνες ὑμεῖς. Οἱ μὲν γάρ δὴ τὴν τῶν ἐχθρῶν
ἀναδεξάμενοι τὰξιν, οὗτως ἀπαντεῖ προστατεύονταν ἔκεινα·
ὑμεῖς δὲ τὸ τῶν φίλων ὑποσύντετος προσωπεῖον, τὰ τῶν
ἐχθρῶν ἐπειδείκνυσθε· ἐμάτεταῖσαν καὶ ὕβριταν καὶ πονηρά
περιέβαλον διέξη τοὺς ἀγίους ἀποστόλους τότε ἔκεινοι γόη-
τας καὶ πλάνους καλούντες αὐτούς. 'Αλλὰ τοιαύτη κατέ-
λασε αὐτοὺς δίκη, ὡς μηδεμίαν λοιπὸν δυνηθῆναι τοῖς
ἔκεινοις δεινοῖς παρισταθῆναι συμφοράν¹. Πρῶτοι γάρ
οὗτοι καὶ μόνοι τῶν διὸ τὴν πάντας ἀνθρώπων τοιαῦτα
ἐπαίθον, οἷα οὐδεὶς ἔτερος. [31] Καὶ τούτων μάρτυς ἀξιό-
πιστος δὲ Χριστός, οὗτως λέγων· "Εσται οὐλίγος μεγάλη,
οἷα οὐ γέγονεν ἀπ' ἀρχῆς κατείμενος ἔως τοῦ νῦν, οὐδὲ
μή γένηται. Πάντα μὲν οὖν αὐτῶν τὰ πάθη διελθεῖν οὐ
τοῦ παρόντος καὶροῦ, διέγα δὲ οὐτέ πολλῶν ἀναγκαῖον εἰ-
πεῖν. 'Ερῶ δὲ οὓς ἐγένοντος, ἀλλ' ἀνδρὸς Ιουδαίου τοῦ τὰ
ἔκεινον ιστορικότος ἀκριβῶς. Τί ποτε οὖν οὗτος φρεσί;
Ἐπειδὴ τὸν ἐμπρησμὸν διαγήτατο τοῦ Ιεροῦ, καὶ τὰς
κατιγάδες καὶ ἔκεινας ἀπήγγειλε συμφοράς.

ε. Τὰ μὲν περὶ τὸ ιερόν, φτζίν, ἐν τούταις ἦν τὸν
δ' ὑπὸ τοῦ λιμοῦ σθειροπέρων κατὰ τὴν πάλιν ἀπε-
ρον μὲν ἔπιπτε τὸ πλήθος, ἀδιηγητα δὲ συνέβαινε
τὸ πάθον. Καθ' ἐκάστην γάρ οἰκιαν, εἴ του τροφῆς
παραχωρεῖν σπιλα, πόλεμος ἦν, καὶ διὰ γεισῶν ἐγέ-
ρουν εἰς πολιτοῖς πρὸς ἀλλήλους, ἐξαρπάζετες τὰ
ταλαιπωρία τῆς ψυχῆς ἐρέσια. Ήστις δ' ἀποσιως οὐδὲ
τοῖς θρήσκευτιν ἦν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐκτρέπεται εἰ-

^a Duo miss. *πεισθητε γλυκύν.*

b Ένας καὶ τὴν ἐν τούτῳ πάραξ. Ιστρα duo mss. ὡς ἐπειδή, οὕτω
συνεῖσθε.

^c Sie Savil. et miss. Edit. vero αὐτοὶ τοῦτο παθ.

⁴ Unus cod. et Savil. in marg. ἵτερα. Infra duo miss. τροφής
τε ἄποστερον.

e unus cod. et Savil. in marg. ποτὲ ἐπόμενον.

¹ Duo mss. μηδεμίᾳ..., συμφορᾷ. Idem iuxta haec omittunt εἰς οὐδεὶς ἔτερος.

⁵ Sic Savil. et mss. In Morel. oīz ðē èz, male.
^b Morel. oīz ðē èz, male.

^b Montf. novat., minus recte, mox emendata. E Savil. cor-
rexi mus. Edit.

λησταὶ διηγεύονται, μή τις ὑπὸ τὴν κατάπορον ἔχων γρι-
ψῆται, σκηναπούτο τὸν θύματα τῶν οὐρανῶν. Οἱ δὲ τὰς ἐρ-
δεῖας κεγχητέτες ὥσπερ λιγοστέτες κόντρας ἐπράτ-
λοντο καὶ παρεξέροντο, ταῦτα τε θύματα ἀποτελεῖσθαι
μεθυνόντων τρόπον, ὃπος ἀμηγαρίας ἐσ εἰς τοὺς αἰ-
τοὺς οἰκους εἰσεπιδωροῦνται οὐρανῷ τῷ φραγμῷ μηδ. Πάντα δὲ
ὑπὸ ἀδέστρας ἦγεν η ἀράγκη, καὶ τὰ μηδὲ τοῖς μετα-
ρωτάτοις τῶν ἀλόγων οἴων πρόσφορα συλλέγοντες,
ἐσθίειν ὑπέρεργον· ζωστήρων γοῦν καὶ ὑποδημάτων
τὸ τελευταῖον οὐκ ἀπέσχοντο, καὶ τὰ δέσματα τῶν
θυμεῶν ἀποδέσσοντες ἐμαστῶντο^κ. Τροφὴ δὲ οὐρανοῦ
γέζοντον τοῖς παλαιοῦ σπαραγματαῖς τὰς γῆς ίτας^λ
ἔριοι συλλέγοντες, ἐλάχιστον σταθμὸν ἐπώλουν ἀτ-
τικῶν τεσσάρων. Καὶ τί δεῖ τὴν ἐπ' ἀγάνχοις ἀντι-
δεικνυτοῦ ληστὴν λέγειν; Εἴμι γάρ αὐτοῦ δηλώσαν-
τος, οἷον μήτε παρ' "Ε.Ι.Η.Σ.Ι., μήτε παρὰ βασιλέ-
ας ιστίσηται, φρικτὸν μὲν εἰτεῖν, ἄπιστον δ' ἀκού-
σαι. Καὶ ἔγωγε^ν, μὴ δοξάμενοι τερατεύεσθαι τοῖς αὐθί-
ἄνθρωποις, καὶ παρέλιτον τὴν συμφεράρην οὐδέως, εἰ-
μὴ τῶν κατ' ἐμαντὸν εἶχον ἀπειρονος μάρτυρας· ἀ-
λλως τε οὐλὴ ψυχρὸν ἀν καταθείητο^ο τῇ πατρίδι γά-
ριν καθυψέμενος τῶν λόγων ὡν πέπονθε τὰ ἔργα.
Γυνὴ τις τῶν ὑπέρ τοῦ Ἰερεδάμην κατοικούντων,
Μαρία τοῦντος, πατρὸς Ἐλεαζήρου, κώμης Βηθεζώ,
σημαίνει δὲ τοῦτο οἰκος ὑπαίθρου. Εἰὰ γένος καὶ
πλοῦτον ἐπισημιος, μετὰ τοῦ λοιποῦ πλήθους εἰς τοῦ
Ἰερουσαλημα καταρρευσαστεπελεγκεῖτο. Ταῦτης
τὴν μὲν Ἀ.Ι.Η.Ν. κτῆσιν οἱ τύρανοι διήρπασαν, ὅσην
ἐκ τῆς Ηεραίας ἀνασκευασμένη^ρ μετήνεγκεν εἰς
τὴν πόλιν· τὰ δὲ λείψαντα τῶν κειμηλλῶν, καὶ εἰ το-
τροφῆς ἐπιτροπείη^ς, καὶ τὴν ημέρας εἰσπηδῶντες ἥρ-
παζον οἱ δοξυζότοι. Δεινὴ δὲ τὸ γύρων ἀγαράκη-
σις εἰσὶ, καὶ πολλάκις λειδορεῦσα καὶ καταρριμένη
τοὺς ἀγαράκες ἐξ' ἔκαντην οὐρανίζεται. Ως δ' οὐτε παρ-
εξύνομενοτις, οὐτ' ἐλεῶν αὐτὴν ἀνησκει, καὶ τὸ μὲν
εὔρεῖν τι σιτίου Ἀ.Ι.Λ.ως ἐκοπία, παρτυγίσθει δ' ἀπο-
ροῦνται οὐδην· καὶ τὸ εὔρεῖν, οἱ λιμὸς δὲ διὰ σπλάγχνων
καὶ μυελῶν ἔχόρει, καὶ τοῦ λιμοῦ μᾶλλον ἐξέκακεν
οἱ θυμοί, σέμβοντες λασοῖσι τὴν ἔστην^τ μετὰ τῆς
ἀράγκης, [62] ἐπὶ τὴν γύνακας ἔχόρει, καὶ τὸ τέκνον
(οὐδὲ δ' αὐτὴν παῖς ὑπομάζεις) ἀρπασμένη^ς, Βιέζος,
εἰπετε, ἄθλιος, ἐν πολέμῳ καὶ λιμῷ καὶ στάσει, τίνε-
ται τηρίσω; τὰ μὲν παχὺν Ῥωμαίοις δοντεια, καὶ
ζήσωμεν ἐπ' αὐτοῖς· φθύρει δὲ καὶ δουλεῖαν δ. λιμὸς,
οἱ στασιασταὶ δ' ἀμφοτέρων γαλεπώτεροι ἦσαν, γερού-
μοι τροφὴ, καὶ τοῖς στασιασταῖς ἐξητύνεις, καὶ τῷ Σιρ-
μὸντος, οἱ μέροις ἐπιλειπτορ ταῖς Ἰουδαίων συμφεροῖς.
Καὶ ταῦθι ἄμα λέγοντα κτείνεται τὸν νιόν, ἐπειτ' ἐπι-
σαστα, τὸ μὲν οὖμενον κατεσθίει, τὸ δὲ λοιπὸν κατακυ-
λύπασα ἐφύλαττε. Εὐθέως δ' οἱ στασιασταὶ πα-
γῆσαν, καὶ τῆς ἀθεμίτου κρίσης σπάσαντες, ἡπει-
λευτο, εἰ μὴ δεῖξειε τὸ παρασκευασθέν, ἀποστύξειε
αὐτὴν εὐθέως. Η δὲ καὶ μοῖραν αὐτοῖς εἰτεῦσα κα-
λῆται τετηγκέται, τὰ λείψαντα τοῦ τέκνου διεκάλυψε.
Τεῦς δ' εἰθέως σοίην τε καὶ σερῶν ἔκστασις ἦσε.

¹ Sie Sayil. Unus codex īguztā. Norel. 1859.

Sie Savii. Chos codex saec. Morel. &c. &c.
Sic Say. et mss. Morel. vero zai ūn' ək'vəvəs sic.

καὶ Σαῦλος. ἀποσπῶντες ἐμάσσοντο

¹ Duo miss. τὰς γὰρ ἡγιας,

^m Savil, et duo miss. 6.
ⁿ Cf. Section 11. In fact, the 2nd M. 5.

⁹ Sic e Savilio scriptum. Legebatur ἐγὼ δέ. Edit.
¹⁰ Sie Savil. et mss. duo, qui tamen habent κατεθέμην et
 κατεθέμην. Iafra edit. Inscripti nisi dicitur aliter.

[¶] Savil μετασκευασμένη, pro μετεσκευασμένη, duo mss. μετασκευασμένη.

⁹ Sie Morel, et Savill. Duo manuscripti ēpiscopis.

* Savit. espv.

⁸ Sie Savil. et mss. In Morel. autem δι ἀρπασμένη, male. Inf. a unus cod. Καταβούσαι τοις.

procurabant. Verum quia sumus invicem membra, etsi ipsi gratiam abnegerent, non convenit ita affectis, ut nos sumus, unius membra curam habere, alterum negligere. Namque illis alia meritorum occasio suppetet, etiamsi nunc malis non afficiantur; istis vero nisi ab hac pugna desiterint, nulla jam salutis spes relinquitur. Itaque illis omissis, vestris rebus insisto, rogoque et obsecro nobis hortantibus obtemperetis, nec contra vos ipsos gladium impellatis, nec contra stimulos calcitretis; ne, dum putatis homines mœtore afficere, Spiritum sanctum Dei contristetis. Scio enim ac persuasum habeo, vos sententiam hanc nostram, etsi non modo, certe postea probaturos esse. Hoc autem volo vos nunc præstare, ne postmodum frustra faciatis. Siquidem dives ille cum in hac vita esset, prophetas, legem, eorumque monita, pro fabulis et deliramentis reputabat: cum autem eo abscessisset, adeo in admiratione atque honore ea monita habuit, ut cum plane intelligeret nihil se commodi ex ejus laudibus consequi posse, patriarcham rogaret, ut aliquem mitteret ex inferis in terram, qui istuc annuntiaret, veritus scilicet ne id ipsum illi paterentur, atque Scripturas divinas irridentes, tunc eas admirarentur, cum ex ea admiratione nihil emolumenti consequi valerent. Et tamen ille nihil tale egerat, quale vos agitis: etsi enim ille nihil ex suis Lazaro impertivit, non tamen eos, qui id agere vellent, prohibuit, aut repulit, ut modo vos facitis. Neque hinc modo illum crudelitate superatis, sed aliunde quoque. Sicut enim non æquale facinus est nihil agere boni, et alios qui id velint impedire: sic non pari in gradu ponitur cibo corporeo indigere, et eum qui in ingenti philosophiae penuria jacet, prohibere ne ab aliis pascatur. Quamobrem duabus ex partibus immanem illum divitem superatis, quod nempe alios prohibeatis famem extinguere, quodque cum animam præfocari videatis, tantam exhibeatis inhumanitatem. Hoc et Judæi olim fecerunt: nam apostolos prohibebant ne hominibus salutaria loquerentur. At vos illis etiam deteriores estis. Illi enim cum se inimicos profiterentur, sic omnia illa faciebant: vos autem ementita amicorum persona, inimicos vos exhibitis. Illi sanctos apostolos verberibus, contumeliis, ignominia affecerunt, præstigiaatores eos atque seductores appellantes. Verum illos tanta ultio corripuit, ut nulla calamitas possit eorum clibanis comparari. Nam primi et soli ex omni hominum genere ea passi sunt, quæ nullus aliis¹. Atque horum fide dignus testis est Christus, qui sic ait: *Erit tribulatio magna, qualis non sicut ab initio mundi usque nunc, neque postea erit* (Matth. 24. 21). Ea quidem omnia, quæ illi passi sunt, prosequi non hujus est temporis: pauca tamen ex multis necessario dicenda sunt. Verbis autem utar non meis, sed (Josephi) Judæi, qui eam historiam scripsit diligenter. Quid ergo ait ille? Cum enarrasset incensum templum, novasque² illas calamitates enuntiasset, sic pergit:

5. *Et templum quidem hoc in statu erat; eorum vero qui per civitatem same occunibebant, infinita pene cedebat multitudo, atque inenarrabiles contingebant clades. Nam per singulas domos, sicubi ciborum vel umbra esset, bellum aderat, ac vel amicissimi mutuo manus conserebant, ac misera illa animæ viatica diripiebant. Ne morientibus quidem quod cibo indigerent fides habebatur: sed eos quoque qui exspirabant, latrones perscrutabantur, ne quis forte simulata morte cibum sinu occultaret. Alii vero famehiantes, tamquam rabidi canes mente destituti, insanique correpti, ebrium more in ostia impingebant: ac desperatione ducti, hora una bis terre in eamdem domum irrumpiebant. Omnia vero dentibus subigebat penuria, et ea quæ ne sordidissimis quidem orutorum animantium usui erant colligentes, edere non dubitabant. A cingulis igitur et a calceamentis postremo non absinebant, scutisque detracta coria mandebant. Esca autem quibusdam erant fæni laceri reliquæ: purgamenta item nonnulli colligentes, minimum eorum pondus quatuor atticis vendebant. Et quid opus est famis improbitatem in rebus inanimis persecui? Rem narraturus sum, qualem nec apud Græcos nec apud barbaros contigisse memoratur usquam, dictu horrendam, atque incredibilem auditu. Sane ego ne viderer portenta configere futuris hominibus, hujusmodi calamitatem libenter tacuisse, nisi innumeros ejus rei testes haberem: prætereaque patre levissimam graviam referrem, si quæ reipsa passa est, ea narrando supprimerem. Mulier quædam ex iis, quæ ultra Jordani incolebant, Maria nomine, patre Eleazar, vico Bethero, quod significat domum hyssopi, genere et divitiis insignis, cum reliqua multitudine Jerosolymam confugerat, simulque obsidebatur. Hujus omnem aliam substantiam tyranni diripuerant, quantam ex Pérea in Urbem transportuverat: reliquias autem reconditarum rerum, et si quid in cibum præpararetur, quotidie irrumptentes satellites diripiebant. Dira autem indignatio mulierculam subiit, ac prædones sœpe conviciis et maledictis insectans, in seipsam concitabat. Cum vero nullus aut ira correptus, aut ejus misertus, ipsam interficeret, ipsaque cibos alios invenire laboraret, ac penitus difficile esset jam quidpiam invenire, famesque per viscera et medullas serperet, sameque vehementiore ira æstuaret, consilium dictante indignatione cum necessitate conjuncta, in naturam ipsam vertitur, et filium (erat quippe illi parvulus lactens) arripiens: Miser, inquit, puerule, in bello, in fame et seditione, cui te servabo? a Romanis, si vixerimus, servitus nos manet, servitutem anteverit fames, et utrisque saeviores seditiosi. Perge, mihi cibus esto, seditiosis Erinnys, mundo fabula quæ sola deest calamitatibus Judæorum. His dictis filium necut, coquit postea, ejusque dimidium comedit, reliquias vero occultatas servabat. Adsunt coniuncto seditiosi, nefario nidore pertracti, minanturque mortem, nisi quod paraverat proferret. At illa cum partem illis bonam servasse se diceret, nati reliquias aperuit. Tum illos statim horror mentisque stupor occupavit, et ad taliem aspectum quasi ænei defixi steterunt. Illa vero, Meus, inquit, est filius genuinus, opusque meum. Com-*

¹ Duo MSS. omittunt, quæ nullus aliis.

² Sic junta Savil. In B., communes, pro, novas.

edite, nam et ipsa comedi : ne sitis vel muliere molliores, vel matre misericordiores. Quod si vos pietatem colitis, hostiamque meam aversamini : ego quidem dimidium manducavi, quodque reliquum est mihi maneat. Post hæc illi quidem trementes exierunt, hac una tantum in re timidiores, eamque vix escam¹ matri concedentes. Tanti statim farinoris fama urbs tota repleta est, ac præ oculis singuli eam calamitatem ponentes, non secus ac si ipsi fecissent exhorrescebant². Qui fame cruciabantur mortem expetebant, beatosque prædicabant eos, qui hac re nondum audita, hisque non conspectis malis decesserant. Cito ad Romanos perlata est hæc calamitas. Ex iis alii non credebant, alii miserebantur, plurimi vero in majus gentis odium exarserunt (Joseph. de Bello Judaico, lib. 6. c. 7. et 8).

6. Non fides modo, sed vita bona requiritur. — Hæc multoqne his atrociora patiebantur, non modo quia Christum cruci affixerant, sed quia post hæc apostolos ea loqui prohibebant, quæ ad salutem nostram pertinerent. Quod sane beatus Paulus crimini dans, hæc illis mala prænuntiavit : *Pervenit enim super eos ira in finem* (1. Thess. 2. 16). Et quid hæc, dicent, ad nos? non enim illos a fide abducimus, neque a prædicatione. At quid, queso, fides conferet emolumenti, si vita pura non fuerit? Verum hæc vos forte ignoratis, quibus nostra omnia ignota sunt. Ego autem vobis Christi sententias enumerabo : observetis velim numquam de vita requiratur, sed pro fide tantum et dogmatibus supplicia constituta sint. Cum enim in montem ascendisset, videns innumeram circumfluentem multitudinem, præmissis aliis monitis, dicebat : *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, sed qui facit voluntatem Patris mei.* Item, *Multi dicent mihi in die illa³, nonne in nomine tuo prophetavimus, et in nomine tuo dæmonia ejecimus, et in nomine tuo virtutes multas fecimus?* Et tunc confitebor illis : *Recedite a me qui operamini iniquitatem : non novivos* (Math. 7. 21-23). Eum vero qui audit sermones ipsius, et non facit, similem esse dixit homini fatuo, domum suam super arenam ædificanti, qui eam fluminibus, pluviis et ventis facile diruendam parat. Item cum in alio loco concionaretur : Sieut, inquit, piscaiores, cum sagenam traxerint, malos pisces abjiciunt, ita erit in illa die, angelis eos omnes qui peccaverint in fornacem jacientibus (Math. 13. 47). De flagitiis quoque et impuris hominibus loquens dicebat : *Illuc abiibunt, vici vermis qui non moritur, et ignis qui non extinguitur* (Marc. 9. 42). Et rursum, *Rex, inquit, fecit nuptias filio suo, et cum vidisset hominem vestitum vestibus sordidis, ait ad eum : Amice, quomodo huc intrasti non habens vestem nuptialem?* At ille obmutuit. Tunc dixit ministris suis : *Ligatis manibus et pedibus ejus, ejicite illum in tenebras exteriores* (Math. 22. 2). Impudicis, ut dictum est, et flagitiis hæc comminatur. Virgines item, quæ a sponsi thalamo exclusæ fuerunt, ob

¹ Savil. et duo MSS. habent, easque solas delicias.

² Morel. ex edito Josephi : non secus ac coram ipsis hæc inaudita patrata fuissent.

³ Duo MSS. hic addunt. Domine, Domine.

crudelitatem et inhumanitatem hæc passæ sunt. Alii rursus eadem de causa eunt in ignem æternum, qui præparatus est diabolo et angelis ejus. Et ii quoque, qui temere et sine causa loquuntur, condemnabuntur. Ex verbis quippe tuis, ait, *justificaberis, et ex verbis tuis⁴ condemnaberis* (Matth. 12. 37). Ergone tibi videmur frustra de vita timere, magnamque ejus philosophiæ partis, quæ mores instituit, rationem habere? Id certe non puto : nisi fortasse Christum hæc omnia hisque plera temere dixisse jactites. Non enim hic omnia complectimur : quod nisi pigeret orationem prolixius extendere, et ex prophetis et ex beato Paulo et ex aliis apostolis docuisse quantum hæc in parte curam posuerit Deus. Verum hæc arbitror sati esse : imo nec illa solum omnia, sed vel exigoam eorum partem. Cum enim Deus aliquid profert, etiamsi semel dicat, ita id quod dicitur aperiendum est ac si sæpe dixisset.

7. Quid igitur, inquies, qui domi manent non poterunt ea perficere, quæ nisi perficiantur, tantum supplicii pariunt? Velle equidem ipse, nec minus quam vos, imo multo magis, ac frequenter optavi monasteriorum necessitatem tolli, ac tantum leges et jura optima in civitatibus valere, ut nemini jam opus sit ad solitudinem confugere : quoniam vero omnia susdeque jam versa, ipsæque civitates, in quibus tribunalia et leges, ingenti iniquitate et scelere impletæ sunt, solitudo autem uberrimos philosophiæ fructus emitit; profecto non illi jure a vobis in crimen vocentur, qui alias ab hac procella et turbine liberari cupientes eripiunt, et ad tranquillum portum deducunt; sed potius illi, qui civitates singulas philosophiæ sic invias et parum idoneas fecerunt, ut qui salutem consequi volunt, solitudines sectari cogantur. Die enim mihi, si quis in nocte media arrepta face domum incendisset magnam hominibusque repletam, ut intus dormientibus insidiaretur, utrum diceremus improbum esse, enime qui dormientes excitaret, ædibusque illis educeret, an eum qui ab initio incedium excitasset, et in tantam necessitatem tum eos, tum educentem illos redigisset? Quid igitur, si quis tyrannide oppressam civitatem, ægritudine laborantem, et seditionibus agitatem videns, iis quibus possit persuaderet, ut relicta civitate reciperent se ad montium vertices, iisque ad secessum adjumenta conferret : quem in crimen vocares? enime qui ab hujusmodi tumultu in tranquillitatem homines tempestate jactatos transtulisset, an eum qui naufragia ista præparasset? Cave enim putas meliore in statu res humanas iam esse, quam civitatem tyrannide oppressam; verum in longe deteriori. Non enim homo, sed dæmon quidam nequissimus, tamquam tyrannus immanis, cum tota sua phalange universum orbem occupans, in humanas animas grassatur : inde vero quasi ex arce quadam, execranda et seelerata quotidie præcepta hominibus emitit, non matrimonia dirimens solum, non pecunias mittens ferensve, non cœdes perpetras iniquas, verum his longe graviora,

⁴ Quidam, et ex operibus tuis

καὶ πρὸς τὴν ὁδὸν ἐπειήγεσαν. Ή δὲ, Ἐμδρ, ἔσῃ, τοῦτο τὸ τέλεον γνῆσιον, καὶ τὸ ἕργον ἑμῶν φάγετε, καὶ γάρ ἐγὼ βέβρωκα μὴ γένησθε μῆτε μαλακώτεροι γυναικός, μῆτε συγκαθέστεροι μητρός. Εἰ δ' ὑμεῖς εὐτελεῖς, καὶ τὴν ἐμὴν ἀποστρέψεσθε θυσίαν, ἐγὼ μὲν ἡμισυ βέβρωκα^b, καὶ τὸ λινόν δ' ἐμοὶ μειώτω. Μετὰ ταῦτα οἱ μὲν τρέμοντες ἐξῆσαν πρὸς ἐν τοῦτο δειλού, καὶ μόρης^c ταῦτης τῆς τροφῆς τῇ μητρὶ παραγωρήσαντες. Αρεπλισθη δ' εὐθέως δῆλη τοῦ μύσους ἡ πόλις, καὶ πρὸς δημάτων ἔκαστος τὸ πάθος λαμβάνων, ὡς περ αὐτῷ τολμηθὲν^d ἐφριττεν· σπουδῇ δὲ τῷ λιμωττόντων ἐπὶ τὸν θάρατον ἦν, καὶ μακαρισμὸς τῷ φθασάρτων, πρὶν ἀκοῦσαι καὶ θεάσασθαι τηλικαῦτα κακά. Ταχέως δὲ καὶ Ῥωμαλοὶς διηγέλθη τὸ πάθος. Τῷ δὲ οἱ μὲν ἡπιστούρ, οἱ δὲ φυτειρού, τοὺς δὲ πολλοὺς εἰς μίσος τοῦ ἔθρους σφοδρότερον συνέβη προελθεῖν.

ζ'. Ταῦτα δὲ ἔπασχον, καὶ πολλῷ τούτων χαλεπώτερα, οὐκ ἔπειδὴ τὸν Χριστὸν ἐσταύρωσαν μόνον, ἀλλ' ἔπειδὴ καὶ μετὰ ταῦτα τοὺς ἀποστόλους ἐκώλυσον τὰ πρὸς σωτηρίαν λαλεῖν τὴν ἡμετέραν. "Οπερ ἀν καὶ δι μακάριος Παῦλος αὐτῶν κατηγορήσας, ταῦτα αὐτοῖς προεργάτευσε τὰ κακὰ, εἰπὼν, ὅτι "Ἐφθασεν ἐκ' αὐτοὺς ἡ ἐργὴ εἰς τέλος. Καὶ τί ταῦτα πρὸς ἡμᾶς; φησίν οὐ γάρ δὴ τῆς πίστεως ἀπάγομεν, οὐδὲ τοῦ κηρύγματος. Καὶ τί τῆς πίστεως ὄφελος, εἰπέ μοι, βίου μὴ δυντος καθαροῦ; Ἀλλ' ὑμεῖς μὲν Ἰωας ἀγνοεῖτε καὶ ταῦτα, ἀτε καὶ τῶν ἡμετέρων δυντες ἀνήκοοι πάντων· ἐγὼ δὲ ὑμῖν ἀπαριθμήσομαι τοῦ Χριστοῦ τὰς ἀποφάσεις. Καὶ παρατηρεῖτε ὑμεῖς, εἰ μηδαμοῦ βίος ἐγκαλεῖται τότε, ἀλλ' ὑπὲρ πίστεως μόνης καὶ δογμάτων τὰ τῶν κολάσεων ὥρισται. Ἐπειδὴ γάρ εἰς τὸ δρος ἀνῆλθε, πολὺν ἰδὼν δχλον περιφροῦντα αὐτὸν, μετὰ τὰς ἄλλας παρανέσεις ἐλεγεν· Οὐ πᾶς δ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῷ οὐρανῷ, ἀλλ' δ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου· καὶ, Πολλοὶ ἐροῦστοι μοι ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ· Οὐ τῷ σῷ^e ὀνόματι προεργήτεύσαμεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι διαιρεῖται ἐξεβάλλομεν, καὶ τῷ σῷ ὀνόματι δυνάμεις πολλὰς ἐποιήσαμεν; Καὶ τότε διαλογίσω αὐτοῖς· Ἀποχωρεῖτε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ ἐργαζόμενοι τὴν ἀροματαρ, οὐκ οἶδα ὑμᾶς. Καὶ τὸν ἀκούοντα [53] μὲν, οὐ ποιοῦντα δὲ τοὺς λόγους αὐτοῦ, ὅμοιον ἔφησεν ἀνδρὶ μωρῷ εἶναι τὴν οἰκίαν ἐπὶ τὴν ψάμμον οἰκοδομῶντι, καὶ ποταμοῖς καὶ ὕδαις καὶ ἀνέμοις εὐχείρωτον αὐτὴν κατασκευάζοντι. Καὶ ἐν δὲ τόπῳ δημηγορῶν, Καθάπερ οἱ ἀλιεῖς, φησίν, ὅταν τὴν σαγήνην ἐλκύσωσι, τοὺς φαύλους ἀποκρίνουσι τῶν Ιχθύων, οὕτω κατ' ἐκείνην ἔσται τὴν ἡμέραν, τῶν ἀγγέλων εἰς τὴν κάμινον ἐμβαλλόντων^f τοὺς ἡμαρτηκότας ἀπαντας. Καὶ περὶ τῶν ἀσελγῶν δὲ καὶ ἀκαθάρτων ἀνθρώπων διαλεγόμενος ἐλεγεν, ὅτι "Ἀπελεύσονται, ὅπου δ σκάληξ^g δ ἀτελεύτητος, καὶ τὸ πῦρ τὸ δισβεστον. Καὶ πάλιν, Βασιλεὺς, φησίν, ἐποίησε γάμους τῷ νήφῳ αὐτοῦ, καὶ ἰδὼν ἀνθρώπον ἐρεδυμέρον ιμάτια φυπαρά^h, πρὸς αὐτὸν εἶπεν· Ἐταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὡδε μὴ ἔχων ἐρδυμα γάμου; "Ο δὲ ἐφιμώθη. Τότε λέγει τοῖς διακό-

^a Sic Sav., sic etiam legisse videtur Ambrosius. Mor. et alii καὶ παὶ τὴν. Edit.

^b Sav. et unus ἐγὼ οὖν βέβρωκα.

^c Sic Sav. et duo mss., qui habent τρυφῆς. Mor. et Sav. in marg. καὶ μόλις ταύτης.

^d Sic Sav. et miss. Editio autem Mor. ex edito Josephi, ὡς παρ' αὐτῷ κτινοτροπεύεν. Ibidem in σπουδῇ δὲ διλον λιμωττ. Sic duo mss.

^e Duo mss. Κύριε, Κύριε, οὐ τῷ σῷ.

τοῖς αὐτοῦ Δῆσαντες αὐτοῦ γεῖρας καὶ πόδιας, ἔδειτε δὲ αὐτὸν εἰς τὸ σκύτος τὸ ἔξωτερον· τοῖς ἀκολάστοις καὶ ἀσελγέσι ταῦτα ἀπειλῶν. Καὶ παρθένοι δὲ ατοῦ νυμφῶνος ἀποκλεισθεῖσαι, δι' ὡμότητα καὶ ἀπανθρωπίαν τοῦτο ἐπαθον. Καὶ ἔτεροι δὲ πάλιν διὰ τὴν αὐτὴν αἰτίαν πορείανται εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιο τὸ ητοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ. Καὶ οἱ ἀπλῶς καὶ εἰκῇ φθεγγόμενοι καταδικάζονται· Ἐκ γάρ τῶν λόγων σου, φησί, δικαιωθήσῃ, καὶ ἐκ τῶν λόγων σου καταδικασθήσῃⁱ. Ἀράσο· δοκοῦμεν μάτην ὑπὲρ βίου πεφοδῆσθαι, καὶ πολλὴν τοῦ τήθικωτέρου μέρους τῆς φιλοσοφίας ποιεῖσθαι σπουδήν; Οὐκ ἔγωγε οἶμαι, πλὴν εἰ καὶ τὸν Χριστὸν ταῦτα πάντα εἰκῇ εἰργένεται φαίης, καὶ τὰ τούτων πλείονα· οὐδὲ γάρ ἀπαντα εἰργεται. Εἰ δὲ μὴ ὕκνουν μακρὸν ποιῆσαι τὸν λόγον, καὶ ἀπὸ τῶν προφητῶν καὶ ἀπὸ τοῦ μακαρίου Παύλου καὶ ἐκ τῶν ἀποστόλων ἐδίδαξε ἓν, δισην ὑπὲρ τούτου τοῦ μέρους πεποίηται σπουδὴν δ Θεός. Πλὴν ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἀποχρῆσιμα· μᾶλλον δὲ οὐδὲ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ μικρὸν τῶν εἰρημένων μέρος. "Οταν γάρ δ Θεός ἀποφαίνηται, καὶ ἄπαξ εἰπή, ὡς πολλάκις εἰρημένον, οὗτως δέχεσθαι χρή τὸ λεχθέν.

ζ'. Τίοῦν, οἱ οἷοι μένοντες, φησίν, οὐ δυνήσονται ταῦτα κατορθοῦν, ἀ μὴ κατορθούμενα τοσαύτην φέρει· ἐ τὴν κύλασιν; Ἐβουλόμην καὶ αὐτὸς οὐχ ἥττον ὑμῶν, ἀλλὰ καὶ πολὺ πλέον, καὶ πολλάκις ηύξαμτην τῶν μοναστηρίων ἀγαιρεθῆναι τὴν χρείαν, καὶ τοσαύτην ἐν ταῖς πόλεσι γενέσθαι τὴν εύνομίαν, ὡς μηδένα δεηθῆναι ποτε τῆς εἰς τὴν ἔρημον καταψυγῆς· ἐπειδὴ δὲ τὰ ἄνω κάτω γέγονε, καὶ αἱ μὲν πόλεις, ἔνθα δικαστήρια καὶ νόμοι, πολλῆς γέμουσι παρανομίας καὶ ὀδικίας, ἣ δὲ ἐρημία πολλῷ βρύει τῷ τῆς φιλοσοφίας καρπῷ, οὐχ οἱ τῆς ζάλης ταύτης καὶ τῆς τεραχῆς τοὺς σωθῆναι βουλομένους ἐξάγοντες, καὶ πρὸς τὸν τῆς ἡσυχίας ὀδηγοῦντες λιμένα, δικαίως δὲ ἐγχαλοῖντο παρ' ὑμῶν, ἀλλ' οἱ πόλιν ἐκάστην οὗτως ἀβατὸν ἐργαζόμενοι καὶ πρὸς φιλοσοφίαν ἀνεπιτήδειον, ὡς ἀναγκάζεσθαι τοὺς σωθῆναι βουλομένους τὰς ἐρημίας μεταδιώκειν^k. Εἰπὲ γάρ μοι, εἰ τις μεσονύκτιον λαμπάδα λαβὼν οἰκίαν ἐνέπρησε μεγάλην καὶ πολυάνθρωπον, τοῖς ἔνδον καθεύδουσιν ἐπιβουλεύων, τίνα δὲ ἐφαμεν εἶναι [54] κακὸν, τὸν διεγείροντα τοὺς καθεύδοντας, καὶ τῆς οἰκίας ἐξάγοντα ἐκείνης, ἢ τὸν ἀνάφαντα τὸ πῦρ ἐξ ἀρχῆς, καὶ τοσαύτην ἀνάγκην αὐτοῖς τε ἐκείνοις καὶ τῷ τούτους ἐξαγαγόντι περιστήσατα; Τί δαί, εἰ τις τυραννούμενην πόλιν ἰδὼν καὶ νοσούσαν καὶ στασιάζουσαν, ἐπεισεν οὓς ἡδύνατο τῶν τὴν πόλιν ταύτην^l οἰκούντων ἀναδραμεῖν πρὸς τὰς τῶν ὄρων κορυφὰς, καὶ πειτας δροῦ, καὶ συνέπραξε πρὸς ταύτην αὐτοῖς τὴν ἀναχώρησιν, τίνος δὲ κατηγόρησας; τοῦ μεταθέντος ἀπὸ ταύτης τῆς τεραχῆς πρὸς τὴν γαλήνην ἐκείνην τοὺς ἐν μέσῳ χειμαζομένους ἀνθρώπους, ἢ τὸν ταῦτα ἐργαζόμενον τὰ ναυάγια; Μή γάρ τοι νομίσῃς ἀμεινον τυραννούμενης πόλεως τὰ τῶν ἀνθρώπων πράγματα διεκκείσθαι νῦν, ἀλλὰ καὶ πολλῷ χαλεπώτερον^m. Οὐ γάρ ἀνθρωπος, ἀλλὰ τις πονηρὸς δαίμων καθάπερ τύραννος ἀγριος τὴν οἰκούμενην ἀπασαν καταλαβὼν, μετὰ πάτησ αὐτοῦ τῆς φάλαγγος εἰς τὰς τῶν ἀνθρώπων εἰσεκώμασε ψυχάς· εἴτα ἐκείθεν, ὡς περ ἔχ τινος ἀκρόπολεως, τὰ μιαρὰ καὶ ἐναγῆ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐπιτάγματα καταπέμπει πάσιν, οὐ γάμους διασπῶν, εἰς δὲ χρήματα πέμπων καὶ φέρων μόνον, οὐδὲ σφαγὰς ἐργαζόμενος ἀδίκους, ἀλλὰ τὰ πολλῷ τούτων χαλεπώτερα, τὴν

^h Sic Sav. et miss. In Mor. autem ἴματίω ρύπαρφ.

ⁱ Duo mss. ἐκβότετε.

^j Sav. et duo mss. τῶν ἔργων σου καταχριθήσῃ.

^k Sav. in marg. et duo mss. ἐπεισφέρετ. Παύλος ποιησει miss. ἄλλα καὶ ποτέν καὶ μυράχις εὔξ.

^l Ηδει θιώκεται.

^m T. T. T. T.

ἀπαξ ἀρμοσθείσαν τῷ Θεῷ ψυχὴν α τῆς μὲν πρὸς ἑκεῖνον διαιτίας ἀπάγων, ἐκδιδοὺς δὲ τοῖς ἀκαθάρτοις αὐτοῦ δορυφόροις, καὶ συγκατακλίνεσθαι καταναγκάζων αὐτοῖς· οὕτερον ἐπειδὰν ἀπαξ αὐτὴν παραλόνωσιν, οὕτως αὐτῇ συγγίνονται αἰσχρῶς καὶ ὑδριστικῶς, ὡς εἰκὸς δαίμονας πονηρούς σφοδρῶς καὶ μανικῶς τῆς τε ἀπωλείας καὶ τῆς ἀσχημοσύνης ἔρωντας τῆς ἡμετέρας. Ἀποδύσαντες γὰρ αὐτὴν πάντων τῶν τῆς ἀρετῆς ἴματίων, καὶ τὰ τῆς κακίας ράκια πάθη περιθέντες δὲ τὰ ρυπώντα καὶ διερήγμένα καὶ δυσώδη, καὶ τῆς γυμνότητος αἰσχρότεραν αὐτὴν ἀποφαίνοντα, καὶ πάστης τῆς οἰκείας προσαναπλήσαντες ἀκαθαρσίας, οὐ παύονται ταῖς εἰς αὐτὴν ἐμπομπεύοντες ὕδρεσιν. Οὐδὲ γάρ οἴσασι τινα κόρον τῆς μιαρᾶς ταύτης καὶ παρανόμου μίξεως· ἀλλ' ὥσπερ οἱ μεθύοντες, ὅταν ἐμφορηθῶσι πολλοῦ τοῦ πόμπητος, τότε μᾶλλον ἐκκαλονται· οὕτω καὶ οὗτοι τότε μάλιστα μαίνονται, σφοδρήτερον τε αὐτῇ καὶ ἀγριώτερον ἐναλλάξεν, ὅταν μάλιστα αὐτῇ παραχρήσωνται καταεντοῦντες πάντοθεν καὶ δάκνοντες, καὶ τὸν οἰκείον εἰς αὐτὴν ἔχχέοντες λὸν, καὶ οὐ πρότερον διαλιμπάνοντες, ἔως ἂν εἰς τὴν οἰκείαν μεταστήσωσιν ἔξιν, ή τοῦ σώματος ἰδωτιν ἀποδύσθείσαν αὐτὴν. Ποίας οὖν τυραννίδος, ποίας σιγμαλωσίας, ποίας ἀναστατώσεως, τίνος ἀνδραποδίσμου, ποίου πολέμου, τίνος ναυαγίου, ποίου λιμεῦ ταῦτα οὐ χαλεπώτερα; Τίς οὕτως ὡμὸς καὶ ἀμήμερος, τίς οὕτως τλίθιος καὶ ἀπάνθρωπος καὶ ἀσυμπαθής καὶ ἀνάλγητος, ὡς τὴν τὰ τοιαῦτα ὑδριζομένην καὶ ἐπιρρεαζομένην ψυχὴν μὴ θελῆσαι, τό γε εἰς αὐτὸν ἥχον, τῆς ἐναγοῦς ἐκείνης ἀπαλλάξαι μανίας καὶ ὕδρεως, ἀλλὰ τοιαῦτα πάταγουσαν περιορᾶν; Εἰ δὲ τοῦτο ἀπηνοῦς καὶ λιθίνης ψυχῆς, ποῦ θήσομεν, εἰπέ μοι, τούτους, οἱ πρὸς τῷ περιφρένην καὶ ἔτερον πολλῷ μείζον τούτου ἐργάζονται κακὸν, τοὺς προθυμουμένους εἰς μέσους πηδῆσαι τοὺς [55] κινδύνους, καὶ μὴ παραιτουμένους εἰς αὐτὸν τοῦ θηρίου τὸν αἰτιμὸν καθείναι τὰς χειρας, ἀλλὰ καὶ δυσωδίας καὶ κινδύνων ἀνεχομένους, ἵνα τὰς ᾧδη καταποθείσας ψυχὰς ἔξι αὐτῆς τοῦ δικίμονος τῆς φάρυγγος ἀνατπάσωσιν, οὐ μόνον οὐκ ἐπαινοῦντες, οὐδὲ ἀποδεχόμενοι, ἀλλὰ καὶ ἐλαύνοντες πάντοθεν καὶ πολεμοῦντες;

η'. Τίοῦν, φησί; πάντες οἱ τὰς πόλεις οἰκοῦντες ἀπολώλασι· καὶ χειμάζονται, καὶ δεῖ τὰς πόλεις ἀφέντας, καὶ ἐρημώσαντας πρὸς τὴν ἔρημον μεταστῆναι, καὶ τῶν ὄρῶν τὰς κορυφὰς οἰκίζειν; Καὶ σὺ ταῦτα κελεύεις, καὶ νομοθετεῖς; "Απαγεῖ τούναντίον γάρ, καθάπέρ καὶ ἔφθην εἰπὼν, καὶ ἐβουλόμην καὶ εἶχομαι τοσαύτης ἡμᾶς ἀπολαύειν εἰρήνης, καὶ τὴν τυραννίδα τῶν κακῶν τούτων εἰς τοσοῦτον καταλυθῆναι, ὡς μὴ μόνον τοῖς ἐν ταῖς πόλεσιν ἀνάγκην μὴ γίνεσθαι τὰ ὄρη καταλαβεῖν, ἀλλὰ καὶ τοὺς τὰς ἔρημίας οἰκοῦντας καθάπέρ τινὰς φυγάδας διὰ μακροῦ τοῦ χρόνου πρὸς τὴν αὐτῶν πόλιν καταγαγεῖν. Ἀλλὰ τι πάθω; δέδοικα μὴ τῇ πατρίδι σπουδάζων αὐτοὺς ἀποδῦναι, ἀντὶ ταύτης ταῖς τῶν πονηρῶν δαιμόνων χερσὶ παραδῶ, καὶ βουλόμενος ἀπαλλάξαι ἔρημίας καὶ φυγῆς, φιλοσοφίας καὶ ἡσυχίας παρασκευάσω πάσης ἐκπεσεῖν. Εἰ δέ με εἰ, τὸ πλῆθος τῶν ἐν τῇ πόλει προφέρων, ταύτη δυσωπήσειν οἷει καὶ δεδίξεσθαι, ὡς οὐκ ἀνεξόμενον καταδικάσαι τὴν οἰκουμένην ἀπασαν, τοῦ Χριστοῦ τὴν ἀπόφασιν λαβών, μετ' αὐτῆς στήσουμαι πρὸς ταύτην σου τὴν ἀντίθεσιν. Οὐδὲ γάρ ἀνέξῃ πρᾶγμα τοσαύτης γέμον τόλμης^a, ὡς πρὸς τὴν ψῆφον ἀντιβλέψαι τοῦ τότε μέλλον-

^a Sav. et quo mss. τὰς ἀπαξ ἀρμοσθείσας τῷ Θεῷ ψυχάς. Mor. ut in textu, alique sic legit Ambrosius. Infra duo mss. καταναγκάζων αὐτούς.

^b Sic Mor. ράκια πάθη περιθ. Sed πάθη deest in mss. Infra Sav. in textu et Mor. οἰκείας προσαναπλήσαντες, Sav. in marg. προσαναχρίσαντες, duo mss. προσαναχρήσαντες.

^c Duo mss. μοι, qui postea με ροῦντι post ταύτη.

^d Sav. οὐδὲ γάρ ἐν εἴσῃ πρᾶγμα τοσαύτης γέμον τόλμην υπομεῖναι τόλ.

τος κρίνειν ἡμᾶς. Τί οὖν οὗτός φησι; τὸ, Στενή εὴ πύλη, καὶ τεθλιμμένη ἡ ὁδὸς ἡ ἀπάγουσα εἰς τὴν ζωὴν, καὶ ὀλίγοι εἰσὶν οἱ εύρισκοντες αὐτὴν. Εἰ δὲ οἱ εύρισκοντες ὀλίγοι, πολλῷ μᾶλλον οἱ πρὸς τὸ τέλος αὐτῆς φθάσας δυνάμενοι. Οὐ γάρ δὴ πάντες ὅσοι τῆς ἀρχῆς ἐπέβησαν, καὶ πρὸς τὸ πέρας αὐτῆς ἴσχυσαν στῆναι· ἀλλ' οἱ μὲν ἐν τοῖς προοιμίοις, οἱ δὲ ἐν τῷ μέσῳ, πελοὶ δὲ καὶ πρὸς αὐτῷ τῷ λιμένι κατεποντίσθησαν. Καὶ πάλιν πολλοὺς μὲν εἶναι φῆσι τοὺς ἀλητοὺς, ὀλίγους δὲ τοὺς ἐκλεκτούς. "Θταν οὖν δὲ Χριστὸς τὸ μὲν πλέον εἶναι τῆς ἀπωλείας, ἐν δὲ τοῖς ὀλίγοις περιωρίσθαι τὴν σωτηρίαν ἀποφαίνηται, τί πρὸς ἐμὲ μάχη; Ταυτὸν γάρ ποιεῖς, ὡς περ ἀν εἰ καὶ περὶ τῶν κατὰ τὸν Νῶε συμβεβηκότων λόγων γινομένων ἡμῖν ἐθαύμαζες, εἰ πάντες μὲν ἀπολύτασι, δύο δὲ καὶ τρεῖς ἀνθρώποι μόνοι τὴν τοσαύτην διέψυγον καθασιν, ταύτη προσδοκῶν ἐμφράξαι ἡμῶν τὸ στόμα, ὡς οὐ τολμῶνταν καταδικάσαι τὸ πλῆθος. Ἀλλ' οὐ πεισόμεθα τιῦτο, οὐδὲ τῆς ἀληθείας τοὺς πολλοὺς προτιμήσομεν. Οὐδὲ γάρ τῶν τότε συμβεβηκότων ἐλάττω τὰ νῦν, ἀλλὰ καὶ πολλῷ μιαρύτερα, δισὶ καὶ γέεννα τούτοις ἡπειρήσηται, καὶ τὰ τῆς κακίας οὐδὲ οὕτως ἐκκόπτεται. Τίς γάρ, εἰπέ μοι, μωρὸν οὐ καλεῖ τὸν ἀδελφόν; τοῦτο δὲ ὑπεύθυνον ποιεῖ τῷ τῆς γεέννης πυρὶ. Τίς οὐκ εἶδεν ἀκολάστοις ὀφθαλμοῖς· εἰς γυναῖκα; καὶ τοῦτο δὲ μοιχεία ἀπηρτισμένη· τὸν δὲ μοιχὸν πάλιν [56] εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγκην ἐμπίπτειν γέενναν^f. Τίς οὐκ ὕμοσε; τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ πονηροῦ πάντως τὸ δὲ ἐκ τοῦ πονηροῦ, καὶ αὐτὸν κολάσεως πάντως. Τίς οὐκ ἐδάσκην φίλω ποτέ; τοῦτο δὲ καὶ ἐθνικῶν καὶ τελωνῶν χείρους ποιεῖ· τοὺς δὲ ἐκείνων χείρους, δτις οὐκ ἔνι κόλασιν διαφυγεῖν, παντὶ που δῆλον ἐστι. Τίς ἐκ καρδίας ἀπασαν μῆνιν ἐξήλασε, καὶ τὰ πάντων εἰς αὐτὸν πεπλημμεληκότων εἰασεν ἀμαρτήματα; τὸν δὲ οὐκ ἀφέντα, δτις τοῖς βασανιστηρίοις ἀνάγκη πάραδοθῆναι, τῶν ἀκηκότων τοῦ Χριστοῦ οὐδεὶς ἀντερεῖ. Τίς δὲ οὐκ ἐδούλευσε τῷ μαμανῷ; τὸν δὲ ἐκείνῳ δουλεύσαντα ἀνάγκη παραιτήσασαι τοῦ Χριστοῦ τὴν δουλείαν· ἐκείνην δὲ ἀρνησάμενον, καὶ τὴν οἰκείαν ἀνάγκη σωτηρίαν ἀρνήσασθαι. Τίς οὐ κακηγόρησε^e λάθρα; τούτους δὲ καὶ τὴν Παλαιὰ ἀποκτίννυσθαι κελεύει, καὶ κατασφάττεσθαι. Ἀλλὰ τίς τῇ παραμυθίᾳ τῶν οἰκείων κακῶν; Τὸ πάντας ὥσπερ ἐκ τίνος συγθήματος πρὸς τὸ τῆς κακίας δλειθῆσαι βάραθρον, δ καὶ αὐτὸν τῆς κατεχούστης νόσου τεκμήριον ἐστι μέγιστον, δταν τοῦτο παραμυθίαν φέρη τῶν κακῶν ἡμῖν^h, δ μείζονος δδύνης υπόθεσιν εἶναι ἐχρῆν. Οὐ γάρ δὴ τὸ πολλοὺς ἔχειν κοινωνοὺς τῶν ἀμαρτημάτων ἀπαλλάττει τῶν ἐγκλημάτων ἡμᾶς, καὶ τῶν τιμωριῶνⁱ. Εἰ δέ τις ἐπὶ τοῖς εἰρημένοις ἀπέγνω, μικρὸν ἀναμεινάτω, καὶ τότε ἀπογνώσεται πλέον, δταν τὰ πολλῷ τούτων εἰπωμεν χαλεπώτερα, οἷον τὰς ἐπιορκίας. Εἰ γάρ τὸ δύοται διαβολικὸν, τὸ καὶ τοὺς ὄρκους πατῆσαι πολὺν οἵσει τιμωρίαν ἡμῖν^j; Εἰ τὸ μωρὸν καλέσαι γέενναν ἐφέλκεται, τὸ καὶ μυρίοις δνεῖδεσιν αἰσχῦναι τὸν ἀδελφὸν, τὸν οὐδὲν ἡδικηκότα πολλάκις, τί οὐκ ἐργάσται; Εἰ τὸ μνησικαχεῖν μόνον τιμωρίας ἄξιον, τὸ καὶ ἐπεξιέναι πόσην ἔχει τὴν βάσανον; Ἀλλὰ μήπω περ τούτων, ἀλλ' ἐν τῷ οἰκείῳ ταῦτα φυλαττέσθω τόπῳ. "Ινα-

^e Unus codex τί στενή, Sav. δτι στενή, Mor. τὸ στενή.

^f Hæc τὸν δὲ μοιχὸν... γέενναν desunt in edit. Mor., sed in Sav. et in codicibus mss. habentur.

^g Unus codex οὐκ ἐκκηγόρησε.

^h Τιμὸν Savilius, et infra ὑμᾶς.

ⁱ Sic Sav. et illa legit Ambrosius. Mor. τέρος κατηριῶν.

^j Sav. ὑμᾶς.

nempe conjunctam semel Deo animam * ab ejus consortio abducens, tradensque impuris suis satellitibus, illisque ipsam substerni cogens, qui postquam eam semel apprehenderint, ita turpiter cum illa congrederintur, ita contumeliose, ut par est facere nequissimos dæmonas vehementer ac cum furore perniciem ignominiamque nostram expetentes. Nudatam quippe illam omnibus virtutum indumentis, vitiorumque pannis amictam, sordidis, concisis ac fœtidis, ipsa nuditate turpiorem constitutam, omnique propria sibi immunditia repletam non cessant contumeliis onerare. Neque enim ullam norunt exsecrandi et iniqui hujusmodi concubitus satietatem, sed ebriorum instar, qui cum se mero ingurgitaverint, tunc magis exardescunt, sic et hi quoque tunc maxime insaniant, cique et vehementius et ferocius insultant, cum illa abusi sunt, confodientes eam semper ac mordentes, suumque in eam virus effudentes, nec prius desinentes, quam eam in suum statum transtulerint, vel corpore solutam viderint. Qua igitur tyrannide, qua captivitate, qua vastitate, qua servitute, quo bello, quo naufragio, qua fame hæc non graviora fuerint? Quis tam crudelis, quis tam ferus, quis adeo stultus, quis adeo inhumanus atque immisericors, qui tot contumeliis et damnis affectam animam nolit ab exseerando illo furore et ignominia, pro virili sua, liberare, sed illam tam male affectam negligat? Quod si id est immanis atque lapidei animi, quo in loco, die mihi, statuemus eos, qui preter illam negligentiam, aliud quiddam longe deterius agunt, cum eos, qui ad pericula alacriter insilire parati sunt, quique non renunt in ipsum belluae guttur manus immittere, quinimo fœtorem et pericula subeunt, ut jam devoratas animas ex ipsis dæmonis faucibus extrahant, non modo non laudant, neque approbant, sed etiam expellunt undique et oppugnant?

8. Quid igitur, dicet quispiam, cunctine qui urbes iacolunt perierte, an fluctibus jactantur, an oportet urbibus relictis et in deserta conversis, in solitudinem se transferant, et in cacuminibus montium sedes ponant? Et tu hæc jubes et hanc legem statuis? Apage, nam contrarium penitus, ut prius dicebam, volo, votisque omnibus exopto nos tanta frui pace, et malorum hujusmodi tyrannidem ita destrui, ut non modo iis, qui in urbibus degunt, non sit ad montes consugiendi necessitas, sed ut iis qui solitudines iacolunt, quasi quibusdam longo tempore fugitivis, ad suam urbem se recipere opus sit. Sed quid faciam? vereor ne dum illos patriæ restituere studeo, nequissimorum dæmonum manibus tradam, neu dum illos a solitudine et fuga reducere cupio, a philosophia et tranquillitate omni excidere faciam. Quod si multitudinem civium proferens, illa tu mihi pudorem et metum incutere putas, ne totum orbem damnari patiar, assumpta Christi sententia, cum illa adversus hanc tuam objectionem stabo. Neque enim tam audax facinus admittes, ut etiam ejus, qui nos judicaturus est, sententiae

* Savil. et duo MSS., *conjunctas semel Deo animas*. Morel. ut in textu, atque sic legit Ambrosius.

obsistas. Quid igitur ille dicit? *Angusta est, inquit, janua, et arcta via, quæ dicit ad vitam, et pauci sunt qui inveniunt eam* (*Matth. 7. 14*). Si vero pauci sunt qui inveniunt, sane longe pauciores, qui ad finem ejus pervenire poterunt. Neque enim omnes qui principium adierunt, ad fidem ejus pertingere potuerunt; sed alii ipso statim initio, alii in medio, alii in ipso fere portu naufragium fecerunt (*Matth. 20. 16*). Rursumque multos ait esse vocatos, paucosque electos. Cum itaque Christus majorē esse pereuntium partem dicat, in paucis vero salutem præfinitam esse asseveret, quid adversum me pugnas? Id ipsum enim facis ac si de Noe ac de diluvio verba facientibus nobis admirareris, si omnes perierint, duo autem tantum tresve homines supplicium effugerint, eum hac ratione nobis os obstruere posse putas, ut non ausuri simus damnare multitudinem. Id sane nobis non persuadetur neque multitudinem illam veritati præferemus. Neque enim iis, quæ tunc contigerunt, minora sunt hodierna; sed multo deteriora, eoque magis, quo gehennæ conminatio intentatur, et ne sic quidem vitia exciduntur. Quis enim, quæso, satuum non appellat fratrem? illud autem gehennæ ignis facit obnoxium. Quis non impudicis oculis mulierem respicit? hoc autem est consummatum adulterium: *mœchum* vero in eamdem gehennam incidere certum est¹. Quis non juravit? hoc autem ex malo prorsus est: at quod ex malo est, suppicio haud dubie obnoxium. Quis non amico invidit unquam? id vero ethnici et publicani pejores facit: eos autem qui illis deteriores sunt, non posse supplicium effugere nemini non notum est. Quis iracundiam omnem ex corde ejicit, et omnium, qui in se deliquerunt, peccata remisit? eum autem qui non remiserit tormentis necessario tradendum esse, nullus eorum, qui Christum audierit, negaturus est. Quis non servivit mamonæ? eum vero qui ipsi servierit, Christi servitutem objecisse certum est, at qui Christi servitutem abjecit, propriam salutem haud dubie abnegavit. Quis non occulte maledixit? hos autem vetus quoque lex interfici jubet, et jugulari. Sed quæ consolatio in propriis malis? Quod omnes ceu ex condicto in nequitiae barathrum decident, quod ipsum ejus, qui nunc obtinet, morbi argumentum est maximum; cum scilicet id in malis solatium nobis affert, quod majoris doloris materia esse deberet. Neque enim multitudo in peccando sociorum nos a criminibus et suppliciis eripit. Quod si quis ex iis, quæ supra diximus, in desperationem incidat, paulisper exspectet, et tunc magis desperabit, cum his multo graviora dixerimus, qualia sunt perjuria: nam si jurare diabolicum est, juramenta conculcare quod nobis afferet supplicium? Si satuum appellare gehennam attrahit, sexcentis conviciis dehonestare fratrem, qui saepe nihil nos læsit, quod non adducet supplicium? Si injuriarum meminisse tantum punitione dignum est, etiam ulcisci quantos cruciatus promeretur? Sed non-

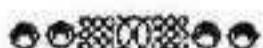
¹ Hæc, *mœchum* vero.... *ee, tam est,* desunt in Edit. Morel.; sed in Savil. et in MSS. habentur, et ab Ambrosio lecta sunt.

dum de his agendum, hæc enim suo loco reservanda sunt. Ut enim alia omittam, hoc ipsum quod nos ad hæc scribenda impulit, nonne vel solum sufficit ad præsentis morbi pestem indicandam? Si enim priorum sensu peccatorum non affici, sed sine ullo dolore scelera perpetrare, extremus malitia terminus est, ubi tandem novos istos legislatores, recentis hujus absurdissimæque legis auctores statuemus, qui majori cum fiducia virtutis magistros, quam alii mali-

tiæ repellunt, eosque multo acrius oppugnant qui peccata emendare volunt, quam eos qui ipsi peccaverunt? imo potius eos, nec illibenter ferunt, nec criminantur; hos autem viæ ferre possunt, quodammodo et verbis et operibus clamantes, nequitæ mordicus inhærendum esse, atque ad virtutem numquam redeundum; ita ut non modo eos, qui ipsi operam dant, verum etiam eos, qui vocem pro illa emittere audent, ulcisci oporteat.

AD INFIDELEM PATREM,

Liber secundus¹.

4. Satis quidem hæc erant, ut stupor et horror incuteretur. Quod si quis circa eos propheticum illud proferat: *Obstupuit cælum super hoc, et exhorruit terra vehementer; itemque: Stupor atque horrenda facta sunt in terra (Jerem. 2. 12. et 5. 50)*, opportune hujusmodi omnia dicat. Quod autem his longe gravius est, non modo alieni quidam, et nullo iis quibus consultitur propinquitatis jure conjuncti, ita indignantur et ægre ferunt; verum ipsi consanguinei et parentes super his irasci didicerunt. Tametsi non ignoro complures esse, qui patres id agere non admodum stupent: suffocari autem se dicunt, ac iracundia incendi, cum videant eos, qui neque patres sunt, neque amici, neque consanguinei, neque alia ex parte necessarii, imo sæpe ignoti iis qui philosophari instituunt, hoc ipsum pati, ac plus, quam ipsi patres dolere, oppugnare, et in crimen vocare eos, qui hujus propositi auctores ipsis fuere. Mihil vero quod oppositum est mirum esse videtur. Eos enim qui nullo vel tutelæ vel amicitiae jure tenentur, alienis in bonis angi, non mirum videatur esse, utpote partim invidia correptos, partim vero præmalitia sua aliorum perniciem felicitatem² esse suam arbitrantes; misere id quidem et infeliciter, arbitrantes tamen: quod autem ii, qui genuerunt, qui educaverunt, qui quotidianis votis exoptant natos suos se ipsis præclariores videre, qui ea de causa cuncta faciunt et patiuntur; eos ceu quadam ebrietate correptos repente mutari et angi de philosophicæ studio a filiis suscepto; illud est quod ego maxime omnium admiror, illud ego argumentum esse puto idoneum, quod omnia corrupta perditaque sint. Hoc elapsis contigisse temporibus nemo dixerit, ne tum quidem cum palam dominaretur error. Ac semel quidem accidit in civitate Græca, sed quam tyranni occupabant: neque tamen tunc parentum aliquis, ut nunc, sed qui arcem occupaverant; nee omnes quidem, verum qui horum erat flagitiosissimus, accersitum Socratem jubebat a philosophicæ doctrina absistere. At ille quidem, tyrannus, infidelis et sævus, qui ad

evertendam rem publicam cuncta moliebatur, alienisque in malis gloriabatur, gnarus nihil perinde atque talem jussionem optimum reipublicæ statum posse pervertere, hæc ausus est. At hi fideles, et in bene institutis civitatibus degentes, liberisque suis consultum cupientes, hæc eadem loqui audent, quæ tyrannus ille circa subditos suos, nec erubescunt. Quare hi qui sie indignantur, magis quam illi, admiratione digni sunt. Idecirco et ego illos missos faciens, hos qui in primis curam filiorum gerunt, imo potius gerere debuerant, non autem gerunt, leniter et summa cum moderatione alloquar: ab illis impetratum cupiens, ut non moleste ferant, nec indignantur, si quis se ea quæ ipsorum filiis expedient melius nosse dicat, quam iidem ipsi. Neque enim sufficit filium procreasse, ut possit nato parens congruentem institutionem dare; sed procreatio multum consert ad prolis amorem, ad ejus vero idoneam educationem et disciplinam neque procreatio neque amor satis sunt. Nam si hoc esset, nullus hominum patre melius nosse posset quidnam esset filio utilius, quandoquidem nemo est qui possit illo magis filium amare. Nunc vero patres se illud ignorare gestis suis contentur; cum ad magistros ducunt, cum paedagogis tradunt, cum innumeros consiliarios adhibent, ut sciunt cui vitæ instituto filius tradendus sit. Neque mirum illud est, sed quod cum de filiis consultant, aliorum sententiam, sua sæpe repudiata, amplectantur. Ne itaque moleste nos ferant, si dicamus nos melius nosse quid illis conveniat; sed nisi id certa ratione probaverimus, tunc accusent, tunc probris impetant ut arrogantes, ac corruptores, totiusque naturæ inimicos.

2. Quonam ergo modo illud manifestum erit, aut qua ratione sciemus, quisnam sit qui quod consentaneum est videat, et quisnam id quidem scire videatur, nullatenus vero sciat? Si dicta mea, ceu quasdam objectiones, ad examen descendere ac congregari cogentes, incorruptis judicibus hæc disquirienda permittamus. Lex itaque certaminis nos adversus Christianum ad pugnam exire jubet, atque cum illo tantum pugnare, nihilque amplius requirit a nobis. *Quid enim nūhi de iis etiam qui foris sunt judicare (1. Cor. 5. 12)?* ait beatus Paulus. Verum quia plerumque contingit, multos eorum qui ad cælum pertrahuntur, infide-

¹ Librum hunc vocamus, secundum, ex auctoritate duorum MSS. Et sane hic liber vel ex modo ordiendi ad præcedentis seriem respicit.

² Vox, felicitatem, deest in duobus MSS.

γάρ τὰ δὲ παρῶ, αὐτὸ δὴ τοῦτο τὸ καταναγκάσαν ἡμᾶς
εἰς τοῦτον καθεῖναι τὸν λόγον, οὐχ ἵκανδιν καὶ μόνον τῆς
κατεχούσης νόσου τὴν ακκίαν ἐνδείξασθαι; Εἰ γάρ τὸ
τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων μὴ ἐπικισθάνεσθαι, ἀλλ’ ἀναλ-
γήτως πλημμελεῖν, ἔσχατος ὅρος κακίας ἐστὶ, ποῦ τά-
ξομεν τοὺς νέους τούτους νομοθέτας τῆς καινῆς ταύτης
καὶ ἀποπωτάτης νομοθεσίας, οἱ μετὰ πλείονος τῆς παρ-
βησίας τοὺς τῆς ἀρετῆς ἀπελαύνουσι διδασκάλους, τὴν

* Sic Sav. et Morel. Duo autem mss. πειρωμένοις. Infra pro

τοὺς τῆς κακίας ἔτεροι, καὶ τῶν πλημμελησάντων πλέον
τοῖς διορθοῦν βουλομένοις εἰς ἐκπεπολέμωνται; μᾶλλον δὲ
πρὸς ἐκείνους μὲν οὗτε ἀηδῶς ἔχουσιν, οὗτε ἐγκαλοῦσι
ποτε, τούτων δὲ κανὸν ἀπογεύσαιντο τῆδες μονονούχῃ
βιωντες καὶ δι' ὅν λέγουσι καὶ δι' ὅν ποιοῦσιν, ὅτι δεῖ
τῆς κακίας ἀπρίξ ἔχεσθαι, καὶ μηδέποτε ἐπανελθεῖν πρὸς
ἀρετὴν, ὡς οὐ μόνον τοὺς μετιόντας αὐτὴν, ἀλλὰ καὶ
τοὺς φωνὴν ὑπὲρ ταύτης φῆξαι τολμῶντας ἀμύνεσθαι δέον.
ν ἀπογεύσαιντο legendum videtur οὐχ ἀπογεύσαιντο.

[57] ΠΡΟΣ ΑΠΙΣΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ,
ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ.

α'. Ἰκαγὰ μὲν οὖν καὶ ταῦτα ἔκστασιν ἐργάζασθαι καὶ φρίκην· καὶ τὸ προφῆτεικόν τις ἔκεινο ἐπὶ τούτοις φθέγγηται νῦν, ὅτι· Ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ ἔφρεξεν ἡ γῆ ἐπὶ πλεῖον σφόδρα· καὶ, ὅτι· Ἐκστασις καὶ φρίκτα ἐγενήθη ἐπὶ τῆς γῆς, εὐχαίρως πάντα τὰ τοιαῦτα ἐρεῖ. Τὸ δὲ τούτων χαλεπώτερον, ὅτι οὐ μόνον ἀλλοτριοί τινες, καὶ οὐδὲν τοῖς συμβουλευομένοις προσήκοντες τοιαῦτα ἀγανάκτουσι καὶ δυσχεραίνουσιν, ἀλλὰ συγγενεῖς καὶ πατέρες ἔμαθον ὑπὲρ τούτων ὅργοντες. Καίτοι γε οὐκ ἀγνοῶ ὅτι πολλοὶ πρὸς μὲν τοὺς πατέρας τοῦτο ποιοῦνται οὐ σφόδρα ἐκπλήττονται· ἀποπνίγεσθαι δέ φασι τῷ θυμῷ, ὅταν ἴδωσι τοὺς μήτε πατέρας, μήτε φίλους, μήτε συγγενεῖς, μήτε ἄλλοθέν ποθεν ἐπιτηδείους, πολλάκις δὲ καὶ ἀγνῶτας δύνταις τοῖς φιλοσοφεῖν αἰρουμένοις τὸ αὐτὸ τοῦτο πάσχονται, καὶ μᾶλλον τῶν πατέρων δακνομένους, καὶ πολεμοῦνται, καὶ κατηγοροῦνται τῶν ἀναπεισάντων αὐτούς. Ἐμοὶ δὲ τούναντίον εἶναι δοκεῖ θαυμαστόν ^a. Τοὺς μὲν γάρ μήτε κτηδεμονίας, μήτε φιλίας ἔχοντάς τι δικαίωμα, οὐδὲν ἀπεικόνισται ἐπὶ τοῖς ἀλλοτριοῖς ἀλγεῖν ἀγαθοῖς, πὴ μὲν ὑπὸ βασκανίας ἀλισκομένους, πὴ δὲ τῆς οἰκείας κακίας τὴν τῶν ἀλλων ἀπώλειαν εὔτυχίαν ^b εἶναι νομίζονταις, ἀθλίως μὲν καὶ ταλαιπώρως, νομίζονταις δ' οὖν ὅμως· τὸ δὲ τοὺς γεννησαμένους, τοὺς ἀναθρεψαμένους, τοὺς καθ' ἔκάστην εὐχομένους ἡμέραν εὐδοκιμωτέρους σφῶν αὐτῶν τοὺς παιδας ίδειν, τοὺς πάντα διὰ τοῦτο καὶ ποιοῦνταις καὶ πάσχονταις· τούτους δὲ ὥσπερ ἔχ τινος μέθης ἐξαιφνῆς μεταβαλλομένους ἀλγεῖν, ἐπὶ φιλοσοφίᾳ τῶν παιδῶν ἀγομένων αὐτοῖς· τοῦτό ἐστιν δὲ μάλιστα πάντων ἐγὶν Οαυμάζω, καὶ τοῦ πάντα διεφύλαξαι τεκμήριον εἶναι· φημι ἔχανόν. Τοῦτο γάρ οὐδὲν ἐπὶ τῶν ἔμπροσθεν χρόνων ἔχοι τις ἀν γεγενημένον εἰπεῖν, ὅτε καὶ τῆς πλάνης ἐκράτει λαμπρῶς· ἀλλ' ἐγένετο μὲν ἄπαξ ἐν Ἑλλασθιδι πόλει, τυραννούμενη δέ. Οὐδὲ γάρ δὴ τότε τῶν γονέων τις καθάπερ νῦν, ἀλλ' οἱ τὴν ἀκρόπολιν καταλαβόντες, μᾶλλον δὲ οὐδὲ οὗτοι πάντες, ἀλλὰ καὶ τούτων αὐτῶν δὲ μιαρώτατος τὸν Σωκράτην καλέσας, ἐκέλευε τῶν ὑπὲρ φιλοσοφίας ἀποστῆναι λέγων. Ἀλλ' ἔκεινος μὲν καὶ τύραννος καὶ ἀπιστος καὶ ὠμὸς καὶ ἐπ' ἀνατροπῇ τῆς πολιτείας ἀπαντα πράττων, καὶ τοῖς ἀλλοτριοῖς ἐντρυφῶν κακοῖς, καὶ εἰδὼς ὅτι πολιτείαν ἀρίστην οὐδὲν ἔτερον ἀνατρέψαι δύναται, ὡς τὸ τοιοῦτον ἐπίταγμα, ταῦτα ἐτέλμησεν οὗτοι δὲ πιστοὶ, καὶ ἐν εὐνομουμέναις δῆθεν πόλεσι ζῶντες, καὶ περὶ παιδῶν τῶν αὐτῶν βουλευόμενοι, ταῦτα φθέγγεσθαι τολμῶσιν, ἢ περὶ τῶν τυραννουμένων ὃ τύ-

ραννος, και οὐκ αἰσχύνονται· ὥστε ὑπὲρ τούτων μᾶλλον εἰς διασχεραινόντων, η τῶν δὲ λαλῶν θαυμάζειν χρή. Καὶ διὸ τοῦτο καὶ αὐτὸς ἐκείνων ἀφέμενος, τούτοις οἵς μάλιστα μέλει τῶν παιδῶν, μᾶλλον δὲ οἵς μέλειν μὲν ἔδει, μέλει δὲ οὐδαμῶς, διαλέξομαι προσηγῶς καὶ μετ' ἐπιεικεῖας πολλῆς, [58] τοιοῦτον αὐτοὺς παραπτησάμενος μὴ διασχεραίνειν, μηδὲ ἀγανακτεῖν, εἰ τις τὸ λυσιτελές τοῖς ἐκείνων παισὶ μᾶλλον αὐτῶν ἐκείνων εἰδέναι λέγοι. Οὐ γάρ ἀρκεῖ τὸ σπείραι παιδα πρὸς τὸ συμφέρον εἰ τὸν γεννηθέντα διδάξαι τὸν γεννησάμενον, ἀλλὰ πρὸς μὲν τὴν φιλοστοργίαν τοῦ τεχθέντος μεγάλα δὲν τοῦτο συμβάλλοιτο, πρὸς δὲ τὸ μαθεῖν αὐτοῦ τὸ λυσιτελές ἀκριβῶς, οὔτε τὸ σπείρειν οὔτε τὸ φιλεῖν ἀρκέσσειν διν. Ἐπει εἰ τοῦτο ήν, οὐδένα ἀνθρώπων πατρὸς μᾶλλον τὸ χρήσιμον ἔχρην ὄρχιν τῷ παιδὶ, ἐπειδὴ μήτε φιλεῖν μᾶλλον αὐτοῦ τῶν δὲλλων δύναιτο τις τοῦτον· νῦν δὲ καὶ αὐτοὶ οἱ πατέρες δι' ᾧ ποιοῦσιν ὁμολογοῦσι τοῦτο ἀγνοεῖν, ὅταν πρὸς διδασκάλους ἀγωσιν ^τ, ὅταν παιδαγωγοῖς ἐγχειρίζωσιν, ὅταν μυρίους παραλαμβάνωσι συμβούλους, περὶ τῆς τοῦ βίου προαιρέσεως, ἐφ' οὐν τὸν παιδα ἀγειν δεῖ, βουλευόμενοι. Καὶ οὐ τοῦτο πω θαυμαστὸν, ἀλλ' ὅτι πολλάκις βουλῆς γινομέντις, τὴν αὐτῶν ἀκυρώσαντες, τὴν ἐτέρων ἔστρεψαν ὑπὲρ τῶν οἰκείων βουλευόμενοι παιδῶν. Μή τοίνυν μηδὲ πρὸς ήμᾶς διασχερῶς ἔχέτωσαν, εἰ λέγοιμεν τὸ συμφέρον αὐτοῖς εἰδέναι μᾶλλον· ἀλλ' εἰ μή διὰ τῶν λόγων ἀποδεῖξαιμεν, τότε κατηγορεῖν ^τ, τότε διαβάλλειν ὡς ἀλαζόνας, έντας καὶ λυμεῦνας καὶ τῆς φύσεως ἀπάσης ἐγθρούς.

β'. Πῶς υῦν τοῦτο ἔσται δῆλον καὶ πόθεν εἰςόμεθα τις μὲν
ὁ τὸ συμφέρον ὄντως ὄρῶν, τίς δὲ ὁ διοκῶν μὲν ὄρχην, ὄρων
δὲ οὐδαμῶς; "Αν τοὺς παρ' ἐμοῦ λόγους καθάπερ τινὰς
ἀνταγωνιστὰς εἰς ἐξέτασιν κατιέναι καταναγκάσαντες
καὶ συμπλακῆναι, περὶ τούτων ἀδεκάστοις κριταῖς ἐπι-
τρέψωμεν τὴν ἐξέτασιν. 'Ο μὲν οὖν τοῦ ἀγῶνος νόμος
πρὸς τὸν Χριστιανὸν ἀποδύεται κελεύει, καὶ πρὸς ἐκεῖ-
νον ἀγωνίζεται μόνον ἡ, καὶ πλείον οὐδὲν ἀπαιτεῖ παρ'
ἡμῶν. Τί γάρ μοι καὶ τοὺς ἔξω κρίνειν; ὁ μακάριος
Παῦλος φησιν. 'Αλλ' ἐπειδὴ συμβαίνει πολλοὺς καὶ ἀπί-
στους εἶναι τῶν πρὸς τὸν οὐρανὸν ἐλκομένων παιδῶν πα-
τέρας· καίτοι γε τοῦ νόμου τῶν ἀγώνων ἀφιέντος ἡμᾶς
τῆς πρὸς τούτους μάχης, ἐκόντες αὐτοὶ καὶ μετὰ προ-
θυμίας καὶ πρὸς τούτους ἀποδυσθεθα πρώτους. Καὶ εἴθε

^c *Sic omnes præter Mor. qui habet μάλιστα.*

d Sic corde ximus e duobus mss. Mor. et Montf. λέγεται, Sav. λέγεται. Edit.

⁴ Sic Morel. Sav. παῖδα, καὶ τὸ συμφέρον, etc. Duo mss. γὰρ τὸ συμφέρον τῷ γεννηθέντι διδάξῃ τὸν φυτευσάμενον.

Duo mss. ἀγάγωσι.

Supple & Et. Edit.

πρὸς τούτους μόνον ἦν ἡμῶν ὁ ἀγῶν, καίτοι γε δυσχερέστερός τέ ἐστι, καὶ πλείονας ἔχει λαβᾶς· Ψυχικὸς γάρ ἀνθρωπος οὐ δέχεται τὰ τοῦ Πνεύματος· μωρία γάρ εἰτεφέρεται τὸν συμβαίνει ταυτὸν, οἶον ἂν εἴ τις βασιλεῖας ἐρδὺν πείθῃ τὸν οὐκ ἀθέλοντα πεισθῆναι πρότερον, ὅτι τὸ πρᾶγμα ύφέστηκεν. Ἀλλ' ὅμως καὶ οὕτως εἰς στεγὴν ἥμεν κατακεκλεισμένων τῶν λόγων, πρὸς τούτους ἤθέλησα ἂν μόνους τὸν ἀγῶνα μοι γενέσθαι τοῦτον. Ἐπὶ μὲν γάρ τοῦ πιστοῦ πολλὰ μὲν ἥμεν τὰ δικαιώματα, ἀλλ' ὅμως τὴν ἐκ τῆς τῶν δικαιῶν περιουσίας ἥδονήν συσκιάζει τῆς αἰσχύνης ἡ ὑπερβολή. Αἰσχύνομαι γάρ ὅταν καὶ πρὸς ἑκεῖνον ὑπὲρ τούτων ἀποτείνεσθαι ἀναγκάζωμαι, καὶ δέδοικα μὴ τοῦτο μοι μόνον ὁ "Ἐλλῆν ἔγκλημα δικαιῶν ἔχοι προσάλλεσθαι"· ἐπεὶ τοῖς γε ἄλλοις αὐτὸν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι ριψίως αἱρήσομεν, καὶ εὐγνώμων εἶναι ἔθελοι, ταχέως αὐτὸν οὐ πρὸς τὸν [59] ἔρωτα τοῦ βίου τούτου μεταστήσομεν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὴν τῶν διογμάτων τὴν ἐπιθυμίαν, ἀφ' ἣς ὁ βίος ἔχει τὴν ὑπέρθεσιν οὗτος. Τοσοῦτον γάρ ἀπέκτω φοβηθῆναι τὸν πρὸς αὐτὸν ἀγῶνα, ὅτι καὶ γαλεπώτερον αὐτὸν πρότερον καταστήσεις τῷ λόγῳ, οὕτως ἀφομαι τῶν παλαισμάτων. Κείσθω γάρ μὴ μόνον "Ἐλλῆνα εἶναι τοῦτον τὸν πατέρα, ἀλλὰ καὶ πλούσιον ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους καὶ ἀπόδιεπτον, καὶ ἐν δυναστείᾳ καθεστάναι μεγάλη, καὶ πολλοὺς μὲν ἀγροὺς ἔχεται, πολλὰς δὲ οἰκίας, μυρία δὲ χρυσίου τάλαντα· ἔστω δὲ καὶ πατρίδος τῆς βασιλικωτάτης, καὶ γένους τοῦ περιφανεστάτου, καὶ μήτε ἔχεται παῖδες ἑτέρους, μήτε ἔξειν ἐλπίζεται τοῦ λοιποῦ, ἀλλ' ἐν τούτῳ σαλευέται μόνον· ἔστω δὲ καὶ αὐτὸς οὗτος ἐν ἐλπίσι χρησταῖς, καὶ ταχέως ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἀρχὴν ἀναβῆσθαι προσδοκάσθω, καὶ λαμπρότερον ἢ αὐτοῦ φανήσεσθαι, καὶ πᾶσιν αὐτὸν ἀποκρύψιν τοῖς βιωτικοῖς· εἴτα ἐν μέσῳ τῶν ἐλπίδων τούτων προσερχέσθω τις, καὶ διαλεγέσθω περὶ ταύτης αὐτῷ τῆς φιλοσοφίας, καὶ πειθέτω πάντων ἐκείνων καταγέλλασκαντα περιβαλέσθαι ἴματιον ἀδρὸν, καὶ τὴν πόλιν ἀρέντα πρὸς τὸ δρός φυγεῖν, καὶ φυτεύειν ἐκεῖ καὶ ἀρδεῖν καὶ ὑδροφορεῖν, καὶ τὰ ἄλλα δὴ πάντα τὰ τῶν μοναχῶν ποιεῖν, τὰ δοκοῦντα εἶναι καὶ εὔτελη καὶ ἐπονεῖδιστα· ἔτσι δὲ καὶ ἀνυπόδετος, καὶ γάμαι καθευδέτω, γενέσθω δὲ καὶ λεπτὸς καὶ ὀχρὸς ὁ καλὸς νεανίας οὗτος. ὁ ἐν τοσαύτῃ τρυφῇ καὶ τεμῇ διατελῶν, καὶ τοιαύτας ἔχων ἀπίδας, καὶ τῶν οἰκετῶν τῶν ἑαυτοῦ εὔτελεστέραν περινείσθω στολὴν· ἀρα ἵκανάς ἐδώκαμεν τῷ κατηγόρῳ τὰς λαβῖς, καὶ ἀρκούντως συνεπλάσαμεν τὸν ἀνταγωνιστὴν; Εἰ δὲ μὴ ἀρκούντως, καὶ ἑτέρας αὐτῷ παρέξομεν· προφύσεις. Μετὰ γάρ τούτων καὶ πάντα κινεῖται τὰ μηχανήματα πρὸς τὸ μεταπεῖσαι τὸν υἱὸν, καὶ πάντα εἰκῇ, καθάπερ ἐπὶ πέτρας ἐστῶτος αὐτοῦ τοῦ παιδὸς, καὶ τῶν ποταμῶν καὶ τοῦ ὑετοῦ καὶ τῶν πνευμάτων ἀνωτέρου γινομένου· θρηνεῖται δὲ ὁ τοιοῦτος, καὶ προβαλέτω δάκρυα, ὥστε μᾶλλον ἐμπρῆσαι τὸν καθ' ἥμιν θυμὸν, καὶ πρὸς πάντας τοιαύτας κατηγορείτω συνεχῶς ἐντυγχάνων. Ἐφύτευσα, ἔθρεψα, ἐταλαιπωρήθην διὰ πάσης τῆς ἡλικίας, πάντα ποιῶν καὶ πάσχων, ἀπερ ἐκ τῆς παιδοποίας ταύτης συμβαίνειν εἰκός· χρηστὰς εἶχον ἐλπίδας, διελέχθην παιδαγωγοῖς, παρεκάλεσα διδασκάλους, ἀνήλωσα χρήματα, ἡγρύπνησα πολλάκις ὑπὲρ εὔκοσμιας φροντίζων, ὑπὲρ παιδεύσεως, ὅπως μηδενὸς οὕτω τῶν προγόνων λείποιτο τῶν αὐτοῦ, ὅπως ἀπάντων φανείη λαμπρότερος· συνδιοίσειν μοι τοῦτον τὸ γῆρας προσεδόκησα, προΐόντος τοῦ χρόνου περὶ γυναικὸς ἔθουλευσόμενην καὶ γάμου, περὶ ἀρχῆς, καὶ δυναστείας. Ἀλλ' ἔξαιρης, ὥσπερ τις σκηπτὸς ἦ καταιγίς ποθεν ἐπιπεπούσα, με-

ριαγωγὸν δλκάδα καὶ πολλῶν γέμουσαν φορτίου, καὶ μακρὸν διενύσασαν πέλαγος, καὶ ἐξ οὐρίας πλέουσαν, καὶ πρὸς αὐτῷ λοιπὸν οὖσαν τῷ λιμένι, μικρὸν πρὸ τοῦ πιδματος αὐτοῦ κατέκλινε ⁴, καὶ μὴ μόνον πενίας τῆς ἐσχάτης, ἀλλὰ καὶ θανάτου τοῦ ἐλεεινοῦ καὶ ἀπωλείας δέος, μὴ τῇ τοῦ τὰ τοιαῦτα πεπλουτηκότος κεφαλῇ περιστήσειεν διχειμών· οὕτω δὴ μοι συμβέβηκε νῦν. Οἱ γάρ ἐπάρατοι καὶ λυμεῶνες καὶ πλάνοι (λεγέτω γάρ δὴ καὶ ταῦτα, οὐ διοισόμεθα) ἐκ τῶν τοσούτων ἐλπίδων [60] ἀναρπάσαντές μοι τὸν γραστρόφον, καθάπερ τινὲς λῆσταρχοι πρὸς τὰς αὐτῶν καταλύσεις εἰ ἀπήγγαγον, καὶ οὕτω ταῖς αὐτῶν κατεγορήσεις ἐπωδαῖς, ὡς ἐλέσθαι καὶ πρὸς σιδηρὸν καὶ πρὸς πῦρ καὶ πρὸς θηρία καὶ πρὸς πᾶν διτοῦν στῆναι γενναῖως, ἢ πρὸς τὴν προτέραν εὐπραγίαν ἐπανελθεῖν· καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον, δὲς καὶ ταῦτα πεισαντές μᾶλλον ἥμιν προσποιοῦνται τὸ συμφέρον δρᾶν. "Ερημοι μὲν οίχιαι, ἔρημοι δὲ ἄγροι· κατηρφείας δὲ καὶ αἰσχύνης μετοὶ μὲν οἱ γεωργοὶ, μεστοὶ δὲ οἰκέται· καὶ φαιδροὶ μὲν ἐπὶ τοῖς κακοῖς τοῖς ἐμοῖς ἔχθροι, ἐγκαλύπτονται δὲ οἱ φίλοι. Παρ' ἐμοὶ δὲ οὐδεμία γνώμη κρατεῖ, ἀλλ' ἢ ὥστε πῦρ ἐπαφεῖναι καὶ φλέξαι πάντα, καὶ οἰκίας καὶ ἄγροὺς καὶ ἀγέλας βοῶν καὶ ποίμνια προβάτων. Ποῦ γάρ ἔσται μοι χρήσιμα ταῦτα λοιπὸν, ἐκείνου τοῦ χρηστού τούτοις οὐκ ὄντος, ἀλλ' αἰχμαλώτου γενομένου, καὶ παρὰ βαρβάροις ἀνημέροις δουλεύοντος θανάτου παντὸς πικροτέραν δουλείαν; Περιέβαλον μελαίνη στολῇ τοὺς οἰκέτας ἀπαντας, κατέπασα τέφρῃ ⁵ τὰς κεφαλὰς, χοροὺς ἔστησα γυναικῶν, ἐκέλευσα χαλεπώτερον αὐτὰς κατακόπτεσθαι, ἢ εἰ νεκρὸν ἔώρων. Σύγγνωτε δὲ μοι τοῦτο ποιοῦντι· μεῖζον ἐκείνου τὸ πένθος ἐμοὶ ⁶. Παρενοχλεῖσθαι δυκῶ λοιπὸν ὑπὸ τοῦ φωτὸς, καὶ πρὸς αὐτὰς ἀτρῶς ἔχω τὰς ἀκτίνας, ὅταν εἰς νοῦν λάβω τὸ σχῆμα τοῦ ταλαιπώρου παιδὸς ἐκείνου; Ὁταν τῶν εὔτελεστέρων ἀγροίκων ἐκείνων ἀτιμότερον αὐτὸν ἥμιφιεσμένον ἴδω, καὶ ἐπ' ἔργα ἀτιμότερα τοῦτον προπεμπόμενον ⁷ ὥστε ἐννοήσω αὐτοῦ τὸ ἀκαμπές, κατακαίσαι, διασπώμαι, διαρρήγνυμα·

γ'. Ταῦτα λέγων, καὶ προκυλινδεῖσθω τῶν ποδῶν τῶν ἀκουόντων, καὶ καταπασσέσθω ⁸ τέφραν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ αἰσχυνέτω τῇ κόνει τὸ πρέσωπον, καὶ παρεκάλείτω πάντας ὄρέξαι χεῖρα, καταπλήστω τὴν πολιάν. Τάχατημίν καλὸς ὁ κατήγορος ἀπηκρίθωται πρὸς τὸ τοὺς ἀκούοντας ἐμπρῆσαι ἀπαντας, καὶ πεῖσαι κατὰ κρημνῶν τοὺς τὰ τοιαύτας ἐργασταμένους ἐμβαλεῖν ⁹. Διὰ γάρ τοῦτο πρὸς ἀκρον ἀπασῶν τῶν αἰτιῶν τὸν λόγον ἤγαγον, ἵνα τούτου τοῦ οὗτοι κατασκευασθέντος, τίτηθέντος ὑφ' ἥμιν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, μηδεὶς τοῖς λοιποῖς γένοιτο λόγος. Τοῦ γάρ πάντας ὁμοῦ ἔχοντος ταῦτα ἐπιστομισθέντος, ὁ μὴ πάντας ἔχων ὁμοῦ (οὐδὲ γάρ πάντα οἶον τε συνελθεῖν) εὐκόλως ἥμιν παραχωρήσει τῆς νίκης λοιπόν. Οὗτος μὲν οὕτω ταῦτα λεγέτω καὶ τούτων πλείονα ¹⁰. Ἐγὼ δὲ παρατίσσομαι τοὺς δικάζοντας, μὴ νῦν ἐλεσεῖν τὸν γέροντα τοῦτον, ἀλλ' ὅταν αὐτὸν δείξωμεν πενθοῦντα τὸν υἱὸν, δεινὸν μὲν οὐδὲν πεπονθότα, τῶν δὲ μεγάλων ἀγαθῶν ἀπολαύσαντα, καὶ ὥν ἐπέκεινα ἔτερα οὐκ ἔστιν εύρειν. Τότε γάρ δυντως ἀξιος ἐλέου καὶ δακρύων ἀν εἴη, μηδὲ συνιδεῖν τὴν εὐπραγίαν δυνάμενος τοῦ παιδὸς, ἀλλὰ τοσοῦτον ἀπέχων αὐτῆς ¹¹ ὡς καὶ ἐπὶ μεγίστοις θρηνεῖν τοῖς κακοῖς.

⁴ Unus cod. καταδύσεις.

⁵ Codex unius τέφραν.

⁶ Mor. μεῖζον ἐκείνου τοῦ πένθους ἐμοί. Sav. in textu et unius codex μεῖζον τούτο ἐκείνου τοῦ πένθους ἐμοί. Sav. in marg. μεῖζον τούτου ἐκείνο τὸ πένθος ἐμοί, utiis codex μεῖζον ἐκείνου τὸ πένθος ἐμοί. Intra duo mss. ἀπὸ τοῦ φωτός.

⁷ Duo mss. et Sav. in marg. τρεπόμενον.

⁸ Duo mss. et Sav. καταπασάσθω. Mox duo mss. et Sav. in marg. κατὰ τῆς κεφ.

⁹ Sie Sav. et duo mss. At Mor. ἐκβαλεῖν.

¹⁰ Hæc, καὶ τούτων πλείονα, desunt in Mor. solo.

¹¹ Sie duo mss. et Sav. in marg. In textu vero Sav. et Mor. μῆτρας.

^a Sie Sav. et mss. Mor. vero ἔχῃ προσβαλέσθαι.

^b Sav. et Mor. λαμπρότερον. Duo mss. λαμπρότερος.

^c Sie recte Sav., cuius scripturam reciperimus. Montf. cuius duobus mss. παρέσωμεν. Mor. παρέσωμεν. Erit.

^d Sie Sav. et Mor. Duo autem mss. καταδύσεις.

ibus patribus natos esse, etiamsi lex certaminis nos a pugna cum his ineunda liberos sinat, sponte tamen ipsi et alacriter istos primos aggredimur. Atque utinam adversus hos tantum nobis certamen esset, quamquam hoc difficilis sit, plurimasque ansas habeat: *Animatis enim homo non percipit ea quæ sunt Spiritus; stultitia quippe est illi (1. Cor. 1. 14)*: idemque contingit ac si quis vellet ad amorem regni aliquem inducere, qui nondum crederet rem ipsam existere. Attamen rebus nostris sic in angustum redactis, adversus istos tantum certamen mihi esse cuperem. Nam adversus fidem argumenta suppetunt quam plurima, et si tantæ copiæ voluptatem obscuret verecundiæ magnitudo. Pudet enim me quod adversus hunc pro his pugnam committere cogar, vereorque ne hoc solum crimen gentilis jure mihi possit objicere: nam in reliquis illum ope divinæ gratiæ facile capiemus: atque si voluerit grato animo procedere, cito illum non modo ad amorem hujus vitæ traducemus, verum ad ipsius quoque doctrinæ desiderium, a quo vita hæc argumentum et initium dicit. Tantum enim abest ut certamen adversus illum subire metuam, ut cum expugnatu difficiliorem mea oratione constituero, tum demum pugnam aggrediar. Fingamus enim patrem hujusmodi non modo gentilem esse, sed præ omnibus hominibus divitem, insignem, potentia singulari prædictum: habeat agros plurimos, ædes multas, auri innumera talenta. Sit insuper regia patria, illustrissimo genere, filios alias neque habeat, neque se habitum speret; sed ex hoc solo pendeat. Imo et ipse sit summæ spei, atque ad imperia mature ascensurus, patremque splendore superaturus exspectetur, omnibusque vitæ commodis longe anteiturus. Tum vero in medio tantæ spei accedat aliquis, deque haec philosophia verba faciens, persuadeat ei ut spretis omnibus vestem se rusticam induat, ac relicita urbe ad montem confugiat: ibique plantet, riget, aquam ferat, ceteraque monachorum faciat opera, quæ vilia et indigna esse videantur: sit præterea nudis pedibus, humi cubet; efficiaturque macer et pallidus formosus ille olim adolescens, qui tantis antea in deliciis honoribusque degebat, tantæque spei erat, viliorique quam servi sui veste induatur: num satis multas accusatori dedimus ansas, an satis adversarium instruximus? Si haec non satis sint, alia quoque suppeditemus. Præterea omnes moveat machinas pater, ut filium a proposito deducat; sed incassum, utpote cum ille supra petram collocatus sit, ac fluminibus, pluviis et ventis cedere non norit: lugeat item pater atque lacrymas emittat, ita ut indignationem omnium contra nos incendat: universos frequenter adeat ut nos in crimen vocet: Genui, educavi, ætatemque omnem in ærumnis contrivi, cuncta agens et patiens, quæ ex hac liberorum educatione accidere solent: spem habui optimam, paedagogos alloquutus sum, magistros obsecravi, pecunias impendi, vigilavi sœpe curam gerens de ornatu, de institutione, ut majorum suorum nemini inferior esset, ut omnibus appareret illustrior: exspectabam hunc senectuti meæ solatio fore: pro-

cessu temporis de uxore et de matrimonio cogitabam, de imperio, de magistratu; cum derepente ceu fulmen et procella nescio unde irruens pretiosissimam navem, multis sarcinis refertam, latumque pelagus emensam, secundo vento navigantem, cum jam portum attingeret, prope ipsum ostium demersit: metusque ingens adest, ne non modo **extremam paupertatem**, sed etiam miserabilem mortem ac pernicie viro tantis divitiis instructo sæva tempestas afferat. Sic profecto mihi nunc contigit. Namque exsecrabiles illi, corruptores, seductores (hæc enim dicat, nihil illi succensebimus) tantæ spei filium, senectutis meæ nutritum, ceu quidam prædones in latibula sua abduxere: adeoque illum suis carminibus excantaverunt, ut malit adversus ferrum, ignem, belluas, adversus omnia denique stare, quam ad priorem fortunam remeare. Quodque gravius est, postquam hæc illi perserunt, melius se quid utile sit scire profitentur, quam nos. Desertæ jam domus, deserti agri: ipsi agricolæ ac servi tristitia ac pudore pleni; exsultant in malis meis inimici, ac pudore operiuntur amici. Apud me autem nulla sententia obtinet, nisi ut, subjectis ignibus, cuncta simul exuram, ædes, agros, armenta boum, greges pecorum. Cui enim mihi usui hæc jam erunt, cum ille non adsit cujus usu hæc parata erant, captivus scilicet abductus, atque apud immanes barbaros servituti addictus omni morte acerbiori? Domesticos omnes pullatos incedere jussi, aspersi cinere capita, mulierum choros institui, jussique amarius plangere, quam si mortuum vidissent. Date veniam hæc facienti mihi: hic mihi luctus longe **illo** major: jam mihi lux ipsa molesta est, ipsosque solis radios ingrate suspicio, cum in mentem venit infelcis filii habitus; cum illum vilissimis agricolis dishonestius vestitum cerno, atque ad abjectiora opera missum; cum immobile propositum ejus considero, uror, laceror, disrumpor.

3. Hæc dicens, provolvatur etiam audientium pedibus, aspergat cinere caput, deturpet pulvere faciem, omnesque præcetur ut porrigant manum, canos vellicet. Satis puto diligenter accusatorem instruimus, ad inflammandos auditores omnes, incitandosque, ut horum auctores per præcipitia agant. Idcirco enim supremas omnium accusations verbis expressi, ut, hoc ita comparato accusatore per divinam gratiam prostrato, ex reliquis nemo postea mutire valeat. Nam, eo cui hæc omnia simul competit ad silentium redacto, qui non omnia simul habebit (neque enim fieri potest, ut hæc omnia concurrent), facile nobis victoriam concedet. Illic itaque ista, et his plura¹ etiam loquatur. Ego vero judices orabo, ne statim misereantur senis hujus, sed postquam ipsum ostenderimus filium lugere, nihil mali perpessum, verum maximis potum bonis, quibus excellentiora reperiri non possunt. Tunc enim profecto miseratione et lacrymis dignus existimandus est, eum nati felicitatem conspicere non possit, tantumque absit ut illam videat, ut tamquam in summis ejus

¹ Verba, et has plura, desunt in Morel.

malis lamentetur. Quodnam ergo erit nostrae orationis exordium? Ab ipsis opibus ac pecuniis, quandoquidem id ille maxime omnium deplorat, idque ipsi videtur acerbissimum, si divites filii ad hanc vitam pertrahantur. Dic ergo mihi, utrum omnes beatum dicimus et plane felicissimum, cumne qui in siti semper aestuat, quique, antequam priorem calicem sorbuerit, rursus alio indiget, atque semper in hoc perseverat statu, an eum, qui superior hac necessitate constitutus, sine siti semper manet, et numquam ad hujusmodi potionem pellitur? nonne ille quidem febri correpto similis est, qui violentissima necessitate premitur, etiamsi ex fontibus uberrimes latices haurire possit, hic vero liber est vera libertate, et sanus perfecta sanitate, ipsamque naturam superat humana? Quid vero, si quis mulierem amans, cum ea congrederetur jugiter, sed majore post concubitum flagraret ardore, alias vero staret hac insania liber, ac ne in somniis quidem hoc malo caperetur, quis nobis felix beatusque videretur? nonne hic? quis autem infelix ac miserrimus? nonne ille, qui hoc vano amore tenet, qui numquam possit extingui, imo vero qui excogitatis remediis multo magis incenditur? Sin autem praeter ea quae dicta sunt ex ipso morbo se beatum dicat, nec velit ea necessitate liberari, quemadmodum is de quo nunc agitur, nonne hinc quoque miserabilior erit atque infelior, cum non tantum ægrotet, sed ne hoc quidem sciat, quod æger sit, ideoque nec ipse liberari velit, quinetiam eos qui liberati sunt lugeat?

Orationem itaque hanc ad pecuniarum possessionem referamus, et videbinus quis infelix et miser sit: inter illos quippe amores hic vehementior, hic insaniae propior est, ideoque majorem potest dolorem asserre; non idcirco tantum quod facies habeat aceriores, sed quod excogitatae cūlītēt consolationi cedere non valeat, sitque illis omnibus potentior. Potius enim qui potum et corpora amant, postquam his potiti fuerint, satietate gaudebunt, quam ii qui insano divitiarum amore teruntur. Quocirea illos quidem nostra oratione effingere necesse fuit, quod non statim eorum documentum et experimentum apparat: hujus vero morbi ex rebus ipsis multa possumus exempla proferre. Ideone, dic queso mibi, filium luges, quod tanta vesania, quod tam desperato morbo liber sit, quod incurabili amore non teneatur? quod hoc bello et pugna eruptus sit? At id numquam ille passus fuisset, inquires, neque plura concupivisset, sed fuisset presentibus bonis contentus. Sane rem dicis ipsi naturæ, ut ita loquar, contraria: verum sic esto, id tibi jam concedatur, ut iis, quæ haberet, nihil vellet adjicere, nec ullo umquam hujusmodi desiderio teneretur: ego sic quoque filium majori nunc in quiete ac voluptate commorari monstrabo. Quid enim levius esse censemus, tantisque curis implicari, ejusmodique custodie ac servituti obstrictum esse, metuere que ne quid rei familiaris pereat, an vero his vinculis expediri? Concedatur illum alias sarcinas non appetere: at multo

melius est jam impositas desplicere. Nam si, ut in confessu est, plurimis non indigere maximum est bonum, extra omnem rerum usum esse, majoris profecto felicitatis erit. Is enim qui neque sitit, neque amat (nihil enim impedit quominus ad eadem exempla redeamus), non modo iis qui semper sitiunt, et semper amant, sed iis etiam, qui ad breve tempus hoc patiuntur, et concupiscentiam explent, longe beator esse monstratus est, utpote qui in hujus necessitatis experimentum non inciderit. Percontabor te rursus, si divitiis ultra omnes eminere, iisque tamen malis eximi, quæ solent illæ parcere, licet, annon sexcenties præoptares hac felicitate frui, ita ut non invidiam, non catumnias, non curas, non quidquam aliud ejusmodi patereris? Si igitur filium tuum hæc omnia habere monstravero, imo longe ditionem nunc esse, finemne tandem facies lugendi tam amare? Sane quod solitus sit curis aliisque malis, quæ solent divitias subsequi, neque ipse negabis; ideo nos ad te de hac re verba facere necesse non est: quæreris autem quomodo ille te sit opulentior, qui tam multa possides. Hoc te docebimus, demonstrabimusque te, qui ipsum in extrema nunc paupertate degere arbitraris, hoc ipsum pati, si cum illo compareris.

4. Neque putas me de cœlestibus bonis loqui, deque iis quæ post hanc vitam advenient: ex iis enim quæ sunt in manibus argumentum ducam. Tu itaque eorum tantum quæ possides dominus es: ille vero omnium quæ sunt in orbe terrarum. Si non credis, age te ad illum adducamus, eique suadeamus, ut de monte descendens, imo potius illie residens, alieni ex iis, qui divites valde simulque religiosi sunt, mandet, sibi mittat tantum auri pondus, quantum ipse vis: sive quia id ille non pateretur, alicui indigentia jubeat, videbisque divitem alacrius obsequentem et erogantem, quam faceret unus ex dispensatoribus tuis. Hic quippe, cum aliquid jubar imperet, tristis ac moerens id facit; contra ille cum non impedit, tunc anxius est ne in aliquo offenderit, quod sibi nihil hujusmodi imperet. Multos certe tibi possem ostendere, non ex illustrioribus his, sed ex humilioribus quoque, qui hac tanta potestate sunt prædicti. Ac tu quidem, si œconomi sibi credita absumperint, alium non habes a quo petas, sed statim per illorum nequitiam divitiae tuæ in paupertatem mutabuntur: a filio autem tuo nihil est ejusmodi metuendum. Nam si hic in paupertatem incidat, rursum alteri imperabit; sin is quoque simile passus sit, ad alium se convertet: prius denique deficient fontium latices, quam qui nato tuo obtemperet imperanti. Quod si nobiscum in religione concordares, multa tibi similia et magna narrassem; verum quia te gentilem profiteris, ne line quidem exempla deerunt. Andi (apud Platонem) quid ad Socratem loqatur Crilo: *Tuæ sane sunt mea pecuniae, ut equidem reor, satis multæ: sin vero tu, quod mei curam geras, a re mea tibi abstinentum cens*

* Pergit unus codex, et vetera et nova, quæ ab Ambrosio interprete exprimuntur.

Μήθεν οὖν ἀρξόμεθα τοῦ λόγου τοῦ πρὸς αὐτόν; Ἐπὸ τοῦ πλούτου καὶ τῶν χρημάτων, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς τοῦτο μάκιστα πάντων δύστει, καὶ πᾶσι τοῦτο αὐτὸς εἶναι δοκεῖ τὸ δεινότατον, εἰ πλουτοῦντες παῖδες ἐπὶ τοῦτον ἔλκοιντο [61] τὸν βίον. Εἰπὲ οὖν μοι, τίνα μακαρίζομεν ὅπαντες, καὶ ζηλωτὸν εἶναι φαμεν, τὸν ἐν διψῇ καθεστῶτα ἀσὶ, καὶ πρὸν ἡ τῆς προτέρας ἐμφορθῆναι κύλικος, δεύμενον πάλιν ἑτέρας, καὶ ἐν τούτῳ ὅντα διαπαντδές, ἢ τὸν ἀνωτέρῳ καθεστῶτα τῆς ἀνάγκης ἐκείνης, καὶ ἀδιψὸν ἀεὶ μένοντα, καὶ οὐδέποτε εἰς τὴν τοῦ πόματος τούτου καθειλόμενον χρείαν; οὐχ ὁ μὲν πυρέττοντι προσάσκει, καὶ χαλεπωτάτῃ ἀνάγκῃ ἔχοντι^a, κανὸν ἐκ πηγῶν ἀρύεσθαι ἔχῃ τὰ νύματα, ὃ δὲ ἐλεύθερὸς τέ ἐστι τὴν ὅντως ἐλευθερίαν, καὶ ὑγιαίνει τὴν ὅντως ὑγίειαν, καὶ μείζων ἢ κατὰ ἀνθρωπίνην γέγονε φύσιν; Τί δαι, εἴ τις γυναικὸς ἐρῶν συγγίνοιτο μὲν αὐτῇ διηγεῖν, μείζονας δὲ μετὰ τὴν συνουσίαν φλέγοιτο ταύτην^b, ἔτερος δὲ ταύτης ἐκτὸς τῆς μανίας ἐστήκοι, καὶ μηδὲ διαρ ἀλίσκοιτο τῷ κακῷ, τις πάλιν ἡμῖν ὁ ζηλωτὸς καὶ μακάριος; οὐχ οὖτος; τις δὲ ἀθλιος καὶ ταλαιπωρος; οὐχ ὁ νοσῶν τὸν κενὸν^c ἐκείνον ἔρωτα, καὶ μηδαμοῦ σθεσθῆναι δυνάμενον, ἀλλὰ τοῖς ἐπινεομένοις φαρμάκοις ἐπιτριβόμενος μᾶλλον; Εἰ δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις μακαρίζοι μὲν ἑαυτὸν ἐπὶ τῇ νόσῳ, καὶ μήτε αὐτὸς ἐκείνης τῆς ἀνάγκης ἀπαλλάσσει^d βούλοιτο, τούς τε ἀπτλαγμένους τοῦ πάθους ἀποδύροιτο, ὥσπερ οὖτος νῦν, οὐχὶ ταύτη πάλιν ἐλεεινότερος ἐσται καὶ ἀθλιώτερος, μὴ μόνον νοσῶν, ἀλλὰ μηδὲ αὐτὸς τοῦτο εἰδὼς ὅτι νοσεῖ, καὶ διὰ τοῦτο μήτε ἀπαλλαγῆναι βουλόμενος, καὶ τοὺς ἀπτλαγμένους θρηγῶν; Ἀγάγωμεν δὴ τὸν λόγον τοῦτον καὶ ἐπὶ τὴν τῶν χρημάτων κτῆσιν, καὶ δύρμεθα τις ὁ ἀθλιος καὶ ταλαιπωρος· ἐκείνων μὲν γὰρ τῶν ἐρῶτων σφοδρότερος οὗτος ἐστι καὶ μανικώτερος· οὐκοῦν καὶ πλείον δύσυνται δύναται^e ἄν, οὐ τούτῳ μόνον ὅτι τὴν λαμπάδα δριμυτέραν ἔχει, ἀλλ' ὅτι καὶ πρὸς τὴν ἐπινεομένην παραμυθίαν ἀνένδοτος ἐστι καὶ σκληρότερος πλέον ἐκείνων. Μᾶλλον γὰρ οἱ ποτοῦ καὶ σωμάτων ἐρῶντες μετὰ τὴν ἀπόλαυσιν λήψονται κόρον, ἢ οἱ περὶ πλοῦτον μανιδεῖνοι. "Οθεν ἐκείνους μὲν καὶ τῷ λόγῳ συμπλάσαι ἡγαγάτθημεν, διὰ τὸ μὴ ταχέως ἐπὶ τῆς πείρας ὀρῷν αὐτὸς φαινόμενον· τούτου δὲ τοῦ νοσήματος ἀπὸ τῶν πραγμάτων πολλὰ ἔξουμεν παρασχεῖν τὰ ὑποδείγματα. Διὰ ταῦτα οὖν^f, εἰπέ μοι, θρηγεῖς τὸν υἱὸν, ὅτι μανίας καὶ τοσαύτης ἀμηχανίας ἀπτλαγῆται, ὅτι ἔρωτα ἀνίκτον οὐχ ἐρᾷ, ὅτι τοῦ πολέμου καὶ τῆς μάχης ταύτης ἔστρκεν ἐκτός; Ἄλλ' οὐκ ἀν ἔπαθε τοῦτο, φροντίν, οὐδὲ ἀν τράσθη τοῦ πλείονος, ἀλλ' ἀπέχρησεν ἀν αὐτῷ τῶν παρόντων ἡ ἀπόλαυσις. Μάλιστα μὲν πρᾶγμα λέγεις ἐναντίον, ὡς εἰπεῖν, τῇ φύσει πλὴν ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐστω, καὶ συγχειρήσθω τῷ λόγῳ, μὴ ἀν αὐτὸν ἐθελῆσαι προσθεῖναι τοῖς οὖσι, μηδὲ ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ἀλῶναι ἐκείνης· ἐγὼ γὰρ αὐτὸν καὶ οὕτως ἐπιδείξω ἐν μείζονι νῦν ὅντα ἀνέσει καὶ ἡδονῇ. Τί γὰρ κουφότερον, ὑπὲρ τοσούτων φροντίζειν, καὶ τοιεύτῃ προσδεδέσθαι φυλακῇ καὶ δουλείᾳ, καὶ δεδοικέναι μὴ παραπληταῖ τι τῶν ὅντων, ἢ καὶ τούτων ἀπτλαγχθι τῶν δεσμῶν; [62] Κείσθω γὰρ, αὐτὸν μὴ ἐπιθυμεῖν φορτίων ἑτέρων, ἀλλὰ πολλῷ βέλτιον καὶ τῶν ἐπιτεθέντων ἥδη καταφρονεῖν. Εἰ γὰρ τὸ μὴ δεισθαι πλειόνων συνωμολόγηται μέγιστον δν ἀγαθόν, ιδοὺ τῆς τῶν ὅντων χρείας ἔξωτερον εἶναι, μείζονος εὑ-

πραγίας ἄν εἴη. Ὁ γὰρ ἀδιψὸς ἐκεῖνος καὶ ἀνέραστος (οὐδὲν γάρ κωλύει πάλιν ἐπὶ τὰ αὐτὰ ἐλθεῖν ὑποδείγματα) οὐ τῶν ἀεὶ διψῶντων μόνον, οὐδὲ τῶν ἐρώντων ἀεὶ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐν βραχεῖ τοῦτο παθόντων, καὶ πληρωσάντων τὴν ἐπιθυμίαν πολλῷ μακαριώτερος δν ἀποδέειται, ὡς μηδὲ εἰς πεῖραν ἐμπεσῶν τῆς τοιαύτης ἀνάγκης. Ἐργοσαμαι δέ σε πάλιν, εἰ καὶ ὑπερβαλέσθαι τῷ πλούτῳ πάντας καὶ τῶν ἀπὸ τοῦ πλούτου κακῶν ἀπαλλαγῆναι ἐνην, ἀρα οὐκ ἄν μυριάκις ταύτην εἶλου τὴν περιουσίαν, ὥστε μήτε βασκανίας, μήτε συκοφαντίας, μήτε φροντίδος, μήτ' ἄλλου μηδενὸς τῶν τοιούτων ἀνέχεσθαι; "Αν τοίνυν καὶ τοῦτο ἔχοντα δεῖξωμεν τὸν υἱὸν, καὶ μείζονας εὔπορώτερον δντα νῦν, παύσῃ θρηγῶν πάντως καὶ ἀλοφυρόμενος οὗτω πικρῶς; "Οτι μὲν οὖν φροντίδων ἀπήλλακται, καὶ τῶν ἄλλων τῶν ἐπισυρμένων τῷ πλούτῳ κακῶν, οὐδὲ αὐτὸς ἀντερεῖς διόπερ οὐδὲ τῷ μηδὲν περὶ τούτων ἀνάγκη πρὸς τὸν τοσαῦτα ἔχοντός σου. Τοῦτο δή σε διδάξομεν, καὶ δεῖξομεν, ὅτι διπερ τῇ ἐκείνου νῦν εἴναι ἐν πεντά^g τῇ ἐσχάτῃ, τοῦτο αὐτὸς πρὸς ἐκείνον ἔχεται τοῦ πέπονθας πέπονθας.

δ. Καὶ μήτοι νομίσῃς τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἡμᾶς ἐρεῖν ἀγαθὰ, καὶ τὰ μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀποδημίαν· ἀπὸ γὰρ τῶν ἐν χερσὶ τέως^h ποιησόμεθα τὴν ἀπόδειξιν. Σὺ μὲν οὖν τῶν σαυτοῦ κύριος εἰ μόνον, ἐκεῖνος δὲ τῶν κατὰ τὴν οἰκουμένην ἀπαταν. Εἰ δὲ ἀπιστεῖς, δεῦρος τε ἀγάγωμεν εἰς αὐτὸν, καὶ πείσωμεν αὐτὸν κατελθόντα ἀπὸ τοῦ ὄρους, μῆλον δὲ ἐκεῖ μένοντα σημῆναι τινι τῶν σφέδρα πλουτούντων καὶ εὐλαβῶν, πέμψαι χρυσοῦ σταθμὸν, ὃν ἐθέλεις· μᾶλλον δὲ τοῦτο μὲν οὐκ ἀνέξεται, δοῦναι δὲ τῷ δεῖνι δεσμένῳ καλευέτω, καὶ προθυμότερον δύει τὸν πλουτούντα ὑπακούοντα καὶ ἐκκομίζοντα, ἢ τῶν οἰκονόμων τινὰ τῶν σῶν. Οὗτος μὲν γὰρ δταν ἀναλίσκειν καλεύηται, κατηφῆς τέ ἐστι καὶ συνίρωπός· ἐκείνος δὲ i δταν μὴ ἀναλίσκη, τότε δέδοικε μὴ ποτε προσκεκοουκώς ἥ. ἀτε τοιούτον ἐπιτατόμενος οὐδέν. Καὶ πολλοὺς ἐπιδείξαι ἔχω οὐ τῶν εὔδοκίμων τούτων, ἀλλὰ καὶ τῶν εὐτελεστέρων, τοσαῦτην ἔχοντας δύναμιν. Καὶ σὺ μὲν, διν οἱ οἰκονόμοι ἀναλίσωσι τὰ πιστευθέντα, οὐκ ἔχεις ἀπαιτῆσαι ἔτερον, ἀλλ' εὐθέως σοι εἰς πεντάν δ πλοῦτος μεταπεσεῖται ὑπὸ τῆς κακουργίας ἐκείνων· παρὰ δὲ τῷ παιδὶ τῷ σῷ τοῦτο οὐχ ἐστί τὸ δέος. "Αν γὰρ οὗτος γένηται πέντης, ἐπιτάξει πάλιν ἐτέρῳ· καὶ ἐκείνος πάλι τι τοιούτον, ἐφ' ἔτερον μεταβήσεται, καὶ τὰς τῶν δύστων πηγὰς πρότερον ἐπιλιπεῖν εἰκάς, ἢ τῶν ταῦτα ὑπακουούσομένων [63] τινά. Καὶ εἰ μὲν τὰ ἡμέτερα ἐφρόνεις, διηγησάμην ἄν σοι πολλὰ καὶ μεγάλα διηγήματα· ἐπεὶ δὲ τὰ Ἑλλήνων πρεσβεύεις, οὐδὲ ἐκεῖνον ἀπορήσω τοῦ παραδίγματος. "Ακουσον γάρ τι πρὸς τὸν Σωκράτην ὁ Κρίτων φῆσι· Σοὶ δὲ ὑπάρχει μὲν τὰ ἐμὰ χρήματα, ὡς ἔγωγε οἶμαι, Ικαρά· ἐπειτα δὲ καὶ εἰ τὸ ἐμοῦ κηδέμενος οὐκ οἴει ἀραιλίσκειν τάμιον, ξέροι οὗτοι ἐρθάδε ἐτοιμοι ἀραιλίσκειν. Εἰσκεκόμικε δὲ ἐπ' αὐτῷ τούτῳ ἀργύριον Ικαρὸν Συμμίας ὁ Θηβαῖος, ἐτοιμος

* Mor. ἀποδέειται ως μηδέ. Sav. et duo mss. ἀποδέειται, δι μηδέ.

ⁱ Duo mss. συκοφαντίας, μήτε ἐπιθυμίας, μήτε φροντίδας, μήτ' ἄλλο μηδέ τῶν τοιούτων ἔχοντα δεῖξωμεν, δτι διπερ τῇ ἐγγόνι τῇ νῦν ἐν πεντά· ita ut octo vel novem lineæ desint, quæ in Sav. et Mor. habentur, quæque ad seriem pertinere videntur.

^g Τέως deest in duobus mss.

^h Idem πρὸς αὐτόν.

ⁱ Idem duo manuscrip. καλεύηται· τότε κατηφῆς τέ ἐστι καὶ συγγόνος· ἐκείνος δέ. Mox idem δέδοικε μήτι προσκεκρουώκως. Intra idem δὲ οἱ οἰκονόμοι αὐτῆς γνῶσι τα.

^j Duo codices et Sav. μεγάλα τοιαῦτα διηγήματα. Morel. μεγάλα διηγήματα. Pergit unus codex καὶ παλαιὰ καὶ νεωτέρα, quæ ab Ambrosio interprete exprimuntur. Intra duo mss. τοι δὲ ὑπάρχει μὲν τοι τὰ ἐμά. Sav. τοι δὲ ὑπάρχει μὲν τὰ ἐμά. Morel. τοι δὲ ὑπάρχει τα. Intra unus cod. et Savil. in marg. ἐπ' αὐτῷ

^a Sav. in textu et Mor. ἀνάγκην ᔁχοντι. Savil. in marg. et duo mss. ἀνάγκην ᔁχοντι.

^b Hanc lectionem e Sav. et uno cod. receperimus. Idem Sav. in margine, Morel. et alius cod., μετὰ τῆς... ταύτης. Erit.

^c Τέως deest in duobus mss.

δὲ καὶ Κέλης, καὶ ἄλλοι πολλοί. Όστε, δπερ ἔλεγον, μὴ ταῦτα φοβούμενος ἀποκάμης σῶσαι σαιτός, μήτε δέλεγες ἐν τῷ δικαστηρίῳ δυσχερές σοι γενέσθω, δτι οὐκ ἀν ἔχοις^a ἐξελθὼν δ τι χρῶσαντῷ πολλαχοῦ μὲρ γὰρ καὶ ἄλλοσε δπον ἀρ ἀφίκη, ἀγαπήσουσι σε. 'Εάρ δὲ βούλη εἰς θετταλλαί τετραί, εἰσιν ἐμοὶ ἐκεῖ ξένοι, οἱ σε περὶ πολλοῦ ποιήσοται, καὶ ἀσφάλειάρ σοι παρέξοται, ὥστε σοι μηδὲν ἐλλείπειν τῷ κατὰ θετταλλαί. Τι ταῦτης τῆς εὐπόριας ἥδιον; 'Αλλὰ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς ἀνδρα βιωτικόν· εἰ δὲ φιλοσοφώτερον αὐτοῦ τὸν πλοῦτον ἐξετάζειν ἐθέλοιμεν, σὺ μὲν ίσως οὐ παρακαλουθήσεις τῷ λόγῳ, ἐμοὶ δὲ ἐναγκαῖον διὰ τοὺς δικάζοντας εἰπεῖν. Τοσοῦτος γὰρ δ τῆς ἀρετῆς πλοῦτος ἐστιν, οὐτως ἡδίων, οὔτω ποθεινότερος τοῦ παρ' ὑμῖν, ὡς μηδ' ἀν ποτε ἐθελῆσαι τοὺς ἔχοντας αὐτὸν τὴν ἀπασαν γῆν, εἰ χρυσὸς γένοιτο μετὰ τῶν δρῶν καὶ τῆς θαλάσσης καὶ τῶν ποταμῶν, ἀντ' ἐκείνου λαβεῖν. Καὶ εἰ γε ἡν δυνατὸν τοῦτο γενέσθαι, ἔμαθες ἀν ἀπὸ τῆς πείρας αὐτῆς, ὡς οὐκ ἀλαζονείας τὰ ρήματα, ἀλλὰ πολλῷ πλείω καὶ μείζω εύροντες καταφρονήσουσιν ἐκείνου, καὶ οὐκ ἀν ποτε αὐτὸν ἀλλάξαιντο τούτου. Καὶ τι λέγω, ἀλλάξαιντο; οὐδὲ μετ' ἐκείνου μὲν οὖν λαβεῖν αὐτὸν ἔλοιντο ἀν. Καίτοι ὑμῖν εἰ τις ἐδίδου τὸν τῆς ἀρετῆς πλοῦτον μετὰ τῶν χρημάτων, ὑπτίαις ἀν ἐδέξασθε χερσίν· οὐτως διαιρεῖτε μέγαν τινὲς ἐκείνον καὶ θαυμαστόν· οὔτοι δὲ οὐκ ἀν ἔλοιντο τὸν ὑμέτερον μετὰ τοῦ οἰκείου· οὐτως ίσασιν δτι πρᾶγμά ἐστιν εὐχαταφρόνητον. Καὶ τοῦτο πάλιν ἀπὸ τῶν ὑμετέρων παραδειγμάτων ποιήσω φανερόν. Πόσα γὰρ οἴει χρήματα τὸν Ἀλέξανδρον τῷ διογένει, εἰ γε ἡθελε δέξασθαι, δοῦναι ἀν; 'Αλλ' οὐκ ἡθέλησεν· ἐκείνος δὲ ἐφιλογένει καὶ πάντα ἐπράττε, ὥστε δυνηθῆναι ποτε ἐπὶ τὸν πλοῦτον ἐλθεῖν τὸν τούτου.

ε'. Βούλει δὲ καὶ ἐτέρωθέν σου τὴν πενίαν ίδεῖν, καὶ τοῦ παιδὸς τὴν εὐπορίαν τοῦ σοῦ; Οὐκοῦν ἀπελθε, καὶ ἀφελοῦ^d αὐτοῦ τὸ ίμάτιον, ὅπερ ἔχει μόνον, καὶ τῆς καλύθης ἐξάγαγε, καὶ κάθελε τὸ καταγώγιον, καὶ οὐδὲ οὐτως ήψει δυσχεραίνοντα οὐδὲ ἀλγοῦντα, ἀλλὰ σοι καὶ χάριν εἰσεται τούτων, δσον πρὸς φιλοσοφίαν πλέον ὥθεταις αὐτὸν· σοῦ δὲ ἀν τις δέκα δραχμὰς ἀφέληται μόνον, θρηνῶν καὶ ὁδυρόμενος οὐ διαλείψεις ποτέ. [64] Τίς οὖν εὐπορος, δ τοῖς μικροῖς δαχνόμενος, ἢ δ πάντων τῶν δητῶν καταφρονῶν; Καὶ μὴ τοῦτο ποιήσῃς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς χώρας ἀπάτης ἀπέλαστον, καὶ δψει γελῶντα ἐπὶ τούτοις, καθάπερ ἐπὶ παιδίου παίζοντος. Σὲ δὲ ἀν τῆς πατρίδος ἀπελάτῃ τις μόνον, τὰ δεινότατα πείσῃ, καὶ οὐδὲ οἰσεις τὴν συμφοράν· ἐκείνος δὲ, ἀτε πάσης τῆς γῆς οὔσης αὐτοῦ καὶ τῆς θαλάσσης, οὐτως εὐκόλως καὶ ἀλύπως ἀπὸ τούτων ε ἐφ' ἔτερα μεταστήσεται, καθάπερ σὺ διὰ τῶν οἰκείων διεύων ἀγρῶν μᾶλλον δὲ καὶ εὐκολώτερον. Σοὶ μὲν γὰρ εἰ καὶ διὰ τῶν σῶν βαδίζειν ἔξεστιν, ἀλλ' δημως καὶ δι' ἄλλοτρῶν ἀνάγκη· ἐκείνος δὲ διὰ πάσης τῆς αὐτοῦ πορεύεται γῆς καὶ ποτὸν μὲν αὐτῷ πάντοθεν δαψιλῶς παρέχουσι λίμναι καὶ ποταμοὶ καὶ πηγαὶ, τροφὴ δὲ αὐτῷ λάχανα καὶ βοτάναι, καὶ ἄρτοι δὲ πολλαχθεν. Οὐπω γὰρ σοι λέγω, δτι καὶ τῆς γῆς ἀπάσης καταφρονεῖ, πόλιν

^a Duo mss. οὐκ ἀν ἔχοις, υπος ἔχης ἐξελθὼν δτι χρώσ (sic) σαντῷ πολλαχοῦ μέν. Savil. οὐκ ἀν ἔχοις ἐξελθὼν δ τι χρῶσαντῷ πολλαχοῦ μέν. Morel. οὐκ ἀν ἔχης ἐξελθὼν δτι χρῶσαντῷ πολλαχοῦ μέν.

^b Duo mss. et Sav. in marg. ὥστε σοι μηδένα λυπεῖν.

^c Sav. in lexīo et Mor. ἐμοὶ δέ. Sav. ad marg. et duo mss. ήμεν δέ.

^d Duo mss. ἀφελε αὐτόν.

ἔχων τὸν οὐρανὸν^f. Καὶ τελευτῆσαι δέη, τῆς τρυφῆς ὑμῶν ἥδιον οἶσει τὴν τελευτὴν, καὶ εὑξεται οὐτως ἀποθανεῖν μᾶλλον. ἢ οὐμεῖς ἐπὶ τῆς πατρίδος καὶ τῆς εὐνῆς^g ὥστε καὶ πλάνον καὶ φυγάδις καὶ ἀλήτην τὴν^h πόλιν ἔχοντα καὶ οἰκίαν οἰκοῦντα, ἀλλ' οὐκ ἔχεινον εἶποι τις διὰ τὸν πάντων τούτων ἀπηλλαγμένον. Οὗτε γὰρ τῆς πατρίδος αὐτὸν ἐξαγαγεῖν δυνήσῃ, ἔως ἂν μὴ ἐξαγάγῃς τῆς γῆς ἀπάσης· τέως γὰρ οὐτως εἰρήσθω, ἐπεὶ κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον τότε μάλιστα αὐτὸν εἰς τὴν πατρίδα ἀποπέμψεις, ὅταν ἀπὸ τῆς γῆς ἐξαγάγῃς. 'Αλλ' οὐπω τοῦτο πρὸς αὐτὸν ἐξετάζειν ἐθέλοιμεν, σὺν μὲν μηδὲν εἰδότα. Οὐδὲ γυμνὸν δεῖξαι δυνήσῃ, ἔως ἂν τὰ τῆς ἀρετῆς ίμάτια περικείμενος ἦ, οἷς λιμῷ διαφθερεῖς. ἔως διὰ εἰδῆ τὴν δυτικήν τροφήν. 'Αλλὰ πᾶσι τούτοις οἱ πλουτοῦντές εἰσιν ἀλώσιμοι· ὥστε καὶ κατὰ τοῦτο οὐκ ἀν τις ἀμάρτοι τούτους μὲν πένητας προσειπών, καὶ σφόδρα πένητας, εὐπόρους δὲ ἐκείνους ἀκριβῶς. 'Ο γὰρ καὶ τροφῆς καὶ ποτοῦ καὶ οἰκίας καὶ ἀναπαύσεως πανταχοῦ δυνάμενος εὐπορεῖν, καὶ οὐ μόνον μὴⁱ ἀλύων, ἀλλὰ καὶ ἥδιον ἐν τούτοις ἢ οὐμεῖς ἐν τοῖς ὑμετέροις διάγων, εῦδηλον δτι πάντων ὑμῶν τῶν πλουτούντων ἐστὶν εὐπορώτερος τῶν ἐπὶ τῆς οἰκίας μονῆς τούτων δυναμένων εὐπορεῖν. 'Οθεν οὐδὲ πενίαν οἶδεν ἐκείνος θρηνῆσαι ποτε. Οὐδὲ γὰρ τῇ ἀφθονίᾳ μόνον οὗτος δ πλοῦτος βελτίων, οὐδὲ τῇ ἡδονῇ, ἀλλὰ καὶ τῷ ἀνάλωτος εἶναι, καὶ εἰς πτωχείαν μὴ μεταβαλεῖν ποτε, μηδὲ ὑποκείσθαι τῷ τοῦ μέλλοντος ἀδήλῳ, μηδὲ φροντίδας ἔχειν, μηδὲ βασκανίᾳ χειρούσθαι, ἀλλὰ θαῦμα καὶ ἐπαινον καὶ εὐφημίαν κεκτῆσθαι πᾶσαν· καίτοι γε ἐφ' ὑμῶν τούγαντίον ἔστιν ίδεῖν. Οὐ γὰρ μόνον ὑμᾶς οὐκ ἐπαινοῦσι διὰ τὸν πλοῦτον, ἀλλὰ καὶ μισοῦσι καὶ ἀποστρέφονται καὶ βασκαίνουσι δὲ ὑμῖν καὶ ἐπιβουλεύουσιν οἱ πολλοί· οὗτος δὲ ἐπειδὴ πλουτεῖ πλοῦτον τὸν ἀληθῆ, διὰ τοῦτο θαυμάζεται μάλιστα, καὶ διὰ τοῦτο οὐ φθονεῖται οὐδὲ ἐπιβουλεύεται. 'Αλλ' ἄρα πρὸς ὑγίειαν τις ἐπιτηδειότερος; οὐχ δ μὲν ἐκείνον ἔχων καθάπερ τὰ ἀγρια τῶν ζώων εύσωματεῖ καὶ σφριγᾷ, ἀτε ἀέρος ἀπολαύων i καθαροῦ καὶ ναυμάτων ὑγιεινῶν καὶ ἀνθῶν καὶ λειμῶνιν καὶ εὐωδίας εἰλικρινοῦς, οὔτος δὲ [65] ὥσπερ ἐν βορδόρῳ κείμενος, μαλακώτερός τέ ἐστι καὶ μᾶλλον ἐπίνοος; Εἰ δὲ ἐν ὑγιείᾳ τὰ πρωτεῖα παρὰ τούτῳ, δηλογότι καὶ ἐν ἡδονῇ. Τίνα γὰρ οἴει μᾶλλον τρυφᾶν, τὸν ἐπὶ βαθείας κατακεκλιμένον πόας, παρὰ πηγὴν καθαρὰν, ὑπὸ σκιάν δένδρων ἀμφιλαφῶν, καὶ τὸν δφθαλμὸν ἐστιῶντα τῇ θέᾳ, καὶ καθαρωτέρων, οὐδὲ τῇς σκιάς τῆς ἀπὸ τῶν δένδρων διὰ τῆς δροφῆς ἡδίων, οὐδὲ ἡ φηφίς ἐδάφους ἀνθεσται καλλωπιζομένου ποικίλοις. Καὶ τούτων αὐτῶν ὑμεῖς οἱ πλουτοῦντές μάρτυρες, οἵς εἰ γε ἐνην ἐπὶ τῶν ὑπερών δένδρων ἔχειν, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν λειμῶνων παραμυθίαν, μᾶλλον ἀν εἴλεσθε i τῆς στέγης τῆς χρυσῆς καὶ τῶν τοιχῶν τῶν θαυματῶν. "Οταν γοῦν ἐκ πολλῶν πόνων πρὸς ἀνεστιν ἔαυτοὺς ἀφεῖναι ἐπιθυμήσῃτε, ταῦτα ἀφέντες, πρὸς ἐκείνα βαδίζετε. 'Αλλ' ὑπὲρ δόξης ίσως θρηνεῖς, τῆς πολλῆς ἐκείνης καὶ μεγάλης, οὐδεμοῦ k φαινομένης

^f Duo mss. ἐν οὐρανῷ.

^g Fort. τόν.

^h Mή deest in duobus mss. Infra Savil. ἐπὶ τῆς οἰκίας (ad marg. οἰκείας) μόνος τούτων δυναμένων εὐπορεῖν, εἰ sic Morel. qui habet οἰκείας. Duo mss. ἐπὶ τῆς οἰκίας μόνης ταῦτα δυναμένων εὐρεῖν. Paulo post iidem mss. οὐ γὰρ δη τῇ ἀφθ.

ⁱ Duo mss. ἀπολαύοντα.

^j Sic omnes præter edit. Morel., quæ habet εἰχετε.

^k Unus cod. ὡς οὐδαμοῦ, εἰ sic Savil. in marg. Infra duo

seas, hi qui adstant hospites impensis parati sunt. Intulit quippe in hoc ipsum pecuniam ingentem Simmias Thebanus: paratus est Cebes quoque, alii item multi. Itaque, ut antea dicebam, nullo horum metu fractus, salutem cura tuam. Neque vero id, quod in judicio dicebas, molestiam tibi pariat, quod scilicet profectus non haberes quo te ipsum verteres. Multis enim et aliis in locis, quocumque proficiare, amabunt te plurimi. Sin autem velis in Thessaliam pergere, sunt rūhi plerique illuc hospites, qui te plurimi facient, et tutum omnino præstabunt: sic ut nihil tibi in Thessalia desit. Quid hac opulentia jucundius? Verum haec quidem, ut ad sacerdalem hominem sint dicta. Quod si modo ad philosophiam accommodatiore opes discutere velimus, tu fortasse non assequeris intellectu, mihi tamen propter judices necessario dicendum est. Tantæ enim sunt virtutis opes, adeoque vestris dulciores et optabiores, ut qui has habuerint ne universam quidem terram, etiamsi illa aurum fieret cum montibus, mari et fluminibus, commutare cum illis voluerint. At si id fieri posset, experimento certe didicisses nos non jactantiae verba loqui: sed maiores quoque illi divitias nacti spernent et numquam prorsus cum istis illas commutarent. Et quid ego dico, commutarent? ne cum illis quidem has habere vellent. Certe si quis vobis cum pecuniis virtutis conferret opes, supinis eas manibus susciperetis: adeo ipsi quoque eas divitias et magnas et admirabiles esse confitemini. At hi ne cum suis quidem opes vestras habere voluerint, ita rem esse spernendam norunt. Atque hoc ipsum rursus exemplis vestris perspicuum faciam. Quantum enim pecuniarum Alexandrum Diogeni daturum fuisse putas, si quidem ille voluisse accipere? Ille vero noluit. At Alexander viribus totis contendebat, cunctaque moliebatur, ut ad hujus divitias proprius accederet.

5. *Qui omnia despicit vere dives. — Visne aliunde quoque et tuam inopiam, et filii tui opes cognoscere? Illum adi, ejusque pallium, quod solum habet, illi aufer: edue item ex latibulo, ejusque tugurium destrue: ne sic quidem cum indignantem aut ager ferentem videbis; verum tibi horum gratias reddet, tantoque maiores, quanto magis eum ad philosophiam impellis: tibi vero si quis vel decem drachmas abstulerit, lugendi lamentandique sinem non facies. Uter ergo dives existimandus est? isne qui vel de minimis exerciatur, an qui omnia simul despicit? Neque id tantum facias, verum ex tota regione exturba illum: et ridentem videbis quasi de ludente puer. Te vero si quis ex patria soli extebet, acerbissima patieris, neque illam calamitatem ferre poteris: ille autem, quippe terræ marisque dominus, ita facile et sine moerore ex his locis¹ ad alia migrabit, ut tu facis cum per agros tuos incedis, imo etiam facilius. Nam tibi etsi per tua incedere licet, per aliena tamen necessario incedendum est: at vero terram ille omnem suam obambulat, eique potum undique largissimum suppeditant stagna, amnes, fontes: cibus ipsi sunt olera, herbae, panes multis*

ex locis advecti. Nondum enim id dieo, quod terram ipse omnem aspernetur, habens civitatem cœlum². Quod si moriendum fuerit, lætius feret obitum quam delicias vestras, ac præoptabit ita mori, quam vos in patria et lecto: ita ut ille vere sit vagus, fugitus et palabundus, qui urbem incolit et in domo habitat, non autem qui his omnibus liber evasit. Numquam enim illum de patria poteris educere, nisi eum ex universa terra dejeceris. Ita enim interim loquamur: nam si vere loquendum sit, tunc eum maxime in patriam remittes, cum ex terra deduxeris. Verum id nondum ad te loquemur, qui non nisi ea quæ oculis perspicuntur nosti. Neque nudum eum poteris ostendere, donec virtutis indumentis amictus fuerit, neque fame necabis, quamdiu qui sit verus cibus agnoverit. Sed his omnibus divites facile capiuntur. Quamobrem hac ratione non aberrabit, qui hos quidem pauperes ac prorsus inopes dixerit, illos autem admodum locupletes. Nam cui cibus, potus, domus, requies ubique suppetit, nec modo non³ moleste fert, sed etiam in his jucundius, quam vos in vestris, versator; is, ut liquet, opulentior est omnibus vobis divitibus, qui domi tantum haec invenire potestis. Quocirca nec de inopia ille umquam lugebit. Neque enim ex hæ rerum copia et voluptate tantum divitiae istæ præstantiores sunt; sed etiam quod insuperabiles sint, nec in paupertatem umquam cadere possint, neque iis prædicti subjecti sint futuri incertitudini, non curis angantur, non labore capiantur; sed admirationem omnem et laudem et famam obtineant. Atqui in vobis contraria penitus videntur: non modo enim vos alii de divitiis non laudant, sed etiam oderunt et aversantur, invident item vobis atque insidiantur plurimi: hic autem quod veris divitiis locuples sit, ideo maxime admirationi est, nec invidia aut insidiis appetitur. Ad corporis vero valetudinem uter aptior? nonne is agrestium instar animantium vegeto corpore est, utpote qui purissimo fruatur aere, fluentis salubribus, floribus, pratis, odore gratissimo; hic vero quasi in cœno jacens, et mollior est et morbis magis obnoxius? Quod si in sanitate primas ille teneat, in voluptate non minus, ut liquet. Utrum enim magis existimat in deliciis agere, eumne qui super altissima recumbit herba, pone fontem limpidum, sub umbra densarum arborum, oculumque pascit aspectu, purioremq[ue] ipso cælo animum possidet, a rerum perturbatione ac tumultu longe remotus; an eum qui domi inclusus manet? Sane non aere puriora sunt marmora, neque umbra tecti frondeis umbris gravior, neque lapilli solo variis opero floribus amoeniores. Atque horum vos divites testes estis, qui, si fieri posset, in ipsis tectis arbores habere cuperetis, et pratorum amoenitatem malletis, qua aurea tecta, arietesque mirabiles. Quamobrem cum ex multis laboribus recreationem accipere vultis, his relictis ad illa properatis. Verum fortasse pro gloria conquereris illa magna

¹ Duo MSS., in cælo.

² Deest, non, in duobus MSS.

³ In Morel. tantum desunt verba, ex his locis.

atque ingenti, quæ hic non comparet. Regiam enim solitudini conferens, atque utriusque status spem mentuo comparans, de cælo ipso filium tibi¹ decidisse arbitraris. Id igitur primo discendum est, quod neque solitudo ignobilem, neque regia clarum faciat et illustrem: atque antequam ad rationes veniamus, exemplis te ab hac suspicione liberabis; exemplis, inquam, non nostris, sed vestris. De Dionysio forte audisti Sicilæ tyranno, itemque de Platone Aristonis filio. Uter igitur, die mihi, insignior fuit? uler canitur, et per eunctorum ora celebratur? nonne philosophus magis, quam tyrannus? Atqui ille quidem Sicilia tota² patiebatur, atque in deliciis degebat, ingentibus divitiis, satellitum agminibus stipatus, ac cum reliquis potentiae insignibus diuturnam vitam gessit: hic autem in Academæ horto versabatur, rigans, inserens, olivasque comedens, ac vilissimam apponens mensam illo omni vano splendore vacuus. Et hoc non usque adeo mirabile est; sed quod servus effectus, tyramique jussu venditus, tantum absuit ut illo propterea vilior appareret, ut ipsi quoque tyranno hinc visus sit admiratione dignus. Tanta res est virtus! non per ea modo quæ agit, sed per ea etiam quæ indigne patitur, nec seipsam, nec eos qui ipsam exercent latere sinit et occultari. Quid vero præceptor ejus Socrates? quanto is Archelao fuit illustrior? At ille rex cum esset, in plurimis opibus degebat; hic autem in Lyceo morabatur, nihilque præter vestimentum unum habebat, quo et hieme et æstate, omnibusque anni tempestibus utebatur: nulis semper pedibus vixit, ac sine cibo totam transigebat diem, pane solo contentus, atque id erat ei et obsonium et esca: nec istam quidem mensam ex rebus suis apparabat, sed ab aliis accipiebat, extrema scilicet in paupertate degens. Adeoque tamen ipso rege clarior erat, ut ab illo frequenter invitatus, nollet Lyceo dimisso ad illius opes proficisci. At ex ea quoque, quæ nunc obtinet, opinione, quæ potiora sint appareat: namque horum quidem nomina plurimis nota sunt; illorum vero nemini. Sinopensis autem (Diogenes) alius philosophus tanto et his et aliis innumeris regibus opulentior erat, etsi pannis laceris vestitus, ut Alexander Philippi Macedo exercitum in Persas ducens, ubi illum vidit, omnibus dimisis, ad eum pergeret, ac rogaret, ullane re indigeret, et an aliquid haberet. Ille vero nihil se egere respondit. Num jam exemplorum satis habes, an vis alia quoque memoremus? Nenipe isti non modo iis, qui in regia insignes fuere, sed ipsis quoque regibus fuere clariores, cum privatam quietamque vitam delegissent, neque ad rem publicam ulla tenus se conferre voluissent.

Virtute clariores efficiuntur quam opibus. — Sed enim in ipsa quoque reipublicæ administratione non illos claros fuisse deprehendes, qui divitiis, deliciis et facultatibus instructi erant, sed eos, qui in paupertate, simplicitate, et moderata vita degebant. Apud Athene

nienses Aristides, quem defunctum civitas sepelivit, Alcibiade, qui opibus, deliciis, orationis vi, corporis robore, nobilitate cæterisque omnibus præstabat, tanto clarior erat, quanto vili aliquo puerulo philosophus mirabilis. Apud Thebanos Epaminondas, in concionem vocatus, cum propterea eo se conferre non posset, quod vestem lavandam curaret, nec aliam haberet qua indueretur, omnibus tamen qui eo conve nerant, ducibus præstantior erat. Ne itaque mihi solitudinem jactites, aut regiam. Neque enim in locis claritas et splendor, non in vestibus, non in dignitate, non in potentia sed in virtute tantum ac philosophia.

6. Verum quia exempla non tantam vim habent, ab ipso filio tuo rem discutiam. Illum quippe invenimus non modo nunc clariorem, sed etiam ex iisdem ipsis rebus honoratiorem quibus tu illum et vilem et ignobilem esse dicis. Nam si vis persuadefianus illi ut de monte descendat, et in forum irrumpat. Videbisque statim totius civitatis in illum ora converti, eunctorumque eum demonstrantes cum admiratione ac stupore, ac si angelus quidam de cælo descenderit. Equid aliud tibi videtur esse gloria? Sane non iis modo, qui in regia versantur, sed ipso quoque, qui diademate redimitus est, illustrior erit cum illa vili atque concessa veste. Neque enim tantæ admirationi omnibus esset, si vestibus operiretur aureis, imo si ipsa purpura, ipsaque corona ornatus esset, et si stratis insideret sericis, si a mulis veheretur, aurata satellitum turba comitatus; ut modo est squalore et sordibus obsitus, crassoque amictus indumento, nullo comitatus assecla, nudisque pedibus incedens. Namque regii illi apparatus et legibus statuti sunt, et consuetudine recepti: quamobrem si quis cum admiratione dicceret imperatorem esse ueste aurea uestitum, non modo non admiraremur, sed etiam rideremus, quippe cum nihil novi diceret. De filio autem tuo, si quis annuntiet, eum despectis paternis opibus, calcata sæculi pompa, spe mundana superiorem, in desertum se contulisse, vili putidaque tunica indutum esse: statim concurrent omnes, mirabuntur, atque laudabunt ejus magnitudinem animi. Certe cum imperatores innumeris impetrantur maledictis, nihil ipsis prosunt aureæ uestes, tantum abest ut eos mirabiles efficiant: hic autem vel ex ipsis vestimentis multas admirationis ansas præbet, ita ut amictus hujusmodi longe illum spectabiliorem faciat, quam faceret regius: si quidem ex illo nemo imperatorem admiratur, hoc autem ille amictus vestitu omnibus admirationi et stupori est. Equid mibi, inquit, vulgi opinio et laudes conferunt? Certe gloria nihil aliud est. Sed hujus, repones, desiderio non teneor, potentiam et honores quero. At qui laudant, etiam honorabunt. Si tu potentiam et præfecturam desideras, eam non minus, quam priora, penes hos esse comperiemus: quod ipsum cum exemplis confirmare possimus, ad commodiorem te consolandi modum venimus, nec aliunde, quam ex ipso filio tuo rem excutiemus. Quodnam esse dicis summae petestatis argumentum? nonne ut

¹ In textu græco deest, *tibi*; sed invenitur in duabus viss.

² Duo MSS., *tota terra*.

έντευθα; Τα γάρ βασιλεία τῇ ἐρημίᾳ παρεβάλλου, καὶ τὰς ἑλπίδας τὰς ἔκειθεν ταῖς ἐντεῦθεν, ἐξ αὐτοῦ οἱει τοῦ οὐρανοῦ καταπεπτώκεναι τὸν υἱόν. Οὐκοῦν τοῦτο δεὶ πρῶτον μαθεῖν, ὡς οὗτε ἡ ἐρημία ἀτιμον ποιεῖ, οὗτε λαμπρὸν καὶ περιφανῆ τὰ βασιλεία, καὶ πρὸν ἐπὶ λογισμοὺς ἐλθεῖν ἐκ παραδειγμάτων σε ἀπαλλάξω τῆς ὑπογίας, παραδειγμάτων οὐ τῶν παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ τῶν ὑμετέρων. Διογύσιον Ἰσως ἀκούεις τὸν Σικελίας τύραννον, ἀκούεις δὲ καὶ Πλάτωνα τὸν Ἀριστωνός; Τίς οὖν, εἰπέ μοι, λαμπρότερος γέγονε; τίς δὲ φέρεται καὶ ἐν τοῖς τῶν πολλῶν κείται στόμασιν^a; οὐχ δὲ φιλόσοφος τοῦ τυράννου μᾶλλον; Καίτοι δὲ μὲν τῆς τε Σικελίας ἀπάστης ἐκράτει, καὶ ἐν τρυφῇ διῆγε, καὶ μετὰ πολλοῦ τοῦ πλούτου καὶ τῶν δορυφόρων καὶ τῆς ἀλλῆς φαντασίας διετέλεσε ζῶν· δὲ δὲ ἐν τῷ τῆς Ἀκαδημίας κήπῳ διέτριβεν ἄρδων τε καὶ φυτεύων καὶ ἐλαίας ἐσθίων, καὶ εὔτελῇ παρατιθέμενος τράπεζαν, καὶ πάσης ἔκείνης τῆς φαντασίας ἔκτδες ὥν. Καὶ οὐ τοῦτο πωθαυμαστὸν, ἀλλ' ὅτι καὶ δοῦλος γενόμενος, καὶ κατὰ τὴν τοῦ τυράννου γνώμην ἀπεμποληθεὶς, τοσοῦτον ἀπέσχεν ἀτιμότερος ἔκείνου φανῆναι διὰ ταῦτα, ὡς καὶ αὐτῷ^b τῷ τυράννῳ ἐκ τούτου φανῆναι αἰδέσιμος. Τοιοῦτον ἔστιν ἀρετή· οὐ δι' ὧν ἐργάζεται μόνον, ἀλλὰ καὶ δι' ὧν πάσχει κακῶς, οὐχ ἔαυτήν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ποιοῦντας οὐχ ἀφιεῖσα κρύπτεσθαι καὶ λανθάνειν. Τί δὲ δὲ τούτου διδάσκαλος Σωκράτης; πόσῳ Ἀρχελάου λαμπρότερος ἦν; Καίτοι δὲ μὲν βασιλεὺς ἦν, καὶ ἐν πολλῷ πλούτῳ διῆγεν· δὲ δὲ ἐν Λυκείῳ διέτριβε, καὶ ἐνδεικαὶ οὐδὲν, καὶ τοῦτο μόνον^c καὶ χειμῶνος καὶ θέρους καὶ ἐν πάσαις ταῖς ὥραις τοῦ ἔτους περιβεβλημένος ἐφαίνετο· ἀνυπόδετός τε ἔξη διαπαντός, καὶ διστος διπασσαν διεκαρτέρει τὴν ἡμέραν, ἄρτον τε ἐσιτεῖτο μόνον, καὶ τοῦτο ἡγαντὸν διῆγεν καὶ σιτίον^d καὶ οὐδὲ ταῦτην οἶκοθεν παρετίθετο τὴν τράπεζαν, ἀλλὰ παρ' ἑτέρων [66] λαμβάνων, οὕτως ἐσχάτη συνέζη πενίᾳ· καὶ τοσοῦτον ἦν τοῦ βασιλέως λαμπρότερος, ὡς πολλάκις αὐτὸν καλοῦντος ἔκείνου πρὸς ἔαυτὸν, μὴ θελῆσαι τὸ Λύκειον ἀφεῖναι, καὶ πρὸς τὸν ἔκείνου πλούτον^e ἐλθεῖν. Καὶ ἀπὸ τῆς δόξης δὲ τῆς κρατούσης νῦν καὶ τὰ πρότερα φαίνεται. Τούτων μὲν γάρ τὰ δύνατα πολλοῖς γνώριμα, ἔκείνων δὲ ηὔδεν. Οἱ δὲ Σινωπεὺς πάλιν ἔτερος οὗτος φιλόσοφος τοσοῦτῷ καὶ τούτων καὶ ἔτέρων μυρίων τοιούτων βασιλέων εὐπορώτερος ἦν, καὶ ταῦτα φακίοις συζῶν^f, ὡς τὸν Φιλίππου τὸν Μακεδόνα στρατιὰν ἐπὶ Πέρσας ἀγοντα, πάντα ἀφέντα, ἰδόντα αὐτὸν ἀπελθεῖν, καὶ ἐρέσθαι δι' ἔχυτοῦ, μὴ τινος δέοιτο, καὶ εἴ τι κελεύοι· αὐτὸν δὲ οὐδὲν ἀπαγγεῖλαι. Ἀρά σοι τῶν παραδειγμάτων ἄλις, ή βούλει καὶ ἔτέρων ἐπιμηθῶμεν; Οὗτοι γάρ οὐχὶ τῶν ἐν βασιλείοις μόνον λαμπρῶν, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ βασιλεύοντος γεγόνατε λαμπρότεροι, τὸν ιδιωτικὸν ἐλόμενοι βίον καὶ ἀπράγμονα, καὶ πολιτείας οὐδὲ ἔγγυς βουληθέντες ἐλθεῖν.

Καὶ ἐν αὐτῇ δὲ τῇ πολιτείᾳ οὐκ ἔκείνους δψει λαμπροὺς τοὺς ἐν πλούτῳ καὶ τρυφῇ καὶ περιουσίᾳ, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐν πενίᾳ, τοὺς ἐν εὔτελείᾳ, τοὺς ἐν ἀτύφῳ ζῶντας βίῳ. Παρὰ μὲν Ἀθηναίοις Ἀριστεῖνης, δν καὶ τελευτήσαντα τῇ πόλις ἔθαψε, καὶ πλούτῳ· καὶ γένει· καὶ τρυφῇ καὶ δυνάμει λόγων καὶ φώμῃ σώματος καὶ εὐγενείᾳ καὶ τοῖς ἀλ-

^a Duo mss. πολλῶν ἔστι στόμα. Paulo post iidem τῆς τε γῆς ἀπάστης.

^b Ή ίδειν ὅτι καὶ αὐτῷ. Paulo post iidem ἐκ τούτων φανῆναι δύωμεν. Τοσοῦτον ἀρετή. Savil. et Morel. ἐκ τούτου φανῆναι αἰδέσιμος. Τοιοῦτον ἔστιν ἀρετή.

^c Duo mss. τούτων μόνων.

^d Savil. πρὸς τὴν ἔκείνου πενίαν.

^e Duo mss. φυγίοις ζῶν.

PATROL. GR. XLVII.

λοις πᾶσιν Ἀλκινίαδου κρατοῦντος τοζοῦτον λαμπρότερος ἔν, οσον παιδίου τινὸς εὐτελεῖς φιλόσοφος θαυματίσει. Παρὰ Θηβαίοις Ἐπαμειώνδας, ἀνθρωπος εἰς ἐκκλησίαν καλούμενος, καὶ διὰ τοῦτο μὴ δυνάμενος ἐλθεῖν, ἐπειδὴ αὐτῷ τὸ ιμάτιον ἔτυχε πλυνθενον, καὶ ἔτερον περιθέσθαι οὐχ εἶχε, πάντων τῶν γενομένων αὐτόθι στρατηγῶς ἐπιστρέψατο τοιούτος ἦν. Μή τοίνυν μοι τὴν ἐρημίαν εἴπης, μηδὲ τὰ βασιλεία. Οὐ γάρ ἐν τόποις τὰ τῆς λαμπρότερος, καὶ τὰ τῆς περιφανείας, οὐδὲ ἐν ιματίοις, οὐδὲ ἐν ἀξιώματι, οὐδὲ ἐν δυναστείᾳ, ἀλλ' ἐν ἀρετῇ ψυχῆς καὶ φιλόσοφίᾳ μόνον.

ς'. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ παραδείγματα οὐ τοσαύτην ἔχει τὴν ισχὺν, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ σοῦ παιδὸς ποιήσομαι τὴν ἔξτασιν. Εύρησομεν γάρ αὐτὸν οὐ μόνον λαμπρότερον δυτα νῦν, ἀλλὰ καὶ δι' ἔκεινα τιμιώτερον^g, δι' ἀπέρ ἀτιμον εἶναι φῆς καὶ εὔτελη. Εἰ γάρ βούλει πείσαντες αὐτὸν ἀπὸ τοῦ δρους κατελθεῖν, πείσωμεν καὶ εἰς ἀγορὰν ἐμβαλεῖν, καὶ δψε: πᾶσαν ἐπιστρεφομένην τὴν πόλιν, καὶ ὑποδεικνύντας αὐτὸν ἀπαντας καὶ θαυμάζοντας καὶ ἐκπληττομένους, ὡς ἀγγέλου τινὸς ἐξ οὐρανοῦ παραγενομένου νῦν. "Η ἔτερόν σοι τὰ τῆς δόξης τι εἶναι δοκεῖ; Θύ γάρ δὴ τῶν ἐν βασιλείοις ἔσται περιφανέστερος μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ τὸ διάδημα περικειμένου, διὰ τὰ ιμάτια ἔκεινα τὰ εὔτελη καὶ κατατετριμμένα^h. Οὐ γάρ ἂν οὕτως ἀπαντας ἔξπληττες χρυσοφορῶν, μᾶλλον δὲ καὶ ἀλουργίδα, καὶ αὐτὸν τὸν στέφανον περικειμένος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ τοῖς σηρικοῖς ἐπικαθήμενος στρώμασι, καὶ ὑπὸ τῶν ἡμιδνῶν ἐλκόμενος, καὶ τοὺς χρυσοφοροῦντας δορυφόρους ἔχων, ὡς νῦν δυπῶν καὶ αὐχμῶν καὶ παχὺ περιβεβλημένος ιμάτιον, καὶ μηδένα ἀκολουθοῦντα ἐπαγδμενος, καὶ ἀγυπόδετος νῦν. Ἐκείνα μὲν γάρ τὰ τοῦ βασιλέως νόμοις τε ὥρισται, καὶ τῆς συνηθείας ἔστι· καὶ διὰ ταῦταⁱ καὶ κανεὶποι τις θαυμάζων τὸν βασιλέα, [67] διτι στολὴν περιβεβληται χρυσῆν, οὐ μόνον εὑ θαυμάζομεν, ἀλλὰ καὶ γελῶμεν τὸ λεχθὲν, ὡς οὐδὲν ἔχον παράδοξον· περὶ δὲ τοῦ παιδίου τοῦ σοῦ δὲν ἐλθών τις ἀπαγγεῖλη, διτι πλούτου καταγελάσας τοῦ πατρικοῦ, καὶ τὴν βιωτικὴν καταπτήσας φαντασίαν, καὶ τῶν κοσμικῶν ἐλπίδων ἀνώτερος γενόμενος, πρὸς τὴν ἐρημίαν μετέστη, καὶ χιτωνίσκον σαπρὸν ἐνέδυ καὶ φαῦλον, πάντες εὐθέως συνδραμοῦνται καὶ θαυμάσουσι καὶ κροτήσουσιν ὑπὲρ τῆς μεγαλοφυΐας αὐτὸν. Καὶ τῶν μὲν βασιλέων μυρία κατηγορούμενων, οὐδὲν τὰ ιμάτια προστήσεται τὰ χρυσᾶ, τοσοῦτον ἀπέχει θαυμαστοὺς δεῖξαι δυτας αὐτούς· οὗτος δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ιματίων πολλὰς ἔχει τοῦ θαυμάζεσθαι τὰς ἀφορμάς. "Ωστε αὐτῇ δι στολὴ τῆς βασιλικῆς μᾶλλον αὐτὸν ἀπόβλεπτον ἀπέφηνε καὶ περιφανῆ, εἴ τις δι' ἔκείνην μὲν οὐδεὶς βασιλέα· ἔθαύμασε, διὰ δὲ ταῦτην ἀπαντες τὸν περικειμένον ἐκπλαγήσονται. Καὶ τοι μοι, φησί, τῆς τῶν πολλῶν ὑπονοίας δφελος καὶ τῶν ἐπαίνων· Καὶ μήτι οὐδὲν ἔτερόν ἔστιν, ἀλλ' ἡ ταῦτα. Ἀλλ' οὐ δέοιτο, φησί, ταῦτης, δυναστείαν δὲ ζητῶ καὶ τιμήν. Ἀλλ' οἱ ἐπαινοῦντες καὶ τιμήσουσι πάντως. Εἰ δὲ δυναστείαν βούλει^j καὶ προστασίαν, καὶ ταῦτην οὐχ ἡττον τῶν προτέρων παρὰ τούτοις οὐσαν μᾶλλον εὐρήσομεν· καὶ ἔχομεν μὲν αὐτὸν καὶ ἐκ παραδειγμάτων ποιεῖν φανερὸν, ἐπὶ δὲ τὸν μάλιστά σε παραμυθούμενον τρόπον ἐλθόντες, οὐκ ἐπ' ἄλλων τιγῶν, ἀλλ' ἐπ' αὐτοῦ τοῦ σοῦ παιδὸς τὸν λόγον

^g Duo mss. καὶ δι' ἔκεινα χαλεπώτερα.

^h Duo mss. ἐκτετριμμένα.

ⁱ Duo mss. διὰ ταῦτην, Savil. et Morel. διὰ ταῦτα

^j Sic nos cum Savil. et uno cod. Legebatur βούλη. Edip.

εξετάσωμεν ^a τοῦτον. Τί γάρ δυνάμεως τῆς μεγίστης τεκμήριον εἶναι φῆς; οὐ τὸ δύνασθαι μὲν ἀμύνεσθαι τοὺς λυποῦντας, δύνασθαι δὲ τοὺς εὔεργετοῦντας ἀμείβεσθαι, Καίτοι γε ταύτην ἀπαστον οὐδὲ παρὰ τῷ βασιλεύοντι: ίδοι τις δέν· καὶ γάρ πολλοὺς ἔχει τοὺς λυποῦντας, οὐδὲ οὐδὲν δένται λυπεῖν, καὶ πολλοὺς τοὺς εὖ ποιοῦντας, οὓς οὐδὲν εὔκόλως ἀμείψαιτο. Καὶ γάρ ἐν πολέμοις πολλακις λυπήσαντας πολεμίους, καὶ μυρία αὐτὸν εἰργαταμένους κακά, ἀμύνασθαι ἐπεθύμησε μὲν, οὐκ ἴσχυσε δέ· καὶ φίλους δὲ μεγάλα ἐπιδειξαμένους ἐκεῖ κατορθώματα, οὐκ ἴσχε τοῖς ίσοις ἀμείψασθαι, προναρπασθέντας τῆς ἀντιδρεως, καὶ ἐν αὐτῷ τῷ πολέμῳ πεσόντας. Τί οὖν, ἀν ταύτης τῆς δυνάμεως, τίς οὐδὲ βασιλεῖς ἀπολαύσουσιν, ὡς δὲ λόγος ἀπέδειξεν, ἐτέραν πολλῷ μείζονα καὶ τὸν υἱὸν ἔχοντα ἀποδεῖξωμεν τὸν τόν; Καὶ μηδεὶς ἴσως τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ἀγαθὰ ὑπολάβῃ λεγόντων ἡμῶν, οἵτις ἀπιστεῖς· οὐχ οὕτως ἐπιλελήσμεθα τῶν ὑποτρχέσεων ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐν αὐτῷ γινομένων παρεξήμεθα τὴν ἀπόδειξιν. Εἴ γάρ δύναμις αὐτῇ μεγίστη, τὸ λυποῦντας δύνασθαι ἀμύνεσθαι, πολλῷ μείζον ταύτης τὸ τοιαύτην εὑρεῖν τοῦ βίου κατάστασιν, ἐν δὲ μὲν οὐδὲ ἀν δὲ θέλησαι δυνήσεται· ὅτι γάρ ἐκείνου τοῦτο μεῖζον, ἀν δὲ θέλησαι παράδειγμα τὸν λόγον ἀγάγωμεν, δῆλον ἡμῖν ἔσται καὶ φανερόν. Εἰπὲ γάρ μοι, τί βέλτιον, οὕτως ἔμπειρον εἶναι τὰ πολεμικά, ὡς μηδένα τῶν τιτρωσκόντων ἡμᾶς ἀτραπού διαφυγεῖν, ή σῶμα κεκτῆσθαι τοιοῦτον, ὡς μηδένα, καὶ μυρία ποιῆσαι, δύνασθαι πλῆξαι τὸ σῶμα; Παντὶ που δῆλον, ὅτι τοῦτο ἐκείνου καὶ δυνατώτερον καὶ θειότερον· καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ δὲ πολλῷ ^b τοῦτο ἀνώτερον. Ποιὸν δὲ τοῦτο; Τὸ φάρμακα εἰδέναι, δι' ὧν [68] ἀργανεθήσεται τὰ τραύματα πάντα. Τριῶν τοῖνυν τρόπων δυτῶν, ἐνδεικνύειν τοὺς δύνασθαι τοὺς ἀδικοῦντας ἀμύνεσθαι, ἐτέρου δὲ ἀνωτέρου τοῦ καὶ τὰ οἰκεῖα τραύματα θεραπεύειν· οὐ γάρ ἐπεται τοῦτο πάντως ἐκείνῳ· τρίτου δὲ τοῦ μηδενὶ τῶν δυτῶν ἀνθρώπων εὐχείρωτον εἶναι, δὲ δὴ καὶ μείζον φύσεως ἀνθρωπίνης ἔστι, τοῦτο τὸν υἱὸν ἔχοντα ἀποδεῖξομεν.

^c Καὶ ὅτι οὐ φόρος ταῦτα τὰ φήματα, καὶ ταύτης τῆς μεγάλης δυνάμεως ἐτέραν πάλιν μείζονα μεταξὺ ζητοῦντας εὑρήκαμεν. Οὐ γάρ δὴ μόνον οὐ δυναμένους, ἀλλ' οὐδὲ βουλομένους ἐκείνων βλάψαι τινὰς δύεται τις· ὥστε διπλὰ τὰ τῆς ἀσφαλείας αὐτῷ. Τί οὖν θειότερον γένοιτο δὲν ταύτης τῆς ζωῆς, ἐν δὲ μηδεὶς μήτε θέλησῃ, μήτε, ἀν δὲ θέλησαι ποιῆσαι κακῶς; καὶ μάλιστα, ὅταν τὸ μὴ θέλειν οὐκ ἐκ τοῦ μὴ δύνασθαι γίνηται, καθάπερ ἐπὶ πολλῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ μηδεμίαν αἰτίαν εύρειν. Ἐπει, εἰ γε τοῦτο ήν καθ' ἑαυτό, τὸ μὴ δύνασθαι λέγω, οὐδὲν τοσοῦτον ήν· μῆνος γάρ δὲν ἐτέχθη πολὺ τοῖς θέλουσι μὲν, οὐ δυναμένοις δὲ ἀδικεῖν· οὐ μικρὸς δὲ καὶ οὗτος μακριθητος τρόπος. Αὐτὸς δὴ οὖν τοῦτο ἐξετάσωμεν, εἰ δοκεῖ, πρῶτον. Τίς οὖν, εἰπέ μοι, τὸν οὐδὲν κοινὸν ἔχοντα πρὸς ἀνθρώπους, οὐ συμβολαίων ἔνεκεν, οὐ γῆς, οὐ χρημάτων, οὐ πραγμάτων, οὐκ ἀλλου οὐδενὸς, θειλήσει βλάψαι ποτέ· ὑπὲρ ποίας χώρας φιλονεικήσει πρὸς αὐτόν; ὑπὲρ τῶν ἀνδραπόδων; ὑπὲρ ποίας δόξης; τί δεδοικώς; ὑπὲρ τῶν δακνόμενος; Ἡ γάρ φθόνῳ, ή δέει, ή ὁργῇ κινούμενα πρὸς τὸ βλάπτειν ἐτέρους. Ἀλλ' οὗτος δὲ βασιλικώτατος πάντων ἔστιν ἀνώτερος ^d. Τίς γάρ φθονήσει τῷ

^a Duo mss. ἐξετάσομεν. Infra iidem et Savil. in marg. λυποῦντας ἀπαντας. Ibid. Savil. in textu et iidem pergunt δύνασθαι δέ. — Δύνασθαι δέ, pro καὶ δύνασθαι, receperimus. Edidit.

^b Savil. et unius cod. ἐν δὲ μηδὲν ἀν.

^c Savil. recte δὲλλα καὶ δὲ πολλῷ, quod receperimus, pro ὅπι πολλῷ, quod legebatur. Duo mss. δὲλλα καὶ τῷ πολλῷ. Edidit.

πάντων καταγελῶντι τούτων, περὶ δὲ κόπτονται ἔτεροι καὶ στουδάζουσι; τίς δὲ δργιεῖται μηδὲν ἡδικημένος; τίς δὲ φιλοθήσεται, μηδὲν ὑποπτεύων; Οὐκοῦν, δτι μὲν οὐ δρούσησονται τινες ἀδικεῖν, ἐκ τούτου δῆλον· δτι δὲ οὐδὲν θέλεισι δυνήσονται, καὶ τοῦτο δυοῖς ἐκεῖνων δῆλον. Οὐ γάρ ἔχει τὰς ἀφορμὰς, οὐδὲ τὰς λαθάς, ὅτεν δὲν τις αὐτὸν κατάσχοι· ἀλλ' ὥστετος ἀνθηλά πεπλευνος παγίδης στρουθῶν οὐκ ἀν· ἀλλή ποτε, οὐτω καὶ οὗτος. Πόθεν γάρ αὐτὸν τις βλάψαι δυνήσεται; Χρήματα οὐκ ἔστι παρ' αὐτῷ, ἵνα ἀπειλήσῃ ζημίαν· πατρίδα οὐκ ἔχει, ἵνα τὴν ὑπερορίαν ἐπανατείνηται· δόξης οὐκ ἐφίεται, ἵνα εἰς ἀτιμίαν ἀγάγῃ· ἔν δέστι τὸ λειπόμενον, θάνατος· ἀλλ' ἐνταῦθα μάλιστα οὐ δυνήσεται αὐτὸν λυπήσαι ποτε, ἀλλὰ καὶ ὥφελήσει τὰ μέγιστα. Πρὸς γάρ ἐτέραν αὐτὸν πέμπει ζωὴν, τὴν ποθουμένην αὐτῷ, καὶ δι' ᾧ ἀπαγνύται πράττει καὶ πραγματεύεται· ὥστε τοῦτο ἀπαλλαγὴ τόνων ἔστι, καὶ οὐ τιμωρία. ἀλλ' ἰδρώτων λύσις καὶ ἀνάπαυλα. Βούλει καὶ ἔτερον τρόπον τῆς δυνάμεως αὐτοῦ μαθεῖν, πολλῷ τούτου φιλοσοφώτερον; Καὶ γάρ μυρία τις αὐτὸν ἐργάστηται δεινὰ, καὶ μαστίξη, καὶ δήση, τὸ μὲν σῶμα πλήττεται διὰ τὴν φύσιν, ή δὲ ψυχὴ ἀπληκτος διὰ τὴν φιλοσοφίαν μένει. Οὐδὲ γάρ ἀλλίσκεται θυμῷ, οὐ χειροῦται μίσει, οὐκ ἀπεγκείρει καταγωγήσεται. Καὶ οὐπω τοῦτο μέγα, ἀλλὰ τὸ πολλῷ τούτου θαυμαστότερον· καθάπερ γάρ εὔεργέτας καὶ προστάτας, οὕτω φιλεῖ τοὺς τὰ τοιαῦτα ἐργασαμένους, εὔτως εἶχεται πάντα αὐτοῖς γενέσθαι τὰ ἀγαθά. Καίτοι τὸ τοσοῦτον ἔδωκας δὲν αὐτῷ, εἰ μυριάκις αὐτὸν βασιλέα τῆς οἰκουμένης ἐποίησας, καὶ ἐπὶ μυρίοις ἔτεσι τὴν [69] βασιλείαν ἐξέτεινας; πόσης ἀλουργίδος τοῦτο τὸ κτῆμα, πόσης ἀρχῆς, πόσης δόξης οὐ τιμιώτερον; τί οὐκ ἀν προήκατο, ὥστε ψυχὴν τοιαῦτην λαθεῖν; Ἐμοὶ δοκεῖται τοὺς σφόδρα φιλοσωμάτους ἐλεῖν δὲν ταύτης τῆς ζωῆς τὴν ἐπιθυμίαν ^e. Βούλει καὶ ἔτερωθεν τὴν δύναμιν ιδεῖν τοῦ ἀνδρὸς θαυμαστοτέραν καὶ ἡδίστην, ἀπὸ μέρους ταπεινοτέρου μὲν, σοὶ δὲ μάλιστα ἡδίστου; Τὰ μὲν γάρ ειρημένα δείχνυσιν αὐτὸν ἀχείρωτον δητα καὶ ἀνάλωτον· δὲ καὶ ἐτέρων προστήσεται, καὶ ἐν ἀσφαλείᾳ καταστήσει πολλῇ, τοῦτο ίσως ζητεῖς μαθεῖν. Τοῦτο μὲν οὖν πρώτη ἔστι προστασία, τὸ καὶ ἐτέρους εἰς τὸν αὐτὸν ζῆλον ἀγαγεῖν, καὶ οὐτω ποιῆσαι ίσχυρούς· εἰ δὲ μὴ θέλοιεν, ἀλλὰ τὴν ἀνθρωπινωτέραν ταύτην καὶ γηνῆν μετέρχοντο ζωὴν, καὶ ἐν ταύτῃ πάλιν δέει δύναμιν αὐτὸν· ἔχοντα τοῦ πλευτοῦ τοῖς σοῦ μείζονα τὸν μηδὲν ἔχοντα δι' αὐτὸν μάλιστα τὸ μηδὲν ἔχειν. Τίς γάρ μετὰ πλείονος ἔξουσίας διαλέξεται βασιλεῖ καὶ ἐπιτιμήσει; σὺ δὲ τοσαῦτα κεκτημένος, καὶ ὑπεύθυνος δὲν διὰ ταῦτα καὶ τοῖς ἐκείνου δούλοις, καὶ ὑπὲρ ἀπάντων τρέμων, καὶ μυρίας αὐτῷ παρέχων λαθάς, εἰ βούλοιτό σε ἀδικεῖν δργιεῖσες ^f, ή οὗτος δὲ τῶν ἐκείνου χειρῶν ἀνύπερος δὲν; Βασιλεῦσι μὲν γάρ οὗτοι μάλιστα διελέχθησαν μετ' ἔξουσίας πολλῆς, ὅσοι πάντων ἐγένοντο τῶν βιωτῶν ἐκτός. Τίνι δὲ μᾶλλον εἶξει καὶ ἐπακούσεται δὲ ἐν δυνάμει δὲν, καὶ ἐν τοῖς βασιλεοῖς στρεψόμενος, τῷ πλευτοῦ τοῖς σοι, καὶ δὲν ὑποπτεύει ἔνεκα χρημάτων πολλὰ πολλάκις ποιεῖν, ή τῷ μίαν ἔχοντι τῶν ἐπιταγμάτων ὑπόθεσιν, τὴν εἰς τοὺς ἄλλους φιλαγθρωπίαν; Τίνα τιμήσει καὶ θαυμάσεται, περὶ οὐ μηδὲν ταπεινὸν ὑποπτεύσαι δύνατ' ἀν, ή τὸν καὶ τῶν οἰκετῶν ταπεινότε-

^e Morel. τὴν ἐπιθυμίαν, εἰς δὲ Savil. in textu, in marg. vero ή ἐπιθυμία, duo mss. τῇ ἐπιθυμίᾳ.

^f Savil. et Morel. σε ἀδικεῖν δργιεῖσες, duo mss. σε ἀδικεῖν δργ.

possit quis mœrore afficiens ulcisci, et beneficos remunerare? Atqui hanc ne apud Imperatorem quidem totam deprehendas: namque multos habet sibi infestos, quibus vicem reddere non potest, multis que beneficos, quos non potest facile remunerare. Plerumque enim in bellis, infestos sibi hostes, qui se innumeris affecere malis, ulcisci cum vehementer cuperet, non potuit, amicisque qui magna fortitudinis indicia dederunt, paria rependere nequivit, quod illi fato præoccupati in ipso bello occubuerint.

Qui omnia reliquerunt sunt imperatoribus potentiores. — Quid si hac potentia, qua ne ipsos quidem reges frui demonstratum est, aliam longe maiorem filium tuum habere monstravero? Nemo me bona cælestia modo dicturum putet, quibus tu non credis; non adeo promissorum oblitus sum; verum ex iis quæ in hac vita sunt, documenta afferam. Si enim ulcisci inimicos, ea suprema potentia est: multo plane majus erit, talem vitæ statum reperire, in quo nemo sit, qui etiæ velit, nocere possit. Nam quod hoc sit illo majus, tunc magis constabit, cum ad exemplum aliud orationem reduxerimus. Dic enim, quæso, utrum præstantius, reine bellicæ ita quæpiam peritum esse, ut nemo, qui se vulneret, invulneratus effugiat: an ejusmodi esse corpore, ut quantilibet quisque agat, vulnerare non possit? *Omnibus* profecto constat hoc illo potius esse ac divinius: neque illud tantum adest, sed quod illo longe superius est. Quodnam illud est? Etiam medicamenta nosse, quibus vulnera curentur omnia. Tribus ergo potentiae modis constitutis, primo quidem, ut possit quis injurias ulcisci; altero, qui et superior est, ut vulnera propria curare norit; neque enim omnino hoc illud sequitur; tertio ut a nullo hominum lœdi possit, quod naturam penitus excedit humanam: hoc postremum filii tui esse monstrabimus.

Ei qui omnia reliquit, nemo nocere vult, nec posset si vellet. — Ne autem hæc verba strepitus inanis esse videantur, hac ipsa magna potentia rursus aliam maiorem inter querendum invenimus. Non modo enim non reperientur qui nocere possint, sed ne qui velint quidem; ita ut dupli ex parte tutus sit. Quid igitur hæc vita divinius, in qua nemo nocere velit, nec si velit, possit? cum maxime nolle nocere non ex imbecillitate venit, ut in multis contingit, sed quod nulla reperiatur causa. Nam si id solum per se esset, scilicet non posse, non tanti esset: odium quippe gigneretur maximum in iis, qui cum vellent, lœdere non possent; non parvus autem est hic beatitudinis modus. Ipsum ergo primum, si videtur, executamus diligenter. Quisnam eum lœdere velit, qui nihil habet commune cum hominibus, non pacta, non agros, non pecunias non negotia, neque aliud quidpiam? pro qua villa cum illo contendet, pro quibus servis, pro qua gloria? quidnam metuens, quo lacessente? Siquidem aut invidia, aut metu, aut ira movemur, ut alios lœdamus. At hic rege quovis potentior, omnibus superior est. Quis enim ei invidet, qui hæc omnia irridet, pro quibus alii laborant et satagunt? quis

irascetur nihil lœsus? quis metuet, eum nullus sit suspicioni locus? Constat igitur ex his nullos esse qui ei nocere velint, quod autem non si velint quidem, possint, et hoc similiter manifestum est. Nullæ enim sunt causæ aut occasiones, quibus eum aliquis cohibere possit; sed ut aquila sublime volans, passum laqueis non capit, ita et hic. Unde enim nocere ei possit aliquis? Pecuniæ non adsunt, ut multam comminetur: patriam non habet, ut exsilium inferat; gloriam non concupiscit, ut dedecus inurat. Unum reliquum est, mors scilicet: sed haec maxime in parte eum affligere non poterit, imo juvabit maxime. Namque eum ad aliam transmittit vitam, ab se desideratam, cujus causa nihil non agit et operatur. Itaque illa laborum sibi finis erit, non pœna, sed sudorum solutio et requies. Visne aliud ejus potentiae modum ediscere, in philosophia longe præstantiore? Etiamsi quis eum innumeris affecerit malis, etiamsi verberibus laniaverit, in vincula cōnjecerit, corpus pro natura sua lœditur, animus vero philosophiæ addictus, illæsus manet: neque enim iracundia capit, non odio corripitur, non inimicitias exercet. Nondum ita magnum hoc est, sed longe mirabilius, quod eos, qui se ita vexant, sic diligit, ut beneficos, ut patronos, bonaque illis cuncta apprecatur. At tu quid ei unquam tale præstare potuisses, etiamsi milles ipsum orbis terrarum regem constituisses, et ad decem annorum millia regnum ipsi prorogasses? qua purpura, quo imperio, qua gloria non præstabilius est hoc bonum? quid non impenderes, ut ejusmodi animum acciperes? Arbitror ego etiam eos, qui studiosius corpora curant, hanc vitam præoptatus esse. Visne aliunde quoque potentiam viri et mirabiliorem et jucundiorem videre, ex parte quidem humiliorū petitam, tibi tamen summe gratam? Ea quidem quæ dicta sunt, eum nec capi nec violari posse comprobant. Quod autem alios moderaturus sit, eosque tutissimos constitutarus, id fortasse quæris ediscere. Hoc porro est primum magisterium, ut alios ad idem studium adducat, et sic illos firmos fortisque constituat; sin vero illi nolint, terrenamque vitam sectari malint, hic quoque videbis majore te opulento potentia prædictum eum, qui nihil habet, atque ideo maxime quod nihil habeat. Quis enim majore cum fiducia et potestate Imperatorem alloquetur et increparib; tunc qui tanta possides, et propterea illius quoque servis obnoxius es, proque omnibus tremis, ansas vero illi innumeræ præbes, si iratus te lœdere velit; an hic qui illius manibus superior est? Hoc enim maxime genus hominum summa cum libertate regibus colloquuti sunt, quotquot videlicet a sacerdotalibus negotiis se sequestrarunt. Cui vero facilius cedet et obtemperabit, qui est in potestate constitutus, et in regia versatur? tibine qui dives es, quem ille pecuniarum causa crebro plurima facere suspicatur; an ei qui unam habet jussionum causam, nempe humanitatem erga alios? Quem honorabit, quem admirabitur? cumne de quo nihil abjectum suspicari potest, an eum quem servis quoque suis viliorum arbitratur?

Sicut enim quoties aliquid pecuniae impendendum est, illis potius obtemperant, ita etiam quoties iusserint alicui patrocinari.

8. Qui terrena omnia spernit, lugentes facilius consolatur. — Sin autem volueris, nihil ille per alios perficiat, sed per seipsum omnia; acrumnosum aliquem et ad illum adducamus te ad te, imo potius non ad te, sed ad ipsum Imperatorem: tum videamus uter illi magis providere possit. Primusque ante alios adducatur, qui acerbissima omnium perpessus sit. Sit verbi gratia quispiam filium habens unicum, quem in ipso ætatis flore amittat. Hunc neque princeps, neque rex, neque aliis quispiam consolari poterit, nedum tu: nihil enim tale ipsi dabis, quale amisit. At si ad filium tuum adduxeris, primo ipsum ex aspeetu, ex habitu, ex domicilio statim erget, ipsique persuadebit pro nihilo habere res humanas, tum oratione omnem mœroris nebulam facile fugabit. Tua vero ex domo luctum acerbiorum ille referet. Cum enim viderit eam malis omnibus expertem, multa felicitate refertam, herede præsente, majori luctu aestuabit. Contra vero inde quietior evadet philosophiæque propinquior: cum viderit enim filium tuum tantas opes despicere, tantam gloriam tantumque splendorem, minus dolebit de morte filii. Qui enim discruciarri poterit, quod bonorum herede careat, cum viderit alium hæc omnia contemnere? Facilius item philosophiæ verba facientem audiet eum, qui operibus sermoni fidem facit. Tu vero si vel hiscere ausus fueris, eum mœrore ingenti replebis, utpote qui alienis in malis philosopheris. At ille, rebus ipsis eum crudens, nullo negotio persuadebit, nihil aliud, quam somnum esse mortem: neque enim plurimos enumerabit patres eadem perpessos, sed seipsum ostendet quotidie in corpore de morte meditantem, et ad eadem semper paratum: atque hinc resurrectionis doctrinam probabiliorem efficiens, ita ab se dimittet, maxima mœroris parte exoneratum: multoque amplius valebunt ejus verba rebus ipsis asserta, ad levandum animi dolorem, quam combibonum et parasitorum. Et hunc quidem ita sanabit¹. Adducatur autem ad eum et alias, si volueris, qui jugi ex morbo oculos amiserit: quid illi adjumenti afferre poteris? Verum ille ostendens non grave illud esse, in domicilio parvo inclusus, et ad aliam lucem properans, præsentemque, si illi comparetur, non magni momenti esse dicens, erudiet eum ad calamitatem fortiter ferendam. An tu damnum perpessos ad philosophandum induces? Nullatenus: quin potius eis molestus eris: namque tristia nostra in proximorum secundis rebus diligentius animadvertere solemus. Tuus autem filius hos quoque facilius recreabit. Omitto precum opem, longe his omnibus majorem, ideoque omitto, quod tecum mihi nunc sernio sit. Quid si te propter filium honorari cupis, nec esse contemptui (verisimile est enim te id desiderare), nescio quo pacto id uberioris consequi possis, quam cum filium habeas, qui naturam exceedat humana, quique in toto terrarum orbe clarissimes

habeatur, ac cum tanto splendore nullum habeat inimicum. Nam illa vestra potentia prædictus multis honorabilis, plurimis odiosus fui-set: at hic omnes qui ipsum honorant, id cum voluptate faciunt. Nam si nonnulli insimæ sortis, ex vilibus orti rusticis et operariis, hanc ingressi philosophiam, adeo cunctis venerabiles fuere, ut nemo eorum, qui summis dignitatibus fulgebant, erubesceret proficisci ad illorum tugurium, ac colloquii eorum et mensæ consortes esse; quin ita affecti erant, ac si bonis maximis, quod verum erat, potiti fuissent: multo sane magis id facient, cum viderint illustri genere ortum, splendidis facultatibus, tantæque spei juvenem, se ad eam virtutem contulisse. Itaque quod tu potissimum queris, ex his eum ad illa transisse, hoc est quod maxime illum spectabilem facit, omnesque ut ad illum oculos vertant inducit, non quasi ad hominem, sed quasi ad angelum. Neque enim quæ de aliis opinari solent, de filio tuo suspicabuntur, quod scilicet honoris vel pecuniarum cupidine, vel insignis ex humili fieri-cupiens, hanc elegerit viam: hæc quippe de aliis dicta, etsi falsa et iniqua sint, in nato tuo ne suspicioni quidem locum dare poterunt.

9. Christiani tunc maxime florent cum oppugnantur.

— Neve putas hæc ideo contingere, quod Imperatores piam religionem colant: etiamsi enim imperium decidat, et imperantes in infidelitatem labantur, tunc nati tui virtutes illustiores evident. Non enim gentilium more res nostræ se habent, neque illæ imperantium placita sequuntur; verum propria sua virtute consistunt, tuncque maxime splendent, cum maxime oppugnantur: siquidem miles etiam pacis tempore spectatus est, at longe spectatior ingruente bello. Itaque gentilibus imperantibus majori erit honore clarus. Nam qui filium tuum nunc venerantur, multo amplius id facient cum præliantem viderint, majori utentem fiducia, plurimasque rem præclare gerendi occasiones habentem. Visne illa etiam, quæ ad te spectant, expendamus, an vero id superfluum videatur? Is enim qui cæteris ita mansuetus et mitis est, ut querelæ ansam nemini præbeat, multo magis patrem summo habebit in honore, longeque amplius lovebit, quam si in sacerulari fuisset magistratu. Nam si magnum imperium obtinuissest, incertum est an patrem contemptui habiturus esset: nunc vero eam elegit vitam, qua Imperatore ipsa clarius, omnium humillimus erga te erit. Si quidem hujusmodi apud nos obtinet philosophia, ut ea, quæ contraria apparent, nempe modestiam et celsitudinem, in unam animam cogat. Et quidem in sæculo, utpote pecuniarum cupidus, tuum forsitan optasset obitum; nunc autem ut quam longissima tibi prorogetur vita precatur, ut ex hoc etiam coronis clarius donetur. Non enim exigua merces nobis proposita est, si parentes honoraverimus; sed jubemur eos pro dominis nostris reputare, verbo et opere colere, dum tamen in nullo pietas et religio iædatur. Quid enim tale, ut dicitur, ipsis reddes, quale ipsi tibi? Considera igitur, eum qui in cæteris omnibus

¹ Duo MSS., hunc quidem pariter ille sanabit.

ρὸν εἶναι νομίζουσιν τῶν αὐτοῦ; Καθάπερ γάρ ἐν χρήμασιν, δταν ἀναλίσκειν δέος;^a ἔχεινοις ὑπακούουσι: μᾶλλον, οὕτω καὶ προστῆναι κελεύουσιν.

η'. Εἰξὲ βούλει, μηδὲν δι' ἑτέρων ἀνυέτω, ἀλλὰ δι' ἑαυτοῦ· καὶ τὸν κακῶς παθόντα καὶ πρὸς τοῦτον ἀγάγωμεν καὶ πρὸς σὲ, μᾶλλον δὲ μὴ^b πρὸς σὲ, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν τὸν βασιλεύοντα· εἴτα ἵδωμεν τίς μᾶλλον προοῖησαι δυνήσεται τούτου. Καὶ πρῶτος ἀγέσθω τῶν ἀλλῶν ὁ πάντων δειγνύτατα^c πεπονθώς. "Εστω γάρ τις υἱὸν ἔχων μονογενῆ, καὶ ἐξ ἀκμῆς τῆς ὥρας αὐτὸν ἀποβαλέτω. Τοῦτον οὗτε ἄρχων, οὗτε βασιλεὺς, οὗτε ἄλλος τις ὡφελῆσαι δυνήσεται, μήτιγε σύ· οὐδὲν γάρ αὐτῷ δύστεις τοιοῦτον, οὗτον ἀπολώλεκεν. Ἐὰν δὲ πρὸς τὸν υἱὸν ἀγάγῃς τὸν σὸν, πρῶτον μὲν αὐτὸν ἀπό τε τῆς ὄψεως, ἀπό τε τοῦ σχήματος, ἀπό τε τῆς οἰκήσεως ἀναστῆσε ταχέως, καὶ πεισει μηδὲν τῇγεισθαι· τὰ ἀνθρώπινα· Ἐπειτα δὲ καὶ λόγοις ἀπελάσεις νέφος εὔκλιτως. Ἀπὸ δὲ τῆς σῆς οἰκίας καὶ πλέον ἔξεις τὸ πένθος ἐκεῖνος. "Οταν γάρ ἵδη ταύτην καθαρὰν οὔσαν κακῶν, καὶ πολλῆς εὐπραγίας γέμουσαν, καὶ κληρονόμον ἔχουσαν, μᾶλλον κατακαήσεται· ἐκεῖθεν δὲ ἡμερώτερος ἔσται καὶ φιλοσοφώτερος. "Ορῶν γάρ [70] τοσαύτης μὲν οὐσίας ὑπερορῶντα τὸν σὸν υἱὸν, τοσαύτης δὲ δόξης καὶ λαμπρότητος, οὐκ ἀλγήσει τῷ τελευτήσαντι τοσοῦτον. Πῶς γάρ αὐτὸν δῆξεται τὸ μηδένα κληρονόμον ἔχειν τῶν αὐτοῦ, δταν ἵδη τούτων πάντων καταφρονοῦντα ἔτερον; Καὶ τοὺς περὶ φιλοσοφίας δὲ λόγους εὔκολώτερον παρ' ἐκείνου ἀκούσεται τοῖς ἔργοις ἐπαληθεύοντος. Σὺ δὲ ἀντίκα: τολμήσῃς μόνον, καὶ ἀθυμίας αὐτὸν ἐμπλήσεις πολλῆς, ἀτε ἐπ' ἀλλοτρίοις φιλοσοφῶν κακοῖς· ἐκεῖνος δὲ αὐτὸν διὰ τῶν πραγμάτων διδάσκων, πείσει φρεδίας, οἵτις οὐδὲν ὑπνου πλέον διδάσκων ἔχει· οὐ γάρ πολλοὺς ἀριθμήσει πατέρας τὰ αὐτὰ πεπονθότας ἐκείνω, ἀλλ' ἑαυτὸν δεῖξει καθ' ἔκαστην ἡμέραν ἐν τῷ σώματι μελετῶντα τὴν τελευτὴν, καὶ πρὸς ταύτην παρεσκευασμένον δεῖ, καὶ τοὺς περὶ τῆς ἀναστάσεως λόγους πιστοτέρους ποιήσας, οὗτως ἀποπέμψει τὸ πολὺ τῆς δόδυντος ἀποθέμενον βάρος^d, καὶ τῶν συνδείπνων καὶ περιδείπνων πολλῷ μᾶλλον τὰ τούτου φρέματα, καὶ τούτων πραγμάτων ἐπίδειξις φέρον τὸν παθόντα δικαίειναι δυνήσεται. Καὶ τοῦτον μὲν οὕτως ἴσεται^e. Ἀγέσθω δὲ πρὸς αὐτὸν καὶ ἔτερος, εἰ βούλει, νόσῳ μακρῷ τοὺς δρθαλμοὺς ἐκκοπεῖς· τὸ τούτου δυνήσῃ προστῆναι; Ἐκεῖνος μὲν γάρ δειχνὺς οἵτις οὐδὲν τοῦτο δεινὸν, κατακεκλεισμένος τε^f ἐν οἰκίσκῳ μικρῷ, καὶ πρὸς ἔτερον ἐπειγόμενος φῶς, καὶ τὸ παρόν οὐδὲν μέγα πρὸς ἔτερον ἡγούμενος, παιδεύσει γενναίως τὴν συμφορὰν ἐνεγκεῖν. Ἀλλὰ τοὺς ἐπιγρεαζομένους πεῖσαι δυνήσῃ φιλοσοφεῖν; Οὐδαμῶς, ἀλλὰ καὶ ἐνοχλήσεις μᾶλλον· τὰ γάρ οἰκεῖα κακὰ ἐν τοῖς τῶν πέλας ἀγαθοῖς ἀκριβέστερον εἰώθαμεν καθορᾶν. Ὁ δὲ υἱὸς ὁ σὸς καὶ τούτους εὔκολώτερον ἀνακτῆσεται. Παρίημι τὴν ἀπὸ τῶν εὐχῶν βοήθειαν, πολλῷ τούτων ἀπάντων οὔσαν μείζονα· παρίημι δὲ, ἐπειδὴ πρὸς σὲ μοι νῦν ὁ λόγος ἐστίν. Εἰ δὲ τιμᾶσθαι βούλει διὰ τὸν υἱὸν καὶ μή καταφρονεῖσθαι (εἰκὸς γάρ σε καὶ τούτους ἔραν), οὐκ οἶδα πῶς ἀν ἑτέρως μᾶλλον ἔτυχες τούτου, τὴν παῖδα κτησάμενος τὴν ἀνθρωπίνην ὑπερβαίνοντα φύσιν, καὶ λαμπρὸν οὕτω πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης φαινόμενον, καὶ μετὰ τῆς εὐδοκιμίσεως ταύτης οὐδὲ ἔχθρον τινα ἔχοντα. Ἐν ἐκείνῃ μὲν γάρ ὥν τῇ δυναστεῖα, πολλοῖς μὲν

^a Alii δέη.

^b Savil. et unus μηδέ.

^c Duo mss. πάντα δειν. Infra idem βασιλεὺς, οὗτε ἄλλος οὐδεὶς ὡρ.

^d Duo mss. μέρος.

^e Duo mss. ἐντίτυσιν αὐτοῖς θέτουσιν.

αιδέσιμος, πολλοῖς δὲ καὶ μισητὸς ἦν· ἐνταῦθα δὲ πάντες αὐτὸν οἱ τιμῶντες μεθ' ἡδονῆς τοῦτο πράττουσιν. Εἰ γάρ ταπεινοὶ καὶ ἐκ ταπεινῶν δυντες τινὲς ἀγροίκων οὐτοὶ καὶ χειροτεχνῶν, ἐπὶ τὴν φιλοσοφίαν ταύτην ἐλθόντες, οὗτοις ἐγένοντα τίμιοι πᾶσιν, ὡς μηδένα τῶν ἐν τοῖς μεγάλοις δυντων ἀξιώμασιν αἰσχυνθῆναι πρὸς τὸ καταγάγιον τούτων ἐλθεῖν, καὶ λόγων μετασχεῖν καὶ τραπέζης. ἀλλ' ὥστε μεγάλων τινῶν ἀγαθῶν, ὅπερ οὖν καὶ ἔστιν, ἀπολαύσαντας οὗτοι διατεθῆναι, πολλῷ μᾶλλον, δταν ἀπὸ λαμπροῦ μὲν ὄρμώμενον γένους, λαμπρᾶς δὲ οὐσίας, τοσούτων δὲ ἐλπίδων, πρὸς ἐκείνην δύωσιν ἐλθόντα τὴν ἀρετὴν, τοῦτο ἐργάσονται. "Ωστε δὲ μᾶλλον πενθεῖς, τὸ ἐκ τοιούτων ἐπ' ἐκεῖνα βαδίσαι, τοῦτο ἔστιν δὲ μάλιστα πάντων αὐτὸν εὐδόκιμον ποιεῖ, καὶ πάντας οὐχ ὡς ἀνθρώπῳ, ἀλλ' ὡς ἀγγέλῳ τινὶ προσέχειν ἀναπτεῖθει λοιπόν. [71] Οὐ γάρ δὴ ταῦτα, ἀπερὶ τῶν ἄλλων ὑποπτεύουσιν, ὑπονοήσουσι καὶ περὶ τούτου, δτι τιμῆς ἔρων, καὶ χρημάτων ἐψιέμενος, καὶ λαμπρὸς ἐκ ταπεινοῦ γενέσθαι· ἐπιθυμῶν, ταύτην εἴλετο τὴν ὄδον· ταῦτα γάρ εἰ καὶ περὶ τῶν ἄλλων λεγόμενα φευδῆ τέ ἔστι καὶ πονηρίας φήματα. ἐπὶ τοῦ σου παιδός. οὗτοι δυνόνται δυνήσεται παρασχεῖν.

θ'. Καὶ μή τοι νομίσῃς βασιλέων δυντων εὔσεβῶν ταῦτα γίνεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ μεταπέση τὰ τῆς ἀρχῆς καὶ οἱ κρατοῦντες ἀπιστοι γένωνται, καὶ τότε τὰ τοῦ παιδὸς ἔσται λαμπρότερα. Οὐ γάρ δὴ οἷα τὰ τῶν Ἑλλήνων, τοιαῦτα καὶ τὰ παρ' ἡμῖν, οὐδὲ ταῖς τῶν κρατοῦντων ἔπειται γνώμαις, ἀλλ' ἔστηκεν ἐπὶ τῆς οἰκείας ισχύος· καὶ τότε μάλιστα φαίνεται, δταν μάλιστα πολεμῆται· ἐπει τοίς δὲ στρατιώτης εὐδόκιμος μέν ἔστι καὶ εἰρήνης οὔσης, λαμπρότερος δὲ ἔσται καταλαβόντος πολέμου. "Ωστε καὶ Ἑλλήνων κρατούντων, ὁμοίως ἔσται σοι καὶ μειόνες τὰ τῆς τιμῆς. Οἱ γάρ δὴ τότε τὸν υἱὸν αἰδούμενοι τὸν σὸν, πολλῷ μᾶλλον τοῦτο ποιήσουσιν, δταν παρατατόμενον δύωσιν, καὶ πλείσιν κεχρημένον τῇ παρθησίᾳ, καὶ πολλὰς τῆς εὐδοκιμίσεως ἔχοντα τὰς ἀφορμάς. Βούλει καὶ τὰ πρὸς σὲ ἐξετάσωμεν, ή περιττὸς οὗτος δὲ λόγος; "Ο γάρ πρὸς ἑτέρους οὗτοις ἡμερος ὧν καὶ πρᾶσι, ὡς μηδενὶ λαβὴν παρασχεῖν, πολλῷ μᾶλλον ἐν πολλῇ τὸν πατέρα ἔξει τιμῆς, καὶ θεραπεύσει πολλῷ πλέον, ή εἰ δύναστελν μετῆλθε καστικήν. Ἐν ἀρχῇ μὲν γάρ^g μεγάλη γενόμενος, ἀδηλον εἰ μή καὶ τοῦ πατρὸς ἐμελλεν ὑπερορᾶν· νῦν δὲ βίον εἴλετο, δι' ὃν καὶ τοῦ βασιλέως βασιλικώτερος ὧν, πάντων ἔσται πρὸς σὲ ταπεινότερος. Τοιαῦτη γάρ τη παρ' ἡμῖν φιλοσοφία^h· τὰ δοκοῦντα ἐναντία εἶναι, μετριοφροσύνην· καὶ θύρος, συνάγει εἰς μίαν ψυχήν. Καὶ τότε μὲν ἀτε χρημάτων ἔρων, καὶ τημένισεν ἀν σου τὴν τελευτὴν· νῦν δὲ καὶ εἰς μῆκος ἐκταθῆναι σοι τὴν ζωὴν εὔχεται, ὥστε καὶ ἐν τούτῳ λαμπρούς αὐτῷ γενέσθαι τοὺς στεφάνους. Οὐ γάρ δὴ μικρὸς ἡμῖν κείται μισθὸς τοῖς τοὺς γεγεννηκτας τιμῶσιν, ἀλλ' ὡς δεσπότας αὐτοὺς ἡγείσθαι κελευθερία, λόγῳ τε καὶ ἔργῳ θεραπεύειν, δταν μηδὲ τὰ τῆς εὔσεβειας παραβλάπτηται. Τί γάρ, φησὶν, αὐτοῖς ἀνταποδίσεις καθὼς αὐτοῖς σοι; "Ἐννόησον οὖν τὸν ἐν τοῖς ἄλλοις ἀπασι πρὸς ἄκρον ἥκοντα τῆς ἀρετῆς, πῶς εἰκὸς εἰς τοῦτο μετὰ πολλῆς φυλάξεσθαι τῆς ὑπερβολῆς τὸ καλόν. Καν γάρ ἀποθανεῖν ὑπὲρ τῆς σῆς δέοςⁱ κεφαλῆς, οὐ παραιτήσεται, ἀτε οὐ μόνον διὰ τὸν παρὰ τῆς φύσεως κείμενον νόμον θεραπεύων σε καὶ τιμῶν, ἀλλὰ πρὸς τῶν ἄλλων διὰ τὸν Θεόν, δι' ὃν καὶ πάντων τῶν ἄλλων ὁμοῦ κατεφρόνησεν. "Οταν οὖν καὶ εὐδο-

^g Unus codex et Savil. in marg. πλέον ἡ νῦν ἐν ἀρχῇ μὲν γάρ. Atque illa legereat Ambrosius. Alii ut in testu.

^h Duo mss. σοφία.

κιμώτερος ἢ νῦν καὶ εὐπορώτερος καὶ δυνατώτερος καὶ
έλευθερώτερος, καὶ μᾶλλον σου δοῦλος ἢ πρότερον μετὰ
τῆς τοσαύτης μεγαλονοίας, τίνος ἔνεκεν, εἰπέ μοι, θρη-
νεῖς; ὅτι καθ' ἐκάστην οὐ τρέμεις τὴν ἡμέραν, μή ποτε
ἐν πολέμῳ πέσῃ, μή ποτε προσκρούσῃ βασιλεῖ, μή ποτε
βασκανίᾳ τῶν συστρατευομένων ἀλῷ; ἢ οὐχὶ καὶ ταῦτα,
καὶ τούτων τὸλείονα δεδοίκασι τῶν εὔδοξομούντων οἱ πα-
τέρες; [72] Καθάπερ γάρ οἱ παιδίον ἐφ' ὑψηλοῦ τινος
στήσαντες τόπου τρέμειν ἀναγκάζονται μή καταπέσῃ,
οὗτοι καὶ οἱ πρὸς μεγάλην ἀρχὴν ἀνάγοντες τοὺς υἱοὺς.
'Αλλ' ἔχει τινὰ ἡδονὴν ἡ ζώνη, καὶ ἡ χλαμὺς, καὶ ἡ τοῦ
κήρυκος φωνὴ. Καὶ μέχρι πόσων τημερῶν ταῦτα, εἰπέ
μοι; μέχρι τριάκοντα, καὶ ἑκατὸν, καὶ δις τοσοῦτον; Καὶ
τί μετὰ ταῦτα; οὐχ ὥσπερ ἔναρ; οὐχ ὥσπερ μῆθος; οὐχ
ὥσπερ σκιὰ πάντα διῆλθεν ἐκεῖνα; Νῦν δὲ αὖτις μέχρι
τέλους τὰ τῆς τιμῆς, μᾶλλον δὲ καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν,
καὶ πολλῷ τλέον τέτε, καὶ ταύτην αὐτὸν οὐδεὶς ἀφαιρή-
σεται τὴν ἀρχὴν, ἀτε οὐχ ὑπὸ ἀνθρώπων, ἀλλ' ὑπὸ αὐτῆς
χειροτονηθέντα τῆς ἀρετῆς. 'Αλλ' ἐδούλου πολυτελῆ
φοροῦντα Ιμάτια, καὶ ἐφ' ἵππου φερόμενον ὄρχην, καὶ
πλῆθος ἔχοντα οἰκετῶν, καὶ παρασίτους τρέφοντα καὶ κό-
λακας. Τίνος ἔνεκεν ταῦτα ἠθελεῖς; οὐχ ἡδονὴν αὗτῷ διὰ
τούτων ἀπάντων κατασκευάζων; "Αν οὖν ἀκούσῃς αὐτοῦ
λέγοντος (ἥμεν γάρ ίσως οὐ πείσῃ), ὅτι τῶν ἐν τρυφῇ
ζώντων καὶ πορνείαις καὶ μουσικῇ καὶ παρασίτοις καὶ
κόλακαις καὶ τῇ ἄλλῃ βλακείᾳ, τοσούτῳ τὸν βίον ἔγειται
τοῦτον ἡδίω, ὡς ἐλέσθαι μυρίους θανάτους πολλάκις, εἴ
τις κελεύοιτο ταύτην τὴν ἡδονὴν ἀφέντα πρὸς ἐκείνην
μεταπηδῆσαι, τί πρὸς ταῦτα ἐρεῖς; Οὐκ οἶδας δοτὸν δ
ἀπράγματων βίος ἔχει τὴν ἡδονὴν; τάχα οὐδὲ ἄλλος ἀνθρώ-
πων οὐδεὶς. ἀτε μηδέπω ταύτης γευσάμενος καθαρῶς.
"Οταν δὲ καὶ λαμπρότης προσῆ, καὶ τὰ διμικτά ταῦτα
πάλιν συνέρχηται", ἀσφάλειά τε καὶ εὔδοξίμησις, τί
ταύτης βέλτιον γένοιτο ἀν τῆς ζωῆς; "Αλλὰ τί μοι ταῦτα
διαλέγῃ, φτισί, πόδρῳ φιλοσοφίας ἔσταται; Τί οὖν καὶ τὸν
υἷὸν κωλύεις γενέσθαι ταύτης ἐγγύς; ἀρκεῖ μέχρι σαῦ-
στηναι τὰ τῆς ζημίας. Οὐχ ἡγῆ μεγίστην εἶναι ζημίαν,
ὅταν πρὸς ἐσχατον γῆρας ἐλάσσαντες, ἀτε μηδέν ἐπὶ τῆς
πρώτης ἡλικίας καρπωσάμενοι χρηστὸν, δυσχεραινητε
πρὸς τὸ γῆρας; Καὶ μήν διὰ τοῦτο, φησίν, αὖτος δυσγε-
ραίνομεν, ὅτι μεγάλα ἡμᾶς ὕνησεν ἢ νεότης. Ηοῖα μεγά-
λα; δεῖξον ἔχοντα τὸν γέροντα τὰ μεγάλα ἐκεῖνα· εἰ γάρ
εἶχεν αὔτα, καὶ μεμενῆκει διαρκῆ, οὐκ ἐν ὡς ἔργοις ὡν
ἀπάντων τούτων οὕτως ὀδύρετο· εἰ δὲ ἀπέπτῃ καὶ ἐγκ-
ράνθη, ποῖα μεγάλα τὰ οὕτω ταχέως σθεννύμενα; 'Λλα
οὐχ ὁ παῖς τοῦτο πείσεται· ὁ δὲ, ἀλλ' εἰ ποτε εἰς γῆρας
ἔλθοι μαχρόν, οὐκ ὅμεις ταῦτα ἀποδυτεοῦντα ἀπερι καὶ
ὑμεῖς, ἀλλὰ χαίροντα καὶ γαννύμενον καὶ ἀγαλλόμενον·
τὰ γάρ ἀγαθὰ αὐτῷ τότε ἀκμάζει μᾶλλον. 'Ο δὲ πλοῦτος
ὁ ὑμέτερος, καν μυρίας ἀγαθὰ κεκτημένος ἦ, ἐπὶ τῆς
πρώτης αὐτὰ συνέστειλεν ἡλικίας· οὗτος δὲ οὐχ οὕτως,
ἀλλὰ μένει καὶ ἐν γῆρᾳ καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν συναπέρ-
χεται. Διὰ ταῦτα ὑμεῖς μὲν τὴν οὐσίαν ὑμῖν αὐξανούμε-
νην ὀρῶντες ἐν γῆρᾳ, καὶ πολλάκις καὶ δέστης καὶ τερψτή·

² Duo mss. πάλιν προσέρχυται.

b Sic Savil. et omnes mss. Morel. vero ἀλλὰ μέντοι καὶ ἐν
γῆρᾳ. Καὶ οὐαῖς μὲν πολλὰς καὶ δόξας καὶ τρυφῆς, multis prae-
secessisse.

ὑποθέσεις ἔχοντες, ἐπηρεάζεσθε, ὅτε οὐκ ἀρχούσης τῆς
ἡλικίας πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν· διὰ τοῦτο καὶ πρὸς τὴν τε-
λευτὴν φρίττετε, καὶ πάντων ἐλεεινοτέρους εἶναι φατε
τότε μάλιστα, ὅταν εὐδοξοῦμητε. Ἐνεῖνος δὲ τότε ἀνα-
πτυγμένης τοιαύτης μάλιστα, ὅταν γηράσῃ, ὅτε εἰς λιμένα ἐπειγό-
μενος ἔλθειν, καὶ νεότερα μὲν ἔχων [75] ἀεὶ ἀκμάσου-
σαν, εἰς γῆρας δὲ οὐδέποτε ἐπείγουσαν. Σὺ δὲ τοιαύτην
τρυφήν τὸν υἱὸν ἐθεούλου τρυφᾶν, δι' ᾧ ἀν μετενόησε
μυριάκις, καὶ ἥλγησεν ἐν γῆρᾳ γενόμενος. Ἀλλὰ μὴ
γένοιτο μηδὲ τοὺς ἐχθροὺς τοὺς ὑμετέρους τοιαῦτα τρυ-
φῆσαι ποτε. Καὶ τί λέγω τὸ γῆρας; ἐν γάρ ἡμέρᾳ με-
σηννυται τὰ τῆς ἡδονῆς ἐκείνης· μᾶλλον δὲ οὐκ ἐν ἡμέρᾳ,
οὐδὲ ἐν ὥρᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν μικρᾷ καὶ ἀκαριαῖᾳ βουτῇ. Τί
γάρ ἐστιν ἡδονή; οὐ τὸ γαστρίζεσθαι, καὶ συναριτεῖται
παρατίθεσθαι τραπέζας, καὶ γυναιξὶν ὥραῖς τυγχίζε-
σθαι καθάπερ τινάς γοίρους ἐν βιοβούρῳ κυλινδου-
μένους;

τ'. Άλλα γάρ μήπω τοῦτο τὴν δὲ ἡδονὴν ἔξετάσωμεν τέως, εἰ μή πύγρα τίς ἔστι καὶ εὔτελής, καὶ εἰ βούλει, πρώτην τὴν ἡδίω δικαιουσαν εἶναι τὴν τῆς τρυφῆς. Δεῖξον οὖν μοι τὸν ταύτης καὶ ρόν, καὶ πόσον κατέχειν ὑμᾶς δύναται τὸν μέρος ἡμέρας; τοσοῦτον, δέοντος οὐδὲ διθύγανται καὶ ὡς. "Αμα τε γάρ ἐνεπλήσθη τις, καὶ τὴν ἡδονὴν ἔσθεε, καὶ πρὸ τῆς πλησμονῆς δὲ φεύγατος θάττον παρέρχεται, πρὸς αὐτὸν ἀφανιζομένη τὸν λαιψὸν, καὶ οὐδὲ τοῖς σιτίοις ἀρχοῦσα συγκατελθεῖν· διμοῦ τε γάρ παρῆλθε τὴν γλῶτταν, καὶ συγκατέλυσε τὴν Ισχύν. Καὶ σιωπῶ τὰ λοιπὰ κακά, καὶ δέος ἀπὸ ταύτης γίνεται τῆς τρυφῆς ὁ χειμών· οὐ γάρ μόνον ἡδίων ὁ μή τρυφήσας, ἀλλὰ καὶ κουφότερος, καὶ φῶν διακείσεται τοῦ διασπασθέντος ὅπο τῆς πλησμονῆς· "Υπτος γάρ, φησίν; Θυμείας ἐν σπλάγχνῳ μετρίῳ. Τί δεῖ λέγειν τὰς νόσους, τὰς ἀρρένας, τὰς συμφορὰς, τὰς δαπάνας τὰς εἰκῇ; δέοις αἱ αἰτιάσεις, δέοις αἱ ἐπιβουλαί, δέοις αἱ ἀπὸ τούτων ἐπήρεει τῶν συμποσίων βλαστάνουσιν; ἀλλὰ τὸ πόρναις γυναιξὶν ὁμολεῖν ἡδόνη; Καὶ ποια μετὰ τοσαύτης αἰσχύνης ἡδονὴ γένοιται; Μάλιστα δὲ μηδὲ ἐνταῦθα τοῦτο ἔξετάσωμεν τέως, μηδὲ τὰς ἐκ τῶν ἐραστῶν ψάγμας, μηδὲ τοὺς ἐκ τῶν ἀντεραστῶν πολέμους, μηδὲ τὰς κατηγορίας· ἀλλ' ἔστω τις μετ' ἔξουσίας ἀπολαύων τῆς ἀσελγείας ἐκείνης, καὶ μήτε ἀντεραστὴν ἔχειν, μήτε ὑπερορχήσθω πάρετε τῆς ἐρωμένης, τὰ τε χρήματα ὥσπερ ἐκ πρύτανος ἀναλισκότω, καίτοι οὐδαμοῦ ταῦτα συμβεβηκέναι πάντα δυνατά, ἀλλὰ δεῖ τὸν μὲν μή μέλλοντα ἔχειν ἀντεραστὴν τὴν ασίαν καταλῦσαι πᾶσαν, νικῶντα τῇ φιλοτιμίᾳ τοὺς ἀλλούς ἄπαντας, τὸν δὲ μή βουλόμενον ἀπορεῖν ὑπερορχήσθαι πάρετε τῆς πόρνης καὶ διαπτύεσθαι πάλιν. Εἰλήν ἀλλὰ μηδὲν ἔστω τούτων, ἀλλὰ πάντα αὐτῷ κατὰ νοῦν προχωρεῖτω· ποῦ τὴν ἐκ τούτων ἡδονὴν ἐπιδεῖξαι ἔχεις ἡμῖν; Οὐδὲ γάρ ἐν αὐτῷ τῷ τῆς μίζεως φαίνεται καὶ φέρει, ἀλλ' ὁ μὲν πλευρώσας τὴν συνουσίαν, καὶ τὴν ἡδονὴν ἔσθεεν, ὁ δὲ ἐν τῇ μίζει διν, οὐκ ἔστιν ἐν ἡδονῇ, ἀλλ'

⁶ Sav. νεότητα μὲν ἀεὶ, δύο mss. νεότητα ἀεὶ, Mor. νεότητα
μὲν ἔγων ἀεὶ. Μόx Mor. τοιαῦτη τρυφή, καὶ οὐδεὶς τοιαῦτη
τρυφή. Paulus post duo mss. ματρικής μυριακής.

d Duo miss. πρώτων

"Oc̄at nai à̄nō, Mor., et quidem recte, ut videtur. At re-
liqui omnes è̄sai ai à̄nō.

¹ Duo miss.: πάντα ἔνι, et sic Sav. in marg.

[View Details](#) | [Edit](#) | [Delete](#) | [Print](#)

virtutis apicem attigerit, quanta cum diligentia et accuratione par sit hoc officium exhibere. Nam si moriendum sit pro capite tuo, non recusabit, quippe qui non naturali modo lege te colit et honorat, sed præ omnibus propter Deum, cuius gratia cuncta simul despexit. Cum igitur ille nunc illustrior sit, epulentior, potentior et liberalior, et cum hac tanta animi magnitudine magis servus tuus sit quam antea, cur, queso, ingemiscis? an quia quotidie non metuis, ne in bello cadat, ne Imperatoris animum offendat, ne in commilitonum invidiam incidat? annon et hæc et his etiam plura illustribus filiis metuunt patres? Quemadmodum enim qui puerum in sublimi loco statuerint, metuere coguntur ne decidat, ita et ii qui filios ad insignem dignitatem provehunt. Sed quamđ. m habet voluptatem balteus, et chlamys, et præconis vox. Et hæc quot dierum spatio, dic mihi? an trigesita, aut centum, aut bis totidem? Eequid postea? nonne quasi somnium, nonne ut fabula, nonne ut umbra, illa omnia transierunt? At nunc illi usque in finem honor iste permanet, imo magis post mortem, et quidem multo tune eumulatius: atque hoc imperium nullus umquam ipsi auferet, quippe cum non ab homine id ille acceperit, sed a virtute ipsa. Sed voluisse eum pretiosa amictum veste, et equo vectum videre, fainolorum stipatum multitudine, parasitos adulatoresque alentem. Cur ita velles? num ut illi voluptatem ex his omnibus pareres? Si itaque illum dicentem audias (forte quippe nobis non credes), tanto se vitam istam ea, quam degunt qui in deliciis vivunt, quique meretricibus, mulieribus, parasitis, adulatoribus, et lasciviae se dedunt, jucundorem existimare, ut malit millies mori, quam ei obtemperare, qui juberet hac dimissa voluptate ad illam se conferre, quid ad hæc dices? Num ignoras quantam voluptatem pariat vita negotiis vacua? fortasse nec ullus id hominum novit, quippe qui eam vitam numquam pure gustaverit. Cum autem et claritas adsit, et hæc quæ vix simul inveniri possunt, securitas et gloria, quid hac vita præstabilius sit? Verum, inquies, quid tu hæc mihi edisseris a philosophia remotissimo? Cur ergo natum quoque tuum ad eam accedere non sis? satis sit isto te damno affectum esse. Annon summum esse damnum arbitris, quando ad extremam senectutem proiecti, quia in primæva ætate nihil boni adepti estis, vos senectam moleste fertis? At ideo moleste ferimus, inquies, quod magna nobis commoda juventus tulerit. Quæ magna? ostende senem, qui magna hæc commoda habeat. Si enim illa habuisset, et eadem perseverassent, non utique ut his orbatus omnibus ita lamentaretur; sin vero illa avolaverunt, et emarcuerunt, quomodo magna, quæ ita cito extincta sunt? Atqui non hoc filius tuus patietur, sed si ad longævam quoque senectutem pervencrit, non illum videbis hæc iniquo animo ferentem, ut vos facitis; sed gaudentem, gestientem et exultantem: tunc enī bona ejus magis florent et vigent. Vestræ autem divitiae, etiamsi bona habeant innumera, in primo

ætatis flore illa concludunt: non item hæ divitiae, sed in senectute manent, excedentesque e vita comitantur¹. Idecirco vos cum opes in senectute crescentes videtis, plurimæque vobis et gloriæ et deliciarum occasiones suppetunt, indigne fertis, quod ætas non sufficiat, ut eis frui valeatis. Ideo mortem perhorrescitis, vosque tunc maxime miserabiliores esse dicitis, cum in re prospera estis. Contra ille tum maxime quietus erit, cum senuerit, quippe qui ad portum properet, ac juventutem semper vigentem habeat, et ad senectutem numquam vergat. Tu vero filium iis deliciis frui voluisses, quarum illum millies potuit, ac de quaib[us] in senectute doluisset. Verum absit, ut inimici quoque nostri his deliciis fruantur umquam. Ecquid senectutem memoro? quandoquidem die uno voluptas illa omnis extinguitur, imo non die uno, non una hora, sed in brevissimo temporis momento. Quid enim est voluptas? nonne ventri se dedere, sybariticæ mensas parare, cum speciosis mulieribus congredi porcorum instar se in coeno voluntantium?

10. *Voluptatis brevitas.* — Sed de his nondum loquimur: interim quid sit voluptas disquiramus, annon plane frigida et vilis sit: atque illam, si placet, primum² inspiciamus, quæ jucundior videtur, nempe gulam. Die, quæso, illius tempus, quoaque dici parte nos illa occupare possit; tanta certe, ut vix perspici possit. Nam simul ac quisque impletus fuerit, voluptatem extinxit: et ante satietatem fluento citius transit, in ipsisque faucibus deficit, nec una cum cibis potest ingredi: statim enim atque linguam pertransivit, vim etiam amisit. Taceo, reliqua mala, et quanta ex ista voluptate gignatur tempestas. Non modo enim jucundior qui ab illa abstinet, sed etiam levior, facilusque recumbet, quam is qui satietate distenditur. *Somnus enim, inquit, sanitatis in viscere moderato* (*Ecli. 31. 24*). Quid memoremus morbos, nauseas, calamitates, inanescque sumptus? quæ ex his conviviis lites, quæ insidia, quæ damna pullulant? Verum suave est cum meretricibus congredi. Ecqua potest esse voluptas in tanta turpitudine? Sed hæc interim indagare omittamus, nec de amatorum pugnis loquamur, nec de rivalium contentionibus vel accusationibus: sed sit aliquis qui cum libertate obscena illia libidine fruatur, neque rivalem habeat, neque ab aynasia contemnatur, pecunias velut ex fontibus haustas impendat, etiam si fieri nequeat ut hæc omnia simul convenient; at ei qui rivalem non habiturus est omnes facultates exauriendæ sunt, ut largitate munerum alios omnes superet: rursumque eum qui inopiam devitat, a meretrice spernatur et respuatur oportet. Verum concedamus nihil eiusmodi fore, sed omnia ipsi ex sententia eventura esse: quam in his voluptatem nobis potes ostendere? Non enim in ipso congressus tempore appetit, sed qui

¹ Sic Savil. et omnes MSS. Morel. vero, excedentesque e vita comitantur. *Ac vos quidem plurimas et gloriæ et deliciarum occasiones habentes, indigne fertis, etc., multis prætermis.*

² Duo MSS., primam.

coitum explevit, voluptatem extinxit; qui autem atque in congressu est, non in voluptate agit, sed motu, aculeo et furore et fervore vehementi agitatur. Atqui nostra voluptas non hujusmodi est, absit; sed animum omni perturbatione vacuum servat, nullamque agitationem inducit, sed puram quamdam servat integrumque luctiam, eamque gloriosam, quae finem non habeat, longeque potentiorum ac vividiorem, quam vestra sit. Quod enim nostra sit jucundior, quam vestra, liquet: nam vestram metus abiecere potest: si enim Imperator literis mortem comminetur, ab ea voluptate maxima pars hominum absistet. Nostram vero etiamsi quis sexcenties mortem inferat, non modo non persuadebit ut ea spernatur, verum irridebitur; adeo nostra violentior simul et dulcior, quam vestra est, nullaque prorsus est inter utramque comparatio. Ne itaque invideas filio, cum afluxis bonis, quae ne existant quidem, ad ea quae sunt et manent se confert; neque lugeas eum qui beatissimus predicandus est; sed is lugendus, qui non talis est, qui in praesenti via quasi in euripo circumfertur. Atque ut ad summam veniam: etsi enim tu gentilis es, hanc tamen nostram orationem suscipes. Audis saepe Coeytos, et Pyriphlegethontas fluvios, et Stygis undam, et Tartarum tantum a terra distantem, quantum haec ipsa distat a celo, pluresque suppliciorum modos. Etsi enim haec ut erant enarrare non potuerunt Graeci, utpote propriis moti ratiociniis, neconon traditionibus nostrorum male acceptis, attamen imaginem quamdam judicii accepterunt. Itemque iuvenes et poetas et philosophos et oratores atque omne scriptorum genus hac de re philosophantes. Audis autem et Elysium campum, et beatorum insulas, et prata et myrtos, et auram tenuem odoremque suavissimum; choros item ibi commemorantes, amictos stola candida, choreas agentes, atque hymnos quosdam canentes: ac universim malis et bonis post obitum repositam pro meritis retributionem. Quo putas igitur animi affectu viveret eos qui ejusmodi cogitationes versant, sive bonos, sive malos? Nonne alii quidem, etsi in praesenti vita degant sine moerore summaque cum voluptate, quasi quedam conscientiae flagello, futurorumque malorum exspectatione semper stimulantur; boni vero etiamsi malis innumeris vexentur, secundum Pindarum, spem habent, qua recreentur, quae mala praesentia ipsos nec sentire sinit? Itaque in hoc quoque major haec voluptas est. Multo enim melius est a temporaneis laboribus incipere, atque in infinitam requiem desinere, quam iis, quae jucundissima videntur esse, breviter gustatis, in acerbissima et gravissima mala decidere. Cum autem ad haec in confessu sit hic etiam vitam illam esse jucundiorum, nonne, ut initio dicebam, miserandi sunt ii, qui de talibus bonis la-

crymantur? Sane luctu dignus non est filius tuus, sed plausu et coronis, qui ad tranquillam vitam tumultuque portum se recepit. At exprobrant tibi patres plurimi, quorum filii in praesenti saeculo versantur; et alii cum vident, tuam vicem dolent¹, irrident alii. Cur tu non eos magis irrides et deploras? Neque enim id attendendum est si nobis illudunt, sed si jure ac merito: et si ita res se habeat, etiamsi illi non rideant, nos lugeamus; sin vero injuria id faciant, etiamsi omnes rideant, nos tamen beatos esseamus, illos vero lugeamus, utpote qui omnium felicissimi sint, et nihilo insanis meliores. Insanorum quippe est, et ejusmodi morbo laborantium, illa ridere, quae plurimis laudibus et coronis digna sunt. Dic enim, quæso, si de filio tuo saltatorum et aurgarum insaniam admirante te omnes laudarent ac beatum praedicarent, nonne id derisionis loco haberes? Quid igitur? si te strenuum facinus laudeque dignum edente illi riderent, tibique exprobrarent, nonne amentes illos esse dices? Atqui hoc nunc faciamus: non multitudinis opinioni, sed diligentis rerum examini calculum de filio tuo ferendum permittamus: et videbis irratores illos mancipiorum potius quam liberorum parentes esse, si eorum nati filio tuo comparentur.

Historia cujusdam solitarii cuius pater gentilis erat.
— Nunc porro macrore obtenebratus ne respicere quidem ista poteris; cum autem animum sedaveris, filiusque tuus magnam virtutem exhibuerit, non ultra tibi aliorum sermone opus erit, sed tu haec et his plura aliis dices. Et haec ego non tibi temere yaticinor, sed quae loquor expertus sum. Amicus enim mihi fuit, qui patrem habebat insulem, divitem, spectatum, et undequaque clarum. Is primum concitavit principes, minatus est vincula, ipsumque omnibus exutum in aliena terra reliquit, necessariis etiam alimentis egenus, hoc modo putans se illum ad saeculi vitam reducendum: postquam autem illum in nullo sibi cedere vidit, victus tandem palinodiam cecinit, ac nunc in honore filium habet, eumque magis quam si pater suis esset, veneratur: cumque alios habeat filios, spectatos viros, eos ne dignos quidem qui servi hujus sint arbitratur: ipse quoque propter filium longe clarior est. Haec in tuo quoque filio videbimus. Quod vero non mentiar, ex rebus ipsis videbis. Quare finem loquendi faciam, id tantum rogans, ut anne uno exspectes, aut minus etiam. Nostra quippe virtus non multis opus habet diebus, utpote quae divina gratia pululet: videbisque ea omnia quae dicta sunt, rebus ipsis impleta: neque modo ea quae facta sunt laudabiles, verum, si te tantillum excitare volueris, cito ipsius remulus eris, magistrum habens in virtute filium.

¹ Savil. in margine, te digito designant.

ἐν θορύβῳ καὶ ταραχῇ καὶ οἰστρῷ καὶ μανίᾳ καὶ κλόνῳ πολλῷ καὶ βραζμῷ. Ἀλλ' οὐχ ἡ παρ' ἡμῖν ἥδονὴ τοιαύτη· μὴ γένοιτο· ἀλλὰ διαπάντος ἀχείμυστον τηρεῖ τὴν ψυχὴν, καὶ θόρυβον οὐδένα, οὐδὲ κλόνον ἐπάγει, καθαρὰν δὲ τινα εὐφροσύνην καὶ εἰλικρινῆ καὶ ἔνδοξον καὶ τέλος οὐκ ἔχουσαν, δυνατωτέραν τε πολλῷ [74] καὶ σφροτέραν τῆς παρ' ὑμῖν. "Οτι γάρ ἡδίων αὕτη ἡ ἥδονὴ, τὴν μὲν ὑμετέραν ἔχανδες ἀποστῆται φόβος· καν γάρ βασιλεὺς γράμματα καταπέμψῃ θάνατον ἀπειλοῦντα, τὸ πλέον τῶν ἀνθρώπων ἔχεται ταύτης τῆς ἥδονῆς· ἔκεινης δὲ^a, καν μυρίους θανάτους τις ἐπιφέρῃ, οὐ πείσει καταφρογεῖν, ἀλλὰ καὶ γελασθήσεται μᾶλλον· οὕτω τυραννικωτέρα τε αὕτη ἔστιν ἔκεινης καὶ ἡδίων, καὶ οὐδὲ ἄν τύγχρισιν δέξαιτο ἢ πρὸς ἔκεινην. Μή δὴ βασκήνης τῷ παιδὶ, ἀπὸ τῶν φεόντων ἀγαθῶν, μᾶλλον δὲ οὐδὲ δυτῶν, ἐπὶ τὰ δυτα καὶ μένοντα διαβαίνοντι, μηδὲ θρήνει τὸν μακαρίεσθαι ἄξιον, ἀλλ' εἴ τις μὴ τοιοῦτος καθάπερ ἐν εὐρίπῳ τῷ παρόντι βίῳ φερόμενος. Καὶ τὸ δὴ κεφάλαιον· εἰ γάρ καὶ ἀπιστος σὺ καὶ "Ἐλλην, ὅμως καν τοῦτον παραδέξῃ τὸν λόγον. "Ακούεις Κωκυτοὺς πάντως καὶ Πυριφλεγέθοντας ποταμοὺς, καὶ Στυγὸς ὕδωρ, καὶ Τάρταρον τοσοῦτον ἀπέχοντα τῆς γῆς, ὃσον αὕτη τοῦ οὐρανοῦ, καὶ πολλοὺς κολάσεων τρόπους. Εἰ γάρ καὶ μετὰ ἀληθείας, ὡς ἔχει, ταῦτα εἰπεῖν οὐκ ἥδυνήθησαν "Ἐλληνες, ζειτε ἀπὸ λογισμῶν κινηθέντες καὶ παρακευσμάτων τῶν παρ' ἡμῖν, ἀλλ' ὅμως εἰκόνα τινὰ κρίσεως ἔλαβον· καὶ ποιητὰς καὶ φιλοσόφους καὶ λογοποιοὺς, καὶ πάντας εὐρήσεις ὑπὲρ τούτων φιλοσοφοῦντας τῶν δογμάτων. "Ακούεις δὲ καὶ Ἡλύσιον πεδίον, καὶ μακάρων νήσους, καὶ λειμῶνας, καὶ μυρσίνας, καὶ λεπτὴν αὔραν, καὶ εὐωδίαν πολλήν, καὶ χοροὺς ἔκει διατρίβοντας, καὶ λευκὴν περιβεβλημένους στολὴν, χορεύοντάς τε καὶ φόντας ὅμνους τινὰς, καὶ δλῶς καὶ πονηροῖς καὶ ἀγαθοῖς ἀποκειμένην ἀντίδοσιν μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν. Πῶς οὖν οἱει μετὰ τοιούτων βιοῦν τῶν λογισμῶν^b τούς τε ἀγαθούς, τούς τε οὐ τοιούτους; Οὐχ οἱ μὲν ταῦτα στρέφοντες, καν ἀλύπως αὐτοῖς καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἥδονῆς τὰ τοῦ παρόντος προχωρῆ βίου, καθάπερ ὑπότινος ἐλαύνονται μάστιγος τοῦ συνειδότος καὶ τῆς προσδοκίας τῶν δεξιομένων αὐτοὺς δειγῶν· οἱ δὲ ἀγαθοὶ καν μυρία πάτχωσι κακά, κατὰ Πίνδαρον, ἐλπίδα κουροτρόφου ἔχουσιν οὐκ ἀφιεῖσαν τῶν παρόντων κακῶν αἰσθησιν λαβεῖν; "Ωστε καὶ κατὰ τοῦτο μεῖζων ἔκεινη ἡ ἥδονὴ. Πολλῷ γάρ βέλτιον, ἀπὸ πόνων προσκαίρων ἀρξάμενον πρὸς ἀνάπτασιν ἀπειρον τελευτῶν, ἢ τῶν δοκούντων εἶναι ἥδιστων ἐν βραχεῖ γευτάμενον, ἐπὶ τὰ πικρότερα καὶ φορτικώτερα λῆξαι κακά. "Οτιν δὲ πρὸς τούτην καὶ ὠμολογημένον ἦ, ὅτι καὶ ἐνταῦθα οὗτος δὲ βίος ἡδίων, οὐχὶ τοῦτο ὅπερ ἀρχόμενος Ἐφην ἀνάγκη νῦν ποιεῖν, ἐλεεῖν τοὺς τὰ τοιαῦτα δικρύοντας ἀγαθά; Οὐ δὴ θρήνων ἀξιος δὲ παῖς δὲ σὸς, ἀλλὰ κρό-

^a Idem ᔁκείνην δέ.

^b Morel. et ipse Montf. δέξεται, alii δέξαιτο, quod receperimus. EDIT.

^c Unus cod. οἱει ζῆν μετὰ τοιούτων τῶν λόγ. Alius οἱει ζῆν μετὰ τούτων τῶν λόγ. Locum Pindari nusquam reperio.

των καὶ στεφάνων, ἐπὶ τὴν ἀκύμαντον ζωὴν καὶ τὸν εῦδιον λιμένα ἐλθῶν. Ἀλλ' ὅνειδιζουσι σε πατέρες πολλοὺς νιοὺς ἔχοντες ἐν τῷ παρόντι στρεφομένους βίῳ^d, καὶ δικρύουσι σε, ὅταν ἴδωσιν ἄτεροι καὶ γελῶσιν ἀλλοι. Δεὶ τί δὲ μὴ τούτους σὺ μᾶλλον καταγελάς καὶ πενθεῖς; Μή γάρ δὴ τοῦτο τυπωμένην, εἰ σκύπτουσιν ἡμᾶς, [75] ἀλλ' εἰ καλῶς καὶ δικαίως· καν μὲν τοῦτο ἦ, καὶ μὴ γελῶντων ἔκεινων ἡμεῖς δικρύωμεν, ἐάν δὲ ἀδίκως τοῦτο πράττωσι, καν ἀπαντες γελῶσιν, ἡμεῖς μὲν ἐσυτοὺς μακαρίζωμεν, ἔκεινους δὲ θρηνῶμεν, ἀτε πάντων ἀθλιωτέρους δυτας, καὶ τῶν μαινόμενων οὐδὲν διαφέροντας. Τὸ γάρ γελᾶν τὰ πολλῶν ἐπαίνων ἀξια καὶ στεφάνων, μαινομένων ἔστι, καὶ τῶν τὰ αὐτὰ νοσούντων αὐτοῖς. Εἰπὲ γάρ μοι, εἰ περὶ τὴν τῶν δρυσούμενων καὶ τὴν πῶν ἡνίσχων μανίαν ἐπτομένου τοῦ παιδὸς ἐπῆνουν σε καὶ ἐθαύμαζον ἀπαντες καὶ μακαριστὸν εἶναι Ἐλεγον, οὐχὶ χλεύην εἶναι τὸ πρᾶγμα ἐνόμισας; Τί δὲ, εἰ γενναλόν τι καὶ ἀπαίνων ἀξιον πράττοντος ἐγέλων ἔκεινοι καὶ ὀνειδιζον, οὐχὶ παραπατειν αὐτοὺς ἀν ἔφης; Τοῦτο δὴ ποιῶμεν καὶ νῦν, μὴ τῇ τῶν πολλῶν ὑπονοιᾳ, ἀλλ' ἀκριβεῖ λογισμῶν ἔξετάσει τὴν περὶ τοῦ παιδὸς ἐπιτρέποντες φῆφον, καὶ δῆτε τοὺς γελῶντας τούτους ἀνδραπόδων μᾶλλον, ἢ ἐλευθέρων δυτας παιδῶν πατέρας, ὅταν πρὸς τὸν υἱὸν ἔξετάσωνται ἔκεινοι τὸν σόν.

Νῦν μὲν γάρ ὑπὸ τοῦ πάθους σκοτούμενος, οὐδὲ διαβλέψαι πρὸς ταῦτα δυνήσῃ· ὅταν δὲ μικρὸν ἀναπαύσῃ, καὶ δὲ διδοὺς πολλὴν ἐπιδείξηται τὴν ἀρετὴν, οὐχέτι σοι λόγων δεήσει, ἀλλὰ ταῦτα σὺ πρὸς ἐτέρους ἔρεις καὶ πλείονα τούτων. Καὶ οὐχ ἀπλῶς σοι ταῦτα μαντεύομαι, ἀλλ' εἰ ἀπὸ τῆς πείρας αὐτῆς· Καὶ γάρ ἐμοὶ γέγονεν ἐταῖρος, πατέρα ἀπιστον ἔχων πλουτοῦντα καὶ εὐδόκιμον καὶ πάντοθεν λαμπρόν· καὶ οὗτος δὲ πατήρ τὸ μὲν πρῶτον καὶ ἀρχοντας ἔκεινησε, καὶ δεσμὰ ἡπείρησε, καὶ πάντων αὐτὸν ἀποδύσας ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας εἰσει γῆς, καὶ τῆς ἀναγκαίας δεδμενον τροφῆς, ὡς ταύτη πείσων πρὸς τὴν βιωτικωτέραν ζωὴν ἐπανελθεῖν· ἐπειδὴ δὲ εἶδε πρὸς οὐδὲν τούτων ἐνδόντα, ἡττηθεὶς παλινψέαν ἔσε, καὶ νῦν τιμῆ τὸν υἱὸν, καὶ αἰδεῖται μᾶλλον πατρὸς· καὶ πολλοὺς ἔχων ἐτέρους παῖδας εύδοκιμοῦντας, οὐδὲ δούλους ἔκεινοις τούτου φησὶν εἶναι ἐπιτηδείους· καὶ αὐτὸς δὲ πολλῷ λαμπρότερος ἔστι διὰ τὸν υἱόν. Ταῦτα καὶ ἐπὶ τοῦ παιδὸς δύσμεθα τοῦ σοῦ, καὶ ὅτι οὐ φεύδομαι, διὰ τῶν Ἑργῶν αὐτῶν εἰση καλῶς. Διὸ σιγήσομαι λοιπὸν, τοσοῦτον σου δεηθεὶς, ἐνιστοῦντας ἀνάμεινον μόνον, ἢ καὶ ἐλάττονα χρόνον. Οὐδὲ γάρ δεῖται πολλῶν ἡμερῶν ἡ παρ' ἡμῖν ἀρετὴ, ἀτε δὴ θείᾳ βλαστάνουσα χάριτι, καὶ δῆτε πάντα τὰ εἰρημένα ἐπὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν δεικνύμενα· καὶ οὐ μόνον ἐπαινέσεις τὰ γεγενημένα, ἀλλὰ καὶ μικρὸν διαναστῆναι θελήσῃς, ταχέως καὶ πρὸς τὸν αὐτὸν ἔξεις ζῆλον ἔκεινων, διδάσκαλον ἔχων τῆς ἀρετῆς τὸν υἱόν.

^d Duo mss. et Savil. in marg. στρεφομένους βίῳ. Savil. in textu et Morel. στρεφομένους. Ibid. Savil. in marg. καὶ δικρύοντας σε ὅταν. Μοχ υπὸ τούτους σὺ τελέσ.

^e Ταῦτα προφητεύω, ἀλλ', sic duo miss.

ΠΡΟΣ ΠΙΣΤΟΝ ΠΑΤΕΡΑ

ΛΟΓΟΣ ΤΡΙΤΟΣ α.

αἰθίρες δὴ λοιπὸν καὶ τὸν πιστὸν πατέρα διδάξωμεν. ὅτι τοῖς ἐνώρουσιν. αὐτοῦ τὸν υἱὸν πρὸς τὸ τῷ Θεῷ δικαιοῦν πολεμεῖν οὐ χρή. Καίτοι γε κινδυνεύει λοιπὸν καὶ οὗτος ἡμῖν ἐκ περιουσίας ὁ λόγος γίνεσθαι, καὶ τούναντίον ἔκβαίνειν, ὥπερ ἔμπροσθεν ἐλεγον. Τότε [76] μὲν γάρ ἔφη ὅτι με τοῦ ἀγῶνος τούτου ὁ νόμος οὐκ ἀναγκάζει πρὸς τὸν "Ἐλλῆνα ἀποδύσασθαι, ἀλλὰ τοὺς ἕσω κρίνειν μόνον καλεύσας ὁ ἀπόστολος Παῦλος, τῆς πρὸς τοὺς ἔξωθεν μάχης ἀφῆκεν ἐλευθέρους ἡμᾶς. Νυνὶ δὲ, ὡς ἔστιν, οἵδε τούτων ἐτιμὴν ὑπεύθυνος ἡ τῶν παλαισμάτων εἰ γάρ καὶ πρὸ τούτου πρὸς τὸν Χριστὸν ὑπὲρ τούτων διαλέγεσθαι αἰσχρὸν εἶναι ἐδόκει, πολλῷ μᾶλλον νῦν. Ήως γάρ οὐ καταδύσεται ὁ πιστὸς ὑπὲρ τούτων δεδμενος παραινέσθαι, ὑπὲρ ὃν οὐδὲν ἂν ἡμῖν ἀντειπεῖν ὁ ἀπιστος ἔχοι; Τί οὖν; σιγήσομεν διὰ τοῦτο, καὶ οὐδὲν ἔροῦμεν; Οὐδὲποτε. Εἰ γάρ ἦν τοις ὁ τὸ μέλλον ἐγγυηθόμενος, καὶ καταστήσων δῆλον ἡμῖν, ὡς οὐδεὶς ἔσται λοιπὸν ὁ τὰ τοιαῦτα τολμήσον· εἰ, καὶ ἡμῖν ἔδει τὴν ἡτοχίαν ἀγειν, καὶ τοῖς παρελθοῦσι γερίσασθαι τὸ λαθεῖν· ἐπειδ' οὐδένα τούτων ἀξιόπιτον ἔχομεν ἐγγυητὴν, ἀναγκαῖα λοιπὸν τὴν λόγων παρείνεσθαι. Ἀγ μὲν γάρ εὑρῇ τοὺς ταύτην νοσοῦντας τὴν νόσον, ἔργάστεται τὸ αὐτῆς· ἂν δὲ μηδεὶς τῇ ἀρχιωτείᾳ περιπέσῃ, ὥπερ εὐχόμεθα γέγονε. Καὶ γάρ τοῖς ιατροῖς μετὰ τὸ παρασκευάσαι τοῖς ἀξιωτοῦσι τὰ φάρμακα, εὐχῆς ἔργον ἔσται, μηδὲ εἰς χρεῖαν αὐτῶν καταστῆγα: τὸν κάμνοντα καὶ ἡμεῖς τοῖνυν εὐχόμεθα μὲν μηδὲν τὸν ἀδελφῶν τῶν ἡμετέρων χρεῖαν ταύτης γενέσθαι: τῆς παραινέσεως· εἰ δ' ἄρα γένοιτο, ὁ μὴ γένοιτο, ὁ δεύτερος, κατὰ τὴν παροιμίαν, αὐτοὺς οὐ διαφεύξεται πλοῦς. Διαπλαττέσθω τοῖνυν καὶ ὁ πιστὸς ἡμῖν ἡδη τοιοῦτος, οἷος ὁ ἀπιστος, καὶ πάντα ἐκείνῳ προσεοικέτω, πλὴν τῆς περὶ τὸ Θεῖον δόξης, καὶ θρηνεῖτω δομοια καὶ προκυλινδείσθω τῶν ποδῶν τῶν ἀπάντων, καὶ τὴν πολιάν προβαλλέσθω, καὶ τὸ γῆρας, καὶ τὴν ἔργματαν, καὶ πάντα ἐκεῖνα λεγέτω, καὶ κινεῖτω πρὸς διον ψούλεται δργῆς τοὺς δικάζοντας μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς τοῦτον οὐκέ· ἡμῖν ἐπ' ἀνθρώπων ἐστίν ἡ δίκη· ἡχουσε εἰ γάρ δσα ἔφιλος ἀφῆται παρ' ἡμῖν οἱ τοῦ θείου πληρωθέντες Πνεύματος ἀνθρώποι περὶ τοῦ φρικτοῦ καὶ φοβεροῦ δικαστηρίου, τοὺς μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν. Καὶ δεῖ πρὸ τῶν διλλων ἀπάντων ἐκείνης αὐτὸν ἀναμνῆσαι τῆς ἡμέρας, καὶ τοῦ ποταμηδὸν βέοντος πυρὸς, τῆς οὐδέποτε σθεννυμένης φλογὸς, τῆς ἀφανιζομένης ἀκτίνος, τῆς κρυπτομένης σελήνης, τῶν πιπτόντων ἀστρων, τῶν ἐλεισσομένων εύρων, τῶν κλονουμένων δυνάμεων, τῆς τινασσομένης πανταχθεν καὶ ἀναβρασσομένης γῆς, τῆς φοβερᾶς καὶ ἐπαλλήλου τῶν σαλπίγγων ἡχῆς, τῶν διατρεχόντων τὴν οἰκουμένην ἀγγέλων, τῶν παρεστηκυιῶν χιλιάδων, τῶν λειτουργουσῶν μυριάδων, τῶν μετ' αὐτοῦ τοῦ κριτοῦ παραχρημομένων τῶν στρατοπέδων· τοῦ ἔμπροσθεν λάμ-

* Titulus sic habet in duobus mss. et sic legit interpres. In editis vero λόγος τρίτος deest. Initio item λοιπὸν desideratur in duobus mss. Infra xxi a. te οὗτος deest in uno cod. Et paulo post uterque ἐκδιχίνει habet.

† Savil. in textu et duo mss. ἐστιν ὑπεύθυνοι, Savil. in marg. et Morel. ἐσμὲν ἐλεύθεροι.

‡ Savil. et Morel. τολμήσας, τιο miss. τολμήσων.

§ Idem mss. παρασκευάσαι. Sav. et Mor. παρασκευάσασθαι.

¶ Savil. et Morel. ἡχουσε, ei sic legit interpres. Duo mss. ἡχουσαν. Mox unus cod. περὶ τὰ τοῦ φρικτοῦ.

ποντος στριμέου, τοῦ τιθεμένου θρόνου, τῶν ἀνοιγομένων βιβλῶν, τῆς ἀπροσίτου ὁδῆς, τῆς φοβερᾶς καὶ φρικεῆς τοῦ δικάζοντος φωνῆς, τοὺς μὲν εἰς τὸ πῦρ πέμποντος τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, τοὺς δὲ τῶν θυρῶν ἀποκλείοντος, μετὰ τὸν πολὺν τῆς παρθενίας πόνον, καὶ τῶν διαχόνων αὐτοῦ τοῖς μὲν ἐπιτάττοντος τὰς ζιζάνια δῆσαι καὶ εἰς τὴν κάμινον ἐμβαλεῖν, τοῖς δὲ ἄλλους τινὰς συμποδίσαι, καὶ τὸ χείρε στραγγαλῶσαι, καὶ ἀπαγαγεῖν εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, καὶ τῷ ἀντικέστιῳ τοις διόπτραν τοῦ θρυγμοῦ· [17] καὶ τὸν μὲν ὑπὲρ ἀκολάστων διφθαλμῶν μόνον, τὸν δὲ ὑπὲρ ἀκαίρου γέλωτος, τὸν δὲ ὅτι τὸν πλησίον κατεδίκαζεν ἀνεξετάστως, τὸν δὲ ὅτι μόνον ἐκακηγόρητες, σφροδράτη καὶ χαλεπωτάτη μετιόντος κολάσει· ὅτι γάρ καὶ τούτων κείται τιμωρία, αὐτοῦ τοῦ μέλλοντος ἐπάγειν τὰ βασανιστήρια ἔστιν ἀκοῦσαι λέγοντος καὶ ἀπειλούντος. Πρὸς τοῦτον πάντας ἡμᾶς ἐντεῦθεν ἀπελθεῖν ἀνάγκη τὸν δικαστήν, καὶ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ιδεῖν; καὶ τὴν γυμνὰ καὶ τετραγηλισμένα πάντα, οὐ τὰ πράγματα λέγω, οὐδὲ τὰ δήματα μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τὰ νοήματα.

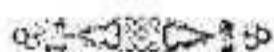
β'. Καὶ γάρ τῶν δοκούντων εἶναι μικρῶν νῦν, τότε φοβερᾶς ὑφέξομεν τὰς εὐθύνας· οὕτως ὁ κριτής μετὰ τῆς αὐτῆς ἀκριβείας τὴν τε ἡμετέραν καὶ τὴν τῶν πλησίον ἡμᾶς ἐπαιτεῖ σωτηρίαν. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος πανταχοῦ παραίνει μὴ τὸ ἐαυτοῦ ζητεῖν, ἀλλὰ τὸ τοῦ πλησίον ἔχαστον· διὰ τοῦτο καὶ Κορινθίοις σφόδρα ἐπιτιμᾷ, ὅτι μὴ προενόησαν, μηδὲ ἐπειδήσαντο τοῦ πεπορνευκότος ἀλλ' ὑπερεῖδον αὐτοῦ τὸ τραῦμα ἐπιτριβόμενον, καὶ Γαλάταις δὲ ἐπιστέλλουν ἐλεγεν· Ἄδεισθ, ἐάν καὶ προτίησθι ἀνθρωπος ἐν τοῖς παραπτώματι, ψυχῆς οἱ πενυματικοὶ καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον. Καὶ Θεσσαλονικεῦσι δὲ πρὸ τούτων τὰ αὐτὰ ταῦτα παραίνει λέγων· "Ωστε παρακαλεῖτε εἰς τὸν ἔρα, καθὼς καὶ πολεῖτε καὶ πάλιν· Νομθετεῖτε τοὺς ἀτάκτους, παραμυθεῖσθε τοὺς ἀλιγοψύχους, ἀρτέχεσθε τῶν ἀσθετῶν. "Ινα γάρ μὴ τις λέγῃ· Τί μοι καὶ τῆς τῶν ἀλλων προνοίας; ὁ ἀπολλύμενος ἀπολλύσθω, καὶ ὁ σωζόμενος σωζέσθω· οὐδὲν τούτων πρὸς ἐμὲ, τὰ ἐμαυτοῦ σκοπεῖν ἐπιτέταγμα· ίνα μὴ τις ταῦτα λέγῃ, τὴν θηριώδη ταύτην καὶ ἀπάνθρωπον ἔννοιαν ἀνατρέψῃ, ἐπετελχισεν αὐτῇ τούτους τοὺς νόμους, πολλὰ τῶν οἰκείων κελεύων παροράψῃ, ὥστε τὰ τῶν πλησίον ιστᾶν, καὶ βίου ταύτην ἀκοίτειν πανταχοῦ εἶνα, διερίζεται. Καὶ Τρωμαίοις δὲ γράψων, πολλὴν τοῦ μέρους τούτου κελεύει ποιεῖσθαι πρόνοιαν, τοὺς ισχυροὺς τοῖς ἀσθενέσιν ὥσπερ πιτέρας ἐφιστάς, καὶ μεριμνῶν ἀναπτίθων τὴν σωτηρίαν αὐτῶν. 'Αλλ' ἐνταῦθα μὲν ἐν παραινέσεως τάξει καὶ συμβουλῆς ταῦτα φησιν· ἐτέρῳ δὲ καὶ μετὰ πολλῆς τῆς σφροδρότητος τὰς τῶν ἀκούμητων κατατείσεις ψυχάς· τοὺς γάρ ἀμελοῦντας τῆς τῶν ἀδελφῶν σωτηρίας, εἰς αἰτῶν ἀμαρτάνειν φησὶ τὸν Χριστὸν, καὶ τοῦ Θεοῦ κατασκάπτειν τὴν οἰκοδομήν. Καὶ ταῦτα οὐ περὶ ἐσυτεῦ, ἀλλὰ περὶ τοῦ διδασκάλου υπήρχων ἐλεγε. Καὶ γάρ ὁ τοῦ Θεοῦ

† Duo mss. et Savil. in marg. παραχρημομένων δυνάμεων τῶν αἰτῶν.

‡ Duo mss. ἀνηκεστάτῳ.

§ Unus cod. ἐπανηγίρεται, Morel. κακηγίρεται, Savil. καταγήρεται. Infra post κοιναὶ hæc verba, οὐ γάρ καὶ τούτων κείται τιμωρία, in solo Morel. ali sunt; sed genuina sunt. Infra unus cod. et Savilius in marg. πάντως ἡμᾶς ἔντ.

¶ Morel. et Savil. in marg. πλησίον ἡμῶν. Savil. autem in textu et duo mss. πλησίον ἡμᾶς, ηναμ sequitur lectionem interpres. — Nos ἡμᾶς, pro ἡμῶν, τεστιρεῖν. Εἴτι.

AD PATREM FIDELEM,**Liber tertius^(a).**

1. Age iam fidelem quoque patrem doceamus, quod nona debeat eos oppugnare, qui filium suum ad Dei placita sequenda hortantur. Quamquam periculum est ne sermo iste superfluus sit, neve contrarium accidat, ut superius dicebam. Tunc enim dixi hujus certaminis legentem me non cogere cum gentili manus conserere, sed cum jussit Paulus eos tantum qui intus sunt iudicare, a pugna cum iis qui foris sunt nos liberos sinit. Nunc autem, ut videtur, ne has quidem dimications inire tenemur: nam si prius de his Christiano verba facere turpe videbatur esse, multo magis nunc. Quomodo enim non erubescet fidelis, si de iis admoneri opus habeat, super quibus ne infidelis quidem nobis contradicere possit? Quid igitur? ideone tacebimus, nihilque loquemur? Minime vero. Si quis eam sponsor accederet, nobisque perspicuum ficeret fore posthac neminem qui rem hujusmodi aversus sit, nos quoque quiescere opus esset, et iis qui praterierent, ut latenter, concedere: quando autem nullum habemus super hac re fidejussorem idoneum, necessaria prorsus videtur verborum admonitio. Si enim ea aliquos invenerit hoc morbo laborantes, operabitur quod suum est; sin nemo in aegritudinem incidat, actuus est ut cupimus. Siquidem medicis, postquam medicamenta paraverint, optandum est ne iis aegroti opus habeant: nosque similiter optamus neminem ex fratribus nostris hac egere adhortatione: si vero egere contingat, quod absit, secunda navigatio, ut proverbio dicitur, non illis deerit. Fingatur ergo fidelis talis, qualis infidelis, ipsique per cuncta similis, excepta religione: similiter lugeat, provolvatur omnium peccatis, canos ostendat, senectatem, solitudinem, omnia ejusmodi proferat, et quantum vult iracundiae judicibus moveat. Imo potius adversus hunc non jam coram hominibus nobis lis est: audivit enim ea quae viri apud nos divino Spiritu repleti de horrendo terribilique tribunali, ad quod post obitum sistemur, philosophati sunt. Ante omnia vero commemorandus ille dies est, nec non ignis fluminis instar decurrentis, flamma numquam extingueda, radii solis sublati, luna occultata, stellæ decadentes, caeli convoluti, virtutes commotæ, concussa uniuersus et testuans terra, terribilis et alterius tubarum clangor, angeli per orbem universum discurrentes, milia millium adstantium, myriades ministrantes, exercitus cum ipso Iudice adventantes, signum in conspectu ejus fulgens, appositus thronus, aperti libri, inaccessa gloria, terribilis et horrenda judicantis vox, qui alios quidem mittit in ignem paratum diabolo et angelis ejus, virginis autem, post ingentes virginitatis labores, clausis

sis foribus areet; qui ex ministris suis alios jubet zizania colligare, et in fornacem immittere, alios compedes quibusdam inducere, et manibus post tergum vinclis cosdem abjecere in tenebras exteriores, atque horrendo dentium stridori tradere; illum quidem ob impudicos aspectus tantum, illum vero ob risum impertinendum, alium, quod proximum sine examine damnaverit, aliam quod maledixerit dumtaxat, vehementissimo gravissimoque supplicio plectet: nam quod istos quoque poena maneat¹, eum ipsum qui haec supplicia illatus est dicente et communiantem audire licet. Ad hunc nobis omnibus judicem hinc eundum est, diesque illa videnda nobis, in qua omnia nuda et patefacta erunt, non opera et verba modo, sed ipsæ quoque cogitationes.

2. *Proximi saluti ad vigilandum.* — Nam coram etiam, quæ nunc levia videntur, tone terribiles lucemus poenas: adeo judex illi pari accusatione et nostram et proximorum salutem requirit a nobis. Ideo Paulus (*I. Cor. 10. 24*) ubique hortatur singulos, non quæ sua sunt querere, sed quæ proximi: quapropter in Corinthios vehementer invehitur, quia nullam prouidentiam et curam habuerant ejus, qui in fornicationem inciderat, sed ejus vulnus tumens despicerant; Galatis quoque scribens dicebat: *Fratres, et si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite (Gal. 6. 1).* Thessalonicensibus item antea eadem monita dederat, dicens: *Itaque exhortamini invicem sicut et facitis: itemque, Corripite inquietos, consolamini pusillanimes, sustinete infirmos (I. Thess. 5. 11. et 14).* Ne quis enim diceret, Quid mea interest etiam aliorum curare salutem? qui perit, pereat, et qui servatur, servetur; id nihil ad me pertinet, rebus meis prospicere jubeor: ne quis, inquam, huc diceret, feralem illam et inhumanam cogitationem auferens, legibus istis illam sepivit, plurima jubens commoda negligere, ut proximis nostris consulamus, atque hanc vitæ diligentiam ubiquè habendam esse definit. Romanis quoque scribens (*Rom. 15. 4*), ingentem illis curam ejusmodi officium imposuit, fortis imbecillis patrum loco esse jubens, utque eorum salus curæ illis sit admonens. Sed hic quidem adhortationis et consilii formam servat, alio autem in loco summa cum vehementia auditorum animos percussit: eos enim, qui fratrum salutem negligunt, in ipsum Christum peccare dicit, Deique afflictum diruere (*I. Cor. 8. 12*): ilque non a seipso, sed a magistro edocitus loquiter. Namque unigenitus Dei Filius, ut doceret hoc officium esse necessarium, atque eos, qui illud reddere negligunt, summis malis

(a) Titulus sic habet in duobus mss., in editis vero deest, liber tertius. Initio item vox, *jux*, desideratur in duobus mss.

¹ In solo Merel. desunt haec verba, non quod istos quoque poena maneat; sed genitiva sua.

excipiendos esse, dicebat : *Quicumque scandalizaverit unum ex pusilis istis, expedit ei ut suspendatur mola cinaria circa collum ejus, et demergatur in profundum maris* (*Matth. 18. 6*). Atque is, qui talentum obtulerat, non quod aliquid ex suis contempsisset, sed quod proximorum salutem neglexisset, illo suppicio afflictor. Itaque etsi vitam nostram recte instituamus, nihil id prodest nobis, cum peccatum illud possit nos in gehennæ profundum immergere. Si enim nulla ratio possit eos qui proximis corpoream opem ferre noluerint liberare, verum, etsi virginitatem servaverint, tamen extra sponsi thalamum abjiciendi sint : is qui quod multo majus est omiserit (multo quippe major est animarum cura) cur non mala omnia merito patiatur? Hominem enim non ut sibi tantum prodesset creavit Deus, sed ut aliis etiam multis. Idecirco Paulus (*Philipp. 2. 15*) fideles luminaria appellat, hinc ostendens eos ceteris etiam usui esse oportere: luminare quippe, quamdiu scipsem tantum illuminat, luminare prolecto non est. Propterea gentilibus quaque ipsis deteriores esse ait, qui proximorum salutem negligenter, his verbis : *Si quis autem suorum, et maxime domesticorum prvidentiam non gerit, fidem negavit, et est infideli deterior* (*1. Tim. 5. 8*). Quid enim hoc loco prvidentie nomine vis intelligi? an fortasse necessariorum largitionem? Evidem puto ipsum curam animæ significare. Sin vero tu contradicas, sic quoque mea sententia firmior manebit. Nam si de corpore hæc dicit, cumque qui quotidianum hunc cibum non præbet tanto suppicio addixit, gentilibusque deteriorem esse ait : quo tandem in loco statuetur is, qui quod majus magisque necessarium est contemnit?

3. Quantum sit malum liberorum neglectus. — Age itaque ratiocinemur de peccati nostri magnitudine, ac paulatim ascendentibus ostendamus maximum omnium peccatum esse liberorum neglectum, et ad ipsum malitiae apicem pertingere. Est igitur primus malitiae, iniquitatis et crudelitatis gradus, amicos aspernari : quin ut ad inferiora sermonem reducamus; id enim nescio quomodo me pene fuderat; prior illa lex Judæis data, ne jumenta quidem inimicorum negligere permittit, sive deciderint, sive erraverint; sed hæc quidem reducere, illa vero erigere jubet. Est itaque primus, ab insimis ascendendo, malitiae et crudelitatis gradus, inimicorum jumenta et pecora malum perpessa negligere : secundos illo superior, inimicos ipsos negligentius curare : quanto enim homo brutis præstat, tanto peccatum hoc majus illo. Tertius est, fratres aspernari, licet ignoti fuerint : quartus, familiares quoque despicere : quintus, cum non solum corpore, sed etiam anima eorum pereante, contemnimus : sextus, cum non solum familiaribus, verum ipsis quoque liberis perenibus, negligimus : septimus, cum nec alios qui illorum curam habere possint querimus : octavus, cum et eos, qui id a seipsis facere instituunt, arcemus atque prohibemus : nonus, cum non tantum illos prohibemus, sed oppugnamus quoque. Itaque si primum, secundum et tertium malitiae

hujus gradum, tanta sequitur poena, ei qui illos omnes superat, in quo vos estis, nempe nono, quantum ignis destinatus est? Quinimo, non tantum nonum, nec decimum, sed etiam undecimum iure ac merito cum appellaveris. Cur hoc? Quia non natura solum hoc peccatum supra memoratis majus est, sed ratione temporis gravius. Quid sibi vult illud, ratione temporis? Quia nobis eadem peccantibus, quæ ii qui sub lege erant, non paria suppicia debentur, sed longe graviora, quanto scilicet majori dono potiti, perfectiori doctrina imbuti, majori honore affecti sumus. Cum igitur natura et ratione temporis hoc scelus gravissimum sit, considera quantam flammam in eorum capita, qui id perpetrare audent, inducit. Quod autem non temere ita ratiociner, ex re ipsa exemplum afferam, ut sciatis, tametsi res nostras omnes recte instituamus, si filiorum salutem negligamus, nos extremas datus esse poenas. Quod vobis allaturus sum, non ex meipso profero, sed in divinis Scripturis jacet. Sacerdos quidam apud Judeos erat, vir moderatus ac probus, Heli nomine. Huic duo erant liberi : quos cum videret ad vitia declinare, non cohibuit; non coercuit; imo potius cohibuit et coercuit, sed non quanta diligentia et cura par erat. Horum autem hæc erant crimina, fornicatio et gula. Edebant enim, inquit (*1. Reg. 2. 16*), antequam sanctificarentur sacræ carnes, et priusquam offerretur Deo sacrificium. His compertis pater non illos pena mulciavit, sed verbis et monitis ab hac nequitia ipsos revocare conatus est, atque his frequenter verbis eos alloquebatur : *Nolite, filii, nolite sic facere : non bona fama est, quam ego audio de vobis, ut facialis populum non servire Domino. Si delinquens peccaverit vir in virum, orabunt pro illo Dominum ; sin autem Domino peccaverit homo, quis pro illo orabit* (*1. Reg. 2. 24*)? Multa certe est gravitas ac reverentia verborum, quæ virum mente præditum ad meliorem frugem revocare possent : nam crimen affert, ac tremendum esse demonstrat, ingruentes vero poenas intolerabiles et horrendas denuntiat. Attamen quia quidquid agendum erat non exhibuit, ipse cum illis una periit. Namque minas addere debuerat, a conspectu suo amovere, verberibus castigare, multoque illis gravius et durius instare. Quia igitur nihil horum egit, Deum et sibi et illis inimicum fecit : utque filiis intempestive parceret, et ipsorum et suam salutem amisit. Audi ergo quid dicat illi Deus ; imo vero non jam illi, neque enim illum responso dignum amplius judicavit, sed tamquam famulum qui se graviter offendisset, per alium evenientia ipsi mala significavit. Tanta tunc erat Dei ira. Audi itaque quid ad discipulum de magistro loquatur, siquidem et discipulo et alteri prophetæ, et omnibus potius, quam illi, de futura calamitate ejus loquebatur : adeo illum ad extreum aversabatur. Quid ergo inquit Samueli? Noverat quod maledicerent filii ejus Deo, et non monebat eos ; non sic tamen, nam certe monuerat, sed hanc Deus pro admonitione non accepit, adeo illam improbabat, quod vehementia caruisset. Itaque si filiis provideamus, sed non quantum

Μονογενῆς διδάξαι βουλόμενος, ὡς ἀναγκαῖον τοῦτο ἐστὶ τὸ ὄφημα, καὶ τοὺς μὴ βουλομένους αὐτὸν καταθεῖναι μεγάλα ἐκδέξεται κακόν, ἐλεγεν: "Οὓς ἐὰρ σκαρδαλίσῃ ἔνα τῶν μικρῶν τούτων, συμφέρει αὐτῷ ίτακρεμασθῆ μύλος ὄρικδε περὶ τὸν τράγηλον αὐτοῦ, καὶ καπποντισθῇ ἐν τῷ πελάγῃ τῆς θαλάσσης. Καὶ ὁ τὸ τάλαντον δὲ προσενεγκών, οὐχ ὅτι τῶν οἰκείων τι παρεῖν, ἀλλ' ὅτι τῆς τῶν πλησίον σωτηρίας ἡμέλησεν, ἔκεινη τῇ τιμωρίᾳ κολάζεται. "Ωστε κανὸν ἀπαντά ἡμῖν καλῶς ή διηκριθωμένα τὰ κατὰ τὸν ἡμέτερον βίον, οὐδὲν δφελος ἡμῖν, ταύτης τῆς ἀμαρτίας ἵκανῆς οὖσης ἡμᾶς εἰς τὸ τῆς γεέννης καταποντίσαι πέλαγος. Εἰ γάρ τοὺς ἐν τοῖς σωματικοῖς μὴ βουληθέντας βοηθεῖν τῷ πλησίον οὐδεὶς ἔξαιρεται λόγος, ἀλλὰ κανὸν παρθενίαν [78] ἡσκηκότες ώσιν, έξω που βιφήσονται τοῦ νυμφῶνος· ὁ τὸ πολλῷ μεῖζον ἐκλελοιπὼς (πολλῷ γάρ μεῖζον ἡ τῆς ψυχῆς προστασία^a) πῶς οὐκ εἰκότως ἀπαντά πείσεται τὰ δεινά; Τὸν γάρ ἀνθρωπὸν οὐχ ἔσυτῷ μόνον αὐταρκεῖν κατεσκεύασεν· ὁ Θεὸς, ἀλλὰ καὶ ἑτέροις πολλοῖς. Διὰ τοῦτο καὶ φωστήρας ὁ Παῦλος καλεῖ τοὺς πιστοὺς, ἐνδεικνύμενος ὅτι καὶ ἑτέροις χρησίμους εἶναι δεῖ αὐτούς^b. ὁ γάρ φωστήρ, ἔως ἂν ἔσυτὸν φωτίζῃ μόνον, οὐχ ἀν εἴη φωστήρ. Διὰ τοῦτο, καὶ Ἑλλήνων εἶναι χείρους φησὶ τοὺς τῶν πλησίον ἀμελοῦντας, οὐτωσὶ λέγων· Εἰ δέ τις τῶν ιδίων, καὶ μάλιστα τῶν οἰκείων οὐ προγοεῖ, τὴν πίστιν ἥρηται, καὶ δοτινόν ἀπίστου χείρων. Τί γάρ βούλει τὴν πρόνοιαν ἐνταῦθα δηλοῦνται; ἀρα τὴν τῶν ἀναγκαίων χορηγίαν; Ἔγὼ μὲν γάρ αὐτὸν οἶμαι τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν λέγειν. Εἰ δὲ φιλογεικοῖς, καὶ οὕτω τὸ ἐμὸν στήσεται μᾶλλον. Εἰ γάρ περὶ σώματος ταῦτα φησι, καὶ τὸν μὴ παρέχοντα τὴν ἐφήμερον ταύτην τροφὴν τοσαύτῃ κολάσει παρέδωκε, καὶ τῶν Ἑλλήνων ἔφησεν εἶναι χείρων, ποῦ κείσεται ὁ τὸ μεῖζον καὶ ἀναγκαιότερον παρορῶν;

γ'. Φέρε οὖν συλλογισώμεθα λοιπὸν τῆς ἀμαρτίας ἡμῶν τὸ μέγεθος, καὶ κατὰ μικρὸν ἀναβαίνοντες, δειξωμεν ὅτι πάντων ἐπέκεινα τῶν ἀμαρτημάτων ἐστὶν ἡ περὶ τοὺς παῖδας δλιγωρία, καὶ πρὸς αὐτὴν ἥκει τῆς πονηρίας τὴν κορυφήν. "Εστι τοίνυν πρῶτος κακίας καὶ πονηρίας βαθμὸς καὶ ὡμοτητος τὸ τοὺς φίλους περιορᾶν μᾶλλον δὲ κατωτέρω τὸν λόγον ἀγάγωμεν· τοῦτο γάρ οὐκ οἴδ' ὅπως μικροῦ δεῖν με παρέλαθεν, ὅτι ὁ πρότερος νόμος, ὁ τοῖς Ἰουδαίοις δοθεὶς, οὐδὲ τὰ ὑποκύγια τῶν ἔχθρῶν ἀφίησι παρορᾶν, οὔτε πεπτωκότα, οὔτε πλανώμενα, ἀλλὰ τὰ μὲν ὀδηγῆσαι, τὰ δὲ συνδιαναστῆσαι κελεύει. "Εστιν οὖν πρῶτος μὲν κάτωθεν ἀναβαίνων κακίας καὶ ὡμοτητος βαθμὸς, τὸ τὰ τῶν ἔχθρῶν κτήνη καὶ θρέμματα κακῶς πάσχοντα παρατρέχειν· δεύτερος δὲ μετ' ἐκεῖνον ἀνώτερος, τὸ τῶν ἔχθρῶν ἀμελεῖν· ὅσῳ γάρ ἀνθρωπὸς ἀλόγου τιμιώτερος, τοσούτῳ μείζων ἐκείνης αὗτῇ ἡ ἀμαρτία· τρίτος δὲ μετὰ τοῦτον, τὸ τῶν ἀδελφῶν καταφρονεῖν, κανὸν ἀγνῶτες δύτες τυγχάνωσι· τέταρτος, τὸ τοὺς οἰκείους περιορᾶν· πέμπτος, ὅταν μὴ σώματος αὐτοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τῆς ψυχῆς ἀπολλυμένης καταφρονῶμεν· ἔκτος, ὅταν μὴ τῶν οἰκείων, ἀλλὰ καὶ τῶν παιῶν ἡμῖν διαφθειρομένων δλιγωρῶμεν· ἔνδομος, ὅταν μηδὲ ἑτέρους τοὺς ἐπιμελομένους ζητῶμεν^c· ὅγδοος, ὅταν καὶ ἀρ' ἔσυτῶν τοῦτο βουλομένους ποιεῖν κωλύωμεν καὶ ἀπειργωμεν· ἔννατος, ὅταν μὴ κωλύωμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ πολεμῶμεν. "Ωστε εἰ τῷ πρώτῳ καὶ τῷ δευτέρῳ καὶ τῷ

^a Duo mss. ὁ τὸ πολλῷ μεῖζον ἡ τῆς ψυχῆς προστασία, Iepsi gr. phico omissis interposiliis δι' ὄμοιοτέλευτον.

^b Idem εἶναι δεῖ τοὺς πιστούς, πηπος recte.

^c Savil. in tezeli ἐπιμελομένους ζητῶμεν, in marg. σκοπῶμεν. Morel. ἐπιμελουμένους ζητῶμεν. Unius cod. ἐπιμελομένους σκοπῶμεν. Alius ἐπιμελομένους σκοπῶμεν.

τρίτῳ τῆς κακίας ταῦτης βαθμῷ τὸ σαύτη κόλασις ἔπειται, τῷ πάντας ἀναβεβηκότι τούτους, τούτῳ δή τῷ ύμετέρῳ, πόσον ἔψεται πῦρ ἐννάτῳ δὲ μετ' ἐκείνον τυγχάνοντι; μᾶλλον δὲ οὐκ ἔννατον μόνον, οὐδὲ δέκατον, ἀλλὰ καὶ ἐγδέκατον οὐκ ἄν τις ἀμάρτοι τοῦτον προσειπών. [79] Τί δήποτε; "Οτι οὐ τῇ φύσει πολλῷ μεῖζον τὸ ἀμάρτημα τῶν προτριθμημένων ἐστὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ χρόνου χαλεπώτερον^d. Τί δὲ τοῦτο ἐστὶ τὸ ἀπὸ τοῦ χρόνου; "Οτι τὰ αὐτὰ ἀμάρτανουσιν ἡμῖν νῦν τοῖς ἐν τῷ νόμῳ οὐ τὰ αὐτὰ κείσεται βατανιστήρια, ἀλλὰ πολλῷ χαλεπώτερα, δσῳ καὶ μεῖζονος ἀπηλαύσαμεν δωρεᾶς, καὶ τελεοτέρας διδασκαλίας μετέσχομεν, καὶ πλείονι τετιμήμεθα τιμῇ. "Οταν οὖν καὶ τῇ φύσει, καὶ τῷ χρόνῳ σφοδρὸν οὗτο τὸ ἀμάρτημα γίνηται τοῦτο, ἐννόησον δσην οἵσει τὴν φλόγα ἐπὶ τὴν τῶν τολμώντων αὐτὸν κεφαλήν. Καὶ δτι οὐχ ἀπλῶς ταῦτα συλλογίζομαι, καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ πράγματος ἐπιδείξω τοῦτο συμβάν, ἵν' εἰδῆτε δτι, καὶ τὰ ἡμέτερα ἡμῖν ἀπαντά ἡ διψημένα, τῆς γηῶν τῶν παιῶν ἀμελοῦντες σωτηρίας, τὴν ἐσχάτην τίσεμεν δίκην. Ἐρῶ δὲ ὑμῖν τινα λόγον οὐκ ἐμὸν, ἀλλ' ἐν ταῖς θείαις κείμενον Γραφαῖς· Ἰερεύς τις ἦν παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις, μέτριος ἀνθρωπός καὶ ἐπιεικής, Ἡλεὶ τούτῳ δνομα ἦν. Οὗτος δ Ἡλεὶ γίνεται δύο παιῶν πατήρ· καὶ δρῶν αὐτοὺς ἐπὶ κακίαν βαδίζοντας οὐ κατείχεν οὐδὲ ἐκώλυε· μᾶλλον δὲ κατείχε μὲν καὶ ἐκώλυε, οὐ μετὰ πάσης δὲ τοῦτο ἐποίει σπουδῆς. Τὰ ἐγχλήματα δὲ τῶν παιῶν τοῦτων ἦν πορνεία τε καὶ γαστριμαργία. "Ησθιον γάρ, φησί, πρὸ τοῦ καθαγιασθῆναι τὰ κρέατα ιερὰ καὶ τὴν θυσίαν ἀνενεχθῆναι τῷ Θεῷ. Ταῦτα δὲ ἀκούων δ πατήρ, τιμωρίαν μὲν οὐκ ἐπέθηκε, λόγῳ δὲ καὶ παρανέσει ἐπειράτο τῆς πονηρίας ταύτης ἀπάγειν αὐτοὺς, καὶ τοιαῦτα συνεχῶς πρὸς αὐτοὺς ἐλεγε ῥῆματα· Μὴ τέκνα, μὴ ποιεῖτε οὔτεως, δτι οὐκ ἀγαθὴ ἡ ἀκοή, ηρέτω ἀκούων περὶ ψυχῆς ποιεῖται λαδὸν μὴ λατρεύειται τῷ Κυρίῳ. Εὰν ἀμαρτῶν ἀμάρτη ἀτήριος εἰς ἄτροπον, προσεύξοται περὶ αὐτοῦ πρὸς Κύριον· εὰν δὲ τῷ Κυρίῳ ἀμάρτη ἀνθρωπός τις προσεύξεται περὶ αὐτοῦ; Κατοι πολλὴ ἡ τῶν δημάτων βαρύτης, καὶ ἡ ἐντροπή, καὶ τὸν νοῦν ἔχοντα ἵκανη ἀνακτήσασθαι· τότε γάρ ἀμάρτημα ἐπῆρε, καὶ φοβερὸν ἔδειξε, τὴν τε ἐπικειμένην δίκην ἀφόρητον ἀπέφηνε καὶ φρικτήν· ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ μὴ πᾶν δσον ἔχρην ἐπεδείξατο, καὶ αὐτὸς μετ' ἐκείνων ἀπώλετο. Καὶ γάρ ἀπειλάς προσθεῖναι ἔχρην, καὶ ἐξ δψεως ποιῆσαι τῆς ἔσυτοῦ, καὶ μάστιγας ἐπιθεῖναι, καὶ βαρύτερον πολλῷ γενέσθαι καὶ χαλεπώτερον. Ἐπειδὴ οὖν τούτων οὐδὲν ἐποίησεν, ἔσυτῷ τε κάκείνοις ἔξεπολέμωσε τὸν Θεόν, καὶ φεισάμενος αὐτοῦ τῶν παιῶν ἀκαίρως, μετὰ τῶν παιῶν καὶ τὴν ἔσυτον προσαπώλεσε σωτηρίαν. "Ακουσον γοῦν τέ φησι πρὸς αὐτὸν δ Θεόν, μᾶλλον δὲ πρὸς αὐτὸν μὲν οὐκέτι· οὐδὲ γάρ ἀποκρίσεως αὐτὸν ἀξιον ἔχρινεν εἶναι λοιπὸν, ἀλλ' ὥσπερ τινὰ οἰκέτην τὰ μέγιστα προσκεκρουκότα, δι' ἑτέρου ποιεῖ μαθεῖν τὰ καταληφόμενα αὐτὸν κακά· τοσαύτη ἦν δ τοῦ Θεοῦ τότε δργή. "Ακουσον γοῦν τέ φησι πρὸς τὸν ἔχεινου μαθητὴν περὶ τοῦ διδασκάλου· καὶ γάρ καὶ τῷ μαθητῇ, καὶ ἑτέρῳ προφήτῃ, καὶ πᾶσιν ὑπὲρ τῶν ἔκείνου μᾶλλον διελέγετο κακῶν, ἢ ἔκείνων· οὕτως αὐτὸν εἰς τέλος ἀπέστραπτο. Τί δη οὖν φησι τῷ Σαμουήλ; "Ἐγνω δτι κακολογοῦντες Θεόν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, καὶ οὐκ ἐνουθέτει αὐτούς· καὶ οὐχ οὕτως, καὶ μὴν ἐνουθέτησεν δ, ἀλλ' οὐδὲ

^d Duo mss. ἔννατον.

^e Iudem χρόνου γίνεται χαλεπώτερον.

^f Unius cod. καὶ οὐκ ἀπλῶς ταῦτα. Intra unius ἀπαντα καλῶς διφά.

^g Sic omnes præter Morel. qui habet ἐνουθέτει. Intra hæc, μὴ τιτηνετο δι' οἴνη χρή, desunt in Morel. solo.

νουθεσίαν εἶναι τοῦτο ἡ φῆμιν ὁ Θεός· ρῦτως αὐτῆς κατέγνω, ἐπειδὴ τὸ σφοδρὸν οὐκ εἶχε καὶ ἐπιτέταμένον. "Ωστε καν προνοῶμεν τῶν παιδῶν, [80] μή τοσοῦτον δὲ ὅσου χοῦ, οὐδὲ πρόνοια τοῦτο ἔστιν, ὥσπερ οὖν ούδ' ἡ τοῦ Ἡλεῖ νουθεσίγ. Εἰπὼν δὲ τὸ ἔγκλημα, καὶ τὴν κόλασιν ἐπάγει μετὰ τοῦ ἀῆς τῆς ὀργῆς· "Ωμοσα γάρ, φησί, τῷ οἴκῳ Ἡλεῖ ἢ ἐν θυμιάμιατι, η ὅτι θυσίαις ἔως τοῦ αἰώνος. Εἰδες ἀγνάκτησιν ἐπιτεταμένην, καὶ ἀτύγγνωστον κόλασιν; Πάντως αὐτὸν, φησίν, ἀπολέσθαι χοῦ, καὶ οὐκ αὐτὸν μόνον οὐδὲ τοὺς παιδες, ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκίαν ἀπασαν μετ' ἐκείνου, καὶ οὐδὲν ἔσται φάρμακον. Η τὴν πληργήν ταύτην λάσεται· καίτοι πλὴν τῆς εἰς τοὺς παιδες ὁθυμίας, οὐδὲν ἔτερον εἶχεν ἐγκάλειν ὁ Θεός τῷ πρεσβύτῃ τότε ἐκείνῳ, ἀλλ' ἦν ἄπαντα τὰ ἄλλα θαυμαστές, καὶ τὴν φιλοσοφίαν αὐτοῦ πᾶσαν οὐκ ἐκτῶν ἄλλων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπ' αὐτῶν τῶν κατὰ τὴν συμφορὰν ταύτην ἐπισυμβάντων ἔστιν ίδειν. Πρῶτον μὲν γάρ, ἐπειδὴ ταῦτα πάντα ἤκουει, καὶ πρὸς ἔσχατον τιμωρίας· ἔχοντα εἰδενέαυτὸν, οὐκ ἀπεδυτπέτησεν, οὐκέδυσχέρανεν, οὐκ εἰπέ τι τοιοῦτον, οἷον εἰκός τοὺς πολλούς· Μή γάρ ἐγὼ τῆς ἑτέρων κύριος εἰμι γνώμης; τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων διφείλω δίκαιος· οἱ παιδες δὲ ἡλικίαν ἔχουσι, καὶ αὐτοὶ ἀνείεν δίκαιοις κόλαζεσθαι μόνον. Τούτων οὐδὲν οὔτε εἶπεν οὕτε ἐνενδησεν· ἀλλ' ὥσπερ οἰκέτης εὐγνώμων, καὶ ἐν μόνον εἰδὼς, τὰ παρὰ τοῦ Δεσπότου εὐχόλως φέρειν, καν λυπτρὸν δντα τύχη, οὕτω τὰ πολλῆς γέμοντα φιλοσοφίας ἐζθέγγετο δήματα· Κύριος γάρ, φησίν, αὐτὸς τὸ ἀρεστὸν ἐνώπιον αὐτοῦ ποιήσει. Καὶ οὐκ ἐντεῦθεν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέρωθεν ἔστιν αὐτοῦ τὴν ἀρετὴν δικαΐειν. Πολέμου γάρ καταλαβόντος τοὺς Ἰουδαίους, ἐπειδὴ τις ἐλθὼν ἀπήγγειλε τὰς ἐν τῷ πολέμῳ συμφορὰς καὶ πῶς οἱ παιδες αὐτοῦ κατεκόπησαν αἰσχρῶς καὶ ἐλεεινῶς ἐν τῇ μάχῃ, ταῦτα μὲν οὖν ἀκούων ἡσύχαζεν· ὡς δὲ προσέθηκεν ἐκείνος τῇ σφιγῇ ταύτῃ τῆς κιβωτοῦ τὴν ἀρπαγὴν τὴν ὑπὸ τῶν πολεμίων γενομένην, τότε δὴ σκοτωθεὶς ὑπὸ τῆς ἀθυμίας δι γέρων ἐπεσεν ἀπὸ τοῦ διφρου εἰς τὰ δόπιστα ἔχδμενα τῆς πύλης, καὶ συνετρίβη διώτος αὐτοῦ, ὅτε πρεσβύτης ἦν καὶ βαρὺς καὶ ἔνδοξος, καὶ αὐτὸς ἔκρινε τὸν Ἰσραὴλ εἶκοσιν ἔτη. Εἰ δὲ τὸν ιερέα, τὸν πρεσβύτην, τὸν ἔνδοξον, τὸν εἶκοσιν ἔτη προστάντα ἀλήπτως τοῦ τῶν Ἐβραίων γένους, τὸν ἐν χρόνοις πολιτευόμενον οὐ πολλὴν ἀπαιτεῖντιν ἀκρίβειαν, οὐδὲν τούτων ἴσχυσε παραιτήσασθαι, ἀλλ', ἐπειδὴ τῶν παιδῶν οὐκ ἐπεμελήθη μετὰ ἀκριβειῶν, σφόδρα καὶ ἐλεεινῶς ἀπύλετο, καὶ τῆς διεγωρίας ταύτης ἡ ἀμαρτία, καθάπερ κῦμα δγριον καὶ μέγα, πάντα ὑπερέσχεν ἐκείνα, καὶ τὰ κατορθώματα ἔκρυψεν ἄπαντα· τίς ἡμᾶς λήψεται δίκη τοὺς ἐν χρόνοις γενομένους; πολλῷ μείζονα ἀπαιτοῦσι φιλοσοφίαν, καὶ τῆς ἀρετῆς ἀποδέοντας τῆς ἐκείνου, καὶ τῶν παιδῶν οὐ μόνον οὐ προϊσταμένους, ἀλλὰ καὶ τοῖς βουλομένοις τοῦτο ποιεῖν ἐπιβουλεύοντας καὶ πολεμοῦντας, καὶ βαρβάρου παντὸς χαλεπώτερον περὶ τὰ ἔχγονα διακειμένους; Ή μὲν γάρ ἐκείνων ὡμότης μέχρι δουλείας καὶ ἀναστατώσεως καὶ ἀνδραποδισμοῦ τῆς πατρίδος καὶ τῶν τοῦ σώματος ἔστηκε κακῶν, ὑμεῖς δὲ αὐτὴν καταδουλοῦτε τὴν ψυχὴν, καὶ καθάπερ τινὰ αἰχμάλωτον δήσαντες, οὕτω δαίμονι πονηροῖς καὶ ἀγροῖς καὶ τοῖς ἐκείνων παραδίδοτε πάθεσιν. "Οταν γάρ μήτε αὐτοὶ παραινῆτε τι πνευματικὸν, [81] μήτε ἑτέρους βουλομένους τοῦτο ποιεῖν ἀφίητε, οὐδὲν ἔτερον τὴν τοῦτο ἐργάζεσθε. Καὶ μή μοι λεγέτω τις ὅτι πολλοὶ μειζόνως τοῦ Ἡλεῖ τῶν οι-

κείων ἀμελήσαντες παιδῶν οὐδὲν ἐπαθον αἴσιον δι Ήδε· ἐπαυλον μὲν γάρ καὶ πολλοὶ πολλάκις καὶ χαλεπώτερα τούτων, καὶ διέταυτὴν τὴν ἀμαρτίαν. Πόθεν γάρ ἀωροὶ θάνατοι; πόθεν γέρσοι χαλεπαὶ καὶ συνεχεῖς, καὶ τιμῆν καὶ τοῖς παισὶν αὐτοῖς; πόθεν ζημίαι, πόθεν περιστάσεις, πόθεν ἐπήρεια; πόθεν τὰ μυρία κακά; οὐκ ἐκ τοῦ μοχθηροὺς διταχεὶς τοὺς παῖδας περιορᾶν; Καὶ διτι οὐ στοχασμὸς τοῦτο διτιν, έκανά μὲν καὶ τὰ τοῦ πρεσβύτου πιστώσασθαι πάθη· ἐγὼ δὲ ὑμῖν καὶ λόγον ὑπὲρ τούτων ἐρῶ ασφοῦ τινος ἀνδρὸς τῶν παρ' ἡμῖν· περὶ γάρ παιδῶν οὗτος διαλεγόμενος οὐτοι πάσας φησί· Μή εὐχριστον ἐπὶ υἱοῖς ἀσθέσεσιν· εἰ μὴ ἔστι φόβος μετ' αὐτῶν Θεοῦ, μὴ ἐμπιστεύσῃς τῇ ζωῇ αὐτῶν. Στενάξεις γάρ πένθει ἀώρῳ, καὶ ἐξάπινα αὐτῶν συντέλειαν γνώσῃ. Πολλοὶ μὲν οὖν, διπερέφρην, πολλὰ τοιαῦτα πεπόνθασιν· εἰ δέ τινες καὶ διέψυγον, ἐπὶ ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος ἐκφεύξονται, ἀλλ' ἐπὶ κακῷ τῆς θαυμάτων κεφαλῆς πικροτέραν γάρ ἀπελθόντες ἐκεῖδώσουσι δίκην. Τίνος γάρ ἔνεκεν, φησίν, οὐκένταῦθα πάντες κολάζονται; "Οτι ὥρισεν ἡμέραν δι Θεός, ἐν τῇ μέλλει κρίνειν τὴν οἰκουμένην· αὕτη δὲ οὕπω πάρεστιν τῇ ἡμέρᾳ. Καὶ ἄλλως δὲ τοῦτο εἰ ἐγίνετο, προανάλωτο ἀν καὶ προανήρπαστο ἡμῶν ἄπαν τὸ γένος. 'Αλλ' ἵνα μήτε τοῦτο συμβῇ, μήτε διαθυμότεροι πολλοὶ γίγνωνται τῇ μελλήσει τῆς κρίσεως, λαμβάνων τινὰς ὑπευθύνους ἀμαρτήμασιν δι Θεός, καὶ κολάζων ἐνταῦθα, διδάσκει τοὺς λοιποὺς δι τὴν ἐκείνων, τὰ μέτρα τῶν κειμένων αὐτοῖς τιμωρῶν, ἵνα ἐπιστῶνται ὅτι καν ἐνταῦθα μὴ δῶσι δίκην, ἀπελθόντες ἐκεὶ δώσουσι πάντως χαλεπωτέραν. Μή γάρ, ἐπειδὴ προφήτην οὐ πέμπει νῦν οὐδὲν προαγορεύει τὴν τιμωρίαν, καθάπερ ἐπὶ τοῦ Ἡλεῖ, διὰ ταῦτα ἀναισθητῶμεν οὐ γάρ ἔστι προφητῶν καιρός, μᾶλλον δὲ πέμπει καὶ νῦν. Πόθεν δὲ ἡμῖν τοῦτο δῆλον; "Ἐχουσι, φησί, Μωσέα καὶ τοὺς προφήτας ^d. Τὰ γάρ πρὸς ἐκείνους εἰρημένα οὐχ ἡττον καὶ πρὸς ἡμᾶς εἰρηται, καὶ οὐχὶ τῷ Ἡλεῖ μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσι τοῖς τὰ αὐτὰ ἀμαρτάνουσιν ἐκείνων δι τὴν ἐκείνου διαλέγεται παθῶν. Οὐδὲ γάρ ἔστι προσωπολήπτης δι Θεός, οὐδὲ δι τὸν ἐλάττονα ἀμαρτόντα οὕτω πανέστιον ἀνατρέψας, τοὺς χαλεπώτερα πεπλημμέληκτας ἀτιμωρήτους ἀφίησε.

^b Καὶ γάρ οὐδὲ τοῦτο ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι οὐ πολὺς αὐτῷ τοῦ πράγματος ὁ λόγος· πολλὴν γάρ ὑπὲρ τῆς τῶν παῖδων ἀνατροφῆς ποιεῖται σπουδήν. Ἐπιθυμίαν τε γάρ τοσαύτην τῇ φύσει διὰ τοῦτο ἐνέσπειρεν, ἵνα ὥσπερ εἰς ἀνάγκην τινὰς ἀφυκτὸν τῆς περὶ τὰ τεχθέντα προνοίας καταστήσῃ τοὺς φυτευσαμένους αὐτάς· νόμους τε εἰσήγεγκεν ὑστερούν ὑπὲρ τῆς τούτων ἐπιμελείας διαλεγόμενος ἡμῖν. Καὶ ἔορτάς δὲ τιθεῖς, κελεύει τὰ παιδία αὐτῶν διδάσκειν τὴν ὑπόθεσιν. Περὶ γάρ τοῦ Πάσχα διαλεχθεὶς ἐπήγαγε· Καὶ ἀπαγγελεῖς τῷ υἱῷ σου ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ λέγω· Διὰ τοῦτο ἐποίησεν δι Θεός μοι, ὡς ἐξεπορευόμην δι Αἰγύπτου. Καὶ ἐπὶ τοῦ νόμου δὲ τὸ αὐτὸν τοῦτο ποιεῖ· περὶ γάρ τῶν πρωτοτόκων εἰπών προστίθησι πάλιν· [82] 'Ἐὰν δὲ ἐρωτήσῃ σε δι υἱός σου μετὰ ταῦτα λέγω· Τί τοῦτο; ἐρεῖς πρὸς αὐτὸν, διτι 'Ἐν χειρὶ κραταιῷ ἐξιγγαγεῖς ημᾶς Κύριος ἐξ Αἰγύπτου ἐξ οἰκου δουλείας. 'Ητίκα δὲ ἐσκληρυνε Φαραὼ ἐξαποστεῖλαι ημᾶς, ἀπέκτεινε πᾶν πρωτότοκον ἐν τῇ Αἰγύπτῳ απὸ πρωτότοκων ἀρθρώπων ἔως πρωτότοκων κτηρῶν. Διὰ τοῦτο ἐγὼ θύω Κυρίῳ πᾶν διαροῖγε μήτραν δρεγεικόν·

^a Morel. πρὸς ἐσχάτην τιμωρίαν, alii omnes πρὸς ἔσχατον τιμωρίας.

^b Savil. ad marg. αὐτοῦ τὴν καρτερίαν.

^c Ητίς, ἀλλ'... ἐκφεύξονται, desiderantur in Morel. Iantum.

^d Ητίς, πόθεν δὲ... προφήτας, quae manifestam interpolatiōnem sapiunt, non habet Savil., nec forte etiam cæteri. Edīt.

^e Duo mss αὐτά, Morel. et Savil. οὐτῶν.

oportet, non ea certe providentia dicenda est, sicut nec illa admonitio Heli. Cum vero crimen narrasset, tum poenam ingenti cum iracundia induxit. *Juravi, enim, inquit, domui Heli, si peccatum istud domui Heli expiabitur, sive thymiamate sive sacrificiis usque in æternum (1. Reg. 3. 14).* Vidistine ingentem indignationem, poenamque omni spe veniae carentem? Prorsus, inquit, illum perire oportet, nec ipsum modo et ejus filios, sed cum ipso domum universam, nullumque medicamentum erit, quod vulnus istud curare possit: licet seni illi præter filiorum neglectum nihil quod criminis daret habuerit Deus. Erat enim in cæteris omnibus admirandus, ejusque philosophiam omnem non ex aliis modo, sed ex iis quoque quæ in calamitate contigerunt, videre est. Primum enim cum hæc omnia audisset, seque ad supremam poenam pervenisse consiperet, non graviter, non indignanter tulit, non id dixit quod plurimi dixissent: Num ego aliorum voluntatis dominus sum? Peccatorum meorum poenas luere debo: filii ætatem habent, ipsique soli supplicium merentur. Horum nihil dixit vel cogitavit; sed ut servus bene affectus, cui id unum cordi erat, ut a domino omnia facile patienterque ferret, quantumlibet illa acerba essent, sic ille verba philosophiæ plena protulit. *Dominus, enim, inquit, est; quod gratum est in conspectu suo faciet (1. Reg. 3. 18).* Non solum autem hinc, sed aliunde quoque ejus virtus reprehendi potest. Nam cum bello premerentur Judæi, accedensque quidam belli clades annuntiasset, utque turpiter et misere ejus filii in prælio cecidissent, hæc quiete audivit; at ubi ille præter cædem hujusmodi arcum ab hostibus captam fuisse adjecisset, tunc mœrore obtenebratus senex cecidit de sella retro juxta januam, et contritum est dorsum ejus: senex enim erat, et gravis et honorabilis, et ipse judicavit Israel viginti annis. Quod si sacerdotem senem, honorabilem, qui sine querela Hebræorum gentem viginti annis reverat, qui iis temporibus vixit, que non tantam vitæ diligentiam requirebant, nihil horum excusare potuit; sed is quia filiorum curam non sat diligenter habuerat, misere et infelieiter periit, ac negligentiæ illius crimen instar fluctus ingentis illa omnia transeendit, et recte facta omnia obruit: quæ nos ultio excipiet, qui his temporibus vivimus, in quibus major philosophia requiritur, et tamen illi virtute inferiores sumus; ac non modo filiis non prospicimus, sed etiam alios id facere nitentes insidiis appetimus et oppugnamus, ac barbaris immaniores erga natos nostros sumus? Illorum quippe feritas usque ad servitutem tantum, et vastitatem ac captivitatem patriæ, corporeaque mala sævit; vos autem ipsam animam in servitutem redigitis, eamque velut captivum alligatam, ita malignis ferisque dæmonibus eorumque affectibus traditis. Cum enim neque ipsi quidpiam spirituale monetis, neque alios id cupientes facere permittitis, nihil prosector aliud agitis. Nec mihi dicat aliquis, multos, qui plus quam Heli filios neglexerant, nihil simile passos esse. Multi enim sæpe ob hujusmodi culpam etiam iis graviora passi sunt. Nam unde præ-

maturæ mortes? unde gravissimi et frequentes morbi et nobis et liberis nostris inferuntur? unde damna, unde calamitates, unde nocimenta, unde mala innumeræ? nonne quod improbos filios emendare negligamus? Quod hæc autem non conjectura sit, sensis illius casus satis ostendit. Ego vero sapientis cujusdam ex nostris hac de re dictum referam: de filiis enim disserens, ita loquitur: *Nelateris in filiis impiis; nisi fuerit in illis Dei timor, ne confidas illorum vitæ (Eccli. 16. 1-3).* Ingemisces enim præmaturo luctu, et derepente illorum consumptionem scies. Plurimi igitur, ut dixi, multa ejusmodi passi sunt. Si autem aliqui effugerint, at non in finem effugient¹, sed in capitibus sui malum; acerbiores enim, cum excesserint e vita, poenas luent. Cur autem, inquies, non hic omnes puniuntur? Quia Deus diem statuit, qua judicaturus est orbem universum: hæc autem dies nondum adest. Ad hæc vero si ita fieret, jam absumptum et abreptum esset omne genus humanum. Sed ut nec hoc contingat, nec plurimi segniores siant ex tarditate judicii, quosdam Deus peccatis obnoxios hic pœnis afficiens, horum exemplo reliquos docet, quoniam sit suppliciorum ratio ac mensura, ut ediscant, se, et si in hac vita poenas non luant, post excessum tamen longe graviores subituros esse. Neque enim quod prophetam nunc non mittat Deus, nec poenas denuntiet ut Heli tempore, ideo desides esse debemus: non enim prophetarum hoc tempus est; imo vero eos nunc quoque mittit. [Unde id nobis liquet? *Habent*², inquit, *Moysem et prophetas*] (*Luc. 16. 29*). Ea quippe quæ illius temporis viris dicta sunt, nobis quoque dicta sunt, nec modo Heli, sed omnibus simul eadem peccantibus per illum perque illius calamitatem loquitur Deus. Nec enim personas accipit, nec qui minora peccantem cum domo tota funditus evertit, graviora aggressos dimittet inultos.

4. *Leges educandorum liberorum Deo datæ.* — Non enim dicere fas est, eum non multam hujus rei rationem habere, summam quippe, educandorum liberorum sollicitudinem inducit: siquidem tantam naturæ concupiscentiam ideo indidit, ut quasi necessitatem quamdam inevitabilem curæ filiorum habendæ parentibus constitueret: leges item postmodum intulit de cura filiorum gerenda nos alloquens: et cum dies festos statueret, ut causas filiis suis indicarent imperavit. Nam cum de Paschate loqueretur, adjecit: *Et annuntiabis filio tuo in die illa dicens: Ideo fecit Deus mihi hæc, cum exirem de Ægypto.* In lege quoque idipsum facit: nam de primogenitis loquutus rursus adjecit: *Si autem interrogaverit te filius tuus, dicens: Quid hoc est? dices ad eum, Quia in manu valida eduxit nos Dominus de Ægypto ex jugo servitutis. Cum vero obduraretur Pharaon nec dimitteret nos, occidit omne primogenitum in terra Ægypti a primogenitis hominum usque ad primogenita jumentorum.* Idcirco ego

¹ Hæc verba, at non in finem effugient, in Morel. tantum desiderantur.

² Hæc, unde id nobis liquet? *Habent*, inquit, *Moysem et prophetas*, ab omnibus absunt, excepto Morel.: quæ aperta est interpolatio; quare uncinis seclusimus.

inimico Domina omne masculinum adaperiens vulvam (*Exo. 13.8. 14. 15*) : omnia ut eos ad Dei cognitionem adducant præcipiens. Sed et ipsis quoque filiis plurima circa eos, qui se generunt, imperat, bene affectos honorans, ingratos suppicio afficiens : hac item ratione cariores illos parentibus facit. Nam si quis eujuspiam nos constitueret dominos, honore isto summam nobis necessitatem imponeret ne illum negligremus : etenim si nihil aliud, illud certe nos exorare posset, quod illius omnia nostris in manibus essent, nec nobis creditum ut prederemus umquam adduci possemus. Cum autem postea etiam irascatur, magisque quam ipsi contumellis læsi, indignetur, gravesque pœnas addat, hinc quoque multo magis ad officium pertrahat. Quod ipsum Deus præstít. Ad hæc vero tertium naturæ vinculum adjunxit, sin mavis, primum : ac ne illius de educandis liberis monita patres aspernarentur, naturæ addidit necessitatem. Ne autem illa filiorum injuriis imbecillior effecta rumperetur, et suam et parentum ultionem firmiter constituit, hoc modo et illos summa accuratione subditos reddens, et horum erga filios amorem excitans. Neque hoc tantum ; sed alio quoque et quarto modo summa nos illis diligentia conjunxit : non tantum enim filios erga parentes ingratos pœnis afficit, bonos autem amplexatur; verum ipsis quoque parentibus id ipsum facit, liberorum neglectum graviter ulciscens, eorum vero curam et sollicitudinem honore et laudibus afficiens. Nainque senem illum tametsi alias illustrem ex hujusmodi tantum negligentia punivit, patriarcham vero non minus ex hac, quam ex aliis curis, honoravit. Cum enim multa magna dona illa, quæ se illi datum pollicebatur, enarraret, et causam adjiceret, hanc addidit : *Noveram enim, inquit, quod constituet Abraham filios suis, et domui sue post eum, et custodient vias Domini Dei, ut faciant justitiam et iudicium* (*Gen. 18. 19*). Hæc autem a me non ideo commemorantur, ut discamus Deum non æquo animo laturum esse si illi negligantur, qui tante ipsi curæ sunt. Neque enim idem ipse potest tanta pro illorum salute operari, atque si illi negligantur nihil curare. Non itaque negliget, sed indignabitur, sed vehementer irascetur, ut ex rebus ipsis demonstratum est. Quapropter beatus Paulus jugiter admonet dicens : *Patres, educate filios vestros in disciplina et correptione Domini* (*Ephes. 6. 4*). Si enim nos jubemur vigilare pro animibus eorum tamquam rationem redditari, multo magis pater, qui genuit, qui edeavit, qui cum illo domi semper manet. Quemadmodum enim in suis delictis non potest ad excusationem et veniam confugere, ita nec in iis, quæ filii deliquerint. Idque rursus beatus Paulus declarat (*I. Tim. 3. 4*). Cum enim ille lege sanciret cujusmodi esse deberent ii qui aliorum principatum adeant, cum aliis omnibus, quæ illis necessario inesse debebant, filiorum quoque curam exigit, quasi nulla jam reliqua spes veniae sit, si illi perversi fuerint : et jure quidem.

Ex proposito probi et improbi efficiuntur. — Nam si ex natura vitia hominibus inessent, merito quidpiam

ad excusationem confugeret : quoniam autem ex proposito et improbi et probi efficiuntur, quam tandem ille excusationem poterit obtendere, qui quem omnium maxime diligit, perverti atque improbum scripsit? An quod noluerit eum probum reddere? At nemo, qui pater sit, hæc dixerit, cum natura instet ad hoc officium illum usque excitans. Sed forte non potuit? Neque hoc dici potest : nam quod eum tenetum acceperit, et quod primus et solus in sua potestate et sibi commissum habuerit, semperque domi versantem, facile ac nullo negotio ipsum moderari potuit. Itaque nulla alia de causa perversi evadunt liberi, nisi quod patres circa præsentis vitæ commoda insaniant. Cum enim ad illa solum respiciant, nihilque illis præferendum censeant, et suam pariter et liberorum animam negligere coguntur. Hos ego patres, quod nemo tamen me ira commotum dicere existimet, filiorum occisoribus sceleratores esse dixerim. Illi enim corpus ab anima separant, isti et animam et corpus gehennæ ignis tradunt. Illam porro mortem naturali lege subire necesse est, hanc vero effugere licebat, nisi ipsam patrum negligentia intulisset. Ad hæc mortem corporis adveniens resurrectio cito delere poterit, animæ vero interitum nihil solabitur : neque enim salus illam exceptura est, verum immortales ille pœnas necessario luet. Itaque non iuria patres hujusmodi filiorum occisoribus deteriores esse dixerimus. Non ita crudele facinus est, gladium acuere et armare dexteram, inque ipsum filii guttur immergere, ut animam perimere atque corrumpere : neque enim huic facinori par quidpiam est.

S. Varii salutis gradus. — Quid igitur? an is qui civitatem incolit, qui domum habet et uxorem, salvus esse non poterit? Sane non uetus salutis modus est, verum multi ac vari. Quod quidem Christus indefinite dicit, multas scilicet esse apud Patrem mansiones pronuntians; Paulus vero cum distinctione quadam ita scribit : *Alia claritas solis, alia claritas lunæ, et alia claritas stellarum : stella enim a stella differt in claritate* (*1. Cor. 15. 41*). Quod autem dicit hujusmodi est : alii quidem fulgebunt ut sol, alii ut luna, alii ut stellæ. Sed non hic stetit differentia, sed in his ipsis magnam ostendit esse varietatem, tantamque quantam in tanto stellarum numero contingere par est. *Stella enim, inquit, a stella differt in claritate.* Perpende igitur a solis magnitudine ad ultimam stellarum decurrentis, in quot dignitatum gradus descendas oporteat. Quomodo non absurdum id fuerit, quod si in regiam filium adducas, nihil non agas et patiaris, ipsumque ad idem faciendum inducas, ut nempe regi a latere possit esse, nec ea de causa quidpiam subterfugias, non sumptus, non pericula, non mortem ipsam; cum autem celestis militia nobis consideranda et expetenda proponatur, nihil doleas si extremum sortiatur locum, sitque omnium novissimus? Verum, si tibi videtur, et hoc ipsum inspiciamus, num is, qui in medio rerum versatur, possit illam sortem adipisci. Beatus quidem Paulus breuem de hoc sententiam tulit, eosque qui habent uxores, non aliter salvos esse posse declaravit, quam

διὰ πάντων εἰς θεογνωσίαν κελεύοντας ἀγειν αὐτούς. Καὶ αὐτοῖς δὲ τοῖς παιδίοις πολλά περὶ τῶν γεγενηκότων αὐτοὺς διατάπεται, τοὺς μὲν εὐνοϊκῶς διακειμένους τειμῶν, κολάζων δὲ τοὺς ἀγνώμονας, καὶ ταύτη πάλιν αὐτοὺς ποθεινοτέρους τοῖς φυτευσαμένοις ποιῶν. "Οταν γάρ τινος ποιήσῃ τις ἡμᾶς χυρίους, μεγίστην ἡμῖν ἀνάγκην τῆς ὑπὲρ αὐτοῦ προνοίας ἐπιτίθησι τὴν τιμὴν καὶ γάρ εἰ μηδὲν ἔτερον. τοῦτο γοῦν ἡμᾶς δυσωπῆσαι ἴχανδν, τὸ πάντα τὰ ἔκεινου ἐν ταῖς ἡμετέραις κείσθαι χερσὶ, καὶ οὐκ ἀν ἀνασχοίμεθα προδοῦναι ταχέως τὸν οὔτως ἐμπιστευθέντα ἡμῖν. Όταν δὲ μετὰ τοῦτο καὶ συνοργίζηται καὶ ἀγανακτῇ πλέον τῶν ὑβρισμένων αὐτῶν, καὶ χαλεπὸς γίνηται τίμωρδς, καὶ ταύτη πολὺ πλέον ἐφέλκεται· διπέρ οὖν ἐποίησε καὶ ὁ Θεός. Πρὸς τούτοις καὶ τὸν ἀπὸ τῆς φύσεως τρίτον ἐπήγαγε δεσμὸν, εἰ δὲ βούλει, πρῶτον. Καὶ ίνα μὲν τῶν προσταγμάτων αὐτοῦ μὴ καταφρονῶσιν οἱ πατέρες, κελευθμενοὶ τρέφειν τοὺς παῖδας, τὴν ἀπὸ τῆς φύσεως ἐπέθηκεν ἀνάγκην. "Ινα δὲ μή ποτε ταῖς τῶν πατῶν ὑβρεσιν ἀσθενεστέρα γενομένη αὐτῇ διαρρήγνυται, τὴν τε παρ' αὐτοῦ καὶ τὴν παρ' αὐτῶν τῶν γεννησαμένων ἐπετείχισε τίμωρίαν, καὶ τούτους μετὰ ἀκριβείας ὑποτάσσων πολλῆς, κάκείνων ταύτη διεγείρων τὸν πόθον. Οὐ ταύτη δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἔτερω τετάρτῳ τρόπῳ σφοδρῶς ἡμᾶς καὶ μετὰ ἀκριβείας αὐτοῖς συνέδησεν. Οὐ γάρ τοὺς παῖδας μόνον κακοὺς μὲν δυτας περὶ τοὺς γεγενηκότας κολάζει, γινομένους δὲ ἀγαθοὺς ἀποδέχεται, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν πατέρων τὸ αὐτὸ δὴ τοῦτο ποιεῖ, κολάζων μὲν πικρῶς τοὺς ἀμελοῦντας αὐτῶν, τιμῶν δὲ καὶ ἐπαινῶν τοὺς ἐπιμελοῦμένους. Καὶ γάρ τὸν πρεσβύτην τοῦτον, καίτοι τᾶλλα δυτα λαμπρὸν, ἀπὸ ταύτης τῆς δλιγωρίας ἐτιμωρήσατο μόνης, καὶ τὸν πατριάρχην δὲ τῶν ἄλλων οὐχ ἡτον ἀπὸ ταύτης ἐτίμησε τῆς προνοίας λέγων γάρ τὰς πολλὰς καὶ μεγάλας δωρεὰς ἔκείνας, ἃς ὑπέσχετο δώσειν αὐτῷ, καὶ τὴν αἰτίαν τιθεὶς, ταύτην ἐτίθει. "Ἄδειν γάρ, φησὶν, διεσυντάξει Ἀβραὰμ τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, καὶ τῷ οίκῳ αὐτοῦ μετ' αὐτὸν, καὶ φυλάξουσι τὰς δύσυντας Κυρίου τοῦ Θεοῦ, ποιεῖν δικαιοσύνην καὶ κρίσιν. Ταῦτα δέ μοι εἴρηται νῦν, ίνα μάθωμεν ὅτι οὐκ οἶσει πράως ὁ Θεός ἀμελουμένων τῶν οὕτω περισπουδάστων αὐτῷ. Οὐδὲ γάρ ἐστι τοῦ αὐτοῦ τοσαῦτα μὲν ὑπὲρ τῆς τούτων πραγματεύεσθαι σωτηρίας, καταφρονουμένων δὲ αὐτῶν τούτων παρορᾶν. Οὐ τοίνυν περιόψεται, ἀλλὰ καὶ ἀγανακτίσει, καὶ ὄργιεῖται σφοδρῶς, καθάπερ ἀποδέδειχται διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ μακάριος Παῦλος παραινεῖ συνεχῶς λέγων· Οἱ πατέρες, ἐκτρέψετε τὰ τέκνα ἐρ πατείᾳ καὶ τουθεστὰ Κυρίου. Εἰ γάρ ἡμεῖς ἀγρυπνεῖν ὑπὲρ τῶν φυχῶν αὐτῶν κελευθμενα ως λόγον ἀποδώσοντες, πολλῷ μᾶλλον ὁ πατήρ ὁ γεννησάμενος, ὁ θρεψάμενος, ὁ συνοικοῦντα ἔχων διαπαντός. "Ωσπερ [83] γάρ ἐπὶ τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων οὐκ ἔχει καταφυγεῖν εἰς ἀπολογίαν καὶ συγγνώμην, οὕτως οὐδὲ ὑπὲρ τῶν τοῖς παισίν ἀμαρτανομένων. Καὶ τοῦτο πάλιν ὁ μακάριος Παῦλος κατέστησε φανερόν. Νομοθετῶν γάρ ὁποίους τινάς εἴναι χρήτους ἐπὶ τὴν τῶν ἄλλων ἐρχομένους ἀρχήν, μετὰ τῶν ἄλλων ἀπάντων τῶν ἀναγκαίων αὐτοῖς ὀφειλόντων προσείναι, καὶ τὴν τῶν πατῶν ἐπιμέλειαν ἀπαιτεῖ, ως οὐκ οὖσης ἡμῖν συγγνώμης διαστραφέντων ἔκεινων· καὶ μάλιστα εἰκότως. Εἰ μὲν γάρ ἐκ φύσεως ἡ κακία τοῖς ἀνθρώποις προσῆγε, εἰκότως δὲ τις πρὸς ἀπολογίαν κατέφυγεν· ἐπειδὴ δὲ ἐκ προαιρέσεως καὶ φαῦλοι γινόμεθα

^a Sic duo mss., melius quam Saril. et Mor. qui habent τῶν δυτῶν περισπ. Μοx illeūm ὑπὲρ τὴν... σωτηρίαν. Iudeūm τούτων πάλιν παρορᾶν.

^b Sic omnes præter Morel. qui habet ἀπέργυεν.

καὶ σπουδαῖοι, τίνα δὲ λόγον ἔχοι εὑπρέσουπτον εἰπεῖν δὲ τὸν μάλιστα πάντων ποθούμενον διαστραφῆναι καὶ γενέσθαι πονηρὸν ἀφιεῖς; "Οτι οὐκ ἔδούτε τοῦτο πατήρ· ἡ γάρ φύσις ἐφέστηκε πρὸς τοῦτο αὐτὸν διεγείρουσα συνεχῶς. Ἀλλ' οὐκ ἔδούτε τοῦτο· Ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο· καὶ γάρ τὸ ἀπαλὸν δυτα ἔτι λαβεῖν, καὶ τὸ πρῶτον, καὶ μόνον τὴν ἔξουσίαν ἐγχειρισθῆναι τὴν ἔκεινου, καὶ τὸ διεπαντός ἔχειν ἔνδον, φρόνιαν αὐτῷ καὶ σφόδρα εἴκολον ποιεῖ τὴν προστασίαν. "Ωστε οὐδαμόθεν εἰ τὴν διαστροφὴν γίνεσθαι τῶν πατῶν. ἀλλ' ἐκ τῆς περὶ τὰ βιωτικὰ μανίας· τὸ γάρ πρὸς ἐκεῖνα μόνον ἀποβλέπειν, καὶ μηδὲν τούτων ἐθέλειν προτιμᾶν, καὶ τῶν πατῶν μετά τῆς αὐτῶν φυχῆς ἀναγκάζονται ἀμελεῖν. Τούτους ἐγὼ τοὺς πατέρας (καὶ μή τις θυμοῦ τὸ λεγόμενον εἶγαι νομίζετο) καὶ αὐτῶν τῶν παιδεκτῶν χειρούς είναι φαίην διν. Ἐκεῖνοι μὲν γάρ τὸ σῶμα τῆς φυχῆς διιστῶσιν, οὗτοι δὲ ταύτην μετ' ἔκεινου φέροντες εἰς τὴν τῆς γεέννης ἐμβάλλουσι πυράν· κάκεινον μὲν ἀνάγκη τὸν θάνατον καὶ παρὰ τῆς φύσεως δέξασθαι πάντως. τούτον δὲ ἐνην καὶ διαφυγεῖν, εἰ μή ἡ τῶν πατέρων αὐτὸν ἐπήγαγε φρόνιμία. Πρὸς τούτοις, τὴν μὲν τοῦ σώματος τελευτὴν ἀνάστασις ἐπελθοῦσα ταχέως ἀφανίσαι δυνήσται· τὴν δὲ τῆς φυχῆς ἀπώλειαν οὐδὲν ἔτι παραμυθίσται· οὐ γάρ σωτηρία αὐτὴν διαδέχεται λοιπὸν, ἀλλ' ὀθόνατα ἀνάγκη κολάζεσθαι. "Ωστε οὐκ ἀπεικότως τῶν παιδοκτόνων τοὺς τοιούτους πατέρας χειρούς διν εἶναι. Οὐδὲ γάρ ἐστιν οὐτιοδεινὸν ἀκονῆσαι ἔιφος, καὶ δεξιὰν δικλίσαι, καὶ εἰς αὐτὸν τοῦ παιδὸς βαπτίσαι τὸν λαιμὸν, ὡς τὸ φυγῆν ἀπολέσαι καὶ διαφθείραι· ταύτης γάρ ἡμῖν ἰσον οὐδέν. ε'. Τί οὖν; πόλιν οἰκοῦντα, καὶ οἰκίαν καὶ γυναῖκα ἔχοντας οὐκ ἔνι σωθῆναι, φησί; Μάλιστα μὲν οὐχ εἰς σωτηρίας τρόπος, ἀλλὰ πολλοὶ καὶ διάφοροι. Καὶ τοῦτο λέγει μὲν ἀορίστως ὁ Χριστὸς, πολλὰς είναι μονάς ἀποφαινόμενος παρὰ τῷ Πατρὶ λέγει δὲ μετὰ διορίσμον τίνος ὁ Παῦλος, οὗτοι γράφων· "Ἄλιη δόξα ἡλίου, καὶ διλῆ δόξα ἀστέρων· ἀστήρ γάρ δόξα ἀστέρων· διαφέρει ἐτ δόξη. "Ο δὲ λέγει, τοιούτον ἐστιν· Οἱ μὲν ὡς ἡλίος λάμψουσιν, οἱ δὲ ὡς σελήνη, οἱ δὲ ὡς ἀστέρες. Καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἐστη τῆς διαφορᾶς, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τούτοις πολλὴν δείκνυσιν εἶναι τὴν διαλλαγὴν^a, καὶ τοσαῦτην, διηγεῖται τὸν ἀριθμῷ τοσούτῳ συμβαίνειν εἰκός. Ἀστήρ γάρ, φησὶν, ἀστέρος διαφέρει ἐτ δόξη. "Ἐννόησεν τοίνυν ἀπὸ τοῦ ἡλιακοῦ μεγέθους πρὸς τὸν ἐσχατὸν πάντων ἀστέρα διδεύων, πόσους[84] ἀξιωμάτων βαθμοὺς καταβαίνεινείχε. Πῶς οὖν οὐκ ἀτοκον, εἰ μὲν εἰς βασιλεια· τὸν οὐδὲν ἥγει, ἀπαντα ποιεῖν τε καὶ πάσχειν, κάκεινον ἀναπτεῖθων δρομούς, ἀντεῖται τὸν ἔγγυς ποιῆσαι τοῦ βασιλέως, καὶ μηδὲν ὅλως ὑπολογίζεσθαι, μή δαπάνην, μή κινδυνόν, μή θάνατον αὐτὸν περὶ δὲ τῆς ἐν τοῖς οὐρανοῖς τρατεῖς προκειμένης ἡμῖν τῆς σκέψεως, μή ἀλγεῖν, εἰ τὸν ἐσχατὸν λάβει^b τόπον, καὶ πάντων ὑστατος γένοιτο; Πλὴν ἀλλ', εἰ δοκεῖ, καὶ αὐτὸν τοῦτο ίδωμεν, εἰ δυνατὸν τὸν ἐν μέσῳ στρεφόμενον ταύτην γοῦν τὴν λῆξιν λαβεῖν. "Ο μὲν γάρ μακάριος Παῦλος ἀπεφήνατο ἐν βραχεῖ περὶ τούτου, καὶ τοὺς τὰς γυναῖκας ἔχοντας οὐκ ἔφησεν ἀλλως^c δύνασθαι σώζεσθαι; πλὴν εἰ μή οὕτως αὐτὰς ἔχοιεν ως οὐκ ἔχοντες, καὶ τῷ κόσμῳ μή παραχρῶντο. "Ημεῖς δὲ αὐτὸν, εἰ βούλει, καὶ τῷ λόγῳ ἐπέλθωμεν. "Ἐχεις οὖν εἰπεῖν, ὅτι η σοῦ συμβουλεύοντος

^a Duo tunc. οὐδαμόθεν ἐτέρωθεν. Ultima vox non habetur in editis.

^b Alii πολλὴν δίδωσιν εἶναι τὴν διαλλαγήν.

^c Sic unus recte, aliquis illa legit Abibrosius; alii sicut Basilius.

^d Πυρ τις. λάγοι.

^e Idem οὐκ ἔφηκεν ἀλλως.

τήρουσεν ὁ γίνεται, τῇ δὲ ἔχυτοῦ συνειδέτη ποτε, ὅτι τὸν δημόνα, καὶν εὐθράκῃ, προσκρούειν εἴνι Θεῷ^a; Τί δὲ, ὅτι τὸν μνησικάκοντα σωθῆναι οὐκ ἔνι; Ὁδοί γὰρ, φησί, μνησικάκων εἰς θύρατον. Ἀλλ' ὅτι τὸν κακήγορον οὕτως τίτιμωτεν ὁ Θεὸς, ὡς καὶ τῆς ἀναγνώσεως ἀπεῖρξαι τὸν θεῖαν λόγιαν; Τί δὲ, ὅτι τὸν ἀλαζόνα καὶ θύρετήν ἐξέβαλε τῶν οὐρανῶν, καὶ τῷ τῆς γεέννης παρέδωκε πυρί; τί δὲ, ὅτι τὸν ἀκολάστοις ἐνορῶντα ὄφθαλμοῖς ὡς ἀπηρτισμένον, οὕτως ἐκέλεσε μοιχόν; Ἀλλὰ τὸ πρόχειρον τοῦτο πᾶσιν ἀμάρτημα, τὸ κρίνειν τοὺς πλησίους, καὶ χαλεπωτέραν ἐπισπάσαι^b τὴν κόλασιν, παρῆνεστάς ποτε φυγεῖν, καὶ τοὺς τοῦ Χριστοῦ περὶ τούτους κειμένους νόμους ἀνέγνως αὔτῷ; τῇ οὐδὲ οἶδας ὅτι ποτὲ ταῦτά ἔστι; Πῶς οὖν αὐτὰ δυνήσεται κατορθοῦν ὁ οἰδες. Ὡν οὐδὲ τοὺς νόμους οἶδεν ὁ μέλλων αὔτὸν διδάξειν πατέρα; Καὶ εἴθε τοῦτο μόνον ἦν τὸ δεινόν, ἂλλα μηδὲν τῶν χρησίμων συμβουλεύειν αὐτοῖς, καὶ οὐκ ἂν τοσοῦτον ἦν· νυνὶ δὲ αὐτοὺς καὶ πρὸς τὰναντία ωθεῖτε. Οὐδὲ γὰρ ἄλλο τι τῶν πατέρων ἔστιν ἀκοῦσαι διαλεγομένων πρὸς τοὺς παῖδας, ὅταν αὐτοὺς παρακαλῶτιν ὑπὲρ τῆς τῶν λόγων σπουδῆς, ἀλλ' ἣ ταυτὶ τὰ δῆματα^c. Ὁ δεῖνα, φησί, ταπεινὸς καὶ ἐκ ταπεινῶν τὴν ἀπὸ τῶν λόγων κτησάμενος δύναμιν, ἥρξε μεγίστας ἀρχὰς, πλοῦτον ἐκτήσατο πολὺν, γυναικαὶ ἐλαβεν εὗπορον, οἰκίαν φυκοδόμησε λαμπρὸν, φοιτερός ἔστιν ἄπαντας καὶ ἐπιδινέεις. Πάλιν ἔτερος, ὁ δεῖνα, φησί, τὴν Ἰταλῶν γλώσσαν ἐκπλιθεύεις, ἐν τοῖς βασιλείοις ἔστι λαμπρός, καὶ πάντα ἀγει καὶ φέρει τὰ ἔνδον. Καὶ ἔτερος ἔτερον δείχνειν πίλιν, πίντες δὲ τοὺς ἐπὶ γῆς εὔδοκίμους· τῶν δὲ ἐν τοῖς οὐρανοῖς οὐδὲ ἄπαντας μέμνηται. ἀλλὰ καὶ μνησθῆται ἔτερος ἐπιχειρήσῃ, ὡς πάντα ἀνατρέπων ἐλαύνεται.

C. "Οτανοῦν ἐξ ἀρχῆς αὐτοῖς ταῦτα ἐπάδητε, οὐδὲν ἔτερον ἀλλ' ἣ τὴν ὑπόθεσιν αὐτοὺς πάντων διδάσκετε τῶν κακῶν, δύο τοὺς τυραννικωτάτους ἐντιθέντες ἔρωτας, τὸν τῶν χρημάτων λέγω, καὶ τὸν τούτου παρανομέτρον, τὸν τὴν δόξης τῆς κενῆς καὶ ματαίας. Τούτων δὲ ἔκαστος^d καὶ καθ' ἐσυτὸν μὲν πάντα ἀνατρέψαι ἰκανός· ὅταν δὲ καὶ δροῦ συνελθόντες εἰς τὴν [35] τοῦ νέου ψυχὴν ἀπαλήν οὐταν ἐμπέσωτε, καθάπερ τινὲς χείμαρροι συναφθέντες, ἀπαντα διαφθείρουσι τὰ καλλὰ, τοσαύτας ἀκάνθας, τοσαύτην ἀμμον, τοσοῦτον ἐπισυνάγοντες τὸν φορυτὸν, ὡς ἀκαρπὸν τε καὶ ἀγονον τῶν ἀγαθῶν πάντων ἐκείνων ἐργάσασθαι τὴν ψυχὴν. Καὶ μαρτυρήσειν ἄν ήμεν ὑπὲρ τούτων καὶ οἱ τῶν ἔξινθεν λόγοι· τούτων γὰρ τῶν παθῶν θάτερον, οὐχὶ συνημμένον, ἀλλὰ καὶ καθ' ἔχυτο, ὁ μὲν ἀκρόπολιν, ὁ δὲ κεφαλήν προειπε τῶν κακῶν. Εἰ δὲ κεχωρισμένον ἀκρόπολίς ἔστι· καὶ κεφαλή, διατὰ τὸ χαλεπότερον πολλῷ προτιάδη καὶ δυνατώτερον, τὴν διεξομανίαν λέγω, καὶ μετ' ἐκείνου φερόμενον ἐμπέσῃ καὶ βιζωθῇ καὶ προκαταλάβῃ τὴν τοῦ νέου ψυχὴν, τίς λοιπὸν ταύτην ἀναμοχλεῦσαι τὴν νόσον δυνήσεται, καὶ μάλιστα ὅταν καὶ οἱ πατέρες μὴ μόνον ὅπως διασταλεύειν, ἀλλ' ὅπως καὶ πάγια γένηται τὰ πονηρὰ ταῦτα φυτά, καὶ ποιῶσι πάντα καὶ λέγωσι; Τίς οὖν οὕτως ἀνότος, ὡς μὴ ἀπογνῶναι τῆς σωτηρίας τοῦ τὰ τοιαῦτα πατέσιομένου παιδός; Ἀγαπητὸν γὰρ τῶν ἐναντίων^e

^a Idem προσκρούειν ἀνάγκη Θεῷ. Infra κακήγορον, sic unus, et ita legit Ambrosius. Alii κακήγορον.

ἀπολαύσανταν ψυχὴν εἰς διαρρυγεῖν πονηρίαν· ὅταν δὲ πανταχοῦ γρήματα τὰ ἔπαυλα ἦν, καὶ διδρες ἐναγεῖς εἰς ζῆλον προκείμενοι, ποτὰ σωτηρίας ἐλπίς; Τοὺς γὰρ χρημάτων ἔρωνταις καὶ βασιάνους καὶ κακοθεῖταις καὶ πολυόρχους καὶ ἐπιόρχους καὶ θρασεῖς καὶ λοιδόρους καὶ κλέπτας καὶ ἀναισχύντους καὶ ιταμοὺς καὶ ὀγκώμονας καὶ πάντα ἀνάγκη εἶναι τὰ κακά. Καὶ μάρτυς τούτων διξιόπιστος ὁ μακάριος Παῦλος, φίλαν τὸν ἐν τῷ βίῳ κακῶν τὴν φιλαργυρίαν εἰπών· καὶ πρὸ τούτου δὲ ὁ Χριστὸς αὐτὸν τοῦτο ἐδήλωσεν, ἀποφαινόμενος μὴ εἶναι δυνατὸν τῷ Θεῷ δουλεύειν τὸν ἐκείνῳ τῷ πάθει δουλεύοντα. "Οταν οὖν ἐξ ἀρχῆς ὁ νέος ἐπὶ ταύτην ἀγγειται τὴν δουλείαν, πότε δυνήσεται γενέσθαι ἐλεύθερος, πότε ἀνασχεῖν τοῦ κλυδωνίου, πάντων ὀθούντων, πάντων καταδυόντων, καὶ εἰς πολλὴν τοῦ καταβαπτίζεσθαις καθιστώντων ἀνάγκην αὐτὸν; Εἰ γὰρ μηδενὸς ἐνοχλοῦντος, εἰ πολλῶν δρεγόντων χεῖρα ἀναστῆναι δυνηθείη καὶ διαβλέψαις καὶ τὴν ἀλμην ἀπονίψασθαι τῆς κακίας, οὐκ ἀγαπητόν; εἰ γὰρ πολλῷ τῷ χρόνῳ ταῖς θείαις ὥδαῖς ἐπιδόμενος, Ισχύσει τὰ προσπεσόντα^f ἀπελάσαι νοσήματα, οὐκ ἐπαινεῖν αὐτὴν δεῖ καὶ στεφανοῦν μυριάκις; Δεινὸν γὰρ συνήθεια, δεινὴν κρατῆσαι καὶ ἐλεῖν ψυχὴν, καὶ μάλιστα ὅταν αὐτῇ μὲν ἡδονὴν ἔχῃ συμπράττουσαν, ἐκείνη δὲ πρὸς τὴν ἐπειγόμενα καὶ μεθορμίσασθαι σπεύδουμεν, πολλοὺς παρέχῃ τοὺς πόνους ἡμῖν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Θεὸς τῶν Ἐβραίων τοὺς παῖδας, ἐπειδὴ ἐδει τὴν παλαιὸν τῶν κακῶν ἀποθέσθαι συνήθειαν, τὴν ἐν Αἰγύπτῳ λέγω, λαβὼν καταμόνας αὐτοὺς ἐπὶ τῆς ἐρημίας, καὶ τῶν διαφθειρόντων ἀποστῆσαις ὡς παρθενάτω, καθάπερ ἐπὶ μοναστηρίου τινὸς, τῆς ἐρημίας^g, διέπλαντεν αὐτῶν τὰς ψυχὰς, πάσαν δὲ δὲδον ιατρεῖας κινῶν. καὶ τραχυτέρων καὶ προσηνεστέρων, καὶ οὐδὲν δὲλως παραλιμπάνων τῶν δρειλόντων εἰς τὴν θεραπείαν κατατκενατθῆναι τὴν ἐκείνων. Καὶ οὐδὲ οὕτως διέφυγον τὴν κακίαν, ἀλλὰ μεταξὺ τοῦ μάννα κρόμμυα καὶ σκόρδα καὶ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ πάντας ἐξήτουν κακά. Τοσοῦτόν ἐστι συνήθεια κακόν. Είτα Ιευδαῖοι μὲν τοσαύτης [36] ἀπολαύοντες ἐπιμελεῖας τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ δημαργῶν ἔχοντες οὕτως δριστον καὶ γενναῖον, καὶ φόβον καὶ ἀπειλή καὶ εὐεργεστὴ καὶ κολάσει καὶ παντὶ τρόπῳ παιδαγωγούμενοι, καὶ τοσαύτας ὄρῶντες θαύματα, οὐκ ἐγένοντο βελτίους· σὺ δὲ τὸν οὐδὲν τὴν σὸν νέον ὄντα ἐν Αἰγύπτῳ μέση. μᾶλλον δὲ ἐν μέσῃ τῇ παρατάξει τοῦ διαβόλου στρεφόμενον, οὐδενός τι χρήσιμον συμβουλεύοντος ἀκούοντα, πάντας ἐπὶ τάναντία αὐτὸν ἀγοντας ὄρῶντα, καὶ πάντων μᾶλλον τοὺς γεννησαμένους καὶ θρεφαμένους, οἵτις δυνήσεσθαι διαδῦναι τὰς τοῦ διαβόλου παγιδας; Ηθεν; ἀφ' ὧν σὺ παραινεῖς; Ἀλλ' ἐπὶ τάναντία παρακαλεῖς, φιλοσοφίας μὲν οὐτε δύναρ μεμνήσθαι συγχωρῶν, δύνω δὲ καὶ κάτω τὸν παρόντα βίον καὶ τὰ τούτου στρέφων, μειῶντας κλυδωνίζεσθαι παρατκενάζεις. Ἀλλ' οἶκοθεν, καὶ παρ' ἐσυτοῦ; Μάλιστα μὲν οὐκ ἰκανὸς ἐσυτῷ ὁ νέος πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς κατόρθωσιν· εἰ δὲ ἄρα τι καὶ πέχοι γενναῖον, ταῖς τῶν λόγων ἐπομβρίαις τῶν παρὰ σοῦ πρὸς τὴν τῆς ἀρετῆς κατόρθωσιν· εἰ δὲ τὰς ἔστιν προτετεσόντα. Ήσπερ γὰρ σῶμα ὑψεινῶν μὲν οὐκ ἀπολαύον σιτίων, τοῖς δὲ νοσώδεστιν ἐντρεφόμενον, οὐκ ἐνι πρόδρόβιον γροῦν ἀρκέσαι χρόνον, οὕτως οὐδὲν ψυχὴν, τοιαῦτα

^a Correxitus e Savilio. Legebatur ἐναντίον. Edidit.

^b Duo mss. ἐπισπάσασθαι. Alii ἐπισπάσθαι.

^c Duo mss. ἔκαστος, Morel. et Savil. ἔκάτερος. Infra duo mss. ἀπαλήν τε οὐσαν. Paulo post hanc verba, τοσαύτας ἀκάνθας, desunt in Morel. et Savil., sed habentur in duobus mss. et ab interprete lecta sunt. Ibid. unus codex ἐπεισάγοντες. Paulo post unus et Savil. in marg. ἔκαστα, alii ἔκειναν ἔχον-

^d Unus codex et Savil. in marg. τὰ προσγενόμενα. Savil. in textu et Morel. τὰ προτετεσόντα. Alius codex τὰ γενόμενα.

^e Tὰς ἔστιν in Morel. solo deest.

si eas ita haberent tamquam non habentes, et mundo non abuterentur. Nos autem, si placet, hoc disquiramus. Potesne dicere, vel te momente audivisse filium, vel a seipso didicisse, eum qui jurat, etiamsi cum ratione juret, Deum tamen offendere? An item eum, qui injuriarum recordatur, salvum esse non posse? nam *Viae*, inquit, *recordantium injurias, ad mortem* (*Prov. 12. 28*). An, quod maledicium ita dehonesta-
verit Deus, ut eum a divina Scripturæ lectione arce-
ret? an, quod arrogantem et contumeliosum de cælis
exturbaverit, et gehennæ ignis tradiderit? an, quod
eum qui impudicis respicit oculis, quasi vere adulterum
puniat? An frequens illud et omnibus facile pec-
catum, proximos nempe judicare et sic gravius sibi
supplicium attrahere, ut fugeret monuisti, et leges a
Christo hac de re positas ipsi legisti? an tu ipse, ne
si existant quidem, nosti? Quonam ergo modo poterit
ea filius persicere, quorum nec pater ipse, qui illum
erudire debuerat, leges novit? Atque utinam hoc
solum damni adasset, quod nihil utile patres consili-
darent, non tantum utique malum esset: nunc autem
eos ad contraria prorsus impellitis. Neque enim aliud
patres audias cum filiis tractare, cum eos ad studia
literarum hortantur, nisi verba hujusmodi: Ille, in-
quit, humiliis, humiliique loco natus, eloquentiam
adeptus, summos magistratus obtinuit, divitias acqui-
sivit ingentes, uxorem duxit opulentam, splendidas
construxit aedes, omnibus terrori est, et gloria fulget.
Alius rursum: Ille, inquit, Latina lingua eruditus,
in regia clarissimus est, cunctaque intus administrat.
Et alius alium rursus ostendit, cunctique eos qui in
terra insignes sunt memorant, cælestium autem nulla
usquam mentio; imo si quis illa commemorare aggrediatur,
ut qui cuncta pervertat, ejicitur.

6. Cum igitur a principio haec illis occinatis, nihil
aliud eos quam omnium malorum materiam docetis,
duos violentissimos amores insinuantes, pecuniarum
dico, et qui longe iniquior est, vanæ inanisque gloriæ.
Horum vero alteruter per se solus cuncta pervertere
potest: cum autem ambo in teneram juvenis animam
confluunt, quasi quidam torrentes conjuncti bona
omnia corrumpunt, tantam vim spinarum¹ et are-
næ, tantam colluviem contrahentes, ut animam illam
sterilem, infruituosam, bonisque omnibus vacuam
efficiant. Horum testes esse possunt exteri quoque
scriptores: quorum unus alterum affectum, non cum
alio junctum, sed per se solum, arcem, alias vero,
caput malorum appellat. Quod si separatum arx est
et caput, cum alias longe gravior et potentior acces-
serit, insana nempe gloriæ cupidio, et cum illo violen-
ter irruerit, radicesque posuerit, atque juvenis ani-
mam occupaverit, quis demum ejusmodi morbum
amovere possit, cum maxime patres ipsi, non ut
evellantr, sed ut firmiora sint haec mala germina,
nihil non agant et dicant? Quis igitur adeo stultus
est, ut non desperet de salute pueri ad hunc modum
instituti? Optandum est animam contrariis rebus im-

¹ Hæc verba, *tantam vim spinarum*, desunt in Morel. et Savil., sed habentur in duobus MSS.

butam a malitia se subducere: quando autem uniuersum
illiciunt pecuniarum præmia, et scelerati viri ad
imitandum proponuntur, quænam salutis spes super-
est? Nam eos, qui pecuniarum amore tenentur, et
invidos, et improbos et multum jurantes, et perjurios,
contumeliosos item, fures, inverecundos, impudentes,
ingratos, denique omni nequitia plenos esse necesse
est. Horum testis fide dignus est beatus Paulus (*1. Tim. 6. 10*), qui radicem omnium malorum esse avari-
tiam dixit: et ante ipsum Christus id ipsum declara-
verat (*Math. 6. 24*), asseverans non esse possibile
Deo servire eum, qui illi morbo serviret. Cum igitur
initio juvenis ad hanc statim adducatur servitatem,
quando liber evadere poterit, quando fluctum susti-
nere, omnibus pellentibus, omnibus immersentibus,
et in extremæ submersionis necessitatem ipsum con-
stituentibus? Nam si, nullo perurbante, si multis
manum porrigentibus, emergere possit ac respicere,
vitiorumque salsuginem abluere, annon opitabile illud?
si, inquam, longo tempore divinis excantatus carmi-
nibus, incidentes morbos possit abficere, nonne
laudandus, nonne nullies coronandus est? Dura
quippe est consuetudo, dura et ad vincendam
capiendamque animam comparata, cum praesertim
haec voluptatem adjutricem habeat, illa vero virtus,
ad quam festinamus, quam attingere studemus, mul-
tos nobis parat labores. Idecirco Deus, Hebreis, quos
operebat vitiorum veterem consuetudinem depo-
nere, quæ nempe in Ægypto didicerant, seorsim ab-
ductis in solitudinem, et a corruptoribus procul se-
gregatis, in deserto ceu in quodam monasterio¹
eorum instituebat animos, viam omnem medicinas
tentans, tum asperiorem, tum dulciores, nihilque
retro reliquens eorum, quæ ad valetudinem profutura
essent. Neque sic tamen a nequitia desciverunt, sed
cum manu cepas, allia, cæteraque omnia Ægypti
mala requirebant. Tantum malum est consuetudo!
Deinde Judei tanta Dei cura fruentes, tam egregio et
generoso magistro usi, et timore et minis, et beneficio
et suppicio ad omnem modum instituti, tot conspe-
ctis prodigiis, non ad meliorem se frugem receperunt:
tu vero filium tuum adolescentem in media Ægypto,
imo in mediis diaboli castris versantem, nullumque,
qui quod utile sit consilium det, audientem, em-
nesque se ad contraria docentes videntem, imprimis-
que parentes et eductores suos, putas posse diaboli
laqueos effugere? Unde, quæso? num ex hortamentis
tuis? Atqui tu ad contraria evocas, ne per somnium
quidem eum philosophice meminisse concedens; sed
dum hanc vitam ejusque commoda ultra citroque
versas, in decumanos illum maioresque fluctus col-
licis. Num ex semelipso? Profecto juvenis non sibi
ipsi satis est ad virtutem exercendam: sed etiamsi
quid ex seipso strenuum parat, antequam id gerui-
net, assiduo verborum tuorum imbre sufficitur.
Quemadmodum enim corpus, quod salutaribus cibis
non fruitur, sed insalubribus alitur, ne parvo quidem

¹ Verba, *in deserto*, in Morel. solo desunt.

tempore subsistere valet, sic nec anima his instituta et imbuta, strenuum quid aut magnum cogitare poterit, sed necesse est eam et languidam et mollem, nequitia ceu quadam peste assidue detentam, sic dum in gehennam et in perniciem dejici.

7. Parentes *sæpe contrariam evangelicæ disciplinam filiis tradunt.* — Sin tu dicas, non ita se rem habere posseque in medio rerum versantem virtutem exercere omnem, neque ludens sed serio ita loquaris, ne te, quæse, pigeat hanc novam nos atque inauditam docere disciplinam: neque enim velim temere tantum mihi negotii assumere, neque tot bonis frustra carere. Verum id edisoere nullatenus possum; id enim non permittitis vos: atque huic sententiae et verbis et gestis repugnatis, et contraria docetis: siquidem ac si dedita opera filios perdere studentis, sic illa omnia præcipitis eis, quæ qui exsequuntur salutem consequi non possunt. Rem altius considera. *Væ, inquit, ridentibus* (*Luc. 6. 24. et seqq.*); vos autem ipsis multas præbelis ridendi occasiones: *Væ divitibus;* vos vero ut pecuniosi sint cuncta molimini: *Væ cum benedixerint vobis omnes homines;* vos autem pro populari aura facultates sæpe omnes effunditis. Rursum is, qui fratri contumeliam infert, reus est gehennæ, vosque tamen et imbecillos et timidos esse putatis eos, qui tacite illatos sibi ab aliis contumelias ferunt. Jubet Christus pugnas et lites contempnere; vos autem illos in his semper malis versari curatis. Oculum ille, si noceat, eruere sæpe jubet; at vos eos maxime *nobis conciliatis amicos*, qui possint pecunias præbere, etiamsi extremam nequitiam doceant. Uxorem repudiare non permittit, præterquam in sola adulterii causa; at vos dum pecunias acquirere liceat, hoc præceptum despicere docetis. Jusjurandum vetat omne; vos si quem id servare videritis, etiam ridetis. *Qui amat, inquit, animam suam, perdet eam* (*Joan. 12. 25*); vos ad hunc amorem illos semper inducitis. *Si non remiseritis, inquit, hominibus peccata,* neque *nobis remittet Pater noster cælestis* (*Matt. 6. 14*); vos illis exprobratis, cum eos, qui se læserint, nesci solunt; utque id mature præstare possint illos institutis. Gloriæ cupidos omnia frustra agere docuit Christus, sive illi jejunaverint, sive oraverint, sive miseri fuerint; at vos ut illam assequanter nihil non agitis. Ecquid opus omnia persequi, cum supra memorata innumeras gehennas inferre possint; nec modo omnia simul, sed seorsum singula? At vos omnia simul congesta, et intolerabile peccatorum onus imponentes, sic in fluvium igneum immittitis. Quando salutem nancisci poterunt tantam ferentes ignis escam? Neque id solummodo grave est, quod Christi præceptis contraria doceatis, sed quod præclaris appellationibus vita obtegatis, hippodromis ac theatris jugiter interesse urbanitatem vocantes, divitias libertatem, gloriæ amorem magnanimitatem, arrogantium illudicam, prodigalitatem humanitatem, injustitiam fortitudinem. Deinde, quasi hæc fallacia non sufficiat, virtutem quoque contrariis nominibus vocatis, temeritatem appellantes rusticitatem, modestiam timi-

ditatem, justitiam imbecillitatem, contemptum fastus servilem animum, injuriarum tolerantiam infirmitatem: ac si metuatis ne, si ab aliis veram horam appellationem audierint filii vestri, perniciem hujusmodi fugiant. Neque enim parum consert ad vitiorum aversionem, si nudæ et propriæ eorum appellationes proferantur; sed tantum id habet roboris ad peccantium animos feriendos, ut plerique sæpe turpissimis insignes vitiis, se ita vocari non libenter ferant, sed adeo sæviant et indignentur, ac si acerbissima patarentur. Si quis adulteratam mulierem, et stupratum puerum ex turpissimo actu vocaverit, irreconciliabilis efficitur inimicus, utpote qui magna afficerit injuria. Neque hos tantum, sed etiam avarum, ebriosum, arrogantem, demumque omnes gravissima operatos videoas, non tam de ipso opere, vulgique opinione angi et dolere, quam de facinorum nominibus Multos porro novi hoc emendatos modo, qui opprobriis moderatores evaserunt. At vos hoc solarium atque remedium sustulisti: quodque gravius est, non verbis solum, sed exemplo quoque et opere haec illis monitadatis, dum ædes splendidas construitis, agros emitis pinguisimos, reliquosque magnificos apparatus additis, prorsusque veluti quadam nebula animos eorum obtenebratis. Unde igitur mihi persuaderi poterit posse illos salutem consequi, cum ad ea evocari videam, quæ qui faciunt prorsus perituros esse Christus declaravit? cum videam vos animam eorum, quasi minoris pretii aliquid negligere, illa autem quæ vere superflua sunt, quasi necessaria et præcipta curare? Namque ut servus, ut equus, ut vestimentum pulcherrium filio sit, omnia facitis; ut autem ipse probus sit, ne cogitare quidem vultis: ac cum ad lignum, ad lapideum hoc studium¹ extendatis, animam ne minima quidem sollicitudinis parte dignam judicatis. Sed ut statua quedam in ædibus admiranda erigatur, tectum sit aureum, laborem omnem suscipitis: omnium statuarum pretiosissima anima et aurea efficiatur, nullam curam gerere vultis.

8. In nefarium Sodomiticum scelus invenitur, quod tunc maxime obtinebat. — Sed nondum malorum colophonem dixi, nec calamitatis caput detexi; quod sæpe dicere aggressus erubui, sæpe præ pudore destiti. Eo quid illud est? audendum enim jam et dicendum est. Magnæ quippe ignorantie id esset, si quid mali resecare cupientes, ne mutire quidem super illo auderemus, ac si silentium ægritudinem ultra sanctorum esset. Ne taceamus igitur, etiamsi millies erubescendum sit. Neque enim medijus cum abstergenda putredo fuerit, ferrum arripere dubitabit, et ad ipsum vulneris fundum digitos immittere. Nec nos igitur de hisce verba facere recusabimus, quantumcumque molestior sit putredo. Quod ergo tandem istud malum est? Amor quidam novus ac nequissimus in nostrum sæculum irrupit: morbus irruit gravissimus et incurabilis, pestis omnium pestium tetrica. Novum et intolerandum scelus excogitatum est. Non enim scriptæ modo,

¹ Verba, hoc studium, la Morel. solo desunt.

παιδευομένην, γενναῖον τι καὶ μέγα ἐννοήσαι ποτε, ἀλλ' ἀνάγκη τὴν τοιαύτην ἀσθενοῦσαν καὶ μαλακιζομένην, καθάπερ τινὶ φθόη τῇ κακίᾳ συνεχομένην διηγεῖται, οὐτως ὑστερον εἰς τὴν γέενναν καταστρέψαι, καὶ τὴν ἀπώλειαν τὴν ἔχει.

ζ'. Εἰ δὲ μὴ φῆς ταῦτα οὕτως ἔχειν, ἀλλὰ δυνατὸν εἶναι καὶ ἐν μέσῳ στρεφόμενον πάντα κατορθοῦντα * τῆς ἀρετῆς, καὶ μὴ παιζῶν, ἀλλὰ σπουδάζων ἀληθῶς ταῦτα λέγεις, μὴ κατοκνήσῃς ἡμᾶς διδάξαι τὸ καινὸν τοῦτο καὶ παράδοξον μάθημα· οὐδὲ γάρ βούλομαι πράγματα εἰκῇ τοσαῦτα ἔχειν, οὐδὲ τοσούτοις διπέχεσθαι μάτην. Ἀλλὰ γάρ οὐ δύναμαι τοῦτο μαθεῖν· οὐ γάρ ἔστε ὑμεῖς, καὶ δι' ὧν λέγετε καὶ δι' ὧν ποιεῖτε διντιφθεγγόμενοι ταῦτη τῇ ψήφῳ, καὶ τάνατοις παιδεύοντες. Ὡςπέρ γάρ ἔξεπίτηδες ἀπολέσθαι σπουδάζοντες τοὺς υἱούς, οὕτως ἀπαντα κελεύετε ποιεῖν, ἀ τοὺς ποιοῦντας σωθῆναι οὐκ ἔνι. "Ορα δὲ ἀνωθεν. Οὐαὶ, φησὶ, τοῖς γε. Ιωσιῃ. ὑμεῖς δὲ πολλάς αὐτοῖς παρέχετε γέλωτος ἀφορμάς. Οὐαὶ τοῖς πλουτοῦσιν. ὑμεῖς δὲ ὅπως χρηματίσαιντο, πάντα πράττετε. Οὐαὶ, ὅταν καλῶς εἴπωσιν ὑμᾶς πάντες οἱ ἀνθρώποι. ὑμεῖς δὲ καὶ οὐσίας ὀλοκλήρους ὑπὲρ τῆς τῶν δῆμων εὐφημίας ἐκενώσατε πολλάκις. Πάλιν δὲ ὁ τὸν ἀδελφὸν ὑβρίζων ὑπεύθυνός ἐστι τῇ γεέννῃ. ὑμεῖς δὲ καὶ ἀδρανεῖς εἰναι νομίζετε καὶ δειλοὺς τοὺς σιγῇ τὰς παρὰ τῶν ἔτερων φέροντας ὑβρεῖς. Μάχτης κελεύει καὶ δίκης καταφρονεῖν δὲ Χριστός. ὑμεῖς δὲ αὐτοὺς ἐν τούτοις στρέφετε τοῖς κακοῖς διαπαντός. Τὸν διφθαλυδὸν πολλάκις ἔξορύζετεν ἐκέλευσεν, ὅταν βλάπτῃ. ὑμεῖς δὲ τούτους μάλιστα ποιεῖτε φῦλους, διοικεῖτε ἀν δύνανται ε χρήματα δοῦναι, καὶ τὴν ἐσχάτην παιδεύσασι κακίαν. Ἐκβαλεῖν γυναῖκα οὐκ ἀφῆκε, πλὴν ἐπ' αἰτίᾳ μόνῃ πορνείας. ὑμεῖς δὲ, ὅταν ἔξῃ χρήματα λαβεῖν, καὶ ταῦτης καταφρονεῖν κελεύετε τῆς ἐντολῆς. Τὸν [87] δρόκον ἀπείρησε παντελῶς. ὑμεῖς δὲ, ἀν ἔδητε φυλαττόμενον, καὶ γελάτε. Ὁ φιλῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. φησὶν, ἀπολέσει αὐτήν. ὑμεῖς δὲ αὐτοὺς πάντοθεν εἰς ταῦτην ἐμβάλλετε τὴν φιλίαν. Ἐὰρ μὴ ἀρῆτε, φησὶ, τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὑμῖν δ Πατήρ ὑμῶν ἀφῆσει δ οὐράνιος. ὑμεῖς δὲ καὶ δυειδίζετε, ὅταν τοὺς ἱδικηκότας μὴ θέλωσιν ἀμύνεσθαι⁴, καὶ εἰς τὴν δύναμιν αὐτοὺς ταῦτην ταχέως ἐπείγεσθε ἀγαγεῖν. Τοὺς δόξης ἐρῶντας πάντα σίκῃ ποιεῖν ἀπεφήνατο δ Χριστός, καὶ νηστεύωσι, καὶ ἐλύχωνται, καὶ ἐλεῶσιν. ὑμεῖς δὲ, ὅπως ταῦτης ἐπιτ χοιεν, ἀπαντα πραγματεύσθε. Καὶ τί δεῖ πάντα ἐπιέναι; Ὅταν γάρ καὶ τὰ εἰρημένα μυρίας ικανὰ παρασκευάσαι γεέννας ή, οὐχὶ πάντα δμοῦ συνελθόντα μόνον, ἀλλὰ καὶ καθ' ἔαυτὸν τούτων ἔκαστον. ὑμεῖς δὲ πάντα δμοῦ συμφορήσαντες, καὶ τὸ ἀφόρητον τῶν ἀμαρτημάτων ἐπιθέντες φορτίον, οὕτως εἰς τὸν πυρὸν πέμπετε ποταμόν. Πότε σωθῆνα: δυνήσονται, τοσαῦτην κομίζοντες τῷ πυρὶ τὴν τροφήν; Καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἐστὶ τὸ δεινόν, ὅτι τάνατοις τοῖς τοῦ Χριστοῦ παραινεῖτε προστάγματιν, ἀλλ' ὅτι καὶ προσηγορίαις εὐφήμοις περιστέλλετε τὴν κακίαν, τὸ μὲν ἵπποδρόμοις καὶ θεάτροις προσκείσθαι⁵ διαπαντός ἀστειότητα καλοῦντες, τὸ δὲ πλουτεῖν ἐλευθερίαν, τὸ δὲ δόξης ἐρῆν μεγαλούχιαν, τὴν δὲ ἀπόντιαν παρδησίαν, καὶ τὴν μὲν ἀσωτίαν φιλανθρωπίαν, τὴν δὲ ἀδικίαν ἀνδρείαν. Είτα, ὥσπερ οὐκ ἀρκούσῃς ταῦτης

τῆς ἀπάτης, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐναντίοις καλεῖται ὄνδρισταιν, ἀγροικίαν μὲν τὴν σωφροσύνην, δειλίαν δὲ τὴν ἀπισχεταιν, ἀνανδρίαν δὲ τὴν δικαιοτύνην ὄνομάζοντες, καὶ τὸ μὲν ἀτυφον δουλοπρεπὲς, τὴν δὲ ἀνεξικακίαν ἀσένειαν· καθάπερ δεδοικθεῖς μὴ παρ' ἔτερων τὴν ἀληθῆ τούτων προσηγορίαν ἀκούσαντες φύγωσι τὴν λύμην οἱ παιδεῖς. Οὐδὲ γάρ μικρὸν εἰς τὴν τῶν κακῶν ἀποροπτὸν τὸ γυμνάς αὐτὰς καὶ κυρίας τῶν κακῶν προφέρεσθαι τὰς ὄνομασίας⁶. ἀλλὰ τοσαῦτην ἔχει τὴν ἴσχὺν πρὸς τὸ πλῆξαι τοὺς ἀμαρτάνοντας, ὡς πολλοὺς ποιλάκις ἐπὶ τοῖς αἰσχιστοῖς δύταις περιφανεῖς μὴ φέρειν πράως καλουμένους τοῦτο, ὅπερ εἰσὶν, ἀλλ' ἀγριαίνειν καὶ ἐκθηριοῦσθαι. ὡς τὰ δεινότατα πάσχοντας. Τὴν γοῦν ἡταιρηκυῖαν γυναικα, καὶ τὸν πεπορνευμένον παιδία ἀν καλέσῃ τις ἀπὸ τῆς αἰσχιστῆς πράξεως ταῦτας, ἀκατάλλακτος γέγονεν ἔχθρος, ἀτετάμενος τὰ μέγιστα ἡδικηκάς. Καὶ οὐ τοῦτος μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν πλεονέκτην, καὶ τὸν μέθυτον⁷, καὶ τὸν ἀλαζόνα, καὶ πάντας ἀπλῶς τοὺς τὰ δεινότερα ἐργασαμένους οἵδιοι τις άν οὐχ οὕτως ἐπὶ τῷ πράττειν αὐτὰς καὶ τῇ παρὰ τῶν πολλῶν δδηγονούμενους καὶ ἀλγοῦντας, ὡς ἐπὶ τοῖς τῶν οἰκείων ἔργων δνόμασι. Πολλοὺς δὲ καὶ σώφρονισθέντας οίδικα τούτῳ τῷ τρόπῳ, καὶ γενομένους τοῖς δνείδεσιν ἐπιεικεστέρους. Ἀλλ' ὑμεῖς καὶ ταῦτην ἀνηρήκατε τὴν παραμυθίαν· καὶ τὸ δῆ χαλεπώτερον, ὅτι οὐ διὰ τῶν βρημάτων μόνον, ἀλλὰ καὶ διὰ τῶν πραγμάτων ταῦτην αὐτοῖς ποιεῖσθε τὴν παραίνεσιν, οἰκίας οἰκοδομούντες λαμπράς, ἀγροὺς ὥνομενοι πολυτελεῖς. τὴν διλῆτην περιβάλλοντας φαντασίαν, καὶ διὰ πάντων πυκνῷ τινὶ νέφει συσκιάζοντες αὐτῶν τὴν ψυχήν. Πόθεν οὖν δυνήσομαι [88] πεισθῆναι, ὅτι σωθῆναι οίδικα τούτους, Ὅταν ίδω πρὸς ταῦτα παρακαλουμένους, ἀ τοὺς ποιοῦντας δ Χριστός ἀπεφήνατο πάντας ἀπολέσθαι; Ὅταν θεάσωμαι τῆς μὲν ψυχῆς αὐτῶν, ὥσπερ τινὸς παρέργου, καταφρονοῦντας ὑμᾶς, τῶν δὲ δυτιῶν πέριττων, ὡς ἀναγκαίων καὶ προηγουμένων φροντίζοντας; "Οτις μὲν γάρ οἰκέτης ἔσται, καὶ δπως ἵππος, καὶ δπως ιμάτιον τῷ παιδὶ κάλλιστον, πάντα ποιεῖτε· δπως δὲ αὐτὸς γένοιτο καλδε, οὐδὲ ἐννοήσαι ποτε ἀνέχεσθε⁸; ἀλλὰ καὶ ξύλων καὶ λίθων⁹ μέχρι τούτου προάγοντες τὴν σπουδὴν, τὴν ψυχὴν οὐδὲ τοῦ πολλοστοῦ τῆς ἐπιμελεῖας ταύτης ἀξιούτε μέρους· ἀλλ' ίνα μὲν δγαλμα ἐπὶ τῆς οἰκίας ἔστεκη θαυμαστὸν, καὶ ἡ στέγη γένηται χρυσή, πάντα ὑπομένετε· τὸ δὲ πάντων τιμιώτερον δγαλμα ἡ ψυχὴ δπως γένηται χρυσή, οὐδὲ φροντίζειν ἐθέλετε.

η'. Ἀλλ' οὐπω τῶν καλοφῶνα τῶν κακῶν εἰπον, οὐδὲ τὸ κεφάλαιον ἔξεκάλυψα τῆς συμφορᾶς, πολλάκις μὲν ἐλθὼν εἰπεῖν καὶ ἐρυθρίατας, πολλάκις δὲ καὶ αἰσχυνθεῖς. Τί ποτ' οὖν ἐστι τοῦτο; τολμητέον γάρ ήδη καὶ λεκτέον αὐτό. Καὶ γάρ ἀνανδρίας ἀν εἴη πολλῆς, μέλλοντάς τις κακὸν ἔξαρσεν¹⁰, μηδὲ φωνὴν ἀφίεναι τολμᾶν ὑπὲρ αὐτοῦ, ὡς τῆς σιγῆς αὐτομάτως λασομένης τὴν νόσον. Οὐ τούτων σιγῆσομεν, καὶ μυριάκις αἰσχύνεσθαι μέλλωμεν καὶ ἐρυθρεῖν. Οὐδὲ γάρ ιατρὸς μέλλων σηπεδόνα καθαίρειν, παρατήσεται μεταχειρίσασθαι σίδηρον, καὶ καθεῖναι δακτύλους εἰς αὐτὸν τοῦ τραύματος τὸν πυθμένα· οὐκοῦν οὐδὲ ήμεῖς τὸν ὑπὲρ τούτων λόγον παραιτησμεθα, ὃς ω καὶ χαλεπωτέρα ἡ σηπεδών. Τί ποτ' οὖν ἐστι τὸ κακόν; "Ἐρως καὶ νόσος τις καὶ παράνομος εἰς τὸν ἡμέτερον εἰσεκάματε βίον· νόσημα ἐπέπεσε χαλεπὸν καὶ ἀνίατον· λοιμὸς κατέσκηψε πάντων λοιμῶν χαλεπώτερος· καὶ τις παρανομία ἐπενοήθη καὶ ἀφόρητος· οὐ γάρ οἱ θεοὶ

⁸ Morel. et Savil. δνομασίας. MSS. προσηγορίας.

⁹ Duo mss. δύνανται. Savil. et Morel. δύνανται. ίδειμ ποχ δεινότατα.

¹⁰ Savil. et Morel. ἀνέχεσθε. Duo mss. ἀνάσγοισθε. Mox in Morel. solo deest τὴν σπουδὴν. Paulo post Morel. ἔστηκος, Savil. ἔστηκη, duo mss. ἔστηκει.

¹¹ Sic e Savilio certeimus. Scripserat Montf. ξύλον καὶ λιμόν. Erit.

* Sic omnes præter Morel. qui habet ταῦτα κατορθ. ¹² Morel. solus οὐδὲ τοσούτων, Savil. et alii οὐδὲ τοσούτοις. Infra unus codex ἀπολέσαται, alii ἀπολέσθαι.

¹³ Duo mss. δύνανται. Savil. et Morel. δύνανται. Infra iidem mss. ἐπ' αἰτίας μόνης. Savil. et Morel. ἐπ' αἰτίᾳ μόνη.

¹⁴ Duo manuscripsi ἀμύνασθαι. Infra Morel. νηστεύσωσι, alii omnes νηστεύσωσι.

¹⁵ Duo mss. καθ' ἔστα. Mox unius ποχ. συμφορέσαντες, et mox iudei ἐπιτιθέντες.

μάνων, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ τῆς φύσεως ἀνατρέποντες νόμοι. Μεταρθρὸν εἰς ἀστέλγείας λόγον περιγρεῖται λοιπόν· καὶ καθάπερ ἐν ταῖς δόδυναις τὸ τυραννικότερον πάθος τοῦ προτέρου τὴν αἰσθησιν ἔχρυψεν ἐπελθόν, σύτῳ καὶ τῇ τῆς ὕδρεως ταύτης ὑπερβολὴ οὐκέτι ἀφέρετον ποιεῖ φαίνεσθαι τὸ ἀγόρητον. τὴν περὶ τὴν γυναικαν ἀστέλγειαν. Ἀγαπητὸν γάρ εἶναι δοκεῖ τὸ δυνηθῆναι τὰ δίκτυα ταῦτα διαφυγεῖν, καὶ κινδυνεύει λοιπὸν περιττὸν εἶναι τὸ τῶν γυναικῶν γένος, τῶν νέων ἀντ' ἐκείνων πάντα τὰ ἐκείνων πληρούματαν. Καὶ οὐ τοῦτο πιο δεινόν, ἀλλ' ὅτι καὶ μετὰ πολλῆς τολμᾶται τῆς ἀδείας μέσος τοσοῦτον, καὶ νόμος γέγονεν τῇ περανομίᾳ. Οὐδὲτες δέσποικεν, οὐδὲ τρέμει λοιπόν· οὐδὲις αἰσχύνεται, οὐδὲ ἔρυθροι· ἀλλὰ καὶ ἐγκαλλιωπίζεται τῷ γέλωτι τούτῳ, καὶ μαίνεσθαι δοκοῦσαν οἱ σωφρονοῦντες, καὶ περαπάνειν οἱ νουθετοῦντες· καὶ μὲν ἀσθενετεροις τύχωσιν ὅντες, συνεκδηπησαν ταῖς πληγαῖς· ἀν δὲ δυνατώτεροι, χλευάζονται, γελῶνται, μυρίοις πλέυνονται σκύρματιν. Οὐδὲν ὄφελος δικαστρίων, οὐδὲ νόμων, οὐδὲ παιδικῶν, οὐ πατέρων, οὐκ ἀκολούθων, οὐ διδασκάλων· τοὺς μὲν γάρ ισχυσαν διαφθείρει χρήματα, οἱ δὲ διπλαῖς αὐτοῖς μισθίδες γένοιτο μόνον δρῶται· τῶν δὲ ἐπιεικεστέρων, καὶ φροντιζόντων [89] τῆς τῶν ἐμπιστευθέντων αὐτοῖς σωτηρίας, οἱ μὲν κλέπτονται βαρύτεροι καὶ ἀπατῶνται, οἱ δὲ καὶ δεδοίκασι τῶν ἀκολάστων τὴν δύναμιν. Τρίτον γάρ ἐν τις ὑποπτευθεῖς ἐπὶ τυραννίδες διατελείη, τὴν μητρῶν ἐκείνων ἀπάγειν πειραθεῖς, τὰς ἐκείνων διατύγοις χειρός, ποτε· οὕτω καθάπερ ἐπ' ἐρημίας πολιτῶν, ἐν μέσαις ταῖς πόλεσιν ἀρρένες ἐν ἄρσεσιν τὴν ἀσχημοτύγην κατεργάζονται. Εἰ δέ τινες ταύτας διέφυγον τὰς παγὰς, τὴν γοῦν πονηρὴν τῶν τὰ τοιαῦτα ὑδρεύομένων δυσκόλων διαφεύξονται δέξαν· πρῶτον μὲν, ὅτι ὀλίγοις σφύρεται εἰσὶ, καὶ ταύτῃ βαρύτεροι τῶν πονηρῶν κρύπτοις τοῦτο τλήθει· δεύτερον, ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ μητροὶ καὶ ἐναγγεῖς ἐκείνοις δαίμονες, οὐκ ἔχοντες ἐτέρως χιμύνασθαι· τοὺς ὑπεριδόντας αὐτῶν, ταύτῃ σπουδάζουσιν ἀδικεῖν. Ἐπειδὴ γάρ οὐκ ισχυσαν καιρίαν δοῦναι πληγὴν, οὐδὲ αὐτῆς καθικέσθαι τῆς ψυχῆς, τὸν γοῦν ἔξωθεν αὐτοῖς περικείμενον τρῶσαι κόσμον ἐπιχειροῦσι, καὶ τὴν εὔκλειαν ἀπασαν ἀνελεῖν. "Οὐθεν καὶ πολλῶν θαυμαζόντων θήκουσα, πᾶς οὐδέπω καὶ τῆμερον ὅμιλος ἔτερος κατηγόρησε, πῶς οὐδὲπω τὰ τῶν Σοδόμων ἐπαθεν ἡμῖν τῇ πόλεις. τοσούτῳ χαλεπωτέρας ἀξίζει κολάσεως οὖσα, ὅσου μηδὲ τοῖς ἐκείνων ἐτωρόντοις κακοῖς· Ἀλλὰ καίτοι τῆς χώρας ἐκείνης ἐν δισχιλίοις λοιπὸν ἔτεσι, φωνῆς λαμπρότερον διέτα τῆς ὄψεως πρὸς ἀπασαν βιώσης τὴν οἰκουμένην μηδὲ τοιοῦτον τολμᾷν, οὐ μόνον οὐκ ὀκνηρότεροι περὶ τὴν ἀμαρτίαν ἐγένοντο ταύτην, ἀλλὰ καὶ ίταμώτεροι, καθάπερ φιλονεικοῦντες τῷ Θεῷ, καὶ διὰ τῶν Ἑργῶν διῆσαν σπουδάζοντες, ὅτι τοσούτῳ τοῖς κακοῖς ἐπιθήσονται τούτοις, ὅσιψπερ ἀν αὐτοῖς μετέρνως ἀπειλῆ. Πῶς οὖν οὐδὲν γέγονε τοιοῦτον, ἀλλὰ τὰ μὲν Σοδόμων ἀμαρτήματα τολμᾶται, τὰ δὲ Σοδόμων οὐ γίνεται πάθη; "Οτι πῦρ αὐτοὺς ἔτερον χαλεπιώτερον μένει, καὶ κόλασις οὐχ ἔγνωται

τέλοις. Καὶ γὰρ τῶν ὑπὸ τοῦ κατακλυσμοῦ διαφερόντων πολλῷ μιαρώτερα τολμητάντων ἔκείνων δι', τῶν μεταταῦτα λέγω, οὐδὲντος ἐξ ἔκείνου γέγονεν δύναρος τοιοῦτος. Κάνταῦθα δὲ πάλιν τὴν τοιούτην γενήματος, ὅτε οὕτε δικαστήριον, οὔδὲ ἀρχόντων ἐπέκειτο φόβος, οὐ νόμος παρῆν ἀπειλῶν, οὐ προφῆτῶν χορὸς βούλησιών, οὐ προσδοκία γεέννης, οὐ βασιλείας ἐλπίς, οὐκ ἄλλη φιλοσοφία, οὐ τὰ θαύματα τὰ καὶ λίθους ἀναστῆσαι δυνάμενα, πῶς οὗτοι μὲν οἱ μηδενὸς τούτων ἀπολαύσαντες ὑπὲρ ὧν ἡμαρτον τοσαύτην ἔδωκαν δίκην, οἱ δὲ πάντων τούτων μετεσχηκότες, καὶ μεταξὺ τρούπους ζῶντες φέρουσι καὶ θεῖαν δικαστηρίων καὶ ἀνθρωπίνων, οὐδὲποτε καὶ τίμεσον τὰ αὐτὰ ἔπαθον ἔκείνοις, γαλεπωτέρας ὅντες ὅξιοι κοιλάτεως; Ἄρ' οὐχὶ καὶ παῦδι δῆλόν εστιν, ὅτι σφιδροτέρᾳ τρούπαις δίκη; Εἰ γὰρ τούτοις ὁργιζόμεθα οὕτως καὶ ἀγνακτοῦμεν, διὸ Θεός ὁ πάντων μάλιστα τοῦ τοῦν ἀνθρώπων γένους κτηδόμενος, καὶ τὴν κακίαν σφέδηρα ἀποστρεψίμενος καὶ μισῶν, πῶς ἀνάσχοιτο ταῦτα τολμᾶσθαι ἀτιμωρητί; Οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστιν ἀλλ' ἐποίει πάντως; αὐτοῖς τὴν χεῖρα τὴν κραταῖαν, καὶ τὴν πληγὴν τὴν ἀφόρητον, καὶ [S0] τῶν βασινιστηρίων τὴν ὄδύνην ἔκείγων, οὕτως οὖσαν χαλεπήν, ὡς τὰ ἐν Σοδόμοις πάθη πρὸς ταῦτα παραθαλλόμενα παίγνια εἶναι νομίζεσθαι. Τίνας γὰρ οὐ παρήλασαν οὕτωι βαρβάρους, ποίων θηρίων γένος διὰ τῆς ἀναισχύντου μίξεως ταύτης; Ἔστιν ἐν ταῖς τοῦν ἀλλόγων οἰστροῖς πολὺς, καὶ ἐπιθυμίᾳ ἀφόρητος, μανίας οὐδὲν διαφέρουσα· ἀλλ' οὐλιώς τοῦτον οὐκ οἶδε τὴν ἔρωτα, ἀλλ' ἔστηκεν εἴσω τῷ τῆς φύσεως ὅρῳ καὶ μυριάκις καγκάλη, τοὺς τῆς φύσεως οὐκ ἀνατρέπει γέρμους. Οἱ δὲ λογικοὶ δῆθιν, καὶ θείας ἀπολαύσαντες διδασκαλίας, καὶ τὸ πρακτέον καὶ τὸ μὴ τοιοῦτον ἐτέροις διαγορεύοντες, καὶ γραμμάτων ἐξ οὐρανοῦ καταβάντων ἀκούσαντες, οὐκ οὕτως ἀδεῶς ταῖς πόρναις, ὥσπερ τοῖς νέοις συγγένονται. Καθάπερ γὰρ μήτε ἀνθρώπων δύντων, μήτε προνοίας Θεοῦ ἐφεστώσης, καὶ δικαζούσης τοῖς γινομένοις, ἀλλ' ὥσπερ ακέτου πάντα καταλαβόντος, καὶ μηδενὸς μήτε ὀρῶντος ταῦτα, μήτε ἀκούοντος, οὕτω πάντα τολμῶσι, καὶ μετὰ τοσαύτης μανίας. Οἱ δὲ τῶν ὑπεριζομένων παῖδων πατέρες φέρουσι ταῦτα σιγῇ, καὶ οὐ κατορύττουσι μετὰ τῶν πατέων ἔαυτοὺς, οὐδὲ ἐπινοοῦσι τινα παραμυθίαν τῷ κακῷ. Εἰ γὰρ εἰς ὑπερορίαν ἀπὸ ταύτης ἐλκύσαι τῆς νόσου τοὺς υἱοὺς ἔδει, εἰ γὰρ εἰς θάλασσαν, εἰ γὰρ εἰς νῆσους, εἰ γὰρ εἰς ἄνθρωπον γῆν, εἰ γὰρ εἰς τὴν ὑπὲρ τούτης οἰκουμένην, οὐκ ἔδει πάντα ποιῆσαι καὶ παθεῖν ἔντες μὴ ταῦτα γενέσθαι τὰ μιάσματα; Ἀλλ' εἰ μὲν ἐπίνοσόν που καὶ λοιμικόν ἔστι χιωρίον, οὐκ ἀπάξιμεν ἔκει τοὺς υἱοὺς, καὶ μεγάλα κερδαίνειν μέλλωσι, καὶ σφέδηρα ὑγιεῖνοι τυγχάνωσιν δύντες; νυνὶ δὲ τοσαύτης τὰ πάντα κατεχούστες λύματα, οὐ μόνον αὐτοὺς πρὸς ταῦτα ἐλκομένην τὰ βάραθρα αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπαλλάξαι βουλομένους ὡς λυμεῖνας ἀπελαύνομεν. Καὶ πόσης οὐκ ὅξια ταῦτα ὁργῆς, πόσων σκηπτῶν, ὅταν τὴν μὲν γλῶτταν αὐτοῖς ἐκκυρίσειν διὰ τῆς ἔξιθεν σοφίας σπουδάζωμεν. τὴν δὲ ψυχὴν ἐν αὐτῷ τῆς ἀσελγείας τῷ βιορνόρῳ κειμένην καὶ σηκωμένην διαπαντός μή μόνον περιορῶμεν⁹, ἀλλὰ καὶ ἐγερθῆνας βουλομένην κωλύωμεν; "Ἐτι οὖν τολμήσει τις εἰπεῖν, ὅτι δυνατὸν σωθῆναι τοὺς ἐν τοιούτοις δυνταῖς κακοῖς; Πέσειν; Οἱ μὲν γὰρ τὴν τῶν ἀχολάστων διεφυγόντες μανίαν (ἀλιγοὶ δέ εἰσιν οὗτοι), τοὺς τυραννικοὺς ἔκείνους ἔρωτας, καὶ τὰ πάντα διαφθείροντας, ταῦτα τῶν γρηγόρων

^a Savil. in *textu et duo mss.* περὶ γυναικας. Morel. et Savil. in *enarg.* περὶ τὴν γυναικα.

^b Duo miss. διεργύγοτεν, Savil. et Morel. διέργυγον.

Επειδή ουδέποτε πρόσωπον της αρχαίας Ελλάδας έχει γίνει μετατρέψιμο.

⁴ Savil. in *textu* et duo *mss.* τοιμησάντων ἐτέρων. Savil. in *marg.* τοιμησάντων ἔκεινον.

sed naturales ipsæ leges evertuntur. Parva res jam est ad impudicitiae rationem fornicatio : ac quemadmodum in doloribus, qui violentior supervenit prioris sensum obruit , sic et hujus contumelie magnitudo non permittit, ut quod vere intolerabile est, jam intolerabile videatur , obscoena nempe cum mulieribus¹ libido. Optandum enim videtur posse hujusmodi relia effugere : periculumque est ne sexus muliebris jam superfluus efficiatur , adolescentibus vices ejus omnes implentibus. Quod gravissimum sane est , sed longe atrocius quod res tam exseeranda ingenti cum audacia perpetretur , ita ut facinus adeo illegitimum in legem transierit. Nemo jam metuit, nemo perhorrescit , nemo veretur aut erubescit , sed quasi de re bene gesta ridetur ; ipsi temperantes insanire videntur, et monitores furere ; qui si imbecilliores fuerint, verberibus afficiuntur ; sin potentiores , irridentur , illuduntur, ac probris resperguntur innumeris. Nihil jam tribunalia, nihil leges valent : non pedagogi, non patres, non assecræ, non magistri: alii enim pecuniis corrupti sunt, alii id solum curant ut merces solvatur: ex iis vero qui fragi sunt , et sibi concreditorum saluti prospiciunt , alii facile circumveniuntur ac decipiuntur , alii impudicorum potentiam reformidant. Facilius enim elaboratur qui in affectatae tyramidis suspicionem venerit , quam ipsorum manus effugiat qui pueros ab exsecrandis illis hominibus abducere tentaverit. Sic mediis in urbibus, quasi in vasta solitudine, masculi in masculos turpitudinem exercent. Quod si qui hos laqueos effugerint, malam tamen sceleratorum famam difficile vitabunt : primo quidem, quia admodum pauci cum sint, improborum multitudine facile obruuntur? secundo, quia detestandi illi ac scelesti dæmones, cum contemptores suos alio modo ulcisci nequeant, hac via lacerare conantur. Quia enim letale illis vulnus infligere non possunt, neque usque ad animam pertingere, exteriorem saltem ornatum lacerare, bonaque famam omnem auferre nituntur. Quamobrem multos audivi, qui se mirari dicent, quod nondum hodie que imber alias igneus delapsus sit, quodque non paria cum Sodomis urbs nostra passa sit, quæ eo graviore suppicio digna est, quo ne illius quidem cladi exemplo emendatur. Verum etiam si illa regio ab annis bis mille voce qualibet clariorem conspectum præferat, quo orbi universo clamat ne quid hujusmodi audeat, non modo segniores ad hoc facinus facti non sunt, sed etiam sunt impudentiores: ac si eum Deo contendant, atque operibus declarare studeant sese tanto magis his malis dedituros esse, quanto maiores ille poenas comminatus fuerit. Cur ergo nihil factum est hujusmodi: sed cum Sodomorum scelera admittantur, Sodomorum tamen clades non contingent? Quia manet eos ignis longe gravior, et supplicium finem non habiturum. Nam cum multo graviora scelera, quam ii qui aquis diluvii perierunt, plurimi postea admirerint, nullus tamen imber ejus-

¹ Sic Sayil. in textu et duo MSS.; Morei. et Savil. in marg.. cum muliere.

modi postmodum accidit. Eadem hic quoque causa afferenda est. Cur enim ii, qui paulo post mundi initium fuerint, cum neque tribunalia essent, neque magistratum metus immineret, non legis communatio, non prophetarum chorus, qui moderaretur, non exspectatio gehennæ, non regni spes, non alia philosophia, non miracula, quæ possent vel lapides excitare: cur, inquam, illi qui nullo horum potiti erant, tantas scelerum poenas dederunt; qui autem horum omnium participes fuerunt, et inter tantos tum divinorum tum humanorum tribunalium metus versantur, nondum paria illis possi sunt, cum sint longe graviori suppicio digni? Nonne vel pueri liquet illos atrociori ultioni reservari? Nam si nos super his ita irascimur et indignamur, Deus qui genus humanum plus quam alia omnia curat, et nequitiam admodum aversatur, quomodo hæc impunne fieri patiatur? Non ita certe, non ita se res habet, sed immittet in illos plane manum illam validam, plagamque intolerandam, atque cruciatum illorum dolorem ita gravem, ut Sodomorum clades illi comparata ludus videatur esse. Quos enim illi barbaros non superarunt? quod ferarum genus per impudentissimum congressum non retro relinquunt? Est in quibusdam brutis ardens libido, cupidoque intolerabilis, nihil ab insania differens: quæ tamen hunc amorem non norunt, sed intra naturæ terminos manent; etsi millies libidine urantur, naturæ numquam leges evertunt. At rationabiles illi, divina potiti doctrina, qui quæ agenda vel non agenda sint aliis prædicant, Scripturasque ex caelo delapsas audierunt, non ita impudenter cum meretricibus ut cum adolescentibus congrediuntur. Nam quasi homines non sint, neque providentia præsit rebus humanis deque factis judicet, sed quasi tenebris cuncta occupantibus, nulloque hæc vidente vel audiente, sic omnia et cum tanta insania audent. Vitiatorum autem puerorum patres hæc tacite ferunt, nec secum filios terra obruunt, nec quod quam tanto malo remedium quærunt. At enim si in exsilium abducendi essent filii, ut ab hac peste liberarentur, si in mare, si in insulas, si in terram desertam, si in eam quæ ultra nos est orbis partem, nonne oporteret omnia facere et perpeti, ne hujusmodi flagitia admitterentur? Certe si insalubris esset locus aliquis, nonne inde filios asportaremus, etiamsi lucra ingentia ibi consequuturi essent, etiamsi optima valetudine potirentur? Nunc autem cum tanta lues omnia occupet non modo eos ad barathra trahimus, sed si qui illos eripere velint, eos ut corruptores pellimus. Quanta ira isthæc, quantis fulminibus digna non sunt? quandoquidem linguam ipsis per externam sapientiam perpolire studemus, animam vero in ipso spurcitæ cœno jacentem, omninoque putrescentem, non modo despiciamus, sed etiam exsurgere volentem prohibemus. Num quis adhuc dicere ausit posse salutem consequi eos, qui in tantis malis versantur? Qua ratione? Namque ii, qui exoletorum vesaniam effugerunt, qui pauci sane numero sunt, amores illos violentes, qui omnia corrupti, pecuniae scilicet

et gloriae, non effugiant: plures autem et his ipsis, et una impudicis amoribus vehementius oppressi detinuntur. Deinde cum illos literarum studiis tradere volumus, non tantum ea quae hinc institutioni officere possunt auferimus, sed quae ipsam juvare possunt apparamus; pedagogos et magistros ipsis procuramus, pecunias expendimus, atque a ceteris rebus otium praestamus, ac frequentius, quam paedotribae in Olympieis certaminibus vociferantes, paupertatem quam imperitia, divitias quas eruditio assert exhibemus, nihil non agentes ac dicentes, et nostro et aliorum sermone, ut eos ad finem tanta sollicitudinis perducamus, neque sic crebro voti compotes efficiamur: morum vero probitatem, et honestae vitae curam ultiro ipsis obventuram putabimus, cum maxime tot tantaque sint, quae illum impedian? Eiquid hac absurditate deterius fuerit, id quod facilis est in magno pretio habere, tam sollicite persequi, quasi non licet aliud aliter adipisci, quod autem longe difficilis est, hoc nobis dormientibus obventurum esse putare, quasi aliquid vilis pretii et parvi momenti? Philosophia quippe anima literarum institutione tanto difficilior et operosior est, quanto difficilis est facere, quam dicere, et quanto opera sunt sermonibus laboriosiora.

9. Philosophia sive morum institutio quam necessaria sit.—Ecquid, inquires philosophia et accuratori institutione filiis nostris opus? Illud enim, illud omnino est quod omnia perdidit, quod res ita necessaria, quae vitam contineat nostra u, superflua et otiosa esse videatur. Certe si quis filium mala corporis valetudine laborantem viderit, numquam dicet: Quid illi opus bona et firma valetudine? sed omnia molietur, ut bona valetudo ita ipsi restituatur, ut morbus postea non redeat. Anima vero ægrotante, nihil aiunt curatione opus esse, hisque prolati verbis patres se vocare audent. Quid igitur? aiunt; philosophiam nunc omnes, et omnia quae ad sæculum spectant pessimum ibunt? Non ita prorsus, virorum optime, non philosophia, sed philosophiae inopia omnia perdidit et corrupit. Quinam, quæso, presentem rerum statum corrumpunt? illi qui moderate et probe vivunt, an qui novos et iniquos excogitant deliciarum modos? qui res omnium sibi assumere nituntur, an qui suis contenti sunt? qui domesticorum phalangas habent, et assentatorum¹ cuneos circumducunt, an qui servum unum sibi satis esse arbitrantur? (nondum enim de supra Philosphia loquor, sed de illa, quam plurimi adire possunt:) illi qui humani ac manueti sunt, multitudinisque honorem non curant, an ii, qui honorem plus quam omne debitum exigunt, numerisque calamitatibus afficiunt eum qui non assurgat, non primus salutet, non se inclinet, cunctaque servorum obsequia præ se ferat? qui alieno imperio parere curant, an qui magistratus prefecturasque amant, et haec de re omnia libenter faciunt ac patiuntur? qui se omnium optimos esse dicunt, ideoque omnia dicere et facere sibi licere arbitrantur, an

¹ Unus codex habet, assentatorum et parasitorum, et sic S. Gil. in margine.

qui se ultimis annumerant, et sic brutam vitiorum potentiam castigant? qui splendidas construant aedes, et lautas apponunt mensas, an qui et cibo et domicio simplici contenti nihil amplius requirant? qui innumera terræ sulcant jugera, an qui ne glebae quidem unius possessionem sibi necessariam existimant? qui fœnora soenoribus adjicientes inquam cujuslibet commercii viam adeunt, an qui iniquas hujusmodi syngraphas discerpunt, exque facultatibus suis egenos sovent? qui mortalis naturæ vilitatem considerant, an qui id ne scire quidem volunt, sed ingenti sua arrogantia, se homines existimare desierunt? qui meretrices alunt, alienasque nuptias pollunt, an qui a propria etiam uxore abstinent? Nonne illi quidem veluti tumores corpori ventique furentes mari adversus rectam orbis institutionem insurgunt, perque suam intemperantiam eos, qui salutem nancisci poterant, in fluctus conjiciunt; hi vero tamquam lumnaria in profundis tenebris micantia, eos, qui naufragio proximi in medio versantur, ad securitatem evocant, et philosophiae faces in sublimi loco procul accensas ponentes, sic eos qui voluerint ad tranquillum portum deducunt? Nonne propter illos sediciones, bella, pugnae, urbium excidia, vincula, servitutes, captivitates, cædes et innumera sæculi mala?² non tantum ea, quae per homines hominibus inferuntur, sed etiam ea, quae de cælo veniunt, ut siccitates, imbrum exundantiae, terre motus, ruine, urbium demersiones, fames, pestes aliaque omnia, quae nobis cœlitus immittuntur?

10. Leges et supplicia reipublicæ necessaria. — Hi itaque sunt, qui rem publicam evertunt, reique communum pestem inferunt: hi aliis innumerarum calamitatum causa sunt, qui vita quietiori studentes perturbant, undique pertrahunt, et dilaniant: homini causa tribunalia sunt, leges, muletæ, et variis suppliciorum modi: ac quemadmodum in domo, ubi multi jacent infirmi, incolunes vero pauci, et medicamina et medicos complures videas, sic et in orbe toto nulla gens est, nulla civitas, ubi non multæ leges sint, multi magistratus, multa supplicia. Neque enim ipsa per se medicamina possunt ægrum erigere, nisi adsint qui imponant illa, hi vero sunt judices, qui ægros, velint nolint, ad medicinam accipiendam cogunt. Attamen ita morbus obtinuit, ut ipsam medicorum artem superet, ipsosque judices invaserit: id ipsumque contingit, ac si quis febri, morbo intercuti, innumerisque aliis gravioribus correptus infirmatibus, mala quidem propria non superaret, sed alios, qui iisdem incommodis laborarent, ab iis eripere studeret. Siquidem nequitie fluctus, cœu torrens, obicibus sublatis omnibus in humanos animos vehementer effusus est. Eiquid loquor de rectæ institutionis eversione? Periculum enim est, ne illa pestis ab improbis hominibus inventa, ea etiam, quæ de providentia Dei a plurimis disputata sunt, refellat: usque adeo progreditur, augetur, omnia pervadere satagit, omnia susdeque evertit, denunciatque adversus

² sic casil. et MSS. la Moret. quedam emittuntur.

καὶ τοὺς τῆς Λέξεως οὐδὲ διαφεύγουσιν· οἱ δὲ πλείους καὶ τούτοις αὐτοῖς, καὶ τοῖς τῆς ἀσελγείας μετὰ πλείονος κατέχονται τῆς ὑπερβολῆς. Εἴτα λόγους μὲν αὐτοῖς ἐνθεῖναι βουλόμενοι, οὐχὶ τὰ διαχόπτοντα τὴν πατένεσιν ἀναιρεοῦμεν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ συνιστῶντα κατασκευάζομεν, καὶ παιδιγαγοὺς καὶ διδασκάλους ἐφιστῶντες, καὶ χρήματα ἀναλίσκοντες, καὶ τὴν ἀπὸ τῶν ἄλλων πραγμάτων παρέχοντας σχολὴν, καὶ τῶν ἐν τοῖς Ὀλυμπιακοῖς ἀγῶσι παρδοτριβῶν συνεχέστερον ἐπιφωνοῦντες αὐτοῖς τὴν τε ἐκ τῆς ἀπαιδεύσίας πενίαν, καὶ τὸν ἀπὸ τῆς παιδεύσεως πλοῦτον, καὶ πάντα ποιοῦντες καὶ λέγοντες, καὶ δι' ἔσωτῶν, καὶ δι' ἄλλων, ὡστε αὐτοὺς εἰς τὸ τέλος ἀγαγεῖν τῆς προκειμένης σπουδῆς, καὶ οὐδὲ οὕτω πολλάκις περιγινόμεθα· τρόπων δὲ ἐπιείκειαν, καὶ πολιτείας ἀρίστης ἀκρίβειαν αὐτόματαν οἰησόμεθα παραγενέσθαι, καὶ ταῦτα τοσούτων διντῶν [91] τῶν διακοπόντων αὐτὴν; Καὶ τί ταύτης τῆς ἀλογίας χεῖρον γένοιτο; ἂν, τὸ μὲν ῥᾶστον οὕτω μεγάλης ἀξιοῦν τιμῆς καὶ σπουδῆς· ὡς οὐκ ἐνδύ ταύτης ἀνευ αὐτὸν κατορθωθῆναι ποτε· δὲ πολλῷ δυσχερέστερόν ἐστι, τοῦτο καθεύδουσιν ἡμῖν ἐφείσθαι νομίζειν, καθάπερ τι τῶν φαύλων καὶ οὐδαινῶν·; Φιλοσοφία γάρ ψυχῆς λόγων παιδεύσεως τούτῳ δυσκολώτερόν τέ ἐστι καὶ ἐργωδέστερον, ὅσῳ τοῦ λέγειν τὸ πράττειν, καὶ δισψ ρήματων ἔργα ἐστὶν ἐπιπονώτερα.

θ'. Καὶ τί δεῖ φιλοσοφίας. φησί, καὶ πολιτείας ἀκριβοῦς τοῖς ἡμετέροις παισι; Τοῦτο γάρ ἐστι, τοῦτο ὥσπερ πάντα ἀπολάλεκεν, ὅτι πρᾶγμα οὕτως ἀναγκαῖον, καὶ τὴν τημετέραν συνέχον ζωὴν, περιττὸν εἶναι καὶ πάρεργον δοκεῖ. Καὶ περὶ σῶμα μὲν κάμνοντα τὸν υἱὸν τις ίδιων οὐκ ἀν εἶποι· Τί δὲ αὐτῷ καθαρᾶς ύγιείας δεῖ καὶ ἀκριβοῦς; ἀλλὰ πάντα ἀν πραγματεύσατο ὥσπερ τοῦ τοσαύτην ἐγγενέσθαι· τὴν εὐεξίαν, ὡς μηκέτι τὴν νόσου ἐπανελθεῖν· τῆς δὲ ψυχῆς ἀρέβωστούστης, οὐδὲν δεῖν αὐτοῖς θεραπείας φασί, καὶ τολμῶσι μετὰ τὰ ρήματα ταῦτα πατέρας καὶ εἰν ἑαυτούς. Τί οὖν; φιλοσοφήσομεν πάντες, φησί, καὶ τὰ τοῦ βίου οἰκήσεται; Οὐ τὸ φιλοσοφεῖν, ὥσπερ τις, ἀλλὰ τὸ μὴ τοῦτο ποιεῖν πάντα ἀπώλεσε καὶ διέφθειρε. Τίνες γάρ, εἰπέ μοι, τῇ παρούσῃ καταστάσει λυμαίνονται, οἱ μετρίως ζῶντες καὶ ἐπιεικῶς, ἢ οἱ κατινούς καὶ παρανόμους ἐπινοῦντες τροφῆς τρόπους; οἱ τὰ πάντων περιβαλέσθαι σπουδάζοντες, ἢ οἱ τοῖς οὐσιν ἀρκούμενοι; οἱ φάλαγγας οἰκετῶν ἔχοντες, καὶ σμήνη κολάκων^b περιάγοντες, ἢ οἱ μόνον οἰκέτην ἔνα ἀποχρῆν αὐτοῖς νομίζοντες (οὕπω γάρ τὴν ἄκραν τίθημι φιλοσοφίαν, ἀλλὰ τὴν πολλοῖς ἐφεκτήν); οἱ φιλάνθρωποι καὶ Κιμεροὶ καὶ μὴ δεόμενοι τῆς παρὰ τῶν πολλῶν τιμῆς, ἢ οἱ παντὸς ὄφληματος μᾶλλον ταύτην παρὰ τῶν ὁμοφύλων ἀπαιτοῦντες, καὶ μυρίας ἐργαζόμενοι συμφοράς, ἐπειδὴ μὴ ὑπανέστη, μηδὲ προσεῖπεν· δὲ δεῖνα πρότερος, μηδὲ ὑπέκυψε, μηδὲ τὰ τῶν ἀνδραπόδων ἐπεδεῖξατο; οἱ μελετῶντες ἀρχεσθαι, ἢ οἱ δυναστειῶν ἐρῶντες καὶ ἀρχῶν, καὶ πάντα ὥσπερ τούτου καὶ ποιῆσαι καὶ παθεῖν ἀνεχόμενοι; οἱ πάντων βελτίους εἶναι λέγοντες, καὶ διὰ τοῦτο πάντα καὶ λέγειν καὶ πράττειν ἐκυτοῖς ἐξεῖναι νομίζοντες, ἢ οἱ μετὰ τῶν ἐσχάτων ἀριθμούντες ἐκτούς, καὶ ταῦτη δ τὴν ἄλογον ἔξουσίαν τῶν παθῶν κολάζοντες; οἱ τὰς λαμπρὰς οἰκοδομούμενοι οἰκίας, καὶ τὰς πολυτελεῖς παρατιθέμενοι τραπέζας, ἢ οἱ μηδὲν πλέον

^a Duo mss. φαυλοτάτων καὶ οὐδαμ.

^b Unus codex habet κολάκων καὶ παρασίτων, et sic Savil. in margine.

^c Duo mss. εἶπεν.

^d Idem ταύτην et sic Savil. in marg. Savil. vero in textu et Morel. ταύτην.

καὶ τροφῆς καὶ οἰκήσεως τῆς ἀναγκαῖας ζητοῦντες; οἱ μυρία πλέθρα ἀποτεμνόμενοι γῆς, ἢ οἱ μηδὲ βῶλον μέλαν ἀναγκαῖαν αὐτοῖς πρὸς κτῆσιν εἶναι νομίζοντες; οἱ τεχνοῦς ἐπὶ τόκους^e συλλέγοντες, καὶ πάστης ἐμπορίας κινοῦντες ὁδὸν ἄδικον, ἢ οἱ τὰς ἀδίκους ταύτας διασπώντες συγγραφάς, καὶ ἐκ τῶν ἐνθυτῶν τοῖς δεομένοις ἐπικουροῦντες; οἱ τὸ εὔτελες τῆς ἀνθρωπίνης ἐπεσκεμμένοι φύσεις, ἢ οἱ μηδὲ τοῦτο αὐτὸν εἰδέναι θέλοντες, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀγανάκτους ἀλαζονείας καὶ τὸ ἀνθρώπους [92] αὐτοὺς νομίζειν ἀπολωλεκότες; οἱ πόρνας τρέφοντες, καὶ τοὺς ἀλλοτρίους λυμαίνόμενοι γάμοις, ἢ οἱ καὶ τῆς ἑαυτῶν ἀπεχόμενοι γυναικός; Οὐχ οἱ μὲν, ὥσπερ οἰδήματα σώματι καὶ πνεύματα ἀγρια θαλάττῃ, τῇ πολιτείᾳ τῆς οἰκόυμένης ἐπιφύονται, καὶ τοὺς καθ' ἑαυτοὺς σώζεσθαι δυναμένους χειμάζοντες διὰ τὴν ἀκρασίαν τὴν αὐτῶν· οἱ δὲ ὥσπερ ἐν σκότῳ βαθεῖ λαμπτῆρες φαιδροὶ τοὺς ἐν μέσῳ ναυαγοῦντας πρὸς τὴν οἰκείαν καλοῦσιν ἀσφάλειαν, καὶ τὰς τῆς φιλοσοφίας λαμπάδας ἀφ' ὑψηλοῦ πόρφωθεν ἀψαντες, οὕτω τοὺς βουλομένους ἐπὶ τὸν τῆς ἀπραγμοτύνης χειραγωγοῦσι λιμένα; Οὐ δι' ἐκείνους στάσεις καὶ πόλεμοι καὶ μάχαι, καὶ πόλεων κατασκαφαὶ, καὶ ἀνδραποδίσμοι, καὶ δουλεῖαι, ἢ καὶ αἰχμαλωσίαι, καὶ φόνοι, καὶ τὰ μυρία ἐν τῷ βίῳ κακά; οὐ τὰ παρὰ ἀνθρώπων ἀνθρώποις ἐπαγόμενα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πάντα, οἷον αὐγμοί, καὶ ἐπομβρίσεις, καὶ σεισμοί, καὶ καταπτύσεις, καὶ πόλεων καταποτίσμοι, καὶ λιμοὶ, καὶ λοιμοὶ, καὶ τὰ δίλλα πάντα, οὓς ἡμῖν ἐκεῖθεν ἐπάγεται;

ι'. Οὐκοῦν οὗτοι οἱ τὴν πολιτείαν ἀνατρέποντες, καὶ τοῖς κοινοῖς λυμαίνόμενοι· οὗτοι οἱ καὶ ἑτέροις μυρίων αἴτιοι συμφορῶν, οἱ τοῖς βουλομένοις τησυχάζειν ἐνοχλοῦντες, καὶ πανταχόθεν ἔλκοντες καὶ σπαράττοντες· διὰ τούτους δικαστήρια, καὶ νόμοι, καὶ τιμωρίαι, καὶ διάφοροι κολάσεων τρόποι. Καὶ καθάπερ ἐν οἰκίᾳ, ἐνθα πολλοὶ μὲν οἱ κάμνοντες, οἱ δὲ ύγιαινοντες ὀλίγοι. καὶ φάρμακα καὶ ιατροὺς πολλοὺς εἰσελθόντας ἔστιν εὑρεῖν· οὕτω καὶ ἐν τῇ οἰκουμένῃ οὐκ ἔστιν ἔθνος, οὐκ ἔστι πλατεῖς, ἐνθα μὴ πολλοὶ μὲν οἱ νόμοι, πολλοὶ δὲ οἱ ἀργοτές, πολλαὶ δὲ αἱ τιμωρίαι. Οὐ γάρ ἐρχεῖ τὰ φάρμακα αὐτὰ καθ' ἑαυτὰ ἀναστῆσαι τὸν κάμνοντα, ἀλλὰ δεῖ καὶ τῶν ἐπιτιθέντων αὐτὰ, οἵπερ εἰσὶν οἱ δικάζοντες, καὶ ἐκόντας καὶ ἄκοντας ἀναγκάζοντες δέγερθαι τὴν ιατρείαν αὐτούς. 'Αλλ' οἱ μάς οὕτως ὑπερέσγεν τῇ νόσῳ· οὐς καὶ αὐτῆς τῆς τῶν ιατρῶν κρατῆσαι τέχνης, καὶ αὐτοὺς ἐπελθεῖν τοὺς δικάζοντας· καὶ συμβαίνει ταύτη, οἷον ἀν εἰ τις πυριτῷ καὶ ὑδέρῳ συνεχόμενος, καὶ μυρίοις ἑτέροις πάθεσι χαλεπωτέροις, τῶν μὲν οἰκείων μὴ περιγίνοιτο κακῶν, ἑτέρους δὲ τοῖς αὐτοῖς ἐνεχομένους δεινοῖς ἀπαλλάττειν φιλονεικοῖη. 'Η γάρ τῆς κακίας ἐπιβροή καθάπερ τις χειμάρρους, ἀπαντα τὰ κωλύματα ἀναρρήσασ, σφοδρῶς ἐπὶ τὰς τῶν ἀνθρώπων ἐξεγύθη ψυχάς. Καὶ τί λέγω πολιτείας ἀνατροπήν; κινδυνεύει γάρ οὗτος δὲ λοιμὸς, δὲ παρὰ τῶν πονηρῶν τούτων δρθεῖς, καὶ τοὺς περὶ τῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ τῶν πολλῶν ἀπελάσαι λόγους· οὕτω προεισι καὶ νέμεται καὶ πάντα ἐπείγεται κατασχεῖν, καὶ τὰ ἄνω κάτω πεποίηκε, καὶ αὐτῷ λοιπὸν ἐπιστρατεύει τῷ οὐρανῷ, τὰς τῶν ἀνθρώ-

^e Alii ἐπὶ τόκους.

^f Sic Savil. et mss. In Morel. quædam omittuntur.

πων γλώττας ούκέτι κατὰ τῶν δυοδιύλων, ἀλλ' ἡδη καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ πάντων χρατοῦντος ἡπλίζων Δεσπότου. Πόθεν γάρ, εἰπέ μοι, ὁ πολὺς πανταχοῦ τῆς εἰμαρμένης λόγος; πόθεν διστρων ἀλόγῳ φορᾷ ^a τὰ ὅντα ἀνατρέσαιν οἱ πολλοί; διὰ τὸ τύχην, διὰ τὸ τὸ αὐτόματόν τινες πρετερεύουσι; πόθεν εἰκῇ καὶ ἀπλῶς πάντα νομίζουσι φέρεσθαι; διὰ τοὺς ἐπιεικῶς ζῶντας καὶ μετρίως, η̄ δι' ἔκείνους, οὖς σὺν συνέχειν ἔφτει τὴν πολιτείαν, [95] ἐγὼ δὲ κοινὴν οἶσαν ἀπέδειξα τῆς οἰκουμένης λύμην; Δι' ἔκείνους δηλούντι. Οὐδεὶς γάρ ἀγανακτεῖ, ἐπειδὴ ὁ διῖνα φιλοτοφεῖ, η̄ ὅτι ἔστιν ὁ δεῖνα ἐπιεικῆς καὶ μέτριος καὶ σώφρων, καὶ τῶν παρόντων ὑπερορᾶ πράγματων· ἀλλ' ὅτι ὁ δεῖνα πλουτεῖ, ὅτι τρυφᾶ, ὅτι πλεονεκτεῖ καὶ ἀρπάζει, ὅτι πονηρὸς ὁν καὶ μυρίων γέμων κακῶν, λαμπρός τέ ἐστι καὶ εὐημερεῖ. Ταῦτα κατηγοροῦσι καὶ μέμφονται οἱ ἀπιστοῦντες Θεῷ· τούτοις προσπταίουσιν οἱ πολλοί, ὡς τῶν γε ἐπιεικῶς ἔγεκεν ζώντων, οὐ μόνον οὐδὲν φιλέγεινται τῶν δημάτων τούτων, ἀλλὰ καὶ καταγοῖεν ἔαυτῶν, ἐφ' οἷς ἀν προαχθύσας τῆς τοῦ Θεοῦ κατηγορῆσαι προνοίας. Καὶ εἰ πάντες, η̄ καὶ οἱ πλείους εἴθουλοντο οὔτιο ζῆν, οὐδὲ ἀν τις ἔνενθρησε ταῦτα τὰ βήματα, οὐδὲ ἀν τὸν κακῶν τούτων ἐπιεικῆς κολοφῶν τὸ ζητεῖν, πόθεν τὰ κακά. Κακῶν γάρ οὐκ ὅντων οὐδὲ φαινομένων, τις ἀν προήχθη τὴν αἰτίαν ζητῆσαι τῶν κακῶν, καὶ μυρίας ἀπὸ τῆς ζητήσεως τεύτης αἰρέσσεις ἀνατέλλειν ^c; Καὶ γάρ Μαρκίων, καὶ Μάνης, καὶ Οὐαλεντῖνος, καὶ τῶν Ἑλλήνων οἱ πλείους ἐντεῦθεν ἔλαθον τὴν ἀρχήν. Εἰ δὲ πάντες ἐφιλοτέρους, οὐχ ἐντιγ ταῦτα ζητεῖν, ἀλλ' εἰ καὶ μιδαμόθεν ἀλλούθεν, ἀπὸ γοῦν τῆς ἀριστῆς ταύτης πολιτείας ἔμαθον ἀν ἀπαντεῖς, ὅτι ὑπὸ Θεῷ ζῶμεν βασιλεῖ, καὶ τὰ τιμέτερα οὔτοις διοικεῖ καὶ κυβερνᾷ πράγματα κατὰ τὴν αὐτοῦ σοφίαν καὶ σύνεσιν· ὁ κινεῖται μὲν καὶ νῦν, φαίνεται δὲ οὐ ρχδίως διὰ τὴν πολλὴν ἀχλὺν, η̄ τὸν κατεσκέδατον οὔτοις τῆς οἰκουμένης ἀπάστης· εἰ δὲ μὴ τοῦτο ήν, κιθάπερ ἐν σταθερᾷ μετημβρίᾳ καὶ λευκῇ γαλήνῃ πᾶσιν ἀν η̄ τοῦ Θεοῦ πρόνοιας διεφάγη. Εἰ γάρ μήτε δικαστήρια ήν, μήτε κατηγοροί, μήτε συκοφάνται, μή βάσανος καὶ τιμωρίας, μή δεσμωτήρια καὶ κολάσεις, μή δημέσιες καὶ ζημίαι, μή φόβοι καὶ κίνδυνοι, μή ἔχθροι, μή ἐπιθουλαί, μή λοιδορίας καὶ μίσος, μή λιμοὶ καὶ λοιμοὶ, μηδὲ ἄλλο τι τῶν ἀπτρούμηνων δεινῶν, ἀλλὰ πάντες μετ' ἐπιεικεῖας ἔισιν τῆς προστκούσης, τις ἀν τῶν ζώντων ἀπάντων τυφισθῆτε περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ προνοίας; Οὐκ ἔστιν οὐδεῖς. Νῦν δὲ ταυτὸς συμβαίνει, οἷον ἀν εἰς χειμῶνος καταλαβόντος ἐργάζοιτο μὲν ὁ κυβερνήτης τὸ αὐτοῦ, καὶ διασώζοι τὸ σκάφος, μὴ φαίνοιτο δὲ αὐτοῦ τῆς ἐπιστήμης η̄ ἀκρίβεια τοῖς ἐπιβάταις διὰ τὴν ταραχὴν καὶ τὸν φόβον καὶ τὴν ἀγωνίαν τῶν ἐπικρεμαμένων κακῶν. Ἐπεὶ καὶ ὁ Θεὸς κυβερνᾷ μὲν τὸ πᾶν τοῦτο καὶ νῦν, εὐ φαίνεται δὲ τοῖς πολλοῖς διὰ τὸν τῶν πράγματων χειμῶνας καὶ τὴν ταραχὴν, η̄ οὔτοι δὴ μάλιστα πάντων ἐργάζονται ^d. "Ωστε οὐ μόνον πολιτείαν ἀνατρέπουσιν, ἀλλὰ καὶ εὐσέβειαν εἰ λυμαίνονται· καὶ οὐκ ἀν τις ἀμάρτοι κοινοὺς ἔχθρους τούτους προσειπῶν, οἵ κατὰ τὴς ἐτέρων ζῶσι σωτηρίας, δόγμασι μιαροῖς καὶ βίοις ἀκαθάρτοις τούς μεθ' ἔαυτῶν ἐμπλέοντας καταδύοντες.

^a Sic mss. Savil. male ἀλόγων φορᾶ.

^b Duo mss. συγχέειν ἐφης. Edili vero συνέχειν.

^c Morel. et interpr. ἀνατέλλειν. Alii omnes ἀντέμνειν.

^d Sic Savil. et Morel. quorum scripturam receperimus. Monif. enim duobus mss.... ταραχὴν, τὸν δὲ χειμῶνα καὶ τὴν ταραχὴν οὔτοι δὴ μάλ. πάντ. ἐργ. Edit.

^e Sic Morel. Savil. τὴν εὐλάβειαν, duo mss. τὴν εὐγένειαν.

ια'. 'Αλλ' ἐν τοῖς μοναστηρίοις τούτων οὐδὲν ζόται ίδειν, ἀλλὰ καῖτοι χειμῶνος τριμένου τασσούτου. μόνοι καθηνταὶ ἐν λιμένι καὶ γαλήνῃ καὶ ἀσφαλεῖς πολλῆς, [94] καθάπερ ἐξ οὐρανοῦ τὰ τῶν ἄλλων ἐπεισκοποῦντες ναυάγια· καὶ γάρ πολιτείαν οὐρανῷ πρέπουσαν εἰλοντο, καὶ ἀγγέλων οὐδὲν χεῖρον διάκεινται. "Ωστερ οὖν ἐν ἔκεινοις οὐκ ἔστιν ἀνωμαλία τις, οὐδὲ οἱ μὲν ἐν εὐημερίᾳ, οἱ δὲ ἐν ἐσχάτοις κακοῖς, ἀλλ' ἀπαντεῖς ἐν εἰρήνῃ μιᾷ καὶ χαρᾷ καὶ δόξῃ, οὕτω δὴ καὶ ἐνταῦθα· οὐδεὶς ὀνειδίζει πενίαν, οὐδεὶς ἐπὶ πλούτῳ σεμνύνεται· τὸ σὸν καὶ τὸ ἐμὸν, τοῦτο δὴ τὸ πάντα ἀνατρέπον καὶ θορυβοῦν ἐξώρισται· καὶ πάντα αὐτοῖς κοινὰ, καὶ τράπεζα καὶ οίκησις καὶ ιμάτια. Καὶ τί θαυμασθήν, ὃπου γε καὶ αὐτὴ η̄ φυχὴ μία πᾶσι καὶ η̄ αὐτῇ; Ηλίτες τὴν αὐτὴν εὐγένειάν εἰτιν εὐγενεῖς, τὴν αὐτὴν δουλείαν δοῦλοι, τὴν αὐτὴν ἐλευθερίαν ἐλεύθεροι· εἰς ἔκεινη πλοῦτος πᾶσιν δόντως πλοῦτος, μία δόξα η̄ ὄντως δόξα· οὐ γάρ ἐν δυόμασιν, ἀλλ' ἐν πράγμασιν αὐτοῖς τὰ ἀγαθά· μία δόση, μία ἐπιθυμία, μία ἐλπίς πᾶσι, καὶ καθάπερ ἀπὸ κανόνος τινὸς καὶ στάθμης ἀπανταὶ δημιρίσωται, καὶ ἀνωμαλία μὲν οὐδεμίᾳ, τάξις δὲ καὶ δύθυμος καὶ ἀρμονία καὶ πολλὴ τῆς συμφωνίας ἀκρίβεια, καὶ διηγεῖται εὐθυμίας ὑπόθεσις. Διὸ πάντες πάντα ποιεῦσι καὶ πάσχουσιν, ἵνα εὐθυμῶσι τε καὶ χαίρωσιν. Ἐκεῖ γάρ μόνον τοῦτο καθαρῶς συμβαίνειν έστιν ίδειν, ἀλλοθι δὲ οὐδαμός, οὐ μόνον τῷ τῶν παρόντων ὑπερορᾶν, καὶ πᾶσαν ἐκκεκόψθαι στάσεως καὶ μάχης ὑπόθεσιν, καὶ λαμπράς αὐτοῖς εἰναι περὶ τῶν μελλόντων τὰς ἐλπίδας, ἀλλὰ καὶ τῷ τὰ συμβαίνοντα ἐκάστῳ λυπηρὰ καὶ γρηστὰ κοινά πάντων εἰναι νομίζειν. "Η τε γάρ ἀθυμία ἀφανίζεται ράδιον, ἀναλόγως τῷ ἐνὶ συνδιαφερόντων τὸ φορτίον ἀπάντων, τῆς τε εὐθυμίας πολλὰς ἔχουσι τὰς ὑποθέσεις ^f, οὐκ ἐπὶ τοῖς έκατῶν μόνοις εὐφραινόμενοι καλοῖς, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῖς ἀλλήλων οὐχ ήττον, η̄ ἐπὶ τοῖς έαυτῶν. Ήντος οὖν ήμεν οἰχήσεται τὰ πράγματα, ἀν τούτους πάντες ζηλώσωμεν; Νῦν γάρ οίχεται καὶ διέψθαρται διὰ τοὺς πόρδων τῆς πολιτείας ταύτης ^g η̄ στημένους. Σὺ δὲ τάνατία ψηφιζόμενος ταῦτα ποιεῖς, ὥσπερ ἀν εἰς τις καὶ λύρην μὲν ἀκριβῶς ἀρμοσμένην ὡς ἀχρηστον διαβάλλοι, τὴν ἐναντίως δὲ ἔχουσαν, καὶ ἐπιτάσσει καὶ ἀνέστει διεψθαρμένην ἀμέτρῳ, ταύτην ἐπιτηδείαν εἴναι καὶ πρὸς κρούματα καὶ πρὸς τέρψιν λέγοις τῶν θεατῶν. 'Αλλ' οὐδὲν οὔτε τῆς ἀμούσιας τοῦ ταῦτα λέγοντος ἔτερον τούτου μεῖζον τεκμήριον ἐξητήσαμεν ἀν, οὔτε τῆς βασκνίας καὶ μισανθρωπίας τοῦ τὰ τοιαῦτα φηφιζόμενων δειγματαφέστερον ^h ἄλλο. 'Αλλὰ τις ὁ τῶν ἐπιεικεστέρων λόγος πατέρων; Μαθέτωσαν, φησί, γράμματα πρότερον, καὶ τὴν τῶν λύγων προσλαβόντες δύναμιν, οὕτως ἐπὶ τὴν φιλοσοφίαν ἀγέσθιον ταύτην· τότε δὲ καλύπτων οὐδεὶς. Καὶ πόθεν δῆλον δτε πάντως εἰς ἀνδρας ἐκβήσονται; πολλοὶ γάρ ἀώρῳ προαναπαυσθεῖταις ἀπῆλθοις θανάτῳ. 'Αλλ' έστιν καὶ τοῦτο εἶναι φανερόν· θῶμεν αὐτοὺς καὶ εἰς ἀνδρας τελέσειν, τις ἐγγυήσεται τὴν προτέραν ἀπασαν ἡλικίαν; Οὐ πω γάρ οὐδὲν πρὸς φιλονεικίαν φιέγγομαι, ὅτι εἰ τις ὑπὲρ τούτων παρεῖχε θαρρεῖν, οὐδὲ κτησαμένους τὴν δύναμιν ταύτην ἐξήγαγον ἀν, [95] ἀλλὰ τότε μάλιστα μένειν ἐκέλευσα, καὶ

^f Duo mss. πολλὰς ἔχουσης τὰς ὑποθέσεις. Morel. πολλὰς ἔχουσι τὰς ὑπόθ. Savil. πολλὰς ἔχουσι τὰς ἀφορμάς, et in marg. ὑποθέσεις. Mox Savil. et unius codex εὐφραινόμενοι, Morel. et alius εὐφραινόνται.

^g Sic mss. et Savil. Morel. νέρο η̄ λύγιας ταύτης. Infra dun mss. λύρην μὲν ἀκριβῶς ἀρμοσμένην λυμαίνεσθαι τὴν πουσικὴν λέγοις· τὴν δὲ ἀνάρμοστον καὶ διεργημένην καὶ ἐπιτάσσει καὶ ἀνέστει. Savil. et Morel. ut in textu. Ultraque lectio quadrat.

^h Duo mss. διηγήσαντες τὴν πολιτείαν τοῦτην τοιαῦτην.

ipsum cælum suscipit bellum, dum hominum lingas, non jam contra conservos, sed contra omib[us] impe-
rante[m] Dominum armat. Undenam, quæso, tot illa
ubique de fato colloquia? undenam irrationali side-
rum motui omnia quæ sunt, adscribunt plurimi? cur
fortunam, cur casum quidam prædicant? cur temere
et sine ratione ferri omnia putant? propter eosne,
qui probe et moderate vivunt, an propter eos quos tu di-
cebas rei publicam continere, ego vero communem or-
bis pestem esse monstravi? Propter hos sane, ut liquet.
Nemo enim indignatur, quod hic recte philosophetur,
aut quod ille æquus plane moderatusque sit, aut tem-
perans, quodque res hujus seculi despiciat; sed quod
ille sit opulentus; quod in deliciis agat, quod avarus
sit, quod rapiat, quod sit improbus, vitiisque plenus
innumeris, quod splendidus sit et prospere agat. Hæc
querentes et incusantes jactitant, qui Deo non credunt.
His offenduntur plurimi, ita ut illorum gratia, qui probe
vitam agunt, non modo hujusmodi nihil loquituri sint,
sed scipiosos damnaturi, si ad providentiam Dei incusan-
dam inducti fuerint. Quod si omnes aut certe major ho-
minum pars ita vivere vellent, nullus umquam ejusmodi
verba cogitasset, neque ille malorum colophon inductus
fuisse, ut quereretur unde sint mala. Nam si mala
væc essent, nec apparerent, quis potuisset quænam sit
malorum causa querere, et per hanc quæstionem in-
numeræ hereses suscitare? Etenim Marcion, Manes,
Valentinus, et plurimi Graecorum hinc initium sumpse-
runt. Si autem omnes philosopharentur, nullus esset
huic quæstioni locus; sed si non aliunde, ab hac saitem
optima vivendi ratione didicissent omnes, nos sub Deo
rege vivere, illumque res nostras secundum sapientiam
prudentiamque suam administrare et moderari. Quod
nunc quoque sit, sed non facile perspicitur ob ingentem
illam nebulam, quam per totum terrarum orbem effu-
derunt. Quod si res non ita se haberet, quasi in me-
ridiana luce et sereno aere Dei providentia omnibus
appareret. Nam si non tribunalia essent, non accusa-
tores, non sycophantæ, non cruciatus, non muletæ,
non carceres, non supplicia, non honorum publica-
tiones, non danina, non timores et pericula, non ini-
micitiae, non insidiae, non convicia et odia, non famæ,
non pestes, non aliud quidpiam eorum, quæ in æru-
minus numerantur, sed omnes congruente cum pro-
bitate viverent, quis umquam vivorum de providen-
tia divina dubitaret? Profecto nullus. Nunc autem
id ipsum contingit, ac si ingruente tempestate, gubern-
ator suas impleret partes, et scapham servaret, ejus
tamen peritia diligentiaque a vectoribus non adverte-
retur, ob perturbationem, metum, impendentiumque
malorum sollicitudinem. Deus quippe hoc universum
etiam nunc gubernat, multis autem id non videtur
ob rerum perturbationem ac tempestatem, quam¹ hi
maxime omnium excitant. Itaque non tantum institu-
tionem morum evertant, sed et piam religionem la-
befactant: nec sane peccabit qui eos communes ini-

¹ Duo MSS. pro, quam, habent, perturbationem vero et
tempestatem, etc. Sic etiam in B. Restitutus Savil. et Morel.
lectionem, utpote quæ expeditior videtur.

micos appellaverit, qui ideo vivunt ut cæterorum sa-
luti adversentur, exsecrandaque sua doctrina, atque
impurissima vita eos, qui secum navigant, demergunt.

41. *Monachorum vita angelicæ comparatur.* — At in
monasteriis nihil hujusmodi videre est; sed etiamsi
tanta tempestas intumescat, soli in portu, in tran-
quillitate et securitate magna resident, ac quasi ex
cælo ipso cæterorum naufragia respiciunt. Namque
vitæ genus cælo dignum delegerunt, nec minorem an-
gelico statum obtinent. Quemadmodum enim apud
angelos nulla est inæqualitas, neque alii prospere, alii
in extremis malis versantur, sed omnes in una pace,
lætitia et gloria, sic et his in locis; nemo paupertati
exprobrat, nemo de divitiis gloriatur: meum et
tuum illud, quod omnia subvertit et perturbat, peni-
tus exulat. Omnia ipsis communia sunt, mensa, do-
miciolum, vestimenta. Ecquid mirum, quando ipsa
anima una eademque omnibus est? Omnes eadem
sunt nobilitate nobiles, eadem servitute servi, eadem
libertate liberi. Una illuc omnibus divitiae, quæ vere
divitiae sunt: una gloria, quæ vere gloria: non enim
nomine, sed re bona tenent; una voluptas, unum de-
siderium, una spes omnibus: ac quasi quadam norma
et libra omnia accurate ordinantur. Nulla inæqua dias,
sed ordo, concinnitas, harmonia, et multa concordie
servandæ diligentia, perpetuaque lætitiae materia.
Quamobrem omnes omnia faciunt et pa. iuntur, ut
lætentur et gaudeant. Illic enim solum videoas hæc
perfecte contingere, nusquam alibi: non modo quod
præsentia omnia contemnant, atque omnem rixæ ac
discordiæ materiam abscederint, splendidaque futu-
rorum spe fulti sint, sed etiam quod ea quæ singulis
accidunt, seu tristia seu bona, omnibus communia
esse putentur. Mœror quippe facilis tollitur, cum
proportione quadam omnes singulorum comportent
onera: lætitiae vero multas habent occasiones, non
de suis modo commodis, sed de aliorum quoque, non
minus, quam de suis, gaudentes. Quem igitur exitum
habebunt res nostræ, si cuncti nos imitemur? Non
enim propter eos perierunt ac corrupta sunt, qui
longe ab hoc vitæ instituto versantur. Tu vero dum
contraria decernis, id ipsum facis, ac si quis lyram
concinne aptatam quasi inutilem reprobaret, secos
dispositam, vel intentione, vel remissione nimia la-
befactatam, idoneam diceret ad pulsationem et ad
spectatorum voluptatem. At neque ad musicæ imperi-
tiam hæc dicentis aliud majus argumentum querere-
mus, neque ad livorem et inhumanitatem illorum, qui
ita decernunt, commonstrandam signum aliud clarius
proferremus. Verum quid dicunt patres illi qui mode-
ratiore animo sunt? Discant, aiunt, primum literas,
atque cum illis probe imbuti fuerint, tunc philoso-
phiæ hanc exercant: tunc nemo prohibebit. Et
unde certum erit illos ad virilem ætatem perverteres
esse? multi enim præmatura morte sublati sunt. Sed
concedatur id certum esse, ponamusque illos futuros
esse viros; quis sponsor erit pro illa priori ætate?
Nihilum contentiose dico, nam si quis hanc præberet
iudiciam, ne tum quidem educerein cum literis imbuti

essent, sed tunc præcipue illie manere juberem; nec landarem eos, qui ad fugam cohortarentur, sed ut communis reipublicæ hostes aversarer: quia lucernas occultantes, et luminaria ex urbe in desertum ducentes, civitatem maximis privarent emolumenis. Sin autem nemo fuerit, qui hæc polliceri possit, quæ utilitas si ad magistros mittantur, ubi prius vilia, quam literas ediscent, dumque id quod minus est assequi studebunt, quod ius est perdent, vires animi sciœt, omne inque probitatis indolem? Quid ergo? ludosne omnes literarios diruemus, aiunt? Minime hoc dico: sed ut ne virtutis destruamus ædificium, ne vivam obruames animam. Quæ si temperans quidem fuerit, nullum ex literarum imperitia sequetur detrimentum; sin corrupta fuerit, maximum dampnum erit, etiam si lingua vehementer acuta fuerit et expolita, tantoque iugis dampnum, quanto major dicendi vis accesserit.

Nequitia cum eloquentia conjuncta quod malum. — Nequitia enim cum dicendi facultate conjuncta multo deteriora, quam imperitia, mala parere solet. Quid si illuc abeuntes, inquiet, præterquam quod tardiorum linguam habeant, ab illa etiam virtute excidant? Quid vero si manentes, dic mihi, præterquam quod animam perdant, nihil ad eloquentiam in schola proficiant? Mibi quippe magis hæc dicere convenit, quam illa tibi. Quare? Quia etsi utrumque futurum incertum est, ex tua parte incertius est. Quomodo et qua de causa? Quia litterarum studium morum probitate opus habet, morum autem probitas non item literis. Temperantiam nempe sine hac eruditione exercere possumus, eruditionem vero absque morum probitate nemo assequatur umquam, cum omne tenitus in nequitia et lascivia absumatur. Itaque quod illie metuebas, hic quoque timendum est; imo tanto magis hic, quanto frequentius a scopo aberratur, et quanto majoribus de rebus periculum est. Atque illie quidem unius tantum rei exercitatio necessaria est, hic autem res dueæ acquirendæ proponuntur, ita ut alteram sine altera nancisci nequeas, literas nempe sine temperantia. Sin autem vis, quod vere non potest esse, concedamus esse posse; quid tandem boni nobis ab hac peritia contingat, si letali vulnere confodiamur? quid vero mali ab imperitia, si quæ maxima sunt assequamur? Hæc vero non solum apud nos, qui externam illam sapientiam ridemus, eamque stultitiam esse arbitramur, sed etiam apud ipsos exteros philosophos in confessu habentur. Ideo ex illis plurimi non multum literas curarunt; alii vero penitus contempserunt, et imperiti permanerunt, totamque vitam in ea philosophiae parte, quæ mores respicit, agentes, clarissimi atque celeberrimi evaserunt. Etenim Anæcharsis, Crates et Diogenes ejus nullam habuere curam; uno ne Socrates quidem, ut nonnulli dicunt, hujusque rei testis nobis esse possit is, qui hac in arte longe cæteros antevertit, et qui ea, quæ illum spectabant, longe accuratius quam cæteri, noverat.

Verba Socratis apud Platonem initio Apologie. — Cum enim illum aliquando ad tribunal introduxisset,

ut causam suam defenderet, in apologia ad judices ita loquentem inducit: *Vos autem ex me audituri estis omnem veritatem; non tamen, me Hercle, viri Athenenses, oratione eleganti, ut isti, verbis ac nominibus exornata: sed audituri estis vulgaribus obviisque nominibus loquentem.* Credo enim justa esse quæ dico, nullusque vestrum aliud exspectet. Neque enim profecto, judices, huic ætati convenient, velut adolescentulo, concinnatis ad vos ingredi verbis. Hoc autem cum dicit, ostendit se non ex negligentia, sed quod eam rem non magni ficeret, nec didicisse, nec illa usum fuisse. Itaque non philosophorum est eloquentia, imo ne virorum quidem, sed adolescentularum tantum ludentium simulatio, ut et ipsis quoque philosophis videtur; nec aliis modo philosophis, sed etiam ei, qui omnes facile superavit: etenim magistrum ea re ornari non permittit, cum eum ornatum turpem philosophoque indignum existimet. Verum hæc ad infidelem quemplam merito quis dixerit; imo vero ad fidem magis. Quomodo enim non absurdum fuerit, cum ii etiam, qui multitudo in auram aucupantur, nec alio modo quam externa sapientia clari esse possunt, eam nihil esse arbitrentur, nos illam usque adeo mirari tantique facere, ut ea quæ maxime necessaria sunt propter illam contemnamus?

42. Sancti viri quanta sine eloquentia præstiterint. — Ad infidelem: quidem hæc satis sunt: ad fidem vero et hæc et alia ex nostris documenta afferenda sunt. Quenam illa? Magni illi et sancti viri, qui primi fuerunt, cum literæ nondum essent; tum ii qui post illos fuerunt, cum literæ quidem essent, dicendi vero peritia nondum; et qui hos sequuti sunt, cum et literæ et dicendi peritia essent. Illi vero (primi) utrorumque expertes erant; non modo enim eloquentiae institutione, sed etiam litterarum peritia vacui erant: qui tamen vel iis in rebus, in quibus eloquentie vis necessaria esse videtur, usque adeo iis, qui illa instructi erant, antecelluerunt, ut hi insipientibus pueris detiniores esse viderentur. Cum enim persuadendi vis in eloquentia maxime sita sit, et tamen philosophi ne unum unquam tyranum superaverint; illi vero imperiti et idiotæ totum orbem converterint, planum est apud eos, scilicet litterarum imperitos et idiotas, sapientiæ palmam esse, non autem apud illos, qui utraque facultate pollebant. Adeo ut vera sapientia, veraque eruditio nihil aliud sit, quam Dei timor. At nemo putet me hanc legem statuere, quod pueri esse debeant imperiti. Sed si quis me de necessariis secundum prestaret, nolle impedire quin hoc ex abundantia fieret. Quemadmodum enim concussis cum domino tota fundamentis, totaque fabrica ruinam minitante, extremæ dementiae ac insipientiæ esset ad illitores, non ad structores currere: sic item importunæ contentionis esset, parietibus firmiter stantibus, eos, qui ipsam illinere vellent, prohibere.

Historia adolescentis a monacho instituti. — Quod autem id ex animo loquar, quæ ipsis operibus ostendi, hæc jam vobis narrabo. Adolescentis quidam admodum locuples aliquando in urbe nostra demoratus est eruditionis acquirendæ gratia, Latinæ scilicet et Graecæ.

τοὺς φυγαδεύοντας αὐτοὺς οὐκ ἀν ἐπήγεισα, ἀλλ' ὡς κοινοῖς τῆς πολιτείας ἔχθρούς ἀπεστράφην ἄν, διὰ τοὺς λύχνους κρύπτοντες, καὶ τοὺς φωστῆρας ἀπὸ τῆς πόλεως ἐπὶ τὴν ἐρημίαν ἀγοντες, τὰ μέγιστα τοὺς ἔνδον οἰκοῦν· τας ἔξημίουν ἀγαθά. Εἰ δὲ οὐδεὶς δὲ ταῦτα ὑποτιχησόμενος, τί τὸ ὅφελος πέμπειν εἰς διδασκάλους, ἵνα πρὸ τῶν λόγων κακίαν εἴσονται, καὶ τὸ ἔλαττον βουλόμενοι λαβεῖν, τὸ μεῖζον ἀπολέσουσι, τῆς ψυχῆς τὴν ισχὺν καὶ τὴν εὐεξίαν ἀπασαν; Τί οὖν κατασκάψουεν τὰ διδασκαλεῖα, φησίν; Οὐ τοῦτο λέγω, ἀλλ' ὅπως μὴ τὴν τῆς ἀρετῆς καθέλωμεν οἰκοδομήν, καὶ ζῶσαν κατορύξωμεν τὴν ψυχήν· σωφρονούστης μὲν γάρ ταύτης οὐδεμίᾳ ἀπὸ τῆς τῶν λόγων ἀπειρίας ἔσται ζημία, διεφθαρμένης δὲ μεγίστη ῥάβδη, καὶ σφόδρα τῇ γλῶττα τήκοντη τυγχάνῃ, καὶ τοσούτῳ μεῖζων, δισυπερ ἀν ἐκείνη προσῃ τῇ δύναμις.

Πονηρὰ γάρ τὴν τοῦ λέγειν προσλαβοῦσα ἐμπειρίαν, πολλῷ χείρωντα τῆς ἀμαθίας ἐργάζεται τὰ δεινά. "Αν δὲ ἀπελθόντες ἔκει, φησί, πρὸς τῷ τὴν γλῶσσαν ἀργοτέραν ἔχειν, καὶ τῆς ἀρετῆς ἐκπέσωσιν ἐκείνης: "Αν δὲ μένοντες, εἰπέ μοι, πρὸς τῷ τὴν ψυχὴν διαφθείραι, μηδὲν εἰς εὐγλυττίαν ἀπόλενται ἢ τῆς σχολῆς; ἐμοὶ γάρ δορύσσει ταῦτα λέγειν μᾶλλον, τῇ ἐκείνα σοι. Τί δῆποτε; "Οτι εἰ καὶ τὸ τοῦ μέλλοντος διδηλον ἐκατέρου, τὸ σὸν ἀδηλότερον. Πῶς, καὶ διὰ τί; "Οτι ἡ μὲν τῶν λόγων σπουδὴ τῆς ἀπὸ τῶν τρόπων ἐπιεικείας δεῖται, τῇ δὲ τῶν τρόπων ἐπιεικεία οὐκέτι τῆς ἀπὸ τῶν λόγων προσθήκης. Σωφροσύνην μὲν γάρ καὶ χωρὶς τῆς παιδεύσεως ταύτης κατερθῶσαι ξνι, λόγων δὲ δύναμιν χωρὶς τρόπων χρηστῶν οὐδεὶς ἀν προσλάβοι ποτὲ, παντὸς τοῦ χρόνου εἰς κακίαν καὶ ἀτέλγειαν ἀναλισκομένου. "Ωστε διπερ ἔκει δέδοικας, τοῦτο καὶ ἐνταῦθα φοβεῖσθαι χρή· καὶ πολλῷ μᾶλλον ἐνταῦθα, ὅσῳ καὶ πυκνότεραι αἱ ἀποτυχίαι, καὶ περὶ τῶν μειζόνων ὁ κίνδυνος. Κάκει μὲν πρὸς ἐν τὴν κρατῆσθαι μόνον ἀνάγκη, ἐνταῦθα δὲ τῶν δύο κρατῆσαι πρόκειται, μίαν δὲ τὸν θάτερον χωρὶς θατέρου λαβεῖν, οὐδὲ σωφροσύνης χωρὶς τοὺς λόγους εἰδέναι. Εἰ δὲ βούλει, καὶ τὸ διδύνατον τοῦτο θῶμεν εἶναι δυνατὸν. τι γένοιτο ἀν τοῦτον ἀγαθὸν ἀπὸ τῆς τούτων ἐμπειρίας, περὶ τὰ κακά λαμβάνουσι τὴν πληγὴν; τι δὲ κακὸν ἀπὸ τῆς ἀπειρίας, τῶν μεγίστων τοῦτον κατορθουμένων; Καὶ ταῦτα οὐ παρ' ἡμῖν μόνον τοῦτα καταγελῶσι τῆς ἔξωθεν σοφίας, καὶ μωρίαν πούτην εἶναι νομίζουσιν, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτοῖς τοὺς ἔξωθεν φιλοτόροις οὕτω συνωμολόγηται. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ μὲν πολλοὶ οὐ σφόδρα ἐπεμελήθησαν τοῦ πράγματος· οἱ δὲ καὶ τέλεον κατεφρόνησαν· καὶ διετέλεσαν δυντες ἀμαθεῖς, καὶ τὸν ἀπαντα βίνον ἐν τῷ τῆς φιλοσοφίας ήθικωτέρῳ διατρίψαντες μέρει, σφόδρα ἔλαμψαν, καὶ γεγόνασι περιφανεῖς. Καὶ γάρ Ἀνάχαρτος καὶ Κράτης καὶ Διογένης οὐδεμίαν ἐποιήσαντο σπουδὴν τούτου· φασὶ δέ τινες, οὐδὲ Σωκράτης, καὶ μαρτυρήσειν δὲ τοῦτον ὁ μάλιστα πάντων ἐν τῇ τέχνῃ ταύτῃ διενεγχών, καὶ τὰ ἐκείνου [96] τῶν δὲλλων εἰδὼς ἀκριβέστερον. Εἰσαγαγὼν γάρ αὐτὸν ποτε εἰς δικαστήριον ἀπολογησόμενον^c, ἐν τῇ πρὸς τοὺς δικαστὰς ἀπολογίᾳ ἐποίησεν οὕτω λέγοντα· "Υμεῖς δὲ ἐμοῦ ἀκούσεσθε πᾶσαν τὴν ἀλιθειῶν, οὐ μέρτοι μά-

^a Sic duo manuscripsi et Savil. Morel. autem et Savil. in margine πολλῷ πλείον.

^b Sic nos cūm Savil. et duobus mss. Legebatur ἀπέντα. Edit.

^c Savil. in margine εἰς dupl. mss. sic ἀπολογεῖται.

Δ', ὡς ἀνδρες Ἀθηναῖοι, κεκαλλιεπημένους γε λόγους, ὥστεροι οἱ τούτων, φίμασι τε καὶ ὀνόμασιν, οὐδὲ κεκοσμημένοις, ἀλλ' ἀκούσεσθε ἀπλῶς καὶ εἰκῇ λεγόμενα τοῖς ἐπιτυχοῦσιν ὀνόμασι. Πιστεῖω γάρ δίκαια εἶναι οἱ λόγω, καὶ μηδεὶς ὑμῶν προεδοκησάτω ἀλλως. Οὐδὲ γάρ ἀπὸ διποτού πρέπει τῇ Ηλίκᾳ τῇδε, ὥσπερ μειρακίῳ πλάττοτε λόγους, εἰς ὑμᾶς εἰσιέται. Ταῦτα δὲ θλεγε δεικνύς, διὰ οὐ διὰ βρύμαντιν, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ μέγα τὸ πρᾶγμα ἡγεῖσθαι, οὗτος θμαθεν, οὗτος ἐχρήσατο. Οὐκ οὖν φιλοσόφων μὲν τῇ εὐγλωττίᾳ^d, καὶ ἀνδρῶν δὲ ἀπλῶς, μειρακίων δὲ παιζόντων τῇ φιλοτιμίᾳ, ὡς καὶ αὐτοῖς τοῖς φιλοσόφοις δοκεῖ, οὐ τοῖς ἄλλοις μόνον, ἀλλὰ καὶ τῷ πάντων μάλιστα ἐν τούτῳ κεχρατηκότε· τὴν γάρ διδάσκαλον οὐκ ἀφίησι κασμεῖσθαι τῷ πράγματι, αἰσχρὸν τῷ φιλοσόφῳ τὸν κόσμον τοῦτον είναι νομίζων. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς ἀπιστον δικαιῶς διν τοῖς εἰποι, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς πιστόν. Πῶς γάρ οὐκ ἀποπον, διὰν οἱ μὲν τὴν παρὰ τῶν πολλῶν δόξαν θεράμενοι, καὶ οὐδὲ ἄλλοθεν φανῆναι δυνάμενοι, ἀλλ' ἢ ἀπὸ τῆς ἔξωθεν σοφίας, μηδὲν αὐτὴν εἶναι νομίζωσιν, τιμεῖς δὲ οὗτοι θαυμάζωμεν καὶ ἐκπληττώμεθα, ὡς καὶ τῶν ἀναγκαιοτάτων διὰ ταύτην καταφρονεῖν;

[16.] Πρὸς μὲν οὖν τὸν ἀπιστον ταῦτα ἀρχεῖ, πρὸς δὲ τὸν πιστὸν καὶ ταῦτα καὶ τὰ παρ' ἡμῖν ὑποδειγματα ἀναγκαῖον παράγειν. Πολλὰ δὴ ταῦτα; Τοὺς μεγάλους ἀνδρας καὶ ἀγίους ἐκείνους, τοὺς πρότους, διὰ γράμματα οὐκ ἦν, τοὺς μετ' ἐκείνους, διὰ γράμματα μὲν ἦν, ἐμπειρία δὲ λόγων οὐδέποτε τοὺς μετὰ τούτους, διὰ καὶ γράμματα ἦν καὶ ἐμπειρία λόγων. Ἀμφοτέρων δὲ ἡσαν τότε ἀπειρον ἐκείνοις· οὐ μόνον γάρ τῆς τῶν λόγων παιδεύσεως, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς τῶν γραμμάτων ἐμπειρίας ἐκτὸς ἡσαν· ἀλλ' ὅμως ἐν αὐτοῖς τούτοις, οἵ μάλιστα ἢ τῶν λόγων Ιεχὺς ἀναγκαῖα εἶναι δοκεῖ, μετὰ τοσαύτης περιουσίας τούς, ἐν αὐτῇ κρατοῦντας παρῆλασαν, ὡς παῖδες ἀνοήτων αὐτοῖς φανῆναι χείρους. "Οταν γάρ τὸ πείθειν ἐν τοῖς λόγοις ἦ, καὶ οἱ μὲν φιλότεροι μηδὲ ἐνδέ περιγίνονται τυράννου, οἱ δὲ ἀγράμματοι καὶ ίδιωται τὴν οἰκουμένην ἐπιστρέψιοτιν ἀπασαν, εἰδῆλον δὲ παρὰ τούτοις τὰ νικητῆρια τῆς σοφίας ἐστί, τοῖς ἀγράμματοις καὶ ίδιωταις, οἱ παρ' ἐκείνοις τοῖς τὰ ἐκάτερα διηκριβώκησιν. Οὗτος δὲ δυτῶς σοφία καὶ τὴ δυτῶς παλέυσις οὐδὲν ἐτερόν ἐστιν, ἀλλ' ἢ δ τοῦ Θεοῦ φόδος. Καὶ μή με τις νομίζετω νομοθετεῖν ἀμαθεῖς τοὺς παῖδας γίνεσθαι· ἀλλ' εἰ τις ὑπὲρ τῶν ἀναγκαίων παρέχει· θαρρεῖν, οὐχ ἀν ἐλοίμην κωλῦσαι καὶ τοῦτο ἐκ περιουσίας γενέσθαι. "Ωσπερ γάρ, τῶν θεμελίων σαλευομένων, καὶ πάτης τῆς οἰκίας καὶ τῆς οἰκηδομῆς κινδυνευούσης καταπεσεῖν, ἐσχάτης ἀνοίας καὶ παραπλεῖας ἐστὶ πρὸς τοὺς κονιώντας, ἀλλὰ μὴ πρὸς τοὺς οἰκοδομοῦντας τρέχειν· οὐτω πάλιν ἀκαίρου φιλογενείας, τῶν τοίχων ἐστίτων ἀσφαλῶς καὶ βεβαίως, κωλύειν τὸν βουλόμενον κονίην.

[17.] Καὶ διὰ ταῦτα ἀπὸ ψυχῆς λέγω, ἀπερ ἐπ τῶν ἔργων ἐπεδειξάμην, ταῦτα ὑμῖν διηγήσομαι καὶ νῦν. Νέος τις κομιδῇ πλούσιος ὃν ἐπεδήμητο ποτε τῇ πόλει τῇ ἡμετέρᾳ κατὰ λόγων παίδευσιν ἐκατέρων, τὴν τε Ἰταλῶν τὴν τε Ἔκλήνων. Οὗτος δέ νέος εἶχεν ἀκολουθοῦντα παίδευσιν, ἐν ἔργον ἔγοντα μόνον

^d Ήπο μεταπέστειλεν οὐκέτιν τὸ εὐγλωττία.

διαπλάνττειν αὐτοῦ τὴν ψυχήν. Τούτῳ προσελθίουν ἐγὼ τῷ παιδαγωγῷ (καὶ γάρ τῶν ἐν δρεσι καθημένων ἑτύγχανεν ὅντι, τὴν πρόφατιν ἐπεχείρουν μανθάνειν δι' τὴν τοιαύτης ἐπειλημμένος σοφίας εἰς τὸν παιδαγωγῶν βίον καθῆκεν ἑαυτόν). Ὁ δὲ μικρὸν ἔφησεν ἑαυτῷ λείπεσθαι χρήμαν ἐν τούτῳ, καὶ τὸ πᾶν ἡμῖν ἀγαθευ διηγήσατο. Τῷ γάρ παιδίῳ τούτῳ, φησί, πατήρ μέν ἐστι τσληρὸς καὶ τραχὺς, καὶ πρὸς τὰ βιωτικὰ πράγματα ἐπτομένος, μήτηρ δὲ μετρία καὶ σώφρων καὶ ἐπιεικής, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν βλέπουσα μόνον. Ἐκεῖνος μὲν οὖν, ἀτε καὶ ἐν πολέμοις πολλὰ κατωρθωκώς, βούλεται τὸν οὐδὲν ἐπὶ τὴν πατρῷα τάξιν ἀγαγεῖν, ἥ δὲ μήτηρ ταῦτα μὲν οὕτε βούλεται, οὔτε ἐπιθυμεῖ, ἀλλὰ καὶ σφόδρα ἀπεύχεται· εἴχεται δὲ καὶ ἐπιθυμεῖ λαμπρὸν αὐτὸν ἵδειν ἐν τῇ τῶν μοναχῶν πολιτείᾳ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν πρὸς τὸν πατέρα εἰπεῖν οὐκ ἐτόλμησεν· ἐδεδοίκει γάρ μή ποτε αὐτῷ τοῦτο ὕφερώμενος ἐκεῖνος, πρὸς ὄρας αὐτὸν ἡδη καταδήσῃ τοῖς τοῦ βίου σχοινίοις, καὶ ταύτης αὐτὸν ἀποστήσας τῆς σπουδῆς, ἐπὶ τὴν ζώνην ἀγάγοι, καὶ τὴν ἐξ ἐκείνης ῥάουμίσιν ἀπασταν, καὶ ἀδύνατον αὐτῷ τὴν μετὰ ταῦτα κατασκευάσθη διόρθωσιν. Ἐτέραν δέ τινα συντίθησι μηχανήν· καλέσασα γάρ με οἷκοι, καὶ ταῦτα πάντα κοινωναμένη, καὶ τοῦ παιδίου λαβοῦσα τὴν δεξιὰν, ταῖς ἐμαῖς ἐντίθησι χερσῖν. Μηδὲ ἡρώτων τίνος ἔνεκεν ταῦτα ποιεῖ, μίαν ταύτην ἐλεγεν ὑπολείπεσθαι μηχανὴν ἡμῖν πρὸς τὴν τὸν παιδὸς σωτηρίαν, εἰ βουληθείην τε καὶ ἀνασχοίητην τάξιν παιδαγωγοῦ τὸ παιδίον λαβὼν ἐλθεῖν ἐνθάδε· πείσειν γάρ αὐτὴν τὸν πατέρα, ὃς καὶ τὸν στρατιωτικὸν ἐλομένῳ βίον χρήσιμος αὐτῷ τῶν λόγων ἡ παίδευσις. "Αν οὖν τοῦτο λαζασται δυνηθῶ, φησί, καταμόνας αὐτὸν ἔχων λοιπὸν ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας, οὔτε τοῦ πατρὸς ἐνοχλοῦντος, οὔτε τῶν οἰκείων τινὸς, μετὰ πολλῆς αὐτὸν τῆς ἐξουσίας διαπλάσαι δυνήσῃ, καὶ καθάπερ ἐν μοναστηρίῳ διάγοντα, οὕτω ποιήσαι ζῆν. Ἀλλ' ἐπίγευσον καὶ ὑπέργου τὸ συνυποκρίνασθαι μοι τὸ ἔργμα. Οὐκ ἔστιν ὑπὲρ τῶν τυχόντων ὁ λόγος ἐμοὶ· ὑπὲρ τῆς τοῦ παιδίου μου ψυχῆς ὁ ἀγὼν καὶ ὁ κίνδυνος. Μή δὴ περιέληγε τὸν πάντων ἐμοὶ φίλτατον κινδυνεύοντα, ἀλλ' ἐξάρπασον αὐτὸν ἡδη τὸν πάντοθεν περικειμένων αὐτῷ παχῶν, τῆς ζάλης, τοῦ κλυδωνίου. Εἰ δὲ οὐ θέλεις δοῦναι τὴν γάριν, τὸν Θεὸν ἡδη καλῶ μέσον ἡμῶν, καὶ μαρτύρημαι ὅτι ἐγὼ μὲν οὐδὲν ἐνέλιπον τῶν εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς τούτου ψυχῆς ἡκόντων, ἀλλ' εἰμὶ καθαρὰ ἀπὸ τοῦ αἵματος τοῦ παιδίου τούτου· εἰ δὲ συμβαίη τι παθεῖν αὐτὸν, οἶσιν εἰκῆς νέον δητα καὶ ἐν τοιαύτῃ ζῶντα τρυφῇ καὶ ράθυμίᾳ, ἀπὸ τοῦ καὶ τῶν σῶν χειρῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐκτρήσει τὸν παιδίον τούτου τὴν ψυχὴν ὁ Θεός. Ταῦτα καὶ τὰ τούτων πλείουν προσθεῖσα ῥήματα, καὶ δακρύσασα σφοδρῶς καὶ ἐλεεινῶς, ἐπεισεν ἀναλέξασθαι με ταύτην τὴν πραγματείαν, καὶ μετὰ τούτων ἐξέπεμψε τῶν ἐντολῶν. Καὶ οὐ γέγονεν αὐτῇ μάταιος ἡ μηχανή· ἀλλ' οὕτως ἐν βραχεῖ χρόνῳ τὸν [98] παιδία τούτον ὁ γενναῖος ἐκείνος ἤσκησε, καὶ τοιούτον αὐτῷ τῆς ἐπιθυμίας ταύτης ἀνῆψε τὸ πῦρ, ὡς ὀρέσσων ἀπαντα ἔβια, καὶ ἐπὶ τὴν ἔρημον δραμεῖν, καὶ ἐπέρους δεῖσθαι γαλινοῦ πάλιν τοῦ δυνητούντον πρὸς τὴν σύμπτον αὐτὸν ἀσκητῶν ἀπὸ τῆς ἐπιτεταμένης μεταστρέψαι· ἐκείντος. Καὶ γάρ τὸν δέος, μή τῇ σπουδῇ ταύτῃ πρὸς καιροῦ τὸ δράμα ἀποκαλύψαι, καὶ τῇ μητρὶ καὶ τῇ παιδαγωγῷ, καὶ τοῖς πανταχοῦ μοναχοῖς πόλεμον ἐγείρῃ γχλεπέν. Εἰ γάρ ἥσθετο ταύτης τῆς ψυχῆς ὁ πατήρ, οὐκ ἀπέστη πάντα κινῆν, ὥστε ἀπελάσαι τοὺς ἀγίους ἐκείνους, οὐχὶ τοὺς ὑποδεξαμένους μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀλλούς ἀπαντας. Τοῦτον τοῖνυν ἐγὼ τὸν παιδία λαζίν, καὶ ταῦτα καὶ τὰ τούτων πλείουν εἰπόν,

τὴν μὲν ἐπιθυμίαν τῆς φιλοσοφίας ταύτης τὸ εἶδος μενεῖν, καὶ ἐπέτεινα δὲ πλέον, τὴν δὲ πόλιν οἰκεῖν ἡξίουν, καὶ τῆς τοῦ λόγων ἔχεσθαι σπουδῆς· οὗτοι γάρ καὶ τοὺς ἡλικιώτας ἀφελήσειν τὰ μέγιστα, καὶ τὸν πατέρα λήσειν. Ἀναγκαῖον δὲ τοῦτο εἶναι ἐνόμιζον, οὐδὲ τῆς μητρὸς, οὐδὲ τοῦ παιδαγωγοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ παιδός. Ἐν ἀρχῇ μὲν γάρ ἐπιθυμεῖν αὐτῷ τὸν πατέρα, καὶ διαταλεῖεν εἰκόδες ἣν τὰ τῆς φιλοσοφίας φυτά, ἀπαλά τε δύντα καὶ ἀρτι τεθέντα· εἰ δὲ χρόνος ἐγγένηται πολὺς, καὶ διέωθείη καλῶς, σφόδρα ἐθάληρουν ὅτι οὐκ ἀν οὐδὲ ἐτιοῦν γένηται δυνήσεται παραβλάψαι τὸν οὐδὲν ἐκεῖνος· δὴ καὶ γέγονε, καὶ οὐ διήμαρτον τῆς βύρμης, οὐδὲν οὐκοδομῆς, ἀλλὰ καὶ ισχυροτέραν ἀπέφηνε· τῶν τε συμφοιτῶντων ἀ αὐτῷ πολλοί τοσαῦτα τῆς ὁμιλίας ἀπώναντο τῆς ἐκείνου, ὡς πρὸς τὸν αὐτὸν αὐτῷ ζῆλον ἐλθεῖν. "Εχων γάρ οἶκοι διαπαντός τὸν βύρμιζοντα, καθάπερ δγαλμα συνεχῶς ἀπολαύον τῆς τοῦ τεχνίτου χειρὸς, οὕτω προσθήκτην καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐλάμβανε τὸν κατὰ ψυχὴν κάλλους. Καὶ τὸ δὴ θαυμαστὸν, ἔξι μὲν φαινόμενος, οὐδὲν διαφέρειν ἐδόκει τῶν πολλῶν· οὕτε γάρ θύος εἶχεν ἡγριωμένον καὶ κατεσκληρᾶς, οὕτε ἐξτλλαγμένην στολὴν, ἀλλ' ἣν κοινῆς καὶ τῷ σχῆματι καὶ τῷ βλέμματι καὶ τῇ φωνῇ καὶ τοῖς ἀλλοις ἀπασιν. "Οὗτον καὶ πολλοὺς τῶν ὁμιλούντων αὐτῷ εἶσα τῶν αὐτοῦ δικτύων ἡδυντήθη λαβεῖν, πολλὴν ἐνδον ἔχων ἐγκεκρυμμένην τὴν φιλοσοφίαν. Οἶκοι δὲ εἰ τις αὐτὸν εἶδεν, ἐνόμισεν διν τινὰ εἶναι τῶν ἐν τοῖς δρεσι καθημένων· καὶ γάρ ἡ οἰκία αὐτῷ πρὸς ἀκρίβειαν μοναστηρίου παντὸς διέκειτο, οὐδὲν ἔχουσα τῶν ἀναγκάζων πλέον. Καὶ δικρός δὲ αὐτῷ ἀπας εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν ἀγίων ἀντλίσκετο βιβλίων· καὶ γάρ ἐν δέξιος μαθήματα προσλαβεῖν, τῇ μὲν ἔξωθεν παιδεύσει βραχὺ τῆς ἡμέρας ἀπένειμε μέρος, τὸ δὲ λοιπὸν ἀπαν εύχατε συνεχέστε καὶ βιβλίοις ἀνέκειτο θεοῖς, καὶ διετος ἀπασταν διετέλει τὴν ἡμέραν, μᾶλλον δὲ οὐδὲ μίαν, οὐδὲ δύο μόνον, ἀλλὰ καὶ πλείους. Καὶ νύκτες δὲ αὐτῷ ταῦτα συνήδεσαν, δάκρυα, καὶ εὐχές, καὶ τὴν τοιαύτην ἀνάγνωσιν. "Απερ ἡμῖν ἀπαντα ὁ [99] παιδαγωγός λέθρα ἀπήγγειλε· καὶ γάρ τὸν ἀρδόρητος ὁ παῖς, εἰ τι τούτων ἥσθετο ποτε ἐξενεχθέν. "Ἐλεγε τοίνυν οὕτως, ὅτι καὶ ίματιν αὐτῷ ἀπὸ τριχῶν κατεσκεύαστο, καὶ τούτῳ τὰς νύκτας ἐγκαθεύδοι, σοφήν τινα μηχανὴν τοῦ ταχέως ἐξαντασθαι ταύτην εύριεν. Καὶ τὰ ἄλλα δὲ αὐτῷ πρὸς τὴν ἀκρίβειαν τῶν μοναχῶν ἀπήρτιστο, καὶ τὸν Θεὸν ἐδόξασε συνεχῶς ἐκείνος, τὸν οὕτω κοῦφα τῆς φιλοσοφίας ταύτης ἐνθέντα αὐτῷ τὸ πτερά. "Ωστε εἰ τις μη ψυχὴν καὶ νῦν ἐδείχνυε τοιαύτην, καὶ παιδαγωγὸν παρεῖχε τοιούτον, καὶ τὰ ἄλλα πάντα ὁμοίως ἐπιμελεῖσθαι ἐπεγγείλατο, μυριάκις ἀν ηὔξαμπτην τοῦτο γενέσθαι μᾶλλον τῶν γεννηταμένων αὐτῶν. "Η γάρ ἀν τὸν ἡθία πλείων ἐγένετο, καὶ διὰ τὸν βίον, καὶ διὰ τὴν ἡλικίαν, καὶ διὰ τὴν συνεχῆ διατριβήν, τῶν τοιούτων δυναμένων τοὺς ἡλικιώτας θηράμ. Ἀλλὰ γάρ οὐδεὶς ἐστιν δι ταῦτα ὑποτητησόμενος· οὐδὲ τοιαύτων· οὐχὶ δέ, μυρίας

ἢ Duo mss. φιλοσοφίας ταύτης. Edili φιλοσοφίας πάσῃς.

ἢ Duo mss. ἐπιθυμεῖν αὐτόν, Savil. εἰ Morel. αὐτῷ. Infra Savil. ἐθάρρουν, ὅτι οὐκ ἀν οὐδὲ ὑπιοῦν γένηται. Morel. οὐδὲ εἰ τι οὖν, unus codex ὅτι ἀν δι, τι οὖν, aliis ὅτι ἀν διοῦν.

ἢ Savil. et unus cod. συμφοιτῶν. Morel. et aliis συμφοιτῶντων.

* Duo mss. ἀναλίσκεται βιβλῶν. Mox iidem ἀπένειμε, et sic Savil., in Morel. autem ἀπένειμε.

† Duo mss. ἀνάγνωσιν. Ήμιν δὲ ἀπαντα. Savil. et Morel. ἀπερ ἡμῖν ἀπαντα.

‡ Savil. μη ψυχὴν καὶ νῦν ἐδείχνυε, Morel. μη ψυχὴν καὶ νῦν ψυχὴν. unus codex μη καὶ νῦν ψυχὴν.

§ Duo mss. ὑποσχητόμενος, Savil. et Morel. ὑποπγέτεινος. Infra Morel. et aliis τὸν οὐδὲν ἐστότε. Savil. et aliis τὸν οὐδὲν Infra Morel. in aliis.

Hunc pedagogus sequebatur semper, cui una cura erat, ut ejus animam informaret. Hunc ego pedagogum adiens (erat enim ex iis qui in montibus resident), causam ediscere conabar eum hujusmodi sapientiam professus esset, in pedagogorum vitam seipsum demisisset. Ille vero respondit sibi parum temporis superesse in hujusmodi officio praesizando, et rem altius repetitam enarravit nobis. Puer, inquit, huic pater est durus, ferox, et mundi rebus inhibens; mater autem modesta, temperans, proba et ad ealculatum respiciens. Pater itaque, utpote qui in bellis multa fortiter gesserit, filium vult ad paternum ordinem ducere; mater vero id minime optat, sed admodum deprecatur: ac in votis habet et expetit illum in monachorum statu florentem videre. Verum id patri dicere non ausa est, verita ne, si id ille subodoraret, premature illum saeculi vinculis obligaret, atque ab hoc studio abductum ad balteum transferret, et ad omnem quæ inde sequi solet vite negligientiam, ita ut postea emendari et ad meliorem se frugem recipere non possit. Hujusmodi igitur arte utitur: evocat me domum, hocque patefacto consilio, apprehensam pueri dexteram manibus tradit meis. Me sciscitante cur hoc faceret, nūnam, inquit, hanc superesse rationem procurandæ filio salutis, si vellem paedagogi statum assumens filii curam sumere, et huc accedere: se patri suasoram esse, etiam ei, qui militiam adire velit, utilem esse literarum institutionem. Hæc ego, inquit, si efficere potuero, tu seorsum et in aliena domo, ubi nec pater nec familiarium quispiam turbas mouere possit, summa illum facultate formare poteris, vitamque ejus ita ordinare, ac si in monasterio degeneret. Ceterum annue mihi, ac in partem simulationis mecum venire ne graveris. Non parva res agitur, de filii anima certamen est ac periculum: ne spernas carissimum mihi omnium periclitantem, sed eripe illum a circumpositis undique laqueis, a tempestate, a fluctibus. Si vero tu gratiam praestare nolueris, Deum jam in medium appello, testemque voco me nihil corrumpere, quæ ad hujus animæ salutem necessaria erant, mundamque esse a sanguine pueri hujus. Quod si quid configerit illum pati eorum, quæ pueri in tantis deliciis et in tanta negligentia vivente, contingere possunt, abs te illa die pueri animam requiret Dens. His et pluribus etiam verbis compellans, vehementer ac miserabiliter illacrymans, mili tandem persuasit, ut hoc negotium suscipere, ac cum his mandatis me ab se dimisit. Nec vana illi fuit haec machinatio: ita enim brevi puerum egregius ille paedagogus exercuit, tantumque in eo ignem desiderii illius accedit, ut cuncta simul abjiceret, atque in desertum a fugeret, alioque rursus indigeret freno, quod illum a vehementiore illa exercitatione ad moderationem traduceret. Namque metuendum erat, ne tanto illo studio ante tempus drama totum revelaret, et matre, paedagogo atque omnibus ubique monachis bellum excitaret gravissimum. Nam si pater illam sensisset fugam, numquam destitisset omnia mouere, ut sanctos illos expelleret, non eos tantum, qui filium sus-

ceperant, sed alios etiam omnes. Hunc igitur ego paucum assumens, hæc et plura loquuntur, philosophiæ hujus desiderium in eo manuere permisi, imo magis adauxi, in urbe autem habitare rogabam, ac literarum studiis hærere: ita enim et æqualibus suis maxime profuturum, et rem patri ignotam fore. Id vero necessarium esse putabam, non modo sanctorum illorum causa, non matris, non paedagogi tantum, sed illius etiam pueri. Si enim initio institisset pater, periculum erat ne philosophiæ plantas concuteret, teneras nempe, ac nuper positas. Sin vero multum temporis procederet, et radices probe mitteret, valde confidebam, quidquid tandem contigeret, numquam futurum ut pater filium posset lacerare: quod etiam evenit, nec me spes mea defecit. Cum enim pater ejus posimodum multo elapso tempore illum adorsus magno cum impetu irrueret, non modo adfiscerum nullatenus nutare fecit, sed illud firmius esse monstravit. Condicipulorum autem plurimi ex illius consortio tantum profecerunt, ut ejusdem instituti fierent ænuli. Cum enim ille semper domi moderatorem haberet, cu[m] statua jugiter manu artificis expolita, sic quotidie animæ pulchritudinis incrementum accipiebat. Et quod mirabilis est, cum foris versabatur, nihil differre videbatur a ceteris: non enim rusticis et incomptis moribus, non ueste singulari erat, sed similis aliis habitu, aspectu, voce, cæterisque erat. Quamobrem ex sibi familiaribus plurimos iisdem retribus cepit, multam occultans intrinsecus philosophiam. Demi vero si quis illum vidisset, putasset esse quemdam ex iis, qui in montibus sedes haberent: si quidem dominus ejus ad monasterii normam ordinabatur, ubi præter necessaria nihil aderat. Tempus autem omne lectione sanctorum librorum transigebat. Cum enim aeri ad disciplinas ingenio esset, externe eruditio modicam diei partem insumebat, reliquum vero temporis precibus frequentibus librisque diuinis deputabat, ac sine cibo tota perseverabat die; imo nec una tantum die, neque duabus, sed pluribus. Noctes porro illi horum conscientie erant, lacrymarum, precum hujusmodique lectionis: quæ omnia nobis paedagogus clam annuntiabat: puer enim indignabatur vehementer, si quid hujusmodi efferti cognoceret. Dicebat ergo ipsum sibi cilicium in uestem parvisse, illaque per noctem dum dormiret indui, eoscilicet consilio, ut citius exsurgere posset: in aliis quoque ipsum monachorum disciplinam diligenter servare, Deique frequenter laudes persolvere, qui sibi tam leves philosophiæ penas indidisset. Itaque si quis mibi nunc animum ita comparatum ostenderet, paedagogumque similem preberet, aliaque omnia similiter se polliceretur euraturum, nullies optarem ita fieri, idque magis, quam ipsi parentes. Sic enim prefecto majus lucrum accederet, cum possent pueri hujusmodi, per vitæ rationem, per aetatem ac per jage consortium æquales suos inesseare. At nullus est qui se ita facturum pollicetur. Cum vero nullus sit, summæ crudelitatis esset eum, qui ne seipsam quidem defendere possit, sed jaceat iunumeris confossus

vulneribus, aliosque infirmiores reddat, In medio concidi permettere, cum oporteret eum e pugna summovere. Namque similiter dux puniendus esset, qui pugnare valentes milites ex pælio abduceret, saucios autem et prostratos, qui aliis impedimento essent, in medio semper jacere juberet.

43. Verum quia parentum plurimi instant, liberosque suos in literis vitam agere cupiunt, ac si pro certo habeant ipsos ad culmen eloquentie peruenturos : hac quidem de re ne contendamus, neu dicamus ipsum a scopo aberraturum ; sed concedamus eum studii sui fructum hujusmodi consequuntur, et ad culmen venturum esse. Sit autem nobis duarum rerum optio ; vel ad ludimistros proficisciens eruditioinem assequi contendat, vel solitudinem petens anime prospiciat ; utro in studio rem obtinere pœstat ? Nam si in utroque contingat, id ego quoque volo ; sin alterutrum relinquendum sit, quod pœstabilius eligendum est. Etiam, inquiunt, sed hoc ipsum unde nobis constare poterit, eum perseveratum et mansurum, nec lapsurum esse ? multi namque deciderunt. At unde constare potest ipsos non perseveraturos et mansuros esse ? Multi namque perseverant, et quidem plures illos, qui decidunt : ita ut horum causa magis confidendum sit, quam illorum timendum. Cur autem non id ipsum circa literarum studia metuis, ubi maxime timendum est ? Namque apud monachos quidem ex multis pauci lapsi sunt, in scholis autem liberalium disciplinarum ex multis pauci peritiam assequuntur. Neque inde tantum, sed etiam multis aliis de causis in hac parte magis timendum est. Siquidem et pueri obtusum ingenium, et magistrorum imperitia, et paedagogorum negligentia, et patris incuria, ac sumptuum mercedisque defectus, et morum dissimilitudo, et condiscipulorum nequitia, et livor invidiae, aliaque plurima ab assequendo sine deturbant. Neque haec tantum, sed post ipsum etiam studiorum finem alia et plura quidem impedimenta occurront. Postquam enim superatis omnibus elapsusque obicibus ad ipsum eruditiois culmen pervenerit, aliae rursum insidiae sunt positae. Namque principis odium, consortium invidia, temporum difficultas, amicorum inopia, paupertas, ab ipso fine sapienti excludunt. Atqui apud monachos nihil simile ; sed una tantum re opus est, nobili scilicet atque eximia alacritate ; quæ si adfuerit, nihil impedit quominus ad finem virtutis perveniat.

Quam pœstabilior vita monachorum vita sacerulari. — Quomodo igitur non iniquum fuerit, ubi optima spes est manifesta et proxima, desperare ac tremere; ubi vero alia spes contraria, remotissima est, ac multis obicibus intercipitur, non desperare, imo rei longe difficillimæ maximum sibi spem proponere : atque in literarum studiis, non tristia quæ frequentius accidunt, sed bona quæ raro contingunt considerare ; circa statum vero monachorum contrarium facere, et ubi spes bonorum multæ sunt, ad tristia respicere tantum ; ubi vero de contraria spe agitur, quæ bona sunt tantum considerare ? Quamquam illic frequenter

contingit, ut cum omnia quæ concurrere debent pro voto contigerint, præmatura mors athletam post infinitos sudores nondum coronatum abripiat; hic vero etiamsi in mediis certaminibus illud accidat, tunc maxime splendidus et coronatus proficiscatur. Itaque si futurum metuis, circa literarum studia maxime timendum est, ubi ne ad terminum perveniatur plura sunt impedimento. Tu vero illic quidem resides, diuturniasque moras sustines, non ea quæ in medio posita sunt, sumptus nempe, ærumnas, incertum eventum, sed finem tantum respiciens : hic autem cum nondum ad vestibulum puer ingressus sit, neque hanc pulcherrimam philosophiam attigerit, statim times et trepidas, jam desperatas cogitationes admittis ? Atqui ipse paulo ante dicebas : Quid enim ? isne, qui urbem incolit et domum, salutem consequi non potest ? Ergo si cum urbe, domo et uxore salutem consequi potes, multo magis sine uxore et aliis hujusmodi. Neque enim est ejusdem hominis unne quidem considerare, etiamsi sacerularibus negotiis illigatus fuerit, ac si hoc quoque modo salus acquiri possit : nunc vero, etsi ab omnibus liber evaserit, tremere ac metuere, quasi sine illis probe vivere non possit. Nam si is, qui urbem incolit, posset salutem nancisci, ut dicas, multo magis qui in solitudine degit. Quid igitur hic non posse times, cum illic non timeas, ubi potius timendum esset ?

44. *Præcepta eadem monachis et sacerularibus.* — At, inquieris, non par crimen est sacerolare peccare, et enim qui semel se Deo consecraverit : neque enim ambo ab eadem altitudine cadunt ; quare eorum vulnera non æqualia sunt. Te ipsum prorsus fallis, si alia putas a sacerulari, alia a monacho exigiri. Discriben quippe inter illos hoc est, quod alius ducat uxorem, alius non ducat, pro aliis vero omnibus communem amborationem reddituri sunt. Nam qui irascitur fratri suo sine causa, sive sacerularis sive monachus sit, Deum similiter offendit : et qui respicit mulierem ad concupiscentum eam, utrolibet in statu sit, eadem adulterii plectetur pena; imo vero si quid ratioceanando addere fas sit, sacerularis hoc agens minus venia dignus est. Non enim par facinus est eum, qui uxorem habet, et hac consolatione fruitur, mulieris pulchritudine abduci, vel eum qui hoc prorsus destituitur auxilio, ab illo vinci malo. Rursus qui jurat, in quocunque statu versetur, pari modo damnatur. Neque enim Christus cum haec de re statueret legemque poneret, haec distinctionem fecit, neque dixit, Si is qui jurat monachus sit, ex maligno est iurandum ; si non monachus, non item : sed simpliciter semelque omnibus dixit : *Ego autem dico vobis, non jurare omnino* (*Matth. 5. 34*). Iterumque cum ait, *Væ ridentibus* (*Luc. 6. 25*), non addidit, monachis, sed simpliciter sic omnibus legem tulit. Sicque fecit etiam in aliis omnibus magnis mirabilibusque præceptis. Cum enim ait (*Matth. 5. 3-12*), Beati pauperes spiritu, lugentes, mites, esurientes et sitiens justitiam, misericordes, mundi corde, pacifici, qui persecutionem patientur propter justitiam, et qui fonda et infanda

ώμιτητος ἀν εἴη τὸν οὐδὲ ἐστῶ δυνάμενον ἀμῦναι, ἀλλὰ κείμενον, καὶ μυρία δεχόμενον τραύματα, καὶ τοὺς δόλους ἀσθενεστέρους ποιῶντα, τοῦτον ἐν τῷ μέσῳ κατακεκτησθαι ἔχει, δέοντος ἐξέλκειν ἀπὸ τῆς μάχης. Καὶ γάρ καὶ στρατηγὸν δόμοις διατάσσει, τὸν τοὺς τε δυναμένους πολεμεῖν ἀπάγοντα τῆς παρατάξεως, τοὺς τε πρωθέντας καὶ κειμένους, καὶ τοὺς ἄλλους συνταράσσοντας κελεύοντα κείσθαι διαπαντδές ἐν τῷ μέσῳ.

ἰ^η. Ἐπεὶ δὲ πολλοὶ τῶν πατέρων, ἔκαστος ἔγκειται τὸν οὐδὲν ἐπιθυμῶν ἐν λόγοις ζῶντα δρᾶν, ὡς ἀκριβῶς εἰδὼς ὅτι πρὸς τὸ τέλος πάντως ἥξει τῶν λόγων, ὑπὲρ τούτου μὲν μὴ φιλονεικῶμεν, μηδὲ ὅτι διαμαρτήσεται ἡ λέγωμεν, ἀλλὰ δῶμεν τῷ λόγῳ καὶ περιέσεσθαι πάντως αὐτὸν τῆς σπουδῆς, καὶ πρὸς ἄκρον ἀφίξεσθαι. "Εστω δὲ αἱρεσίς ἡμῖν προκειμένη διπλῆ, καὶ εἰς διδασκαλεῖα μὲν, φοιτῶν, ὑπὲρ τῆς μαθήσεως ἔχετα τὸν ἀγῶνα, εἰς δὲ ἐρημίας ὑπὲρ τῆς ψυχῆς· ποῦ βέλτιον, εἰπέ μοι, χρατεῖν; "Αν μὲν γάρ ἔκατέρωθεν συμβαίνη, κάγὼ βούλομαι· ἀν δὲ θάτερον λείπηται, βέλτιον ἐλέσθαι τὸ κρείττον. Ναὶ, φησὶν, αὐτὸν δὲ τοῦτο πόθεν ἡμῖν ἔσται δῆλον, διτεῖσται καὶ μενεῖ, καὶ οὐ μεταπεστεῖται; πολλοὶ γάρ οἱ πεσόντες. Πόθεν δῆλον διτεῖσται, οὐδὲ μενεῖ; πολλοὶ γάρ οἱ στάντες, καὶ τῶν πεπτωκότων πλείους· ὥστε διὰ τούτους μᾶλλον θαρρεῖν χρή, ηδὲ ἐκείνους φοβεῖσθαι. Τίνος δὲ ἔνεκεν καὶ ἐπὶ τῶν λόγων αὐτὸν οὐ δέδοικας, ἔνθα μάλιστα δέδοικεν ἐχρῆν; Παρὰ μὲν γάρ τοῖς μοναχοῖς ἔκ πολλῶν δλίγοις διήμαρτον· ἀν δὲ ταῖς τῶν λόγων διατριβαῖς ἀπὸ πολλῶν δλίγοις κατώρθωσαν. Καὶ οὐκ ἀπὸ τούτων μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀφ' ἔτέρων πλειόνων εἰκότως ἀν τις ἔκεινα μᾶλλον φοβοῖτο. Καὶ γάρ παιδεῖς ἀφύιται, καὶ διδασκάλων ἀμαθία, καὶ παιδιαγωγῶν βρύσυμισ, καὶ πατρὸς ἀχρολία, καὶ δακτανῶν καὶ μισθῶν ἔλλειψις, καὶ τρόπων διαφορά, καὶ συμφοιτητῶν κακία καὶ φθόνος καὶ βασκανία, [100] καὶ πολλὰ ἔτερα τῷ τέλει λυμαίνεται. Καὶ οὐ ταῦτα μόνον, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ τέλος τούτων ἔτερα πλείονα· ὅταν γάρ ἀπαντα ὑπερβάσεις πρὸς αὐτὸν τῆς παιδείας τὸ ἄκρον ἀφίκηται, μηδενὶ τούτων ὑποσκελισθεῖς, ἔτερα πάλιν κείται ἐνδρόχ ἔκειται. Καὶ γάρ ἀρχοντος δυσμένεια, καὶ φθόνος τῶν δύμοτέχνων, καὶ καιρῶν δυσκολία, καὶ φίλων ἐρημία, καὶ πενία πολλάκις τοῦ τέλους ἔξερχουσεν. Ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῶν μοναχῶν οὐτως, ἀλλ' ἐνδέ δεῖ μόνου, προθυμίας γενναίας καὶ ἀγαθῆς· καὶ τοῦτο προσοῦ, οὐδὲν τὸ καλύτον πρὸς τὸ τέλος ἐλθεῖν τῆς ἀρετῆς.

Ηῶς οὖν οὐκ ἀδικον, ἔνθα μὲν τὰ τῶν χρηστῶν ἐλπίδων δῆλά τέ ἔστι καὶ ἔγγύτερα ἀπογινώσκειν καὶ τρέμειν, ἔνθα δὲ τὰ τῶν ἐναντίων μακρότερα, καὶ ὑπὸ πολλῶν καλυμμάτων ἀνακοπτόμενα, μὴ ἀπογινώσκειν, εἰς δὲ τὰ τῶν δυσχερῶν σαφέστερα καὶ μᾶλλον πλείονα θαρτεῖν· καὶ ἐπὶ μὲν τῶν λόγων, μὴ πρὸς τὰ πολλάκις συμβαίνοντα λυπηρὰ, ἀλλὰ πρὸς τὰ σπανίως ἐκβαίνοντα χρηστά ἀπορᾶν, ἐπὶ δὲ τῶν μοναχῶν τούναντίον ποιεῖν, καὶ ἔνθα μὲν αἱ τῶν ἀγαθῶν ἐπιπίδεις πολλαῖ, πρὸς τὰ λυπηρὰ ἀποκλίνειν μόνον, ἔνθα δὲ καὶ τῶν ἐναντίων, τὰς χρηστὰς

^a Savil. et unus διαμαρτήσεται. Morel. et aliis διαμαρτήσεται. Paulus post διδασκάλεια, alii διδασκάλους. Infra unus codex φοιτῶν ὑπὲρ τῆς ψυχῆς ἔχετα τὸν ἀγῶνα· εἰς δὲ ἐρημίας ὑπὲρ τῆς μαθήσεως.

^b Dico mss. ἔνθα δὲ τὰ μακρότερα ὑπὸ τοσούτων δὲ τῶν δυσχερῶν ἀνακοπτόμενα καλυμμάτων· τὰ δὲ τῶν δυσχερῶν σαφέστερα.

ἀναλογίζεσθαι μόνας; Καίτοι γε ἔκει μὲν οὕτων ἀπαντα συνέληπτα συνδραμεῖν, πρὸς αὐτῷ τῷ τέλει πολλάκις θάνατος ἀρωρος προσπεστὸν ἀπήνεγκεν ἀστεφάνωτον τὸν ἀθλητὴν μετὰ τοὺς μυρίους ἰδρωτας· ἐνταῦθα δὲ καὶ ἐν μέσοις τοῖς ἀγῶνας τοῦτο γένηται, τότε δὴ μάλιστα λαμπτρὸς καὶ ἀστεφανωμένος ἀπεισιν οὔτος. "Ωστε εἰ τὸ μέλλον δέδοικας, ἐπὶ τῶν λόγων δεδοικέναι μᾶλλον ἔστι, ἔνθα πολλὰ τὰ καλύμματα πρὸς τὸ πέρας ἐλθεῖν. Σὺ δὲ ἔκει μὲν κάθη χρόνον ἀγαμένων μαχρὸν, καὶ πρὸς οὐδὲν τῶν ἐν μέσῳ, δαπάνην λέγων καὶ ταλαιπωρίαν καὶ τὸ ἀδηλον, ἀλλὰ πρὸς τὸ τέλος μόνον δρῶν· ἐνταῦθα δὲ οὐ πω τῷ προσύρων τοῦ παιδὸς ἐπιβάντης, οὐδὲ ἀμφίστης τῆς φιλοσοφίας, δέδοικας καὶ τρέμεις εὐθέως, καὶ εἰς ἀπόγνωσιν ἐμβάλλεις τὸν λογισμόν; Καὶ μήν αὐτὸς ἐμπροσθεῖν ἐλεγεῖς· Τί γάρ; πόλιν· οἰκοῦντα καὶ οἰκίαν ἔχοντα σωθῆναι οὐκ ἔνι; Οὐκοῦν εἰ μετὰ τῆς πόλεως, καὶ τῆς οἰκίας, καὶ τῆς γυναικίδος σωθῆναι δυνατόν, πολλῷ μᾶλλον χωρὶς γυναικὸς καὶ τῶν δλῶν τούτων. Οὐ γάρ ἔστι τοῦ αὐτοῦ νῦν μὲν θαρρεῖν, καὶ εἰ ἐν τοῖς βιωτικοῖς ἡ πράγματιν ἐνδεδεμένος, ὡς δυνατῆς δὲ οὐτα τῆς σωτηρίας οἵσης· νῦν δὲ, καὶ πάντων ἀπηλλαγμένος ἦ, τρέμειν καὶ δεδοικέναι, ὡς οὐδὲ τούτων χωρὶς εὐδοκιμῆσαι ἐνδόν. Εἰ γάρ πόλιν οἰκῶν ἡδύνατο σώζεσθαι, ὡς ἔφης, πολλῷ μᾶλλον τὴν ἐρημίαν καταλαβών. Πώς οὖν τὸ ἀδύνατον ἐνταῦθα δέδοικας, ἔκει μὴ φοβηθεῖς ἔνθα μᾶλλον ἐχρῆν;

^c Ή. Οὐ γάρ ἔστι, φησὶν. Ισονθιωτικὸν διατί διαμαρτεῖν, καὶ καθάπαξ ἀναβέντα ἁυτὸν τῷ Θεῷ· οὐ γάρ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ ὑψούς ἀμφότεροι καταπίπουσιν, οὗτον οὐδὲ τὰ πραύματα [101] αὐτοῖς ἵσα. Σφόδρα ἀπατᾶς σαυτὸν καὶ σφάλλεις, εἰ ἀλλὰ μὲν οἵτε τὸν βιωτικὸν, ἔτερα δὲ ἀπατεῖσθαι τὸν μοναχὸν· ἡ γάρ διαφορὰ τούτοις ἐν τῷ γαμῆσαι καὶ μή, τῶν δὲ δλῶν ἔνεκεν ἀπάντων κοινὰς ὑπέχουσι τὰς εὐθύνας. Καὶ γάρ δὲ δργιζόμενος τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ εἰκῇ, καὶ τὸ βιωτικός, καὶ τὸ μοναχὸς ἦ, τῷ Θεῷ προσέκρουσεν ὄμοιώς· καὶ δὲ βλέπων γυναικὰ πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, ἀν τε τοῦτο ἢν τε ἐκεῖνο τυγχάνῃ, δομοίως ὑπὲρ τῆς μοιχείας τιμωρθῆσται ταύτης. Εἰ δὲ χρή καὶ ἀπὸ λογισμοῦ προσθεῖναι, δι βιωτικὸς ἀσυγγνωστότερος τοῦτο παθῶν· οὐ γάρ ἔστιν ἵσον γυναικὰ ἔχοντα, καὶ τοσαύτης ἀπολαύοντα παραμυθίας, κάλλει προσπταῖσαι γυναικὸς, καὶ ἀπάσης ταύτης ἀπεστερημένον τῆς βοηθείας δλῶνται τῷ δεινῷ. Πάλιν δὲ δρμὸς, ἀν τε τοῦτο ἢν τε ἐκεῖνο ἦ, δομοίως καταδικάζεται. Οὐδὲ γάρ δικριστὸς, διτεῖ περὶ τούτων διετάσσετο καὶ ἐνομούσετει, τοῦτον ἐποιήσατο τὸν διορισμὸν, οὐδὲ εἶπεν· Ἐάν μὲν μοναχὸς δὲ δρμόν, ἐάν δὲ μὴ μοναχὸς, οὐκέτι· ἀλλὰ ἀπλῶς καὶ καθάπαξ ἀπατεῖν ἐλεγεῖν· Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμέν, μὴ δομόσαι δὲ λωρ. Καὶ πάλιν εἶπὼν, Οὐαὶ τοῖς γελῶσιν, οὐ προσέθηκε τοὺς μοναχούς, ἀλλ' ἀπλῶς ἐνομέθησεν ἀπατεῖν οὕτων· καὶ ἐν τοῖς δλῶις δὲ ἀπατεῖν οὕτως τοῖς μεγάλοις καὶ θαυμαστοῖς παραγγέλλεις. Καὶ γάρ ὅτε λέγει· Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι, οἱ πενθοῦντες, οἱ πραεῖς, οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες τὴν δικαιοσύνην, οἱ ἐλεήμονες, οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, οἱ εἰρηνοποιοί, οἱ δεδιωγμένοι ἔνεκεν δικαιοσύνης, οἱ καὶ ἥρτα καὶ ἄρδητα διατεῖσθαι τῷ πάτερι τῶν ἔξωθεν ἀκούοντες

^d Ιδεῖ τὸν γάρ πόλιν. Ιδεῖ τὸν πόλιψ μᾶλλον τούτων χωρὶς, οὐ γάρ.

^e Savil. et unus δυνατῆς, Morel. et aliis οὐ δυνατῆς. Infra iudeum καὶ πάντων, εἰ sic legit interpres. Savil. et Morel. καὶ τούτων. Paulo post unus codex εὐδοκιμῆσαι ἀν εἰ γάρ.

κακήν· οὕτε βιωτικοῦ, οὕτε μονάχουντος δόνημα τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῶν ἀνθρώπων διανοίας οὗτος εἰσενήγειται· διδιορισμός. Αἱ δὲ Γραφαὶ οὐδὲν ἴσται τούτων, ἀλλ' ὅπαντας τὸν τῶν μοναχῶν βούλονται βίον ζῆν, καὶ γυναικας ἔχοντες τύχωσιν.^a Ακουσαν γοῦν καὶ ὁ Παῦλος τὸ φῆμον· ὅταν δὲ Παῦλον εἶπο, τὸν Χριστὸν λέγω πάλιν. Οὗτος τοῖνυν ἐπιστέλλειν ἀνθρώποις γυναικας ἔχουσι καὶ παιδία τρέφειν, πᾶσαν τὴν τοῖς μοναχοῖς προσήκουσαν ἀκριβεῖαν αὐτοὺς ἀπαυξεῖ. Τὴν γὰρ τρυφὴν ἐκκόπτων ἀπασαν, καὶ τὴν ἐν τοῖς ἱματίοις, καὶ τὴν ἐν τοῖς ἑδέσμασι, ταῦτα ἐπιστέλλει τὰ φῆματα· Γυναικας ἐν καταστατῇ κοσμῷ μετὰ αἰδοῦς καὶ σωζροσύνης κοσμεῖν ἔμνησις, μὴ ἐν πλέγμασιν, ηγετοῦσα, η μαρραγίταις, η ἱματισμῷ ποιεῖτε· καὶ πάλιν. Η δὲ σπαταλῶσα ἄνοια τέθηκε· καὶ πάλιν, "Ἐχοτες δὲ διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα. Τί τούτων παρὰ τῶν μοναχῶν τέλεον ἀπαιτήσειν ἄν τις; Γλύπτης δὲ παιδεύων κρατεῖν ἐπέρους, ἀκριβεῖς πάλιν τίθησι νόμους, καὶ τοιούτους σίους καὶ τοῖς μοναχοῖς ἀνύσται ἔογνον ἔστιν. Οὐ γὰρ αἰσχρότητα καὶ μωρολογίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ εὐτραπελίαν ἀγαπεῖ· οὐ οὐχὶδὲν καὶ δργήν καὶ πυκρίαν μόνον, ἀλλὰ καὶ κραυγὴν ἐκκήπτει τοῦ τῶν πιστῶν στόματος. Πᾶς γὰρ, φησί, θυμός καὶ ἀργή καὶ μρανγή καὶ θλιασθηματαί ἀρθίτω ἀρθί ὑμῶν σὺν πάνη πυκνίᾳ. Αρά σοι μικρὰ ταῦτα εἶναι δοκεῖ; Οὐκοῦν ἀνάγειν, καὶ τὰ πολλῷ μεῖζονα τούτων ἀκούειν, ἡ περὶ ἀνεξικίας διατάσσεται^b πᾶσιν. Ο ἥδιος, φησί, μὴ ἐπιδύτω ἐπὶ τῷ παροργισμῷ^c [102] ὑμῶν. Όρετε μὴ τις παντὸν ἀρτὶ κακοῦ τηνὶ ἀποδώσει· ἀλλὰ πάντοτε τὸ ἀγρυπνίαν διώλετε καὶ εἰς ἀλικλονές καὶ εἰς πάντας. Καὶ πάλιν· Μὴ τυπώ ὑπὸ τοῦ κακοῦ, ἀλλὰ τίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν. Εἴδες πρὸς αὐτὴν τὴν κορυφὴν ἀναβαίνουσαν τὴν τῆς φιλοσοφίας καὶ μακροθυμίας ἐπίτασιν; "Ακουσον καὶ ὅσα περὶ ἀγάπης διατάττεται τοῦ κεφαλαίου τῶν ἀγαθῶν· ἐπάρχεις γὰρ αὐτὴν καὶ τὰ κατορθώματα αὐτῆς εἰπὼν, ἐδήλωσεν δὲ ταύτην ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν βιωτικῶν τὸν παρὸν τῶν μαθητῶν ὁ Χριστός." Ωσπερ γὰρ ὁ Σωτὴρ τοῦτον ἔσχατον δρον ἔψησεν ἀγάπης εἶναι, τὸ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θεῖναι· ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ, οὕτω καὶ ὁ Παῦλος τὸ αὐτὸν τοῦτο ἥντεστο εἰπών· "Η ἀγάπη οὐ ζητεῖ τὰ καυτῆς· καὶ τὴν τοιαύτην κελεύει διώκειν^d. "Οστε εἰ καὶ τοῦτο μόνον εἴρητο, ικανὸν τεκμήριον τὸν τοῦ τὰ αὐτὰ ἀπαιτεῖσθαι τοὺς βιωτικοὺς τοῖς μοναχοῖς. Ο γὰρ σύνδεσμος καὶ ἡ βίξια τῆς πολλῆς ἀρετῆς αὐτῇ ἔστι· νυνὶ δὲ καὶ κατὰ μέρος αὐτὴν τίθησι. Τι τοῖνυν μεῖζον ταύτης τῆς φιλοσοφίας ζητήσειν ἄν τις; "Οταν γὰρ καὶ δργῆς καὶ θυμοῦ καὶ κραυγῆς, καὶ γρηγάτων ἐπιθυμίας, καὶ γαστρὸς, καὶ πιλυτελείας, καὶ οὐδέτερης κανῆς, καὶ τῶν διλλῶν τῶν βιωτικῶν ἀνωτέρους εἶναι κελεύῃ, καὶ μηδὲν κοινὸν ἔχειν πρὸς τὴν γῆν, ὅταν τεκρῶσαι τὰ μέλη προστάτη, εἰδητὸν δὲ τὴν αὐτὴν ἡμᾶς· ἀκριβεῖαν ἀπαιτεῖ, ὅτινας τοὺς μαθητὰς ὁ Χριστὸς, καὶ πρὸς τὰ ἀμαρτήματα οὕτως εἶναι βούλεται νεκρούς. ὡς τοὺς ἀποθανότας καὶ ταρέντας ἡδη. Διὸ τούτῳ^e γάρ φτων· Ο γάρ ἀποθανότων δεδικαίωται ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας. "Εστι δὲ ὅπου καὶ εἰς τὸν τοῦ Χριστοῦ ξῆλον διὰ τῆς παρακλήσεως ἡμᾶς ἄγει, οὐχὶ πρὸς τὸν τῶν μαθητῶν μόνον. Καὶ γάρ ὅταν ἀγαπῶν παραινῇ, ἐκεῖθεν φέρει τὰ ὑποδειγματα, καὶ ὅταν μὴ μνησικακεῖν, καὶ ὅταν μετροῦσειν. "Οταν οὖν μὴ μοναχοὺς μόνον, μηδὲ τοὺς μαθητὰς, ἀλλὰ καὶ

^a Sie Savil. in textu et duo mss. Savil. in marg. et Morel. διαλέγεται. Mox duo mss. et Morel. ἀποδώσει. Bibl. ἀποδῶ, sic et Savil.

αὐτὸν μημείσθαι κελεύῃ τὸν Χριστὸν, καὶ τοῖς μὴ ξηλοῦσι κόλασιν τίθησι μεγίστην, πόθεν ἐκεῖνο μεῖζον ἔφης εἶναι τὸ οὐρανός; Τὸ γέρα αὐτὸν πάντας ἀνθρώπους ἀναβήναι δεῖ· καὶ τὸ πᾶσαν ἀνατρέψαν τὴν οἰκουμένην, τοῦτο ἔστιν, ὅτι μεῖζονος οἰδημαθα δεῖν ἀκριβείας τῷ μονάχοντι μόνῳ, τοῖς δὲ λοιποῖς ἐξεῖναι ραθύμως ζῆν. Οὐ γάρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν ἀπαιτούμεθα, φῆσι, πάντες φιλοσοφίαν· καὶ σφόδρα φαίην ἀν ἔγωγε, μᾶλλον δὲ οὐκ ἔγω, ἀλλ' αὐτὸς ὁ μέλλων κρίνειν τοῦ μεῖζονος. Εἰ δὲ θαυμάζεις ἔτιδε καὶ διαπορεῖς, φέρε σοι πάλιν τὴν ἀκτὴν ἀπὸ τῶν αὐτῶν ἀντλήσωμεν ναυάτων, ὥστε σοι τέλεον, ἐκπλυθῆναι τῆς ἀπιστίας τὴν κακίαν ἀπασαν. Ποιήσομεν δὲ τὴν ἀπόδειξιν ἀπὸ τῶν κολάτεων τῶν κατὰ τὴν ἡμέραν ἔκεινην. Ο πλούσιος, οὐκ ἐπειδὴ μονάχων τὸν ώμος, διὰ τοῦτο ἐκολάζετο μεῖζονας, ἀλλ', εἰ δεῖ τι καὶ ἐφευρόντα εἰπεῖν, ἐπειδὴ βιωτικὸς ὡν, καὶ ἐν πλούτῳ ζῶν καὶ ἐν πορφύρᾳ, περιεώρα τὸν Λάζαρον ἐν ἐσχάτῃ πενίᾳ. Πλὴν οὐτε τοῦτο οὐτε ἔκεινο ἐρῶ, ἀλλ' ὅτι μόνον ώμος ἦν, διὰ τοῦτο ἔκειτο μεῖζονας κολαζόμενος ἐν τῷ πυρὶ. Καὶ αἱ παρθένοι δὲ, ἐπειδὴ περὶ τὴν φιλανθρωπίαν ὑστέρησαν, διὰ τοῦτο ἀπηλάθησαν ἀπὸ τοῦ νυμφῶνος· καὶ εἰ χρή τι καὶ παρ' ἐκυτῶν εἰπεῖν, οὐ μόνον αὐταῖς οὐκ ἐπετείνετο [103] τὰ τῆς κολάσεως διὰ τὴν παρθενίαν, ἀλλὰ τόχα καὶ ἡμερώτερα διὰ ταύτην ἐγένετο. Οὐ γάρ ἡκουσαν, Πορεύεσθε εἰς τὸ πῦρ τὸ ιτούμασμέρερ τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ, ἀλλὰ μόνον· Οὐκ εἶδα ύμας. Εἰ δὲ λέγει τις ταυτὸν εἶναι τοῦτο ἔκεινο, οὐδὲν ἀντερῷ^f. Τὸ γάρ σπουδαζόμενόν μοι δεῖξαι νῦν, διὰ οὐχ ὁ τῶν μοναχῶν θεός χαλεπωτέρας ποιεῖ τὰς κολάσεις, ἀλλὰ τῶν αὐτῶν εἰσιν ὑπεύθυνοι· καὶ οἱ βιωτικοί, τὰ αὐτὰ ἀμαρτάνοντες ἔκεινοις. Καὶ ὁ τὸ ρυπαρὸν ἐνδεόμενος ἰμάτια, καὶ ὁ τὰ δηγάρια τὰ ἐκατὸν ἀπαιτῶν, οὐκ ἐπειδὴ μονάχοντες ἦσαν, ἐπασχον ἀπερ ἐπασχον· ἀλλ' ὃ μὲν διὰ τὴν πορνείαν, ὃ δὲ διὰ τὴν μηησικακίαν ἀπώλοντο. Καὶ τοὺς ἄλλους δὲ εἰ τις τετέλθοι τοὺς τότε κολαζομένους, ἀπὸ τῶν ἀμαρτημάτων μόνον θύεται τὴν τιμωρίαν ὑπέργοντας. Οὐκ ἐν ταῖς τιμωρίαις δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς νουθεσίαις τοῦτο εὑροι τις ἄν. Καὶ γάρ, ὅταν λέγῃ· Δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφερτισμένοι, καὶ ω ἀραπαύσω ύμας· ἀρατε τὸν ζυγόν μου ἐφ' ύμας, καὶ μάθετε ἀπ' ἔμοι διὰ πρᾶσας εἰμι καὶ ταπειρός τῇ καρδίᾳ, καὶ εὑρίσκετε ἀράπανσιν ταῖς ψυχαῖς ύμῶν· οὐ τοῖς μονάχοντι διαλέγεται μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσῃ τῇ τῶν ἀνθρώπων φύσει. Καὶ ὅταν κελεύῃ διὰ τῆς στενῆς ὑδεύειν ὁδοῦ^g, οὐ πρὸς τούτους ἀποτείνει τὸν λόγον μόνους, ἀλλὰ πρὸς πάντας ἀνθρώπους· καὶ μισεῖν δὲ τὴν αὐτῶν ψυχὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, καὶ τὰ διὰλα δὲ πάντα τὰ τοιαῦτα πάσιν ἐπέταξεν ὁμοίως. "Οταν δὲ μὴ πᾶς διαλέγηται μηδὲ νομοθετῇ, δηλον ἡμῖν αὐτὸν ποιεῖ." Οτε γοῦν περὶ πτονίας Ελεγεν, ἐπήγαγεν· "Ο ἐντάμενος χωρεῖται χωρεῖτω, οὔτε τὸ, πᾶς, προσθεῖται, οὔτε τοῖς ἐπιτάγματος τάξει τοῦτο εἰσενεγκιών. Οὕτω καὶ ὁ Παῦλος· τὸν γάρ Αδάσκαλον μημείμενος πανταχοῦ φαίνεται, καὶ εἰς ταύ-

^f Duo miss. Εἰὰ τούτους. Paulus post unum et Savil. εστι δὲ ὅπου. Infra duo miss. καὶ ὅταν ἀναζηκακεῖν, καὶ ὅταν μετριάζειν.

^g Savil. et Morel. θαυμάζεις μένον ἔστι. In miss. μένων δεεστ. Mox iudem miss. ἐναντιληφθειν.

^e Αλι τελές ἔγῳ ἀντερῷ.

^f Προκατατάσσειν· Αποδίκειν· Εἰσεν-

pro ipso ab iis, qui foris sunt, audiunt: neque sacerdotalis, neque monachi nomen apponit; sed hæc distinctione ab hominum mente inducta est. Scriptaræ vero nihil norunt hujusmodi, sed volunt omnes vitam monachorum agere, etiam si uxores habeant. Audi enim quid dicat Paulus; cum Paulum profero, Christum dico rursus. Hic igitur cum conjugatis hominibus scriberet, filiosque nutrientibus, omnem ab illis monasticae diligentiam exigit; nam delicias omnes penitus resecans, ium eas quas ad vestes, tum eas quæ ad cibos pertinent, haec ait: *Mulieres in habitu ornato cum verecundia et sobrietate ornantes se, et non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa (1. Tim. 2. 9)*; ac rursum, *Quæ autem in deliciis est, vivens mortua est (1. Tim. 5. 6)*; iterumque, *Habentes autem alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus (1. Tim. 6. 8)*. Quid amplius posset aliquis a monachis exigere? Cum autem alios ad linguam continendam institueret, accuratas rursum leges statuit; talesque, quales ne ipsi quidem monachi facile impleant. Non enim turpidinem, et stultiloquium tantum, sed etiam scurrilitatem eliminat: non furem, iram et amaritudinem solum, sed etiam clamorem ab ore fidelium resecat. *Omnis, inquit, ira et indignatio, et clamor et blasphemia tollatur a vobis, cum omni malitia (Ephes. 4. 31)*. Num hæc tibi parva videntur? At exspecta, et his longe majora audies, quæ de malorum tolerancia omnibus præcipit. *Sol, inquit, non occidat super iracundiam restraint (Ephes. 4. 26)*. *Videte ne quis malum pro malo cuiquam reddat; sed semper quod bonum est secutamini in invicem, et in omnes (1. Thess. 5. 15)*: ac rursum, *Noli vinci a malo, sed vince in bono malum (Rom. 12. 21)*. Vidistine philosophiae et longanimitatis magnitudinem ad supremum culmen ascendentem? Audi quid de caritate, quæ est caput bonorum, præcipiat: postquam enim eam extulisset, ejusque præclaræ gesta narrasset, eamdem se a sacerdotalibus exigere declarat, quam Christus a discipulis. Quemadmodum enim Christus extremum caritatis terminum esse dixit animam suam ponere pro amicis suis, sic et Paulus id ipsum subindicat his verbis: *Caritas non querit quæ sua sunt (1. Cor. 13. 5)*, atque hujusmodi caritatem sectari¹ jubet. Ita ut si id solum dictum esset, idoneum id esset argumentum, eadem ipsa a sacerdotalibus, quæ a monachis, requiri: hæc quippe est vinculum et radix multæ virtutis; nunc autem illam minutatim et per partes refert. Quid igitur hac philosophia majus requiratur? Cum enim ira, furore, clamore, pecuniarum cupiditate, ventris ingluvie, magnificencia, inani gloria, et rebus aliis sacerdotalibus superiores nos esse, et nihil cum terra commune habere præcipiat, cum membra nostra mortificare jubeat, palam est eum a nobis eamdem vitæ diligentiam requirere, quam Christus a discipulis; atque nos peccatis mortuos esse velle, ac si jam mortui et sepulti essent. Quapropter dicit: *Nam qui mortuus est, justificatus est a peccato (Rom. 6. 7)*. Numinquam

item ad Christi, nec tantum ad discipulorum, imitationem nos hortatur. Etenim cum nos hortatur ad caritatem, inde sumit exempla, similiterque cum ad injuriarum oblivionem, atque ad modestiam. Cum itaque non monachos tantum ac discipulos, sed et ipsum imitari Christum jubeat, et non imitantibus maximum ponat supplicium, qua tandem ratione dicas illam esse major in altitudinem? Ad eamdem enim ipsam omnes homines ascendere oportet: et quod universum evertit orbem illud est, quod solis monachis illa diligentia opus esse putemus, celerisque negligenter vivere licere. Non ita sane, non ita est, sed eadem ab omnibus philosophia requiritur: idque vehementer affirmaverim; imo vero non ego, sed is qui nos judicaturus est. Sin adhuc miraris et haeres, age rursum ex iisdem scaturiginibus aures tuas inundemus, ut omnis incredulitatis tuae nequitia abluator. Documenta vero sumam ex suppliciis dici illius. Dives ille, non quod monachus crudelis esset, ideo vehementius cruciabatur, sed si quid a nobis inventum loqui fas sit, quia sacerdotalis cum esset, in divitiis et in purpura degens, Lazarum in extrema paupertate viventem despexit. Cæterum neque hoc neque illud dicam, sed solum quia crudelis erat, ideo majore ignis supplicio puniebatur. Virgines quoque, quia humanitatem posthabuerunt, ideo a thalamo sponsi repulsæ sunt; ac si quid a nobis ipsis dicere opus sit, non scimus illis cruciatus non aucti sunt, quod virginitatem celuisserint, sed mitiores ideo fuerunt. Non enim audierunt: *Ite in iguem paratum diabolo et angelis ejus (Matth. 25. 41)*; sed tantum, *Non novi vos*. Si quis vero dicat hoc et illud id ipsum esse, nihil repugnabo. Nam et mihi nunc ostendere incumbit, illud est, quod monachorum vita non graviora attrahat supplicia; sed quod sacerdotalis eadem peccata admittentes iisdem sint poenis obnoxii. Is enim qui sordidis vestibus amictus erat, et is qui centum denarios exigebat, non quod monachi essent ea passi sunt, quæ passi referuntur; sed alter ob fornicationem, alter quod non condonasset, perierunt. Et alios quoque supplicio tunc affectos si quis percurrat, deprehendet eos propter peccata solum poenas luisse. Id vero non in suppliciis tantum, sed in admonitionibus quoque animadvertis. Nam cum dicit: *Venite ad me omnes qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et discite a me quia misericordia sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris (Matth. 11. 28)*; non monachis tantum loquitur, sed toti humano generi. Cumque jubet per angastam incedere viam, non illos modo, sed omnes homines alloquitur: et animam suam odio habere in hoc mundo, et similia omnia universis pariter præcepit. Cum autem non omnibus loquitur vel legem dat, id ipsum nobis palam facit. Cum itaque de virginitate loqueretur, intulit, *Qui potest capere capiat (Matth. 19. 12)*, neque illud, *omnis*, adjiciens, neque id in præcepti forma statuens. Sic etiam Paulus: nam Magistrum ubique imitari deprehenditur, cumque in idem argumentum incidisset, aiebat: *De virginitate*

¹ Deest, *sectari*, in duabus ms.

nibus autem praeceptum Domini non habeo (1. Cor. 7. 25). Quod igitur et sacerdalem et monachum ad idem cacumen pertingere oporteat, et quod uterque lapsus eadem vulnera accepturus sit, ne admodum quidem contentiosum et impudentem deinceps negaturum puto.

15. Hoc autem aperte demonstrato, age illud quoque inquiramus, quis facilis lapsus sit. Certe hic non perquisitione opus est; continentiam quippe is qui exorem habet, facilis servabit, utpote qui solatio faulto fruatur: in reliquis autem non ita clara res est. Verum in illa quoque re plures videmus conjugatorum cadere, quam monachorum. Neque enim tot ex monasteriis ad nuptias transeunt, quot ex conjugali toro ad scorta. Quod si in certaminibus illis sibi facilibus usque adeo frequentius cadant, quid in aliis animi affectibus facturi sunt, ubi magis exagitantur quam monachi? Nam concupiscentia quidem hos vehementius stimulat, utpote qui nullum habeant cum mulieribus consortium. Reliqua vero ad hos prope accedere nequeunt; illos autem violenter adoriantur, et a capite præcipitant. Quod si, ubi violentiori bello premuntur monachi, frequentius superant, quam illi, cum quibus remissius agitur, palam est eos in cæteris, ubi non exagitantur, firmiter constitutos. Etenim pecuniae amor, itemque concupiscentia deliciarum, potentiae, reliquorumque omnium, facilis ab his, quam a sacerdatis, vinci solent. Quasi in acie igitur atque in prælio hanc belli partem leviorem esse dicemus, non in qua unus super alium et frequentes cadunt, sed in qua pauci et rari: sic et de his sententiam ferre par est. Siquidem avaritiam non ille, qui in medio rerum versatur, sed hic, qui in montibus residet, facilis superabit. Nam ille certe nullo negotio capietur: is vero qui avaritia corripitur, cum idololatria annumerandus est. Ac monachus quidem propinquos et familiares non despiciet, si pecunias habeat, sed largiter iis illas effundet; ille vero non tantum eos despiciet, verum etiam lædet non minus, quam alienos. Quod profecto aliud idolatriæ genus est priori longe gravius. Ecquid alia omnia recensere opus, quæ cum a monachis facilis superentur, sacerdotes cum vehementia dejiciunt? Cur ergo non times, cur non trepidas, dum hanc vitam agis, ubi a nequitia cito capieris? Num tibi parvum quid videtur esse idolatria teneri, et insidibus deteriorem esse, Deinde servitium operibus abnegare, quæ omnia facilis, quam monachi, patientur ii qui sacerdoto addicti sunt? Videsne quod nera fictio metus iste sit? Nam si metendum esset, non illis certe metendum, qui procellas fugiunt, nec illis qui ad portum festinant¹, sed iis, qui procella et tempestate jactantur. Cuius enim hinc naufragia timenda, quod plura sint perturbantia, et segniores ii, qui resistere debent. Hic vero non tot fluctus habentur, sed magna tranquillitas, majorque diligentia eorum, quos adversus illa pugnare oportet. Quamobrem nos in desertum trahimus eos, non ut sacco induantur, non ut cincrem subster-

bant¹ tantum, sed in primis ut vita fugiant, eligant, que virtutem. Quid igitur? omnesne conjugati peribunt?

Sacerdotes majori cum difficultate salvi sunt. — Non equidem id dico, sed majoribus eos laboribus obnoxios esse, si salutem consequi velint, idque ob imminentem necessitatem. Nam is qui solitus est, facilis eurret, quam is qui est vinculis obstrictus. Ergo majoribus ille præmiis donabitur, illustrioribusque coronis? Minime vero: nam hanc ille sibi necessitatem imponit, cum licet non imponere. Itaque quoniam, ut a nobis clare demonstratum est, iisdem sumus officiis obnoxii, quibus monachi, faciliorem percurramus viam, ad eamque filios attrahamus; ne illos demergamus, neve illos ad barathra, ut hostes et inimici, præcipitemus. Hæc enim si qui alii facerent, non adeo grave esset. Cum autem ipsi parentes, qui sacerdotalium rerum omnium experimentum acceperunt, qui operibus ipsis didicerunt frigidam admodum esse præsentium rerum voluptatem, adeo insaniant, ut alios ad eadem ipsa pertrahant, quoniam ipsis jam his frui per ætatem prohibentur; cum tamen seipso ex iis quæ præcesserunt, infelices prædicare deberent; illi contra, morti jam proximi et tribunal, pœnisque sibi deputatis, alios tamen præcipitent; quæ illis excusatio relinquetur, quæ venia, quæ misericordia? Non tantum enim peccatorum suorum pœnas dabunt, sed etiam eorum, quæ circa filios ausi sunt, sive illos supplantare potuerint, sive non potuerint.

16. Vere pater est qui filii salutem curat. — At fortasse filios filiorum videre cupitis. Et quomodo illud, cum vos nondum patres sitis? Neque enim patrem facit generatio: quod ipsis quoque parentes fatentur, qui cum filios vident in extremam nequitiae devenisse, quasi non suos abjiciunt et abdicant: neque natura, neque generatio, neque simile quidpiam ipsis cohære potest. Ne igitur patres dignentur existimari eorum, quibus secundum philosophiæ rationem longe inferiores sunt: sed cum illos hoc quoque modo genuerint, tunc nepotes etiam querant: tunc enim tantum ipsis videre poterunt. Sunt enim illis filii, sunt utique, Non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo ipso generati (Joan. 1. 13). Huius porro filii non pecuniarum causa luctum parentibus afferrent, non nuptiarum, non alterius cuiuscumque rei gratia, sed illos omni eura liberos dimisso, majori voluptate afficiunt, quam si ipsi naturales eorum patres essent. Non enim eadem ratione dignuntur ac nutruntur, qua illi; sed multo excellentius ac splendidius; quamobrem majore parentes voluptate afficiunt. Illud præterea adjiciam, mirum non esse eos, qui resurrectioni non credunt, de his lugere, quippe quibus hæc sola relinquatur consolatio. At nos qui mortem somnum esse putamus, qui præsentia omnia despere docti sumus, qua tandem veniam digni erimus, si de his lugemus, filiosque videre cupiamus. Atque hic relinquere, unde ipsi transmeare

¹ Hæc, non ut cinarem substernant, in Morel. tantum debeat.

¹ Verba, nec illis qui ad portum festinant, in Morel. desunt.

την ἐμπεσών τὴν ὑπόθεσιν, ἔλεγε· Περὶ δὲ τῶν παρθένων ἐπιταγὴν Κυρίου οὐκ ἔχω. "Οτι μὲν οὖν πρὸς τὴν θηγούν φθάσαι κορυφὴν καὶ τὸν βιωτικὸν ἀνάγκην καὶ τὸν μοναχὸν, καὶ διὰ τὰ αὐτὰ λήψονται τραύματα πεσόντες ἀμφότεροι, οὐδὲ τὸν σφόδρα φιλογεικὸν καὶ ἀναίσχυντον οἶμαι λοιπὸν ἀντερεῖν.

ιε'. Τούτου δὲ ἀποδειχθέντος σαφῶς, φέρε δὴ κἀκεῖνον ἔξετάσωμεν, τίς εὔκολώτερον καὶ ὅρον πεσεῖται· ή ἐνταῦθα οὐδὲ ἔξετάσεως ἡμῖν θεῖ. Σωφροσύνην μὲν γάρ διγυναικα ἔχων κατορθώσει ρᾳδίως, ἄτε πολλῆς ἀπολαύσων τῆς παραμυθίας· ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις οὐ σφόδρα φαίνεται, πλὴν ἀλλὰ κάνταῦθα πλεῖστος ἀν ίδοιμεν τῶν γεγαμηκότων, ή τῶν μοναχῶν πίπτοντας. Οὗτε γάρ τοσοῦτοι πρὸς τὸν γάμον ἀπὸ τῶν μοναστηρίων ἐκβαίνουσιν, δοι πόρνας ἀπὸ τῆς εὐνῆς ἀνίστανται τῶν γυναικῶν. Εἰ δὲ ὅπου εὔκολα τὰ τῶν παλαισμάτων αὐτοῖς, μετὰ τοσαύτης πίπτουσιν ὑπερβολῆς, τί ποιήσουσιν ἐν τοῖς ἄλλοις πάθεσιν, ἐν οἷς μᾶλλον ἐνοχλοῦνται τῶν μοναχῶν; Ἡ μὲν γάρ ἐπιθυμία τούτοις σφοδρότερον ἔπεισιν, ἄτε τὴν πρὸς γυναικας οὐκ ἔχουσιν δμιλίαν· τὰ δὲ ἄλλα τούτων μὲν οὐδὲ ἐγγὺς γενέσθαι δύναιται· ἀν, ἐκείνους δὲ κατὰ κράτος ἐλαύνει καὶ ἐπὶ κεφαλὴν ὥθεται. Εἰ δὲ ἐν οἷς σφοδρότερον ὁ πόλεμος πνεῖ, μᾶλλον τῶν μὴ τοῦτο πασχόντων κρατοῦσιν, εὐδηλὸν διὰ τοῦ πολλῷ ὅρον τούτων ἐν τοῖς ἄλλοις, ἐν οἷς οὐκ ἐνοχλοῦνται, στήσονται. Καὶ γάρ [104] χρημάτων ἔρως, καὶ τρυφῆς ἐπιθυμία καὶ δυναστείας καὶ τῶν ἀλλων ἀπάντων, εὔκολώτερον ὑπὸ τούτων ή τῶν βιωτικῶν ἀνύεσθαι πέψυκεν. "Ωσπερ οὖν ἐν παρατάξει καὶ μάχῃ τοῦτο τοῦ πολέμου τὸ μέρος κούφοτερον εἶναι φήσομεν, οὐχ ὅθεν ἐπάλληλοι καὶ συνεχεῖς πίπτουσιν οἱ νεκροὶ, ἀλλ' ὅθεν δλίγοι καὶ σπάνιοι, οὕτω καὶ περὶ τούτων φηφίζεσθαι χρή. Καὶ γάρ πλεονεξίας οὐχ ὁ στρεφόμενος ἐν τῷ μέσῳ, ἀλλ' ὁ καθημένος ἐν τοῖς δρεσιν εὔκολώτερον περιέσται· ἐπεὶ ἐκείνος γε καὶ διώσεται ρᾳδίως, ἀλόντα δὲ πλεονεξίᾳ μετὰ τῶν εἰδωλολατρῶν ἀριθμεῖσθαι ἀνάγκη. Καὶ τῶν οἰκείων οὗτος μὲν οὐχ αἰρήσεται ὑπεριδεῖν, ἀν ἔχῃ χρήματα, ἀλλ' εὔκόλως αὐτοῖς πάντα προήσεται, ἐκείνος δὲ οὐ περιόφεται μόνον αὐτοὺς, ἀλλὰ καὶ ἀδικήσει τῶν ἀλλοτρίων οὐχ ἡττον· τοῦτο δὲ πάλιν ἔτερος εἰδωλολατρείας τρόπος τοῦ προτέρου χαλεπότερος. Καὶ τί δεῖ τὰ ἄλλα πάντα λέγειν, τὰ τοῖς μονάζουσι μὲν δυτα εὔκαταγώνιστα, τοὺς δὲ βιωτικοὺς μετὰ πολλῆς καταβάλλοντα τῆς σφοδρότητος; Πῶς οὖν οὐ δέδοικας, οὐδὲ τρέμεις ἐπὶ τοῦτον ἀγῶν τὸν βίον ^b, ὅθεν ἀλώσιμος ἔσται τῇ κακῇ ταχέως; "Η μικρὸν εἶναι σοι δοκεῖ εἰδωλολατρεία, καὶ τὸ τῶν ἀπίστων εἶναι χείρω, καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ τὴν δουλείαν διὰ τῶν ἔργων ἔξοδον εσθαι, ἀπέρ ἀπαγτα πεισονται εὔκολώτερον τῶν μοναχῶν οἱ τῷ βίῳ προσδεδεμένοι; Ὁρᾶς δὲ σκῆψις ὁ φόδος ἔστιν; Εἰ γάρ δέδοικενται ἐχρῆν, οὐχ ὑπὲρ τῶν τὰ κλυδώνια φευγόντων, οὐδὲ ὑπὲρ τῶν ἐπὶ τὸν λιμένα σπευδόντων^c, ἀλλ' ὑπὲρ τῶν ἐν χειμῶνι καὶ τῇ ζάλῃ κλυδωνιζομένων. Ταχύτερον γάρ ἐκείθεν τὰ ναυάγια, τῷ καὶ πλείονα εἶναι τὰ ἐνοχλοῦντα, καὶ ρᾳθυμοτέρους τοὺς πρὸς ταῦτα στήσεσθαι μέλλοντας. Καὶ ταῦθα δὲ οὕτε τοσαῦτα τὰ κύματα, καὶ πολλὴ ἡ γαλήνη, καὶ ἡ σπουδὴ μείζων τῶν πρὸς ταῦτα μαχησομένων. Διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τὴν ἔρημον ἔλκομεν, οὐχ ἵνα σάκιον ἀπλῶς περιβάλλωνται, οὐδὲ ἵνα κλοιά περιθῶνται,

^a Alii σφοδρότερος, minus commode. Infra alii τρυφῆς ἐπιθυμία, alii τρυφῆς.

^b Ambrosius Camald. legit viōn.

^c Hæc, οὐδὲ ὑπὲρ τοὺς ἐπὶ τὸν λιμένα σπευδόντων, desunt in Morel. tantum.

οὐδὲ ἵνα σποδὸν ὑποστορέσωνται^d, ἀλλ' ἵνα πρὸ τῶν δλῶν ἀπάντων φύγωσι μὲν κακίαν, ἔλωνται δὲ ἀρετὴν. Τί οὖν; οἱ γεγαμηκότες, φησὶν, ἀπολοῦνται πάντες; Οὐ τοῦτο λέγω, ἀλλ' διὰ μειζόνων δεήσονται πόνων, εἰ μέλλοιεν σώζεσθαι, διὰ τὴν ἐνεστῶσαν ἀνάγκην· τοῦ γὰρ δεδεμένου μᾶλλον ὁ λελυμένος δραμεῖται. Οὐκοῦν καὶ πλείονα ἔξει τὸν μισθὸν, καὶ λαμπροτέρους τοὺς στεφάνους; Οὐδαμῶς· ἔστω γάρ ταῦτην περιτίθησι τὴν ἀνάγκην, ἔξδη μὴ περιθεῖναι."Ωστε, ἐπειδὴ σαφῶς ἡμῖν ἀποδέδεικται διὰ τῶν αὐτῶν ἐσμεν ὑπεύθυνοι τοῖς μοναχοῖς, ἐπὶ τὴν εὔκολωτέραν τρέχωμεν ὁδὸν, καὶ τοὺς υἱοὺς ἐπὶ ταῦτην ἔλκωμεν, ἀλλὰ μὴ καταποντίζωμεν, μηδὲ εἰς τὰ τῆς κακίας ἔλκωμεν βάραθρα, καθάπερ ἔχθροι καὶ πολέμιοι. Ταῦτα γάρ εἰ μὲν ἄλλοι τινὲς ἐποίουν, οὐκ ἢν οὕτω δεινόν· δταν δὲ οἱ γεγεννηκότες, οἱ τῶν βιωτικῶν πειρανείληφότες πάντων, οἱ διὰ τῶν ἔργων μαθόντες αὐτῶν διὰ τοῦ φυχρὰ τῶν παρόντων πραγμάτων ἡ ἡδονὴ, οὕτω μαίνωνται, ως ἐτέρους ἐπὶ ταῦτα ἔλκειν, ἐπειδὴ λοιπὸν ὑπὸ τῆς ἡλικίας αὐτοὶ κεκάλυνται· [105] καὶ δέον ἔστοις ἐπὶ τοῖς προτέροις ταλανίζειν, οἱ δὲ καὶ ἐτέρους ἐμβάλλουσι, καὶ ταῦτα ἐγγὺς ἐστῶτες λοιπὸν τῆς τελευτῆς, καὶ τοῦ δικαστηρίου, καὶ τῶν εὐθυνῶν ἐκείνων, ποία αὐτοῖς ἀπολογία λελείφεται^e, ποία συγγνώμη, ποίος ἔλεος; Οὐ γάρ δὴ μόνον τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων δώσουσι δίκην, ἀλλὰ καὶ τῶν τοῖς παισὶ τετολμημένων, ἀν τε δυνηθῶσι τοὺς υἱοὺς^f ὑποσκελίσαι, ἀν τε μή.

iC'. Άλλὰ παιδας ἵσως ἐπιθυμεῖτε παῖδων ἰδεῖν. Καὶ πῶς, οὕπω γενόμενοι πατέρες αὐτοὶ; Οὐ γάρ δὴ τὸ γεννῆσαι πατέρα ποιεῖ· καὶ τοῦτο αὐτοὶ οἱ γεγεννηκότες συνομολογήσαιεν ἂν, οἱ τοὺς υἱοὺς δταν ἔσχατον κακίας ἐλαύνοντας, ως οὐκ ὄντας αὐτῶν ἐκβάλλουσι καὶ ἀπαλλοτριοῦσι, καὶ οὕτε φύσις, οὕτε γέννησις, οὕτε ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδὲν κατασχεῖν αὐτοὺς δύναιται· Μὴ τοίνυν μηδὲ πατέρες ἀξιούσθωσαν εἶναι οἱ τοιοῦτοι, ών πολὺ κατὰ τὸν τῆς φιλοσοφίας λείπονται λόγον· ἀλλ' ἐπειδὰν αὐτοὺς τοῦτον τὸν τρόπον γεννήσωσι, τότε καὶ τοὺς ἐγγόνους ζητείτωσαν· τότε γάρ αὐτοὺς καὶ ἰδεῖν δυνήσονται μόνον. Εἰσὶ γάρ αὐτοῖς παιδεῖς, εἰσὶν, οὐκ ἐξ αἰμάτων, οὐδὲ ἐκ θελήματος σαρκὸς, οὐδὲ ἐκ θελήματος ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ γεννηθέντες τοῦ Θεοῦ. Οὗτοι οἱ παιδεῖς οὐχ ὑπὲρ χρημάτων ἀναγκάζουσι κόπτεσθαι τοὺς πατέρας, οὐχ ὑπὲρ γάμου, οὐχ ὑπὲρ ἄλλου τινὸς τοιούτου, ἀλλὰ πάσης αὐτοὺς τῆς φροντίδος ἀτελεῖς ἀφέντες, τῶν φυσικῶν πατέρων μείζονι παρέχουσιν ἐντρυφᾶν ἡδονῆν. Οὐ τάρ ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς τίκτονται τε καὶ τρέφονται, οἰσπερ κάκεῖνοι, ἀλλ' ἐπὶ πολλῷ μείζοσι καὶ λαμπροτέροις· διὸ καὶ μᾶλλον τοὺς γεγεννηκότες εὐφραίνουσι. Χωρὶς δὲ τούτων κάκεῖνοι εἴποιμι ἀν, δτι τοὺς μὲν διαπιστοῦντας τῇ ἀναστάσει οὐδὲν ἀπεικάς ὑπὲρ τούτων θρηνεῖν, ἀτε δὴ ταῦτης μόνης καταλειπομένης τῆς παραμυθίας αὐτοῖς· οἱ δὲ τὸν θάνατον ὑπὸ τοῦ γενούμενοι, καὶ παιδεύμενοι τῶν πάντων καταφρογεῖν, τίνος ἀν εἴημεν συγγνώμης ἀξιούσθωσεν τούτων, καὶ παιδας ἐπιζητοῦντες ιδεῖν καὶ καταλιπεῖν ἐνθάδε, ὅθεν ἀποπηδᾶν ἐπειγόμενοι, καὶ ἐνταῦθα δντες στενάζομεν; Καὶ ταῦτα μὲν ἡμῖν πρὸς τοὺς πνευματικῶν εἰρηται. Εἰ δὲ τινες εἰεν φιλοσώματοι, καὶ σφόδρα τῷ παρόντι προστηλωμένοι βίη,

^d Hæc, οὐδὲ ἵνα σποδὸν ὑποστορέσωνται, desunt in Morel. tantum. Duo mss. περιστορέσωνται.

^e Sie bene editi. Montf. et duo mss. λείψεται. Edit.

^f Τοὺς υἱούς. Sic Savil. et duo mss., αὐτούς Morel.

ἐκείνο ἀν εἴποιμι πρὸς αὐτούς, ὅτι πρῶτον δῦλον, εἰ καὶ παῖδες ἔψονται τῷ γάμῳ πάντωσ· δεύτερον, ὅτι καὶ γενομένων μεῖζων ἡ ἀθυμία· οὐ γάρ τοσαύτην καρπούμεθα εὐφροσύνην, ὅσην λύπην ἀπὸ τῆς καθημερινῆς φροντίδος καὶ τῆς ἀγωνίας καὶ τῶν φόβων τῶν δι' αὐτούς. Καὶ τίνι, φησί, καταλείψουμεν τοὺς ἄγρους καὶ τὰς οἰκίας καὶ τὰ ἀνδράποδα καὶ τὸ χρυσίν; καὶ γάρ καὶ ταῦτα ἀκούωνθρηνούντων αὐτῶν. Τῷ καὶ πρὸ τούτων μέλλοντι κληρονομήσειν αὐτὰ, καὶ τοσούτῳ μᾶλλον γῦν ἢ πρότερον, ὅσῳ καὶ φύλαξ καὶ κύριος ἀσφαλέστερος αὐτῶν ἔσται γῦν. Τότε μὲν γάρ πολλὰ ἦν αὐτοῖς τὰ λυμαίνομενα· καὶ γάρ σῆτες, καὶ χρόνος μακρὸς, καὶ λησταί, καὶ συκοφάνται, καὶ βάσκαινοι, καὶ τὸ τοῦ μέλλοντος δῦλον, καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων εὐμετάβλητον, καὶ τέλος ὁ θάνατος, καὶ τῶν χρημάτων, καὶ τῶν κτημάτων τούτων ἀπεστέρησεν διὰ τὸν οὐτόν· νυνὶ δὲ πάντων τούτων ἀνωτέρω τὸν πλοῦτον ἀπέθετο, τόπον [106] εὐρὼν ξουλον, καὶ οὐ μηδενὶ τῶν εἰρημένων ἐπιβῆναι θέμις. Τοιούτον γάρ χωρίον ὁ οὐρανὸς, πάσῃ μὲν διβατος ὃν ἐπιδουλῇ, πάστης δὲ εὐφορώτερος γῆς, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς ἀρθρονίας τῶν ἐν αὐτῷ τεθέντων χρημάτων παυέχων τοῖς παρακαταθεμένοις ἀμάσθαι τοὺς καρπούς. "Ωστε οὐχὶ γῦν ταῦτα ἔδει ἡ λέγειν, ἀλλ' εἰ βιωτικὸν ἔμελλεν ἔσεσθαι τὸ παιδίον, τότε θρηνεῖν, καὶ ταῦτα φθέγγεσθαι· Τίνι τοὺς ἄγρους καταλείπωμεν, τίνι τὸ χρυσίον, τίνι τὰ λοιπὰ χρήματα;

Νῦν γάρ τοσαύτη τῆς κυριότητος ἡ περιουσία, ὡς μηδὲ μετὰ τὴν ἐντεῦθεν ἀποδημίαν ἐκπίπτειν τῆς δεσποτείας αὐτῶν, ἀλλὰ τότε μάλιστα τοῦ κέρδους αὐτῶν ἀπολαύειν, ὅταν ἐντεῦθεν ἀπέλθωμεν. Ἐλ δὲ καὶ ἐνταῦθα βούλει κύριον δύτα ἰδεῖν, καὶ τοῦτο τῷ μοναχῷ μᾶλλον, ἢ τῷ βιωτικῷ συμβαίνοντι δίοι τις ἄν. Τίς γάρ, εἰπέ μοι, κυριώτερος; διαπανῶν καὶ διδούς μετὰ ἀδείας πολλῆς, ἢ διηδὲ ἄψασθαι τολμῶν ὑπὸ τῆς φειδωλίας, ἀλλὰ κατορύττων αὐτὰ, καὶ ὡς ἀλλοτρίων ἀπεχόμενος τῶν αὐτοῦ; δι μάτην ἀναλίσκων καὶ εἰκῇ, ἢ δι δεύτης τοῦτο ποιῶν; διπειρων τὴν γῆν, ἢ δι τοῦτο ἐργαζόμενος ἐν οὐρανῷ; δι μὴ τάντα συγχιερούμενος τῷ ἑαυτοῦ διδόναι, οἷς ἐν ἔθελοι, ἢ δι πάντων ἀπηλλαγμένος τῶν ἀπαιτούντων τὰς τοιαύτας συνεισφοράς; Γεωργοῦντι μὲν γάρ καὶ πραγματευομένῳ πολλὸν πανταχόθεν ἐφίστανται^c, φρονούς ἀναγκάζοντες κατατιθέναι, καὶ τὸ ἑαυτοῦ μέρος ἔκαστος ἀπαιτοῦντες· τῷ δὲ εἰς τοὺς δεομένους ἀγαλίσκειν ἐπιθυμοῦντι οὐδεὶς οὐδαμόθεν φανεῖται ταῦτα ἀπειλῶν· ὥστε καὶ ἐνταῦθα κυριώτερος οὐτός ἔστιν. "Η ἀν μὲν πέργαις ἀναλίσκῃ καὶ γαστρὶ καὶ παραστοῖς καὶ κόλαξι, καὶ κατασχύνῃ τὴν ἑαυτοῦ δόξαν, καὶ ἀπολύτῃ τὴν σωτηρίαν, καὶ καταγέλαστος γίνηται, κύριον αὐτὸν εἶναι φῆς τῶν διπανωμένων· ἀν δὲ εἰς δόξαν τὴν ἀληθῆ καὶ ὠφέλειαν καὶ τὸ τῷ Θεῷ δοκοῦν μετὰ πολλῆς αὐτὰ διαπανῆ τῆς συγέσεως, οὐκέτι; Οὐκοῦν ὅμοιον ποιήσει, ὥσπερ ἀν εἰ εἰς μὲν δχετούς ἀμφρῶν δρῶν τινας ἐμβάλλοντα τὸ ἑαυτοῦ, κύριος φῆς εἶναι, εἰς δὲ χρεῖας ἀναγκαῖας τοῦτο ποιοῦντα, ὡς οὐκ ἔχοντα τῶν ἀναλισκομένων ἔξουσίαν θρηνεῖς. Μᾶλλον δὲ οὐ τοῖς ἀπλῶς διπανωμένοις, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἐπὶ κακῷ τῶν ἑαυτοῦ κεφαλῶν τοὺς τοιούτους παραβάλλειν δι χρή. Ἐκεῖνα· μὲν γάρ αἱ διπάναι λαμπρότερον καὶ εὐπορώτερον καὶ ἀσφαλέστε-

^a Ήπις τῶν ἀνθρωπίνων, αἱ τῶν ἀνθρώπων. Infra duo mss. πλοῦτον ἀνέθετο, editi ἀπέθετο.

^b Sic unus codex et Savil. Ediderat Morel. γῦν οὐκ ἔδει ταῦτα. Erit.

^c Alii πολλαχόθεν ἐπιστήσονται.

^d Duo mss. τοὺς γίνους πτυχούντες.

ρον ποιοῦσιν, αὗται δὲ οὐκ αἰσχρὸν μόνον οὐδὲ ἐπονεῖσιτον, ἀλλὰ καὶ ἀπωλεῖται ὑπεύθυνον τρόπῳ παντι.

ιζ. Τί δαλ, μετὰ γάμου, φησί, καὶ παῖδας, οὐκ ἔνι ταύτης ἐπιλαβέσθαι τῆς φιλοσοφίας ἐν αὐτῷ τῷ γῆρᾳ γενόμενον; Καὶ τίς ἡμὲν ἐγγυήσεται, πρῶτον μὲν, ὅτι εἰς ἕσχατον τῆς ζωῆς μετανοεῖ γῆρας, δεύτερον δὲ, ὅτι ἐλθόντες πάντως ταύτην διατηροῦμεν τὴν γνώμην; Οὔτε γάρ τῆς ἐν τῇ ζωῇ κύριοι προθεσμίας ἐσμέν· καὶ τοῦτο ἐπαίδευτον ὁ Παῦλος λέγων ·· Η ἡμέρα Κυρίου, ὡς καλέπετη ἐν τυκτί, οὕτως ἔργεται· οὗτε ἐπὶ τῆς αὐτῆς ἀεὶ προθυμίας μένει τὰ τῶν λογισμῶν ἡμέν. Καὶ διὰ τοῦτο σοφὸς τις παραινεῖ λέγων· Μή ἀνάμενε ἐπιστρέψαι πρὸς Κύριον, μηδὲ αραβάλλου ἡμέραν ἐξ ἡμέρας, μή ποτε ὡς μέλλεις ἐκτριβήσῃ, καὶ ἐν καιρῷ [107] ἐκδικήσεως ἐξολῆ. Εἰ δὲ καὶ μηδὲν τούτων δῦλον ἦν, οὐδὲ οὕτως ἀναβάλλεσθαι ἔδει τοὺς νιεῖς, οὐδὲ τοσαύτην γινομένην ζημίαν περιορᾶν. Καὶ γάρ τῆς ἐσχάτης ἀλογίας ἀν εἴη, δταν μὲν δέηται βοηθείας ὁ νέος^f, καὶ σφραρδὸς ὁ ἀνταγωνιστής ἐφεστήκη, κελεύειν τοῖς τοῦ βίου ἐμφύρεσθαι πράγματι, ὡστε γενέσθαι εὐχείρωτον· δταν δὲ λάζη μυρία τραύματα, καὶ μηδὲ τὰ τυχόν ἔχη μέρος ὅγιες, τότε καθοπλίζειν καὶ διεγίρειν κείμενον ἥδη καὶ ἐξηρευντήσθα. Ναὶ, φησί· τότε γάρ εὐχαλος ἡ πάλη, τότε δάκρυ ἡ μάχη, τῶν ἐπιθυμιῶν σβεσθεισῶν. Πολλὰ μάχη, οὐδενὸς δυτος ἡμέν τοῦ πυκτεύοντος; Διὰ γάρ τοῦτο οὐδὲ οἱ στέφανοι λαμπροὶ λοιπὸν ἔσονται. Μακάριος γάρ δὲ ἡρεζυρός^g ἐκ τεστητος αὐτοῦ· καθίσεται κατὰ μίνας, καὶ σιωπήσεται. Οὗτος μυρίων ἐπιτίγων ἄξιος καὶ μακαρισμῶν καὶ εὐφημιῶν, ὁ μανομένην χαλινῶν τὴν φύσιν, καὶ ἐν αὐτῇ τοῦ χειμῶνος τῇ ἀκμῇ διασώζων τὸ σκάφος. Πλὴν ἀλλὰ μηδὲν ὑπὲρ τούτων φιλονεικῶμεν, ἀλλ' ἔστω μάχη καὶ τότε, εἰ βούλει. 'Αλλ' εἰ μὲν ἐφ' ἡμέν ἔκειν^e δι τοῦ ἀγῶνος καιρὸς, καλῶς ἔκεινον ἀνεμένομεν τὸν χρόνον· εἰ δὲ πάντα τὸν παρόντα ζίου ἀγωνίζεσθαι· χρή, ἐκ πρωτῆς ἡλικίας ἀρξάμενον εὐθέως, καὶ δεκαετῆ γεγονότα (καὶ γάρ ἐξ ἔκεινης ἀνάγκη τῆς ἡλικίας ἀπαιτεῖσθαι τῶν ἀμαρτημάτων εὐθύνας, καὶ δηλοῦσι τὰ καταβρωθέντα ὑπὸ τῶν δρκτιῶν παιδία ἐπὶ τοῖς εἰς τὸν Ἐλισσαλον σκώμματι), καὶ γῦν ἐκ ταύτης παλαίσιν χρή τῆς τήλικλας, ἐν ἥ καὶ ἐψέστηκεν ὁ πόλεμος χαλεπὸν πνέων καθ' ἡμῶν, πόθεν οὖν σὺ τὸν καιρὸν ἐκεῖνον τοῖς ἀγῶνιν δρίζεις; Εἰ μὲν γάρ καὶ τῷ διαβόλῳ κύριος ἡς ἐπιτάττειν μὴ ἐπικεῖσθαι μηδὲ πυκτεύειν, εἶχεν δὲν τινά σοι λόγον αὗτη ἡ παρανετις· εἰ δὲ ἔκεινον ἀφεῖς ἀγωνίζεσθαι καὶ τύπτειν, ἐμοὶ νομοθετεῖς ἡσυχόζειν, μᾶλλον δὲ καὶ ὑποκατακλίνεσθαι ἔκόντα, τὸ ταύτης τῆς ἐπηρεας χείρου γένοιτ' ἄν, τοῦ πολεμίου μανομένου, τὸν πολεμούμενον ἀφοπλίζειν, καὶ οὕτω ταῖς ἔκεινοι χερσὶ παραδίδναι· Νέος ἔστι καὶ ἀσθενής; οὐκοῦν διὰ τοῦτο πλείονος ἀσφαλείας δεῖται· ἀσφαλείας δὲ δεδμενος, καὶ ἐπιμελείας δεστηται πλείονος. Τὸν δὲ ποιοῦτον ἐν γαλήνῃ διαπαντὸς καὶ ἡσυχίᾳ εἶναι δεῖ, οὐκ εἰς πράγματα ἀμβάλλεσθαι^h, οὐδὲ δὲν τῷ μέσῳ στρέφεσθαι, ἔνθι πολὺς ὁ θόρυβος καὶ ἡ ταραχή. Σὺ δὲ οἵς οὐ πόλεμος χαλεπώτερος καὶ διὰ τὴν ἡλικίανⁱ, καὶ διὰ τὴν ἀσθενειαν, καὶ διὰ τὴν ἀπαιρίαν,

^e Duo mss. et Savil. ἐπαίδευτον δι Χριστὸς λέγων. Infra locis Ecclesiastici aliter jacet in editis LXX interpretum et in Vulgata.

^f Duo mss. ὁ νέος, et sic legit interpres. Editi δι νίος. Ibid. unius σφραρδῶς.

^g Unus ζυγὸν βαρύν. Ibid. duo mss. μυρίων ψυχράτων ἄξιος... εὐφημίας. Paulo post aliis ὑπὸ τῶν ἀρχῶν. Infra Savil. et mss. χαλεπον, Morel. χαλεπῶς.

^h Sic recte Savil. ex quo scripturam Montfauconii, ἐκβάλλεσθαι, correxiimus. Edit.

ⁱ Savil. et Morel post ἡλικίαν sic habent, καὶ διὰ τὸν θερινὸν εισιτοντα in mss. desunt nec ab inletoate lecta sunt.

festinamus, ubi cum simus, ingemiscimus? Et hæc quidem ad eos, qui spiritualiores sunt, dicta sint. Si qui vero sint corporis amantes, atque huic saeculo penitus addicti, iis illud dixerim, primo incertum esse an ex matrimonio filii sint sequenti; secundo, si nascantur, majorem esse mœroris causam: non enim tantum latitiae, quantum mœroris accipimus, a quotidiana circa eos sollicitudine, anxietate et timore. Et cui, dices, relinquemus agros, domos, servos et aurum? nam et hæc quoque illos conquerentes audio. Ei profecto, qui hæc antea hereditario jure possessurus erat, nuncque tanto magis, quam prius, quanto herum tutor enstes et dominus futurus est. Hæc enim antea multa pessum dabant, tuncque diuturnum tempus edax, fures, sycophantæ, invidi, futuri incertitudo, humanarum rerum instabilitas, mors tandem ipsa et peccati et possessionis istis filium tuum privasset: nunc vero omnibus istis superiores divitias reposuit, loco inviolabili reperto, ad quem nulli prædictarum pestium aditus esse potest. Is vero locus cælum est, nullis insidiis pervium, omni terræ solo feracius, atque ingenti cum seniore depositarum pecuniarum fructus metendos præbens iis qui ipsas deposuerint. Non igitur ea verba dicenda erant, sed si filius sæcularis esse maluisset, tunc flendus erat, tunc dicendum: Cui agros relinquemus, cui aurum, cui pecunias reliquias?

Qui pecunas targitur, verius possessor est, quam qui recondit. — Nunc autem tanta possessionis et dominii copia est, ut ne post obitum quidem illa excidat; sed tunc maxime eorum lucro fruatur cum hinc excesserimus. Quod si hic quoque eorum dominum et possessorem videre cupias, id quoque monacho magis, quam sæculari continget. Quis enim, dic mihi, potius dominus est, isne qui magna cum libertate impendit et largitur, an is qui præ avaritia ne contingere quidem audet, sed sufficit ea, ab hisque abstinet tamquam sibi alienis? qui illa inaniter ac temere impendit, an qui id convenienter agit? qui seminat in terra, an qui in celo? cui sua omnia quibus voluerit erogare non permittitur, an qui ab omnibus ejusmodi vectigalibus exigentibus liber evasit? Agricolæ namque et negotiatori multi undique sunt tributa persolvere cogentes, et suam quique partem repetentes: ei vero qui egenis sua erogare cupit, nemo talia comminatur, ita ut hic potius suorum dominus sit. An vero cum, qui meretricibus, ventri, parasitis, adulatoribus hæc effundit, gloriam suam in ignominiam vertit, salutem amittit seqne deridendum propinat, dominum dicas eorum que sic impendit; si autem ad veram gloriam utilitatemque, secundum Dei placitum, cum multa prudentia illa expendat, non item dicas? Annon idem facis, ac si quempiam perspiciens in aqueductus et canales sua effundere, eorum dominum esse dicas; sin vero necessariis usibus impendere, cum quasi expensarum dominium non habentem lugeas? Imo vero non iis qui temere absunt, sed iis, qui in capitis sui perniciem id faciunt, isti¹ comparandi sunt.

* Duo MSS. pro, isti, habent, filii.

Hæc namque expensæ clariorem, opulentiorē, et tatiorem faciunt hominem; hæc vero non turpe modo, et opprobrio dignum, sed damnationi prorsus obnoxium.

17. Quid ergo, inquies, anno post matrimonium ac susceptos liberos licet hanc philosophiam in senectute amplecti? At quis nobis pollicatur, primo quidem nos ad extremam senectutem perventuros; secundo, si ad eam perveniamus, caudam prorsus mentem servaturos esse? Neque enim presulati in vita temporis domini sumus: idque docuit nos Paulus¹ cum dixit: *Dies Domini, sicut fur in nocte, ita veniet* (1. Thess. 5. 2): neque rursus in eadem semper alacritate propositi cogitationes nostre perseverant. Quapropter sapiens quidam admonet his verbis: *Ne tardes converti ad Dominum, et ne differas de die in diem* (Eccl. 5. 8²), ne forte, dum tu moram trahis conteraris, et in tempore ultionis pereas. Etiamsi vero eorum nihil esset incertum, ne sic quideam liberos nosiros morari deberemus, neque tantum detrimentum negligere. Nam extrema dementia esset, juvenem³ auxilio egentem, adversario vehementer instanti, jubere sæcularibus immergi rebus, ita ut superatu facilis evaderet; postquam autem sexcentis vulneribus confossus nulla ex parte sanus est, tunc armare illam et excitare jaecentem infirmamque. Ita sane, inquies; tunc enim levis pugna erit, facileque certamen, jam extincta concupiscentia. Que pugna, cum nullus adsit contra nos pagus? Ideo nec coronæ tunc illustres erunt: *Beatus enim qui portaverit jugum⁴ ab adolescentia sua; sedebit solitarius, et faciet* (Thren. 3. 27). Hic sexcentis laudibus dignus, et beatitudinibus et præconiis, qui forentem naturam frænat, et in ipsa tempestatis vi seapham eripit. Verum ne super his rebus contendamus, correderamusque si vis tunc etiam bellum esse futurum. Sane si penes nos esset tempus certaminis statuere, juré tempus illud exspectare liceret: sin vero per totam vitam nobis dimicandum est, nempe ab in൦tante ætate, sive a decennio (ex ea quip. e ætate peccatorum rationem reddituri sumus, ut palam faciunt pauci illi, qui quod Eluseum irridere ausi essent, ab ursis devorati sunt), et nunc ex illa ætate præliandum est, quia bellum adversum nos gravissimum imminet: qua ratione tu tempus certaminibus constituis? Etenim si in tua potestate esset diabolo præcipere ut non irrumperet, vel pugnam committeret, hæc tua admonitioni nou absona esse videretur; sin autem ex una parte ipsum pugnare sinens et telis impetere, ne jubeas quiescere, imo sponte succumbere, quid hoc damno deterius fuerit, forente nimis inimico, eum qui impetratur armis exuere, et sic in ejus manus tradere? Juvenis est et infans? ideoque majori cautione

¹ Duo MSS. et Savil. habent, Christus.

² Locus Ecclesiastici aliter jacet in Editis LXX interpretatum et in Vulgata.

³ Duo MSS., juvenem. Editi, filiem.

⁴ Ius, jugum grave.

est opus, majorque diligentia adhibenda est. Hujusmodi autem virum in tranquillitate et quiete degere oportet, non in negotia se conjicere et in medio versari, ubi tumultus ingens ac perturbatio. Tu contra eos, quibus bellum aerius imminet, et per ætatem¹ et per infirmitatem et per imperitiam, et quod in rerum medio versantur; hos, quasi re jam bene gesta et acquisita fortitudine, in medium trahis, nec sinis in desertum proficisci ut exerceantur et ad pugnam se comparent: quemadmodum si quis cum, qui millia posset erigere tropæa, juberet rem bellicam quiete meditari et addiscere; imperitum vero qui pugnam ne respicere quidem posset, ideo pugnam committere juberet, ac majora ideo impedimenta poneret, quod res difficilis esset. Præterea vero id considerandum est, non licere post nuptias cuiquam suum esse dominum, sed alterutrum necessarium esse, aut cum uxore semper versari, si ipsa velit; vel si illa continenter vivere voluerit, ea dimissa in adulterium incidere. Quid me dicere opus est alia necessitatis vincula, liberos, rei familiaris curas, quæ omnem propositi alacritatem obtundere possint, multumque animæ torporem infundere?

48. A prima ætate virtuti incumbendum. — Quamobrem longe melius est, dominum sui ac solutum a primæva ætate armis instruere, non ob ea quæ dicta sunt tantum, sed non minus etiam ejus rei gratia, quæ mox dicetur. Nam qui versus finem vitæ hanc philosophiam aggreditur, omne tempus conterit, ut peccata possit in præterita ætate admissa abluere; ejusque totum studium hac in re consumitur; saepque contingit ut non sat temporis habeat, et ex hac vita discedat vulnerum reliquias secum ferens. At vero qui a prima ætate se exuit, non hac in re tempus absunit, nec sedet curans vulnera, sed ab exordio præmia accipit. Ac illi quidem satis est sarcendis clibanis omnibus pugnam inire; hic autem ab ipso cursus ingressu tropæa erigit, et victorias victoriis addit, velut Olympici certaminis vitor, qui a prima ætate per victorïæ proclamationes ad senectam usque progressus, sic denum decedit innumeris coronis capite redimitus. Ex quorum itaque numero vis filium tuum esse? eorumne qui magna cum fiducia ipsos archangelos intueri possunt, an eorum qui stant in turba, et ultimum servant ordinem? Extremum namque sortientur omnino, si tamen possint ea omnia impedimenta transcurrere, quæ modo numeravimus: si nempe neque mors prematura ipsos abripuerit, neque ab uxore postea impediti fuerint, neque tot vulnera acceperint, ut nec totum senectutis tempus ad illa curanda sufficiat, et si sententiam firmam semper et immotam servent. Cum enim hæc omnia concurrerint, tunc vix extrema occupabunt loca. Horumne igitur ex numero vis esse filium tuum, an eorum qui in phalanxis fronte fulgebunt? Ecquis, inquiet, ita miser, ut illa potius, quam hæc, optet filiis suis? Verum consuetudinem sectamur, et illos nobiscum esse voluntus.

¹ Savil. et Morel., post, ætatem, addunt, et per tam uitam

Hoc ipsum et ego cupio, nec minus opto quam vos parentes, ut in paternam redeant doam et alimentorum vices parentibus referant, quibus reddendis vicibus his similes numquam reperiant: verum hoc nunc ab illis non exigamus. Quomodo enim absurdum non fuerit, si cum ad literarum eos studia mittimus, longo eos tempore patria arcemus, et si ut artem quamdam mechanicam, aut aliam viliorem ediscant, domus propriæ aditu interdicimus, et in magistri domo prandere et dormire jubemus; cum autem non humanam quamdam disciplinam, sed cælestem philosophiam adituri sunt, statim retrahimus, antequam id fiat quod optamus? Atque is quidem, qui per extensem funem currere docetur, diu aberit domo; eos autem, qui ex terra in cœlum avolare discunt, cum parentibus claudemus? Quid hac absurditate possit esse deterius? Nonne agricultor videtis, etiamsi laborum fructum percipere gestant, immatuos tamen illos numquam demeteremus?

Mos erat adolescentes ad tempus tantum in monasterio degere. — Ergo nec filios nostros a deserti commemoratione ante tempus abducamus; sed sinamus disciplinas altius imprimi et plantas radicibus firmari. Etiamsi decem, etiamsi viginti annos in monasterio ali oporteat, ne turbemur, nec mœrore afficiamur; quanto enīm diutius in gymnasio exercitabitur, tanto maiores adipiscetur vires. Iino si placeat, ne tempus definitamus, sed terminus sit ille tantum, qui insitos fructus possit ad maturitatem perducere; tuncque redeat ex solitudine, non autem antea. Nihil enim nobis proderit illa celeritas, nisi ut ad maturitatem numquam perveniat. Qui enīm ante tempus radicis alimento destituitur, is profecto ne adveniente quidem tempore utilis erit. Quod ut ne accidat, separationem illam patienter feramus; nec solum non urgeamus, sed si præmature redire velint, prohibeamus: perfectum enim tunc lucrum accedet et patri et matri et domui et civitati et genti. Sin vero imperfectus redeat, ridiculus erit, probris expositus, aliisque noxius. Ne igitur detrimenti hujusmodi auctores simus. Nam cum peregre filios mittimus, tunc denum illos videre volumus, cum id perficerint, cuius causa profecti sunt; si ante redeant, nou tantum ex redditu voluptatis capimus, quantum ex eo mœroris, quod frustrare dierint. Qui igitur non summae stoliditatis fuerit, tantum in spiritualibus non adhibere curam, quantam in sœcularibus; atque ibi quidem filiorum separationem tam philosophice ferre, ut eam diuturniore esse optemus, si de utili quoq[ue] agatur; hic vero ita molles et animo fractos esse, cum illi proficiscuntur, ut hac nostra pusillanimitate multa corrumpanus bona: et hæc cum plura solatia habeamus, non tantum, quod illi ad majora se conferant, et finem sint prorsus assequuntur, nullusque spei futurus sit obex, sed etiam quod ad ipsam separationem pertinet? Nam si peregrinationem illi longinquam suscepserint, non facile est illos convenire, cum maxime parentes ad senectutem pervenerint; hic autem illos frequenter adire licet. Id ergo faciamus, cum illi nondum ad nos -

καὶ διὰ τὴν ἐν μέτωποι αὐτοφήν, τούτους ὡς θεραπονοῦσας καὶ γενομένους ἴχυροὺς εἰς μέσον ἔλκεις, καὶ οὐκ ἔξις ἀπελθόντας γυμνάζεσθαι ἐπὶ τῆς ἑρημίας, ὡς τερ ἀν εἰς τὸν μὲν μυρία δυνάμενον στῆσαι τρόπαια κελεύη τὰ πολεμικὰ μελετᾶν ἐφ' ἡσυχίας, τὸν δὲ ἀπειρον καὶ οὐδὲ εἰς μάχην παρακύψαι δυνάμενον, τοῦτον δὲ πεντὸς τοῦτο ἐν τῇ μάχῃ στρέφεσθαι νομοθετῆ, ὡς δυσκατέρωθιτον τὸ πρᾶγμα τοῦτο, μεῖζον τὰ κωλύματα τιθεῖς. Ήπειρὸς δὲ τούτοις κάκεινο εἰδέναι χρή, ὅτι οὐκ ἔνι μετὰ γάμου κύριον ἔαυτοῦ εἶναι, ἀλλ' ἀνάγκη δυοῖν θάτερον, ἢ διαπιντὸς διμελεῖν τῇ γυναικὶ, ἀν ἐκείνη τοῦτο βούληται, [108] ἢ βουλομένης ἐγκρατεύεσθαι ἀποστάντα μοιχείᾳ ἀλλισκεσθαι. Τί δει λέγειν τὰς ἄλλας ἀνάγκας τῶν παιῶν, τῆς οἰκίας τὰς φροντίδας, αἱ πᾶσαι προθυμίαιν ιχαναὶ ἀμβλύναι, καὶ πολλὴν τῆς ψυχῆς κατασκεδάσαι νάρκην; Τοι'. Διὸ βέλτιον, κύριον δυτα καὶ λελυμένον ἐκ πρώτης ὀπλίζειν τῆς ἡλεκίας, οὐ τῶν εἰρημένων ἔνεκεν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ βηθήσεσθαι μέλλοντος οὐχ ἥττον ἢ τούτων. Οὐ μὲν γάρ πρὸς τῷ τέλει τοῦ βίου τῆς φιλοτοφίας ἀκάμενος ταύτης, πάντα ἀναλίσκει τὸν χρόνον, ἵνα δυνηθῇ τὰ γενόμενα κατὰ τὴν ἐμπροσθεν τῇ λεικίᾳν ἀμαρτήματα ἀπονίψασθαι, καὶ πᾶσα εἰς τοῦτο ἢ σπουδὴ δαπανᾶται· καὶ οὐδὲ οὕτω πολλάκις ἀρκεῖ, ἀλλ' ἀπέρχεται λειψανα τῶν πλευρῶν ἔχων· ὁ δὲ ἐκ πρώτης ἡλεκίας ἀποδυσάμενος, οὐκ εἰς τοῦτο δαπανᾷ τὸν χρόνον, οὐδὲ κάθηται τραύματα θεραπεύων, ἀλλ' ἐκ προσιμίων λαμβάνει τὰ βριθεῖα· κάκεινῳ μὲν ἀγαπητὸν τὰς ἥττας ἀναμαχέσασθαι πάσας, οὗτος δὲ ἐκ βαλεῖδος αὐτῆς τρόπαια ἴστησι, καὶ οὐκαναπάτεις νίκαις· καθάπερ τις Ὄλυμπιονίκης ἐκ πρώτης ἡλεκίας δι' ἀναρρίσεων ἐπὶ τὸ γῆρας ὀδεύων, οὐκτιώς ἀπεισιν ἐκεῖ, μυρίοις τὴν κεφαλὴν ἀναδητάμενος στεφάνοις. Τίνων οὖν βούλει εἶναι τὸν οὐδόν; τῶν διὰ τὴν πολλὴν παρθησίαν καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἀρχαγγέλους ἀντιβλέψαι δυναμένον, ἢ ἐκείνων τῶν μετὰ πάντων ἐστῶτων, καὶ τὴν ἐσχάτην τηρούντων τάξιν; Τὴν ἐσχάτην γάρ οἴψονται πάντως, καὶ ταύτην, ὅταν δυνηθῶσι πάντα τὰ κωλύματα διαδραμεῖν, ἀπέρ τὸ ἀπεριθυμητάμην γῦν, καὶ μήτε διωρος προσαναπάσῃ θάνατος, μήτε διὸ γυναικὸς κωλυθῶσιν ὕστερον, μήτε τοσαῦτα τραύματα λάβωσιν, ὡς μὴ δυνηθῆναι αὐτοῖς τὸν τοῦ γῆρας ἀρκέσαι χρόνον τρόπος τὴν θεραπείαν ἐκείνων, τὴν τε γνώμην μένωσι διαταντὸς τηρούντες βεβαίων καὶ ἀκίνητον. "Οταν γάρ ταῦτα τάντα συνέλθῃ, τότε μόλις ἐν τοῖς ἐσχάτοις τετάξονται. Γούτων οὖν βούλει εἶναι τὸν οὐδόν, ἢ τῶν ἐν τῷ μετώπῳ τῆς φάλαγγος λαμπόντων; Καὶ τις οὕτω, φησὶν, ἄλιος, οὐκ ἐκεῖνα μᾶλλον, ἢ ταῦτα συνεύξασθαι τοῖς παισίν; Ἀλλὰ συνήθειαν ἐπιτετοῦμεν, καὶ σὺν ἡμῖν αὐτοὺς εἶναι βουλόμεθα. Τοῦτο καὶ αὐτὸς βούλομαι, καὶ δύων οὐχ ἥττον εὔχομαι τῶν γεννησαμένων, εἰς τὴν πατρόφιαν αὐτοὺς ἐπανελατεῖν οἰκίαν, καὶ τῶν τροφείων ἀποδοῦναι τὰς ἀμοιβὰς, ὃντας οὐκ ἀν εὔροισιν ἐτέρας· ἀλλὰ μὴ γῦν· αὐτοὺς τοῦτο ποιητῶμεν. Πῶς γάρ οὐκ ἀτοπον ἐπὶ λόγοις ἢ μὲν τέμποντας, πολὺν χρόνον καὶ τῆς πατρίδος ἐξορίζειν

^a Duo mss. τὰ κύρωτα, minus recte.

^b Savil. διαδράντα, ἀπέρ.

^c Sic recte Savil., cuius scripturam receperimus. Morel., in re recte, quamvis eodem sensu, ἀλλὰ μῆτραν οὐ νῦν. Ebrt.

^d Patrum rescriptum e Savilio. Legebatur ita λόγοι,

αὐτοὺς, καὶ τέχνην βάναυσθν τενα ἢ καὶ ἐτέραν φαυλότεραν μανθάνειν μέλλουσιν ἀβατον καθιστάναι· τὴν οἰκίαν, ἐν διδασκάλου οἰκίᾳ καὶ ἀριστῷν καὶ καθεύδειν κελεύοντας· τούτους δὲ οὐκ ἐπ' ἀνθρώπειον μέλλοντας ἔρχεσθαι μάθημα, ἀλλ' ἐπὶ τὴν οὐράνιον φιλοσοφίαν, εὐθέως ἀφέλκειν, πρὶν ἢ γενέσθαι ὅπερ εὐχόμεθα; Καὶ σχοῖνον μέν τις τεταμένην διατρέχειν διδασκόμενος, πολὺν χρόνον ἀποστήσεται τῶν αὐτοῦ, τοὺς δὲ μανθάνοντας ἀπὸ τῆς γῆς πέτεσθαι· εἰ εἰς τὸν οὐρανὸν, συγκατακλείσμεν τοῖς γονεῦσι; Καὶ τι ταύτης τῆς ἀλογίας χείρου γένοιτο; ἀν; Οὐχ δρᾶτε τοὺς γεωργοὺς, ὅτι, καν σφόδρα ἐπείγωνται τῶν πόνων λαβεῖν [109] τοὺς καρποὺς, ἀώρους αὐτοὺς οὐκ ἀν ἀσχοιντο τρυγῆσαι ποτε;

Μή τοῖνυν μηδὲ τίμεις πρὸ ὥρας ἀπάγωμεν τῆς κατὰ τὴν ἑρημίαν διατριβῆς τοὺς υἱοὺς, ἀλλ' ἔασωμεν αὐτοῖς ἐμπαγῆναι τὰ μαθήματα, καὶ φίλωθῆναι τὰ φυτά· καὶ δέκα, καν εἴκοσιν ἔτη τρέφεσθαι αὐτοὺς ἐν μοναστηρίῳ δέη, μὴ θορυβώμεθα, μηδὲ ἀλύωμεν· ὅσφι γάρ ἀν ἐνδιατριβῇ τῷ γυμνασίῳ πλέον, τοσούτῳ πλείονα κτήσεται τὴν ισχύν. Μᾶλλον δὲ, εἰ δοκεῖ, μηδὲ χρόνον δρίζωμεν. ἀλλ' ὅρος ἐκεῖνος ἔστω μόνος ὁ πρὸς τὴν ἀκμὴν ἀγωνού τοὺς ἐν αὐτῷ φυτευθέντας καρποὺς, καὶ τότε ἐπανερχέσθω ἀπὸ τῆς ἑρημίου, πρότερον δὲ μή. Οὐδὲ γάρ ἔσται τι πλέον ἀπὸ τῆς ταχύτητος ἡμῖν ταύτης, ἀλλ' ἢ τὴ μηδέποτε αὐτὸν γενέσθαι ὥριμον. Ο γάρ πρὸ ὥρας τῆς ἐν τῇ φίλῃ τροφῆς ἀποστερηθεὶς, οὐδὲ τοῦ καιροῦ παραγενομένου χρήσιμος ἔσται λοιπὸν· ὅπερ ἵνα μή γένηται, καρτερῶμεν τὸν χωρισμόν· καὶ μὴ μόνον μή κατεπείγωμεν, ἀλλὰ καὶ βουλομένους ἐλθεῖν πρὸ ὥρας κωλύωμεν. Ἀπαρτισθεὶς μὲν γάρ κοινὸν ἔσται κέρδος· καὶ πατρὶ καὶ μητρὶ καὶ οἰκίᾳ καὶ πόλει καὶ ἔθνει· ἀτελέστερος δὲ παραγενόμενος, καταγέλαστος ἔσται καὶ ἐπονεῖδος, καὶ ἐσυτῷ καὶ τοῖς ἀλλοῖς ἐπιβλαβής. Μή δη τοσαῦτην ἐργαζώμεθα ζημίαν. Καὶ γάρ εἰς ἀποδημίαν πέμποντες, τόσες βουλέμεθα τοὺς υἱοὺς ίδειν, ὅταν ὑπέρ ὧν τὴν ἀποδημίαν πεποιηγηται κατωρθωκέτες τύχωσιν· ἀν τε πρὸ τούτου παραγένωνται, οὐ τοσαῦτην ἀπὸ τῆς ἐπιδημίας λαμβάνομεν τὴν ἡδονήν, ὅσην ἀπὸ τοῦ μάτην ἐπανελθεῖν τὴν ἀλυμπίαν ε. Πῶς οὖν οὐκ ἐσχάτης βλακεῖας τοσαῦτην τοῖς πνευματικοῖς μὴ παρέχειν σπουδὴν, ὅσην ἐπιδεικνύμεθα περὶ τὰ βιωτικά, ἀλλ' ἐκεῖ μὲν οὕτω φιλοτόφως φέρειν τὸν παῖδαν τὸν χωρισμόν, ὡς καὶ εὑχεσθαι χρησίμου, ἐνταῦθα δὲ οὕτω μαλεκίζεσθαι καὶ κατακλάσθαι πρὸς τὴν ἀποδημίαν, ὡς τοῖς μεγίστοις λυμανεσθαι· διὰ τὴν μικροψυχίαν ταύτην ἀγαθοῖς, καὶ ταῦτα πλείονας παραμυθίας ἔχοντας, οἱ μόνον τὸ πρὸς μεῖζον αὐτοὺς ἀποδύσασθαι, καὶ πάντας ἐπιτεύξεσθαι τοῦ τέλους, καὶ μηδὲν εἶναι τὸ διακόπτον τὰς ἐλπίδας, ἀλλὰ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν χωρισμόν; Ἐν ἀποδημίᾳ μὲν γάρ οὕτι μακρῷ οὐκ εὔκολον συγγίνεσθαι, καὶ μάλιστον ὅταν γεγραπτές τύχωσιν οἱ γονεῖς· ἐνταῦθα δὲ ἔνι συνεχῶς πρὸς αὐτοὺς ἀνιέναι. Τοῦτο δὲ, καὶ ποιῶμεν, ὅταν αὐτοῖς μηδὲπω δυνατὸν ἢ πρὸς τὴν ἡμέραν· ἀυτοὶ βαδίζωμεν πρὸς ἐκείνους, καὶ συγγινώμεθα καὶ διαλεγώμεθα. Μέγα ἡμῖν ἐκ τούτου γαλ κέρδος ἔσται καὶ ἡδονή. Οὐ γάρ ἀπὸ τῆς ὥψεως τῶν

* Unus cod. πέτασθαι. Mox uno codm. συγκλείσομεν. Mox in hisdem γείρον deest.

f Sic Savil. et miss. Morel. βουλευομένους. Infra duo mss. καὶ πόλεις καὶ ἔθνοις.

g Sic miss. et Savil. in textu, alique ita legit interpres Savil. in marg. et Morel. τὴν ζημίαν.

h Alii λυμανεσθαι. Infra duo mss. οὐ μόνον τοῦ προ. Ibid.

άγχηπωμένων μόνον παιδίων εύφρανθισθεθα, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ τὰ μέγιστα καρπωτάμενοι πρὸς τὴν οἰκίαν ἐπαντίσθημεν, πολλάκις δὲ αὐτοῖς ^a καὶ παραμενοῦμεν ἀλιγτες τῷ τῆς φιλοσοφίας ἔρωτι. Τότε οὖν αὐτοὺς καλῶμεν, ὅταν ισχυροὶ γένωνται, καὶ ἑτέρους οἵοι τε ὡσιν ὥφελεν· οὗτε αὐτοὺς ἔλκιωμεν μόνον, ὥστε κοινὸν γενέσθαι τὸ φῶς, ὥστε ἐπὶ τῆς λυχνίας τεθῆναι τὸν λύχνον ^b. Τότε δύσθισθε τίνων μὲν παιδῶν πατέρες ὑμεῖς, τίνων δὲ οἱ μακαριζόμενοι παρ' ὑμῶν· τότε εἰσεσθε [110] τῆς φιλοσοφίας τὰ κέρδη, ὅταν θεραπεύωσιν ἀνθρώπους ἀνίστανται νοσοῦντας νοσήματα, ὅταν ὡς εὐεργέται κοινοὶ καὶ προστάται καὶ σωτῆρες ἀνακηρύττωνται, ὅταν ὡς ἄγγελοι τοῖς ἐπὶ γῆς ἀνθρώποις συμπεριπολῶσιν, ὅταν παρὰ πάντων ἀποθλέπωνται· μᾶλλον δὲ ὅπερ ἂν εἴπωσιν, οὐδὲν τοιοῦτον, οἷον ^c ἐπὶ τῆς πείρας αὐτῆς καὶ τῶν πραγμάτων ἔστιν ίδεν. Ταῦτα καὶ τοὺς νομοθέτας ἔδει ποιεῖν, εἰ τι τῶν δεῖντων ἐγίνετο, οὐκ ἀνδράσι γενομένοις τοῖς νέοις ἐπανατείνασθαι φόβους, ἀλλὰ παιδας ὄντας ρυθμίζειν καὶ διεπλάττειν· καὶ οὐκ ἂν τῶν μετὰ ταῦτα ἐδέησεν ἀπειλῶν. Νῦν δὲ ταῦτα γίνεται, ὥστερ ἂν εἰ τις ιατρὸς ἀσθενοῦντι μὲν τῷ κάμνοντι μὴ λέγῃ μηδὲν, μήτε δεικνύῃ, δὲ ὃν ἀπαλλάξῃ ^d τῆς νόσου, διαφθαρέντι δὲ καὶ ἀνιάτως ἔχοντι μυρίους τιθῇ νόμους λοιπούς. Καὶ γάρ οἱ νομοθέται τότε παιδαγωγοῦσιν ^e τούτας, ὅταν διατραφίντες τύχωμεν. Ἀλλ’ οὐχ ὁ Παῦλος οὕτως, ἀλλ’ ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐν ἡλικίᾳ πρώτῃ τοὺς διδασκάλους αὐτοῖς ἐφίστησι τῆς ἀρετῆς, κωλύων ἐπαισθεῖσιν ^f τὴν κακίαν. Λοιπῇ γάρ ἀρίστῃ διδασκαλίᾳ, οὐ, συγχωρήσαντας πρότερον περιγενέσθαι τὴν πονηρίαν, ὕστερον ζητεῖν ὅπως αὐτὴν ἐξελάσωμεν, ἀλλ’ ἀπαντά ποιεῖν καὶ πραγματεύεσθαι, ὥστε διδασκαλον αὐτῇ γενέσθαι τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν. Διὸ παρανῦ, μὴ μόνον ἑτέρους βουλομένους τοῦτο ποιεῖν κωλύειν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὺς συναντιλαμβάνεσθαι, καὶ σώζειν τὸ σκάφος, καὶ παρατενάξειν ἐξ οὐρίας πλεῖν. Καὶ γάρ εἰ ταῦτην ἦμεν πάντες ἀναδεξάμενοι τὴν γνώμην, καὶ πρὸ τῶν ἀλλων ἀπάντων εἰς ἀρετὴν αὐτοῖς ἤγουμεν, τοῦτο μὲν ἔργον, τὰ δὲ ἄλλα νομίζοντες πάρεργα εἶναι, τοσαῦτα ἔμειλεν εἶναι τὰ ἀγαθά, ὅταν μὲν λέγων καὶ ἀλαζούνεσθαι δέξω. Εἰ δὲ θέλοι τις μαθεῖν, ἐπὶ τῶν ἔργων εἶσται καλῶς, καὶ πολλὴν μὲν ἡμῖν δμολογήσει χάριν, πολλὴν δὲ πρὸ τὴν Θεῷ, βλαστάνουσαν ὄρῶν ἐπὶ τῆς γῆς τὴν ἐν οὐρανοῖς πολιτείαν, καὶ τοὺς τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ τοὺς τῆς ἀναστάσεως λόγους ἐντεῦθεν ἡδη πιστούμενους, καὶ παρ' αὐτοῖς τοῖς ἀπίστοις.

^{iθ.} Καὶ ὅτι οὐ κόμπος ταῦτα δῆλον ἐκεῖθεν· ὅταν γάρ αὐτοῖς τὴν πολιτείαν λέγωμεν τῶν ἐν ταῖς ἐρήμοις δητῶν, πρὸς μὲν ταῦτην οὐδὲν ἔχουσιν ἀντιπετεῖν, δοκοῦσι δὲ ισχυρίζεσθαι καὶ φιλονεικεῖν τὴν τῶν κατορθούντων διληγότητι. Εἰ δὲ ἐν ταῖς πόλεσι τὸν καρπὸν ἐφυτεύσαμεν τοῦτον, καὶ νόμον τινὰ καὶ ἀρχὴν τὰ τῆς εὐταξίας ἔλαθε, καὶ τοὺς παῖδας πρὸ τῶν ἀλλων ἀπάντων ἐπαιδεύσομεν φίλους εἶναι τῷ Θεῷ, καὶ τὰ πνευματικὰ ἐδιάτακμεν μαθήματα ἀντὶ τῶν ἀλλων καὶ πρὸ τῶν διλλων ἀπάντων, πάντα δὲ ἀπεπήδησε τὰ λυπηρὰ ^g, καὶ μυρίων ἀπηλλάγη κακῶν ὁ βίος ὁ παρών, καὶ ὁ περὶ τῆς μελλούσης λέγεται ζωῆς, ὅτι ἀπέδρα δύνη καὶ λύπη καὶ

^a Duo mss. αὐτούς.

^b Duo mss. et Savil. in textu τεθῆναι τὸν λύχνον. Morel. et Savil. in marg. τεθῆναι τὸ φῶς.

^c Duo mss. τοιοῦτον ἐροῦμεν οἶον.

^d Duo mss. et Sav. in marg. ἀπελλάξεται.

^e Sic omnes praeter Morel. qui habet ἐπελθεῖν.

^f Sic omnes praeter Morel. qui sic habet, ἀπάγειν τρίτην

στεναγμόδες, ἐντεῦθεν ἀν ἐκαρπωτάμενοι πάντες. Εἰ γοῦτε χρημάτων, μήτε ὅδης ἔρως τοῦτο εἰσῆσαι κανῆ μήτε θάνατον ἐδεῖται, μή πενίαν, μή τὸ κακῶς ποθεῖν βλάβην τηγόνυμεθα, ἀλλὰ καὶ κέρδος μέγιστου, ἀπεγθάνεσθαι, μή μιτεῖν ἔδειμεν, οὔτ' ἀν ὑπὸ τῶν ιδεῶν πειθῶν, οὕτ' ἀν ὑπὸ τῶν ἀλλοτρίων ἐπολεμήθημέν ποτὲ ἀλλ' αὐτῶν τῶν ἀγγέλων ἐγγύς ἦν τὸ τῶν ἀνθρώπων ἐγένετο γένος. [111] Καὶ τίς ἀνθρώπων ταῦτα κατέθωσε, φησίν; Εἰκότως ἀπιστεῖς, ὅτε ἐν πόλεσιν οἰκαντας ταῖς θεοῖς βίβλοις οὐχ ὀμιλητῶς· εἰ δὲ καὶ τοῦτον ταῖς ἐρήμοις δητας, καὶ τοὺς ἐν ταῖς πνευματικοῖς βίβλοις γενομένους πάλαι ἐγνώκεις, ἔμαθες ἀν διει μοναχοῖς, καὶ οἱ πρὸ τούτων ἀπόστολοι, καὶ οἱ πέντε εἰκόνων δίκαιοι μετὰ ἀκριβείας ἀπάστερης τὴν φιλοσοφίαν πεπεδείξαντο ταύτην. "Ινα δέ σοι μὴ φιλονεικῶμεν, δῶμα τῶν δευτέρων ἢ τρίτων ἀπ' ἐκείνων γενέσθαι τὸν υἱὸν τὸν σόν· οὐδὲ γάρ οὕτω μικρῶν ἀπολαύσεται ἀγαθῶν. Οὐ φθάνει πρὸς Πέτρον ἐλθεῖν, οὐδὲ Παῦλον, ἀλλ’ οὐ γενέσθαι αὐτῶν ἐγγύς· διὰ τοῦτο οὖν αὐτὸν καὶ τῆς μετεκίνους ἀποστερήσομεν τιμῆς; Ταυτὸν γάρ ποιεῖς ταῦτα λέγων, ὡς ἀν εἰ ἔλεγες· Ἐπειδὴ λίθους τίμιους γενέσθαι οὐχ ἔνι, μενέτω σιδηρούς δὲν, καὶ μήτε ἄργυρος γενέσθαι γρασσός.

Διέτο γάρ μὴ καὶ ἐν τοῖς ἔξιθεν πράγμα τοῦτον ἔχεις τὴν λογισμὸν, ἀλλὰ τὸν ἐναντίον τούτου. Καὶ γάρ ἐπὶ λόγων μάθησιν πέμπων ^h, οὐ πάτως αὐτὸν ἐπὶ τοῖς ἀκροῖς διέκειται προσδοκᾶς, ἀλλὰ σμως οὐ διὰ ταῦτα ἀπάγεις τῆς περὶ ταῦτα σπουδῆς, ἀλλὰ πάντα πλεονεῖς τὰ παρὰ σαυτοῦ, ἀγαπητὸν εἰνομίζων, ἐν πέμπτων ἢ δέκατον ἀπὸ τῶν πρώτων συμπληγένται τὸν υἱὸν ἐν τῇ τῶν λόγων δυνάμει. Καὶ βασιλεῖ δὲ στρατεύοντες καὶ τοὺς υἱοὺς οὐ πάντας ἐπὶ τὸν τινόπαρον αὐτοὺς ἀναβήσεσθαι προσδοκᾶτε θρόνον· αἱ σμως οὐ διακελεύεσθαι λῦσαι τὴν ζώην, ἢ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐπιβῆναι τῶν βασιλείων, ἀλλὰ πάντα πραγματεύεσθαι, ὡς μηδέποτε αὐτοὺς τῆς ἐκεῖθεν διατοπῆς ἐκπετεῖν, ἀρκεῖν ἤγομενοι τὸ καὶ ἐν τοῖς μέσοις ἀριθμουμένους ὄραν. Τίνος οὖν ἔγεικεν ἐκεῖ μὲν, καὶ μὴ τῶν μετεύοντων ἐξῆλαθεσθαι, οὐδως ὑπὲρ τῶν ἐλατόνων κόπτεσθαι καὶ ταλαιπωρεῖσθαι, καὶ τούτοις πάλι τῆς ἐλπίδος οὕτης ἀδήλου, ἐνταῦθι δὲ ὀκνεῖτε καὶ ἀνδύεσθε; "Οτις ἐκείνων μὲν πολλὴν ἔχεται τὴν ἐπιθυμία τούτων δὲ οὐδὲ βραχεῖαν· εἰτα αἰσχυνόμενος τοῦτο ὄμοιογῆσαι σκῆψεις ἐπενοήσατε καὶ προφάσεις· ὡς εἰ ἀληθῶς ἐβούλεσθε, οὐδὲν δὲν οὕτως τούτων ἐκώλυσε. Καὶ γάρ οὕτως ἔχει· ὅτους τις δὲν ἔρων τύχη γνησίως, καὶ μὴ τοῦ παντὸς, μηδὲ τοῦ δινωτάτω περιγένηται, τοῦ γοῦν μέσου, μᾶλλον δὲ καὶ τοῦ μετ' ἐκείνην μυριάκους ἔλοιτο ἐπιτυχεῖν. Καὶ γάρ δὲ φίλοινος καὶ φιλοπότη καὶ μὴ τὸν ἡδὸν καὶ ἀνθεσμίαν ἐξῆλαθεν οἶνον, οὐ τοῦ φαυλοτάτου καταφρονήσει ποτέ· καὶ δὲ φιλοχρήματος πάλιν, καὶ μὴ λίθους τιμίους, μηδὲ χρυσίου, ἀλλὰ ἀργύριον αὐτῷ τις παρέχῃ, πολλὴν εἰσεται χάριν. Τοιούτον γάρ ἡ ἐπιθυμία, τυραννικόν τι πράγμα καὶ ἰκανπεῖται πάντα τὸν ἀλόγητα, ὑπὲρ ὄτουσιν καὶ παθεῖται καὶ ὑπομεῖναι· ὥστε εἰ μὴ σκῆψις ταῦτα τὰ ὄτηματα, συμπράττειν ἔχοην καὶ συμπονεῖν. Τοῦ γάρ ἐπιθυμίου μοῦντός τι γενέσθαι οὐ τὸ γενέσθαι κωλύειν ἐστίν, ἀλλὰ πάντα ποιεῖν ὅπως ἀν γένοιτο. Καὶ γάρ οἱ καθιετεῖς εἰς τοὺς Ὁλυμπιακοὺς ἀγῶνας, εἰδότες ὅτι

ⁱ Duo mss. μαθήματι πεμπ. Μοχ υπος ἀκροις ἀψασθαι. Ισομηνες πέμπτον ἢ δέκατον, πρατει Morel. qui ηabet πέμπτον δέκατον.

proficiisci poterunt : ipsos adeamus, illorum consortio et colloquio fruamur. Hinc nobis ingens lucrum, magnaque voluptas aderit. Non enim conspectu tantum carissimorum filiorum letabimur ; sed ipsi maximum adepti fructum, demum redibimus : persæpe etiam cum illis manebimus, philosophiæ amore capti. Tunc igitur illos revocemus, cum vires nacti erunt, aliisque prodesse poterant : tunc illos retrahamus, ita ut communis lux fiat, et lucerna ponatur supra candelabrum. Tunc videbitis quorundam filiorum patres sitis, quorumve ii, quos nunc beatos dicitis : tunc philosophiæ lucra videbitis, cum insanabiles hominum morbos curaverint, cum ut benefici communes, patroni et servatores prædicabuntur, cum ut angeli cum hominibus in terris conversati fuerint, cum omnium obtutum in se converterint : imo potius, quæcumque dixerimus, nihil tale exhibere potest, quale ipsa experientia et operibus videre est. Hæc legislatoribus facienda erant, si uti conveniebat actum esset, nempe ut non juvenibus virorum atatem adeptis timores incuterent ; sed eos, dum pueri erant, instituere et informare opus erat, nec postea minæ exhibendæ fuissent. Nunc autem hoc ipsum agitur, ac si quis medieus regrotanti nihil dicat, nec ostendat quo pacto curandus sit morbus, deplorata autem valetudine, innumeræs remediorum leges statuat. Nam legislatores tunc nos instituere aggrediuntur, cum jam perversi sumus. Sed non ita Paulus, verum ab initio et a prima aetate magistros illis virtutis præficit, vitiis omnem aditum intercludeas. Hæc quippe optima est disciplina, non prius vitia dominari sine et postea querere, quo pacto illa eliminari possint, sed omnia facere atque moliri, ut natura nostra nequitæ sit inaccessa. Quamobrem hortor, non modo illos, qui id facere vellent, cohære, sed etiam ipsos suscipere, scapham eripere, et procurare ut secundo vento navigetur. Etenim si hanc omnes sententiam amplectemur, et aliis posthabitatis ad virtutem eos deducemus, hoc solum operæ præium, cætera vero omnia adscititia esse arbitrantes, tanta hinc contingenter bona, quanta si nunc dicam, jactantis more loqui videar. Si quis autem scire cupiat, ex rebus ipsis probe cognoscet, ingentesque nobis gratias habebit, longeque majores Deo, cum viderit vitam illam cælestem in terra germinantem, doctrinamque de futuris bonis ac de resurrectione vel apud ipsos infideles obtinentem.

19. Quod autem hæc non jactantæ verba sint, inde liquidum est, quod cum ipsis vitam eorum, qui in desertis versantur, enarramus, ad hæc nihil quod objiciant habent, sed fortiter repugnant et contendunt circa paucitatem eorum, qui ita perfecte se gerant. Si vero in urbibus hunc fructum sereremus, bonaque disciplina et legem et initium aciperet, filiosque ante omnia moneremus ut Deo amici fierent, spiritualesque disciplinas vice omnium et ante omnes alias ipsos doceremus, tristia cuncta abscederent, innumerisque malis vita præsens eriperetur, ac quod de futura dicitur, nempe aufugisse dolorem, tristitiam et gemi-

tum, hinc utique consequerentur omnes. Nam si nec pecuniarum, nec inanis gloriæ capido nos teneret neque mortem timeremus, neque paupertatem, nec ærumnas dampnum arbitraremur, sed lucrum maximum, non iniuritia, non odio persequi novissemus ea propriis unquam, non alienis animi ægritudinibus expugnaremur, sed humanum genus angelis proximum esset. Eequis hominum, inquiet, hanc rem tam præclare gessit? Jure non credis, utpote qui in urbibus habites, et divinos libros non legeris. Quod si eos qui in desertis versantur, et eos qui in spiritualibus libris memorantur nosses, didicisses utique et monachos et prius, quam illi, apostolos, tum etiam justos, qui apostolos præcesserunt, semina cum diligentia hanc ipsam philosophiam exhibuisse. Vitæ ergo litis causa, demus filium tuum secundo tertiove ab illis gradu futarum : non exiguis tamen fructus bonis. Non ad Petrum, non ad Paulum attinget, imo nec proxime ad eos accedet ; num ideo illum a posterioris gradus honore privabimus? Idipsum facis hæc profrens, ac si ita loquereris : Quia non potest fieri lapis pretiosus, maneat ferrum, nec argentum nec aurum efficiatur.

Non omnes supremum virtutis fastigium assequuntur. — Cur in externis rebus non eodem ute ris ratiocinio, sed prorsus contrario? Nam cum ad literarum disciplinam mittis, non illum ad supremum fastigium esse ascensurum exspectas, nec tamen ideo ab hoc studio retrahis, sed omnia que penes te sunt præstas, satisque esse putas si ad quintum vel decimum a primo eloquentiae gradum filius tuus pertinere possit. Cumque filii vestri Imperatori militant, non semper ad prefectorum gradum ipsos ascensuros esse putatis, nec tamen jabetis deponere balteum, neque ad regiæ limina accedere prohibetis, sed nihil non agitis, ut ne illic versari unquam desinant, satis esse putantes, si eos medio in loco positis consummari videatis. Quid cause est igitur, quod illic etiam si majora consequi non licet, pro minoribus tamen assequendis laboratis, etsi pro his quoque spes sit dubia, hic vero segnes estis ac deficitis? Quia nempe illorum magno desiderio tenemini, horum vero ne perquam minimo : deinde quia id confiteri erubescitis, occasiones et obiectus excogitatis : itaque si illud plane velletis, nihil eorum vobis impedimento esset. Ita enim res se habet : si quis aliquid vere amet, licet non totum, nec summum consequi possit, vel medium, vel gradum etiam longe inferiorem nancisci peroptat. Nam qui vino et poculis delitus est, etiamsi optimum et suavissimum vinum habere non valeat, ne id quidem quod vilius est unquam contemnet. Rursum avarus, etiamsi nec lapides pretiosos, nec aurum, sed argentum solummodo quis præbeat, summas illi gratias habebit. Talis res est concupiscentia, adeo tyrannica, ut ei, quem semel ceperit, omnia pati et sustinere snadeat : ita ut haec verba, si non simulate tantum prætendantur, postulant ut quis cooperetur et labore adcat. Ejus enim est, qui aliquid concupiscit, non impedit quomodo

flat, sed ut fiat omnia moliri. Etenim qui ad Olympia certamina descendunt, etsi sciant unum ex tanta multitudine victorem fore, laborant tamen atque fatigantur: tametsi hic atque illie non par ratio est, non solum ob certaminum finem, sed etiam quod illie necesse sit unum dumtaxat coronatum abire, hic vero præcellentia et inferior conditio non in eo sitæ sint, quod alter non coronatus, alter coronatus abscedat, sed quod alius splendidiorem, alius minorem acclimationem obtineat, sed tamen omnes sortiantur. Denique si vellemus a principio informare filios, et educare cupientibus tradere, fieri sane posset ut in primo castrorum starent ordine; neque enim Deus tantam animi alacritatem, tantum studium sperneret, sed manum porrigeret, imaginique formandæ operam daret: illa vero operante manu, fieri nequit ut quid gestorum excidat; imo fieri nequit ut ad culmen splendoris et glorie non perveniat, si modo ea, quæ penes nos sunt, sequerentur. Nam si mulieres a Deo impetrare posuerunt, ut sibi ad liberorum curam optularetur, multo magis nos, si velimus, id consequi poterimus. Alias quidem, ne longius excurrat oratio, prætermittam, ac licet multas proferendas habeam, unam tantum commemorabo.

20. *Annae et Samuelis historia.* — Anna quædam erat, Iudea mulier; hæc filium peperit unum, cumque non speraret se alium paritum esse; quippe quæ hunc vix postque multas lacrymas peperisset, nam sterilis erat: videns æmulam suam sibi ideo frequenter insultantem, nequaquam id fecit, quod vos agitis, sed suscepit filium, illo tantum tempore apud se retinuit, quo necesse erat ut ablactaretur. Cum autem lacte amplius non egeret, sumptum statim obtulit Deo, nec ut in paternam veniret domum rogavit unquam, sed semper in templo Dei ille morabatur. Si quando illum videre cuperet, utpote mater, non evocabat ad se puerum, sed ad illum cum patre ascendebat, ab illo abstiens, quia in donum consecratus erat. Adeoque strenuus et magnus adolescens evasit, ut Deum ab Hebræorum gente ob late effusam ipsorum nequitiam aversum, non oracula fundentem, nec visionem ullam præbentem, per virtutem suam attraheret, et impetraret ab eo ut eadem ipsa præberet quæ antea, et prophetiam quæ avolaverat restitueret. Hæc autem potuit, non matura jam ætate, sed cum adhuc puerulus esset: *Non enim erat, inquit, visio distinguens, et verbum pretiosum erat* (1. Reg. 3. 1). Attamen hoc in rerum statu, Deus illi frequenter oracula reddebat. Tantum confert emolumenti, Deo semper quæ possidemos concedere, et a cunctis abscedere, non a pecuniis tantum et a possessionibus, sed ab ipsis filiis. Nam si hoc in anima nostra facere jubemur, multo magis in cæteris omnibus. Id quippe Abraham patriarcha fecit, imo quidpiam multo majus: ideo cum longe majori gloria filium recepit. Tunc enim maxime filios habemus nostros, cum illos Domino tradimus. Longe quippe melius iis ille, quam nos, præcerit, quia majorem illorum curam gerit. Nonne id videtis in divitum quoque dominibus

fieri? Etenim ibi eos, qui insimo loco cum patribus morantur, non usque adeo illustres videas, neque tanta potestate præditos: ii autem, quos domini sui a parentibus obduxerunt, suoque ministerio deputarunt facultatumque custodes constituerunt, majori dominorum benevolentia potiuntur, fidei habentur, tantoque conservis clariores sunt, quanto domini domesticis. Quod si homines ministros suos tanta benignitate et benevolentia prosequuntur, multo magis infinita illa bonitas, Deus. Sinamus igitur illos ministrare, non in templum adducentes ut Samuelem, sed in ipsum cælum cum angelis et cum archangelis. Quod enim cum illis ministraturi sint et servituri ii, qui hanc philosophiam suscepserunt; cuique palam est: ubi non sibi tantum, sed vobis etiam majori cum fiducia prospicient. Nam si quidam parentum gratia nonnulla consolatione potiti sunt, multo id magis filiorum causa parentes consequentur. Illic enim naturæ tantam jus aderat, hic etiam educationis, quod multo majus jure naturæ est. Atque hoc vobis utrumque ex divinis Scripturis confirmabo. Ezechiam enim virtute pietateque præditum virum, cum tantam ex rebus gestis fiduciam non haberet, ut posset contra tam ingens periculum consistere, ob patris virtutem servaturum se dicit Deus: *Protegam, inquit, civitatem hanc, ut servem eam propter me, et propter David puerum meum* (4. Reg. 19. 34). Paulus autem de parentibus Timotheo scribens dicebat: *Salvabuntur autem per filiorum generationem, si permanserint in fide, et dilectione, et sanctificatione cum sobrietate* (1. Tim. 2. 15). Job quoque, ut ex aliis laudavit Scriptura, nempe quod justus, verax et religiosus erga Deum esset, sic etiam ex filiorum cura: quæ in hoc sita erat, non quod aurum ipsis coacervaret, non quod gloriosos et illustres ficeret; sed qua in re? Audi Scripturam dicentem: *Cum consummari essent dies convivii illorum, mittebat Job, et purificabat eos, surgensque mane offerebat pro illis sacrificium secundum numerum eorum, et vitulum unum pro peccato, pro animabus eorum. Dicebat enim Job in corde suo, Ne forte filii mei in mente sua male cogitaverint adversus Deum* (Job 1. 5). Num qua vobis erit demum excusatio, talia audentibus? Nam si ille, qui ante gratiam, ante legem, qui nulla imbutus fuerat disciplina, tantam filiorum curam gesserit, ut pro occultis etiam peccatis tremeret: quis nos excusaturus est, qui in gratia sumus, qui tot doctores nacti sumus, tot exempla habentes, tot admonitiones, qui non modo pro incertis non timemus, sed etiam certa contemnimus, nec contemnimus tantum, sed eos qui haec emendare volunt pellimus? Abraham quoque, ut prius dixi, cum aliis præclare gestis, hoc quoque splendidum facinus edidit.

21. *Cohortatio ad parentes, ut filios ad pietatem informent.* — Tanta igitur exempla habentes, paremus Deo famulos, probatosque ministros. Nam si is, qui athletas civitatibus alit, militesque regi exercet, magno donabitur honore, quantum nos donum acceptuos esse par est, qui tam strenuos, tantos viros imo

πλήθει τοσοῦτῷ σις ἔνα τὰ τῆς νίκης περιστήσεται ^a, διμως κόπονται καὶ ταῖαι παροῦσι. Καίτοι γε οὐδέν εἶτιν ἵσον ἐνταῦθα κάκεῖ, οὐ μόνον διὸ τὸ τῶν ἀγώνων τέλος, ἀλλ' ὅτι ἀνάγκη ἔκειται στεφανωθέντα μόνον ἔνα ἀπελθεῖν· ἐνταῦθα δὲ οὐκ ἐν τούτοις ἡ ὑπεροχὴ καὶ ἡ ἐλάττωσις, [112] ἐν τῷ τὸν μὲν ἀστεφάνωτον ἀναχωρῆσαι, τὸν δὲ ἐστεφανωμένον, ἀλλ' ἐν τῷ τὸν μὲν λαμπροτέρας, τὸν δὲ ἐλάττονος τυχεῖν τῆς ἀνακηρύξεως, πάντας δὲ ὅμως τυχεῖν. "Ολως δὲ, εἴπερ ἔθουλόμεθα καὶ ἐξ ἀρχῆς διαπλάττειν τοὺς παιδας, καὶ τοῖς βουλομένοις δυθμίζειν παραδιδόνται, οὐκ ἦν ἀπεικός αὐτοὺς ἐν τῇ πρώτῃ στῆναι τάξει τοῦ στρατοπέδου· οὐ γάρ ἀν περιεῖδεν δὲ Θεὸς τοσαύτην προθυμίαν καὶ σπουδὴν, ἀλλ' ἐπέδωκεν ἄν τὴν αὐτοῦ χεῖρα, καὶ ἥψατο τοῦ ἀγάλματος· ἔκεινης δὲ ἐργαζομένης τῆς χειρὸς, ἀμήχανον διαπεσεῖν τι τῶν γινομέγων, μᾶλλον ὃντες ἀμήχανον μὴ πρὸς ἄκρον λαμπρότητος καὶ δέξης ἐλθεῖν, μόνον εἰ τὰ παρ' ἡμῶν ἔποιτο. Εἰ γάρ γυναικες ἵσχυσαν πεῖσαι Θεὸν, συνεφάψασθαι ^b αὐταῖς τῆς τῶν παιδῶν ἐπιμελεῖας, πολλῷ μᾶλλον ἡμεῖς, ἀν ἐθέλωμεν, τοῦτο δυνητόσδε. Τὰς μὲν οὖν ἀλλας, ὡστε μὴ μακρὸν ποιῆσαι τὸν λόγον, παρήσω, καίτοι πολλὰς ἔχων εἰπεῖν, μιᾶς δὲ μόνον ἐπιμνησθήσομαι.

κ'. "Αννα τις ἦν Ἰουδαία γυνὴ αὗτη ἡ "Αννα παιδίον ἔτεκεν ἔν, καὶ οὐ προσδοκῶσα τέξεσθαι ἔτερον· καὶ γάρ καὶ τοῦτο μόλις καὶ μετὰ πολλῶν ἔλαβε ^c τῶν διακρύων· στείρα γάρ ἦν. Ὁρῶσα δὲ τὴν ἀντίζηλον αὔτης διὰ τοῦτο πολλάκις ἐπεμβαίνουσαν αὐτῇ, οὐδὲ οὕτως ἐπαθέτης τοσοῦτον οἷον ὑμεῖς, ἀλλ' ἐπειδὴ τὸν οὐδὲν ἔχεινον, τοσοῦτον εἶπε παρ' ἔαυτῇ μεῖναι χρόνον, δισον γαλακτοτροφηθῆναι ἔδει μόνον. Ἐπειδὴ δὲ οὐκέτι ταύτης ἔδειτο τῆς τροφῆς, λαβοῦσα αὐτὸν εὐθέως ἀνέθηκε τῷ Θεῷ, καὶ τῆς πατρός αὐτοῦ ἐπιβῆναι παρεκάλεσεν οἰκίας, ἀλλ' ὅπει διαπαντὸς ἐν τῷ ναῷ τοῦ Θεοῦ· καὶ εἴ ποτε αὐτὸν ἰδοῦν ἐπεθύμησεν, οἴα δὴ μήτηρ, οὐκ ἔκάλει παρ' ἔαυτῇν ^d τὸ παιδίον, ἀλλ' αὐτῇ πρὸς ἔκεινον ἀνέβαινε μετὰ τοῦ πατρὸς, καθάπερ ὄντος ἀναθῆματος ἀπεχομένη λοιπόν. Καὶ οὕτω γενναῖος καὶ μέγας δὲ νεανίας ἐγένετο ἔκεινος, ὡς τὸν Θεὸν ἀποστραφέντα τὸ τῶν Ἐδραίων γένος διὰ τὴν κατακεχυμένην κακίαν, καὶ οὐ χρῶντα αὐτοῖς, οὐδὲ ὅψιν τινὰ φαίνοντα λοιπόν, ἐπισπάσασθαι πάλιν διὰ τῆς ἀρετῆς, καὶ πεῖσαι παρέχειν τὰ αὐτὰ, ἀπέρ καὶ πρότερον, καὶ τὴν προφῆτείαν ἀποπτάσαν ἀνακαλέσασθαι πάλιν. Καὶ ταῦτα ἵσχυσεν οὐκ ἐφ' ἡλικίας γενόμενος, ἀλλ' ἔτι παιδίον ὃν μικρὸν· Οὐκ ἦρ γάρ, φησίν, δραστις διαστέλλουσα, καὶ φῆμα τίμιον ἦρ. Ἀλλ' διμως καὶ τούτων τοιούτων διντων, ἔχρα αὐτῷ συνεχῶς δὲ Θεός. Τοσοῦτόν εἶται κέρδος δεῖ τῶν οἰκείων παραχωρεῖν κτημάτων αὐτῷ, καὶ πάντων ἔξιστασθαι οὐχὶ χρημάτων μόνον, οὐδὲ κτημάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν τέκνων αὐτῶν. Εἰ γάρ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς κελευόμεθα τοῦτο ποιεῖν, πολλῷ μᾶλλον ἐπὶ τῶν ἀλλῶν ἀπάλτων. Τοῦτο γάρ καὶ ὁ πατριάρχης ἐποίησεν Ἀβραὰμ, μᾶλλον δὲ πολλῷ μεῖζον· διὸ καὶ μετὰ πλείονος δέξης ἀπέλαθε τὸν οὐρανόν. Καὶ γάρ τότε μάλιστα ἔχομεν τὰ ἡμέτερα πατεῖα, σταν αὐτὰ τῷ Δεσπότῃ παραδῶμεν. Πολλῷ γάρ μειζόνως αὐτῶν ἔκεινος προστήσεται, ἐπειδὴ καὶ μειζόνως κήδεται. Οὐχ ὄρατε καὶ ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν

^a Morel. et unus cod. παραστήσεται, alii περιστήσεται.

^b Sie Savil. et alius, magis Graece. Montf., Morel. et unus cod. συνεφάψασθαι. Edidit.

^c Alii ἔτεκε. Intra omnes οὐδὲ οὕτως ἐπαύτε τι, præter Morel. In quo deest οὕτως.

^d Morel. πρὸς ἔαυτήν, Savil. παρ' ἔαυτήν, duo mss. παρ'

πλουτούντων ταῦτα γινόμενα; Καὶ γάρ ἐκεῖ τὸν μὲν κάτω μετὰ τῶν πατέρων οἰκοῦντας, οὐχ οὕτως δινιώς λαμπροὺς ἔστιν ιδεῖν, [113] οὐδὲ τοσαύτην ἔχοντας δύναμιν· ὅσους δὲ ἀν τῶν γονέων ἀποστήσαντες οἱ δεσπόται προσγείμασιν αὐτῶν τῇ διακονίᾳ καὶ τῇ φυλακῇ τῶν ταμιείων, οὗτοι δὴ καὶ εὐνοίας ἀπολαύουσι πλείονος καὶ παρδησίας, καὶ τοσοῦτον τῶν διμοδούλων εἰσὶ λαμπρότεροι, οἵσον τῶν οἰκετῶν οἱ δεσπόται. Εἰ δὲ ἀνθρωπος περὶ τοὺς διακονουμένους οὕτως εἰσὶ χρηστοὶ καὶ εῖνοι, πολλῷ μᾶλλον ἡ ἀπειρος ἀγαθότης, τοῦτ' ἔστιν, δὲ Θεός. Ἐῶμεν εἰ τοῖνυν αὐτοὺς ὑπηρετεῖν, οὐκ εἰς ναὸν ἀγοντες καθάπερ τὸν Σαμουὴλ, ἀλλ' εἰς αὐτὸν τὸν οὐρανὸν μετὰ τῶν ἀγγέλων, μετὰ τῶν ἀρχαγγέλων. "Οτι γάρ μετ' ἔκεινων διακονήσονται πάντας καὶ ὑπηρετήσουσιν οἱ ταύτης ἐπειλημμένοι τῆς φιλοσοφίας παντὶ που δῆλον ἔστι. Καὶ οὐχ ἔαυτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅμῶν μετὰ πλείονος προστήσονται τῆς παρδησίας. Εἰ γάρ τινες διὰ πατέρας παραμυθίας ἔτυχον τινος, πολλῷ μᾶλλον διὰ πατέρας πατέρες. Ἐκεῖ μὲν γάρ τὸ τῆς φύσεως μόνον δικαίωμα ἦν, ἐνταῦθα δὲ καὶ τὸ τῆς ἀνατροφῆς, πολλῷ τῆς φύσεως μεῖζον δν. Καὶ ταῦτα ὑμῖν ἀμφότερα ἀπὸ τῶν θείων πιστώσομαι Γραφῶν. Τὸν γάρ Ἐξεχιλαν ἐνδρετον μὲν διντα καὶ εὔσεβη, οὐκ ἔχοντα δὲ τοσαύτην παρδησίαν ἀπὸ τῶν κατορθωμάτων, ὡστε καὶ πρὸς τοσοῦτον κίνδυνον στῆναι, ἀπὸ τῆς τοῦ πατρὸς Ἔφησος σώζειν ἀρετῆς δὲ Θεός. Υπερασπιῶ γάρ, φησὶ, τῆς πόλεως ταύτης τοῦ σῶσαι αὐτὴν δι' ἐμὲ, καὶ διὰ Δανῆδ τὸν πατέρα μου. Καὶ Τιμοθέῳ δὲ περὶ γονέων ἐπιστέλλων ἔλεγεν δὲ Παῦλος, διει Σωθήσεται διὰ τῆς τεκνογονίας, ἐάντι μείνωσιν ἐν πίστει καὶ ἀγάπῃ καὶ ἀγιασμῷ μετὰ σωφροσύνης. Καὶ τὸν Ἰών δὲ ὥσπερ ἀπὸ τῶν ἀλλῶν ἐπήνεσεν ἡ Γραφὴ, οἷον διει δίκαιος καὶ δικαιοῦντος καὶ θεοσεβῆς ἦν, οὕτω καὶ ἀπὸ τῆς περὶ τοὺς παιδας ἐπιμελεῖας. Αὕτη δὲ ἦν σὺ χρυσὸν συνάγειν αὐτοῖς, οὐδὲ ἐπιδέξους ποιεῖν καὶ λαμπροὺς, ἀλλὰ τί; "Ακουσον τῆς Γραφῆς λεγούσης· "Οταν συντελέσθησαν αἱ ήμέραι τοῦ πότου αὐτῶν, ἀπέστελλεν Ἰών, καὶ ἐκαθάριζεν αὐτοὺς, καὶ ἀριστύμερος τῷ πρωτικῷ προσέφερε περὶ αὐτῶν θυσίαν κατὰ τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν, καὶ μόσχον ἔτα περὶ ἀμαρτίας ὑπὲρ τῶν γυνῶν αὐτῶν· ἔλεγε γάρ Ἰών ἐν τῇ παρδίᾳ αὐτοῖς, Μή ποτε οἱ νικῶν ἐν τῇ διανοῇ αὐτῶν κακὰ ἐγενέσταρ πρὸς Θεόν. "Ἄρα ἔσται τις τοῦ τιμῆν ἀπολογία λατιπόν τοιαῦτα τολμῶσιν; Εἰ γάρ δὲ πρὸς τῆς χάριτος, δὲ πρὸς τοῦ νόμου, οἱ μηδεμιᾶς ἀπολαύσας διδασκαλίας, τοσαύτην τῶν πατέων ἐποιεῖτο πρόνοιαν, ὡς καὶ ὑπὲρ τῶν ἀδήλων τρέμειν ἀμαρτημάτων, τις τοῦτος εἶχειρήσεται λοιπόν τοὺς ἐν τῇ χάριτι, τοὺς καὶ τοσούτων διδασκαλῶν τετυχηκότας, τοὺς τοιαῦτα ὑποδείγματα ἔχοντας καὶ τοσαύτας παραπέτειας, οὐ μόνον ὑπὲρ τῶν ἀδήλων οὐ δεδοικότας, ἀλλὰ καὶ τῶν δήλων καταφρονοῦντας, καὶ οὐ καταφρονοῦντας μόνον, ἀλλὰ καὶ τοὺς βουλομένους αὐτὰ διορθοῦν ἐλαύνοντας; Καὶ τὸν Ἀβραὰμ δὲ, καθάπερ ἐψήθη εἰπὼν, μετὰ τῶν ἀλλῶν κατορθωμάτων καὶ τοῦτο λαμπρὸν ἐποίει.

κα'. Τοσαῦτα οὖν ἔχοντες ὑποδείγματα, κατασκευάζωμεν τῷ Θεῷ διακόνους, καὶ λειτουργοὺς δοκίμους. Εἰ γάρ ἀθλητὰς τις πόλει τρέφων, ἢ στρατιώτας βασιλεῦσιν ἀσκῶν, μεγάλη τιμηθήσεται τιμῇ, πόσην τὴν μᾶς εἰκός λαβεῖν δωρεάν, οὕτω γενναῖους καὶ μεγάλους ἀνδρας, μᾶλλον δὲ ἀγγέλους τῷ Θεῷ τρέφοντας; [114] Πάντα οὖν

πράττουμεν, ὅτε αὐτοῖς ἀφεῖναι τὸν τῆς εὐσεβείας πλοῦτον, τὸν μένοντα, καὶ συναποδημοῦντα, καὶ οὐκ ἐνταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ μέγιστα δῆσαι δυνάμενον. Ὁ μὲν γάρ βιωτικὸς οὗτος συμμεταστήσεται, καὶ ἐνταῦθα δὲ προσπολεῖται, καὶ τοὺς ἔχοντας πολλάκις προσαπολεῖ· οὗτος δὲ καὶ ἐνταῦθα κάκει βέβαιος ἔσται, καὶ διατήρησει μετὰ πολλῆς ἀσφαλείας τοὺς κεκτημένους αὐτόν. Καὶ γάρ οὗτως ἔχει· ὁ μὲν τὰ ἐν τῇ γῇ προτιμῶν τῶν πνευματικῶν, κάκεινων ἐκπεσεῖται καὶ τούτων· ὁ δὲ τῶν οὐρανίων ἐπιθυμῶν, καὶ τῶν ἐπὶ γῆς τεῦξεται πάντως. Οὐκ ἐμδές οὗτος ὁ λόγος, ἀλλ' αὕτου τοῦ ταῦτα παρασχεῖν μέλλοντος Κυρίου^a. Ζητεῖτε γάρ, φησὶ, τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ ταῦτα πάντα προστεθῆσται ὑμῖν. Τί ταῦτης ἴσσον γένοιτο· ἐν τῆς τιμῆς; Φρόντιζε, φησὶν, ὑπὲρ τῶν πνευματικῶν, ἐμοὶ δὲ ἀφεῖται πάντα τὰ σά. "Ωσπερ ἂν εἴ τις πατήρ φιλόστοργος οἰκίας ἐπιμέλειαν καὶ οἰκετῶν προστασίαν καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων μεταχειρίζοιτο, τῷ παιδὶ φιλοσοφίᾳ μόνῃ σχολάζειν παραινοίη^b· οὕτω δὴ καὶ ὁ Θεός. Πειθώμεθα τοίνυν, καὶ ζητῶμεν τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, καὶ οὕτω πανταχοῦ τούς τε παιδας δοκίμους δύσμεθα, καὶ αὐτὸι μετ' ἐκείνων ἐσδμεθα λαμπροί, καὶ τῶν παρόντων ἀποιαυσόμεθα, ἂν τῶν μελλόντων καὶ οὐρανίων ἐρῶμεν μόνον. Ταῦτα πειθομένοις μὲν ὑμῖν μέγαν οἴσαι τὸν μισθὸν, ἀντιλέγουσι· δὲ καὶ ἀπειθοῦσι χαλεπωτέραν τὴν τιμωρίαν. Οὐ γάρ ἔνι καταψυγεῖν εἰς ἀπολογίαν, οὐδὲ εἰπεῖν· ὅτι ὁ ταῦτα διδάσκων οὐδὲτε ἔστι. Μίλιστα μὲν οὖν καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων λόγων ἡ ἀπολογία αὕτη ἀνήρητο, τῆς τε φύσεως ἔχούσης ἀκριβεῖς τὸ κριτήριον τῶν καλῶν, καὶ τῶν οὐ τοιούτων, τῆς τε φιλοσοφίας ταῦτης πανταχοῦ προκειμένης, τῶν τε ἐν τῷ βίῳ κακῶν ἰκανῶν θντῶν καὶ τοὺς σφόδρα ἐρῶντας αὐτοῦ πρὸς τὴν ἐρημίαν ἐλάσαι. Καὶ σιγώντων μὲν οὖν, ὥπερ ἔφην, τὰ τῆς ἀπολογίας ἀνήρητο, νυνὶ δὲ πολλῷ πλέον μετὰ τοὺς μαχροὺς λόγους τούτους, καὶ τὴν τοσαύτην παραίνεσιν, τὴν τε ἀπὸ τῶν πραγμάτων, τὴν τε σαφεστέραν τὴν ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν. Καὶ εἰ μὲν ἦν οἶχος μένοντας μὴ διαφθαρῆναι τέλεον, ἀλλὰ τὴν γοῦν ἐσχάτην τάξιν τῆς σωτηρίας λαχεῖν, μάλιστα μὲν οὐδὲ οὕτως ἀν τὴν κόλασιν διεφύγομεν, τοὺς ἐπὶ βίον ἀκριβέστερον βαδίζειν ἐπειγομένους κωλύοντες, καὶ ἐν τοῖς βιωτικωτέροις κατέχοντες πρὸς τὸν οὐρανὸν πτῆναι ἐπειγομένους· ὅταν δὲ μηδὲ τοῦτο ἔξῆ, ἀλλ' ἀνάγκη πάντως ἀπολέσθαι, καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων ὁ κίνδυνος ἦ, τίνα συγγνώμην ξένομεν, τίνα δὲ ἀπολογίαν, οὐ μόνον τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ τῶν μετὰ ταῦτα τοῖς παισὶν ἀμαρτανομένων τὰς εὐθύνας ἐφ' ἑαυτοὺς ἔλκοντες χαλεπωτέρας; Οὐ γάρ οὕτως ἐκείνους οἷμαι τιμωρήθησθαι· ὑπὲρ ὧν ἀν πταίσωσι μετὰ ταῦτα, εἰς τὸ κλυδώνιον τοῦτο κατασπασθέντες, ὡς ὑμᾶς τοὺς τὴν ἀνάγκην αὐτοῖς περιστήσαντας ταῦτην. Εἰ γάρ εἴ τῷ ἔνα σκανδαλίζοντι συμφέρει μετὰ μύλης καταποντισθῆναι εἰς τὴν θάλασσαν, τοῖς τὴν ὡμότητα ταῦτην καὶ ἀπήνειαν εἰς τοὺς παιδας εἰδεικνυμένοις ποία τιμωρία ἀρκέσει καὶ κόλασις; Διδ παρακαλῶ καθυφεῖναι τῆς φιλονεικίας, καὶ γενέσθαι φιλοσόφων παιδῶν πατέρες. Οὐδὲ γάρ ἐκεῖνο ἔστιν εἰπεῖν, ὥπερ [115] ἀκούω πολλοὺς σκηπτομένους. Τί δὲ τοῦτο

^a Morel. παρασχεῖν μέλλοντος Κυρίου, alii παρασχεῖν Κυρίου. Mox omnes βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, præter Morel. qui habet βασιλείαν τοῦ Θεοῦ.

^b Metachierizito... παραινοίη. Horum verborum alterutrum in particípio legendum sic: μεταχειρίζοιτο... παραινῶν, vel: μεταχειρίζομενος... παραινοίη. Edīt.

^c Sic omnes præter Morel. qui habet αὐτοῖς ταῦτην ἐπιθέμνους. Εἰ γόρ.

ἐστιν; Ἀδυνατοῦντας, φησὶν, εἰδότες πρὸς τὸ τέλος ἐλθεῖν, ἐκωλύσαμεν διὸ τοῦτο. Εἰ γάρ καὶ προηδεῖς τοῦτο σαφῶς, καὶ μὴ στοχασμὸς τὸ πρᾶγμα ἦν· πολλοὶ γάρ καὶ τῶν πεσεῖσθαι προσδοκηθέντων ἔστησαν· πλὴν ἀλλ' εἰ καὶ σφόδρα προηδεῖς, οὐδὲ οὐτως αὐτὸν καθέλκειν ἔχρην. Οὐδὲ γάρ, εἴ τινας πίπτειν μέλλοντας λαβόντες ἀνποσκελίσαιμεν, ἀρχεῖ τοῦτο πρὸς ἀπολογίαν ἦμεν, ἀλλ' αὐτὸν δὴ τοῦτο καὶ μάλιστά ἔστι τὸ καταδικάζον ἦμας. Διὰ τί γάρ μὴ συνεχώρησας τῆς ἐκείνου δραθυμίας γενέσθαι· τὸ πτῶμα, ἀλλὰ προλαβὼν ἥρπασας τὴν ἀμαρτίαν καὶ τὸ πᾶν ἥγαγες ἐπὶ τὴν σὴν κεφαλήν; Μᾶλλον δὲ οὐδὲ συγχωρῆσαι ἔχρην· διὰ τί γάρ μὴ πάντα ἐπραξας ὑπὲρ τοῦ μὴ πεσεῖν τὸν υἱόν; "Ωστε, ἐπειδὴ μάλιστα ἥδεις ὅτι πεσεῖται, διὰ τοῦτο μάλιστα τιμωρίας ἔν τοις· ἄξιος. Τὸν γάρ τοῦτο προειδότα οὐχὶ καταβάλλειν, ἀλλὰ χεῖρα δρέγειν χρή, καὶ μεῖζονα ἐνδείκνυσθαι τὴν σπουδὴν ὑπὲρ τοῦ τὸν μέλλοντα πίπτειν στῆναι γενναίως, εἴτε ἐμελλει στήσεσθαι, εἴτε μή. Τὰ γάρ ἡμῶν ἄπαντα πληροῦσθαι δεῖ, καὶ ἔτεροι μηδὲν μέλλοντες καρποῦσθαι παρ' ἡμῶν. Τίνος ζενεκεν, καὶ διὰ τί; "Ιγα μηχέτι πρὸς ἦμας, ἀλλὰ πρὸς ἐκείνους ὁ λόγος ἦ τῷ Θεῷ. "Οπερ καὶ αὐτὸς ἔλεγεν ἐγκαλῶν τῷ μηδὲν εἰς τὸ τάλαντον ἐργασαμένῳ. "Εδει γάρ σε, φησὶ, καταβαλεῖν τὸ ἀργύριον μου τοῖς τραπεζίταις^c: κάρῳ ἐλθὼν μετὰ τόκου ἄν ἀπήγτησα αὐτό. Πειθώμεθα τοίνυν τῷ ταῦτα παραινοῦντες, οὐα καὶ τὴν τιμωρίαν ἐκφύγωμεν. Οὐ γάρ δὴ καὶ τὸν Θεὸν μετὰ τῶν ἀνθρώπων παραλογίσασθαι· δυνάμεθα, τὸν ἐρευνῶντα τὰς καρδίας καὶ πάντα εἰς μέσον ἄγοντα, καὶ πανταχοῦ τῆς τῶν παιδῶν ὑπευθύνους ποιοῦντα σωτηρίας ἦμας. Εἰ γάρ δὲ μὴ καταβαλῶν τὸ ἀργύριον τοσαύτην ἔδωκε δίκην, δὲ καὶ τοὺς καταβαλεῖν βουλομένους κωλύων τί πείσεται; Οὐδὲ γάρ κατακυλισθέντων τῶν παιδῶν εἰς τὰ τοῦ βίου πράγματα ἐκ τῆς ἡμετέρας συμβουλίας, ἀλλὰ καὶ γενναίως ἐνεγκάντων τὴν προσθολὴν, καὶ τὰ δρη καταλαβόντων πάλιν, ἡ αὐτὴ κείσεται κόλασις τοῖς διεκαλοῦσαι βουληθεῖσιν αὐτούς. "Ωσπερ γάρ δὲ πρὸς φιλοσοφίαν ἄγων, δὲν τε πεισθῇ, δὲν τε μὴ πεισθῇ, ἀπηρτισμένον ἔχει τὸν μισθὸν (τὸ γάρ αὐτοῦ πᾶν ἐποίησεν). οὕτω καὶ διαφθεῖραι βουληθεῖσι, δὲν τε ἔλῃ, δὲν τε μὴ ἔλῃ, τὴν αὐτὴν ὑποστήσεται δίκην· τὸ γάρ αὐτοῦ πᾶν καὶ οὕτος ἐπλήρωσεν. "Ωστε καὶ μηδὲν ἴσχυστε πρὸς τὸ ὑποσκελίσαι καὶ καθελεῖν τὰ γενναῖα τῶν παιδῶν φρονήματα, τῆς γοῦν ἐπιχειρήσεως μόνης τοσαύτην δύετε δίκην, δῆσην οἱ καθελόντες ἐκεῖθεν αὐτούς. Ταῦτα οὖν ἐννοήσαντες ἄπαντα, καὶ τὰς ακήψεις ἀφέντες πάσας, σπουδάσωμεν γενναίων παιδῶν γενέσθαι πατέρες, χριστοφόρων οἰκοδόμοι γενέσθαι ναῶν, ἀθλητῶν ἐπουρανίων ἐπιμεληταί, ἀλείφοντες, ὁρθοῦντες, πάντοθεν ἐργάζεσθαι τὴν ὡφέλειαν αὐτῶν, οὐα καὶ τῶν στεφάνων αὐτοῖς ἐκεῖ κοινωνήσαιμεν. "Αν δὲ φιλονεικῆτε, οἱ παιδεῖς μὲν, δὲν τοις γενναῖοι, καὶ ἀκόντων ὑμῶν ἐπὶ ταῦτην ἔξουσι τὴν φιλοσοφίαν, καὶ πάντων ἀπολαύσονται τῶν ἀγαθῶν, ὑμῖν δὲ περιέσται τὸ μυρίαν κόλασιν ἑαυτοῖς συναγαγεῖν, καὶ τότε ἐπαινέσαι τὰ παρ' ἡμέτην εἰρημένα, στε τῶν ἐπανῶν ὄφελος ὑμῖν οὐδέν.

^a Unus προλαβόντες.

^b Lege ἀν εἴης. Edīt.

^c Morel. τοῖς τραπεζίταις, alii omnes ἐπὶ τοὺς τραπεζίταις. Intra duo miss. παραλογίσασθαι δυνησόμενα.

^d Duo miss. βουληθεῖσιν. Edīt βουλομένοις.

potius angetos Deo alimus? Omnia erga faciamus, et illis pietatis opes relinquamus, quæ manent, et excedentes e vita comitantur; quæ non in hac vita solum, sed etiam illic maxime nobis proderent. Nam sacerdotes divitiae excedentes e vita non comitantur, immo hic ante nos pereunt, ac saepe possessores perdunt suos: haec vero et hic et illic firmæ erunt, et magnam securitate possidentes se conservabunt. Etenim res ita se habet: qui terrena spiritualibus præfert, et his et illis excidet; qui vero cælestia concupiscit, terrenis etiam poteretur. Non mea sunt haec verba, sed ejus, qui haec præbiturus est, Domini: *Quarite, inquit, regnum Dei*¹, et *haec omnia adjicientur vobis* (*Matth. 6. 33*). Quid huic honori par esse possit? Cura, inquit, spiritualia, mihi vero omnia tua dimitte. Ac si quis pater filii amans, domus curam, domesticorum regimenter aliorumque omnium sibi assumeret, filium vero, ut uni philosophice vacaret, admoneret: sic et Deus facit. Morem itaque geramus, et queramus regnum Dei, et sic plante filios nostros præclaros videbimus, nosque cum illis splendidi erimus, ac præsentibus fruemur, si futura et cælestia tantum amemus. Haec obtemperantibus vobis magnam afferent mercedem; repugnantibus autem et non morem gerentibus, gravius supplicium. Neque enim licet ad excusationem confugere ac dicere, Nullus erat, qui haec doceret. Certe antequam nos haec dicremus, haec defensio sublata erat, quippe cum ipsa natura accurata habeat bona a malis discernendi vim et haec philosophia ubique proposita sit, hujusque vitæ mala satis sint ad ejus amatores in solitudinem fugandos. Etiamsi igitur taceremus, ut dixi, omnis excusatio sublata esset. At multo magis nunc post hos adeo prolixos editos libros, tantamque admonitionem, tum ex rebus ipsis, tum, quæ etiam clarior est, ex divinis Scripturis. Ac etiamsi domi manentes posse non penitus perire, sed extremam salutis sortem adipisci, ne sic quidem pœnas effugere possemus, si eos qui ad diligenterem vitam festinarent prohiberemus, atque in sacerdotalibus rebus detineremus eos, qui in cælum avolare gestirent. Cum autem id fieri nequeat, sed omnino perennandum esse constet, ac de extremis periculum sit, quam tandem veniam, quam excusationem habituri simus, si non modo propriorum peccatorum sed eorum etiam quæ postea filii admiserint, pœnas in nos ipsos gravissimas pertrahamus? Neque enim puto illos tam graves datus esse pœnas pro iis, quæ postea deliquerint in hos fluctus pertracti, quam vos, qui in hanc illos necessitatem induxitis. Nam si ei, qui unum scandalizaverit, cum mola in mare demergi expedit: quæ tandem poena, qui cruciatus sat erunt illis, qui sævitiam tantam et inumanitatem in liberos proprios ostendunt? Quocirea, rogo, contentionem remittatis, sitisque philosophorum filiorum

¹ Pro, *regnum Dei*, omnes, præter Morel. habent, *regnū cælorū*.

patres. Neque id dicendum est, quod multos prætendere audio. Quid illud est? Cum videremus, inquiunt, illos ad finem pervenire non posse, ideo illos prohibuimus. Etiamsi enim id clare prævidisses, non autem conjectando solum; multi enim, qui lapsi putabantur, steterunt; si, inquam, illud certos præscivisses, ne sic quidem illum retrahere oportuit. Neque enim, si quospiam ad lapsum prongs, arreptos præcipitaremus, id nobis ad excusationem satis esset, sed id ipsum nos in primis condemnaret. Cur enī non permisisti ut ex illius segnitie lapsus contingere, sed prævertens peccatum illud rapuisti, totumque in caput tuum conjectisti? Imo, ut id fieret non permittendum erat: cur enim non omnia fecisti, ut ne rueret filius? Itaque quod seires ruiturum illum esse, ideo maxime suppicio dignus es. Nam eum qui id prævidet, non præcipitare, sed manum porrigit oportet, majoremque sollicitudinem exhibere, ut qui lapsurus est, fortiter consistat, sive tandem stare possit, sive non possit. Nam quæ penes nos erant omnia exsequi oportebat, etiamsi alii nihil inde lucri consequuntur erant. Cur hoc, et quare? Ut non a nobis, sed ab illis ratio a Deo expeteretur. Quod et ipse ei, qui talento accepto nihil lucratus erat, exprobrans dicebat: *Oportebat enim te, inquit, pecuniam committere nummulariis, et ego veniens cum usura exegisse illam* (*Matth. 25.27*). Obtemperemus igitur haec monenti, ut supplicium effugiamus. Neque enim Deum, cum hominibus fallere poterimus, qui scrutator corda, et omnia in medium agit, qui ubique etiam de filiorum salute rationem a nobis expedit. Si enim is, qui pecuniam non deposuerat, tantas pœnas dedit, qui deponere volentes impedit, quid patietur? Non solum enim si filii nostro consilio in sacerdotalia negotia devolvantur, sed etiam si impetum nostrum fortiter ferentes, ad montes se recipiant, idem supplicium imminet iis qui ipsos impedire voluerint. Quemadmodum enim qui ad philosophiam hortatur, sive persuadeat, sive non, perfectam mercedem habet (nam totum id fecit, quod penes se erat), sic et qui aliquem perdere voluerit, sive læserit, sive non læserit, eodem supplicio punietur; nam quod potuit totum implevit. Itaque etsi nihil potueritis ad generosos filiorum animos dejiciendos et subvertendos, conatus saltem vestri tantas pœnas dabitis, quantas qui dejecissent. Hæc igitur universa cogitantes, missis cavillationibus omnibus, studeamus generosorum filiorum patres esse, Christiferorum conditores templorum, athletarum cælestium curatores, ungentes, erigentes, undique comodis illorum consulentes, ut illic coronarum consortes efficiamur. Sin autem contenderitis, filii quidem, si fortitudine valeant, vel invitatis vobis ad hanc pervenient philosophiam, universisque fruentur bonis; vobis autem id continget, ut immensum vobis cruciatum congeratis, tuncque dicta nostra laudetis, cum ex iis laudibus nihil utilitatis percipere licebit.

[116] IN SEQUENS OPUSCULUM

Jam supra, libro II, num. 6, Chrysostomus monachum cum rege vel imperatore comparatum, illo fortunatorem et potentiores esse probavit. Id ipsum autem in hoc opusculo toto monstrat; nempe eum qui philosophiae, sic enim passim monasticam

vitam appellat, dat operam, rege ditionem et potentiores esse, in bello fortiores, hominibus demeritis ac beneficio ornandis aptiores, in obitu beatiores. Cum igitur ejusdem argumeati sit hic libellus atque tres priores, opportune post illos una

COMPARATIO POTENTIAE, DIVITIARUM ET EXCELLENTIAE REGIS, CUM MONACHO IN VERISSIMA ET CHRISTIANA PHILOSOPHIA VIVENTE¹.

1. Ego cum intuear ex hominibus complures quæ bona esse videntur, ea majori et amore et admiratione sectari, quam quæ natura ac verissime bona sunt: necessarium esse reor, brevi oratione de utrisque hic agere, et componere inter se tum quæ vulgo neglectui sunt, tum quæ magno mortales studio sequuntur, ut utrorumque differentiam edoeti, illa quidem ut seria ac salutaria magni faciamus, hæc autem tamquam nibili æstimanda contemnere discamus. Igitur magnopere expetuntur divitiae, principatus, imperium, gloria, ac beatos quidem vulgus eos dicit, qui gentium principes sunt, qui splendidis vehiculis feruntur, qui præconum clamorem ac satellitum magnum assequuntur. Contra philosophantium vita, et eorum qui monasticum institutum delegerunt, despicibilis est: atque illi quidem dum foras prodeunt, ad sese contuendos populum ipsum convertunt: hi autem sicubi apparuerint, nullios oculos, aut certe per paucorum, ad sui spectaculum trahunt: et præterea horum nullus similis esse concupiscat, illorum vero omnes. Quamquam principatum querere, gentis alie-
cujs imperio potiri, arduum sane ac supra vulgarium hominum vires, ac quorum animos imperii amor in-
cessit, iis magna pecunia opus: monasticam vero vitam eligere, Dei cultui vitam suam mancipare, aque omnibus proclive ac facile. Adde quod principatus possessio una cum vita hac desinit, seu verius dicam, vivos item sui amatores destituit: atque etiam multos in periculum, vel certe magnam in ignominiam conjecit. At monastica vita justos hic bonis multis cum repleverit, a vita exitu ornatos ac hilares ad Dei et Patris² tribunal ducit, quo tempore eorum qui imperio functi fuerint bonam partem magnas peccatorum in vita admissorum penas luere

videas. Age itaque conferentes inter se tuum philosophiae bona, tum ea quæ in hac vita principatus ac gloriæ bona esse videntur, utrumque bonorum dis-
crepantiam perdiscamus: sic enim collata apertiora fient: quin potius, si placet, ipsum bonorum fastigium regnum intelligo, cum philosophia comparantes, utriusque possessionis fructus contemplemur, diligenter edoeti, quibus rursus philosophus imperet. Rex igitur urbium, regionum, tum multarum gentium imperium gerit, magistros militum, præfectos, exercitus, populos, senatus, suo unius nutu regens: at vero qui se ipse totum Deo dedit, solitariamque vitam ele-
git, iræ, invidiæ, avaritiæ, voluptati, cæterisque animi morbis imperat, assidue speculans ac meditans quemnam in modum non committat, ut suum animum obscenis affectibus subjiciat, neu amaræ ty-
rannidi ratio inserviat, sed supra res humanas omnes cogitationem semper erectam habeat, Dei timorem animi morbis præficiens. Hujusmodi igitur imperium rex, hujusmodi item principatum monachus adeptus est: ut justius quidem hunc regem voces, quam eum qui purpura indutus ac corona ornatus splendescit, throno in aureo sedens.

2. *Quis denum vere rex dicendus.* — Nam is denum vere rex est, qui iram, qui invidiam, qui voluptatem cohibens, omnia sub Dei lege agit, mentem liberam servans, neque patiens voluptatum dominationem animo suo imperitare. Talem equidem regem libens viderem et terræ, et mari, et civitatibus, et populis, et exercitibus jura dantem. Quisquis enim animi affectibus rationem magistrum præficerit, is parvo admodum negotio et hominibus una cum divinis legibus præfici possit, ut cumdem patris loco subditis habeant, cum onini mansuetudine civitatibus consuetudinis suæ copiam facientem. Qui vero hominibus imperare cum videatur, iræ tamen, ambitioni, voluptatibus servit, hic primum subditis suis ridiculus

¹ Collata cum cod. Coislin. 242.

² Coislin habet, *Des et Salvatoris.*